

4.298

H a s z n o s

M ú l a t s á g o k.

A' Hazai 's Külföldi
Tudósításokhoz
Toldalékul írta 's kiadta
Kultsár István.

1 8 1 8.

Első Féllesztendő.

42.
1818
1.

P e s t e n,

Trattner János Tamás betűivel.

304298

M. A. S. A. G. R.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(1 .)

A' Velencei négy Rézlovak.

A' négy Rézlovak, mellyek Velenczébe Sz. Mark Templománál állanak, bár semmi mesterművi betsők nem volna is magokban, mindenkor a' legnevezetesebb emlékezetjelek közé tartoznak. Már tsak annak meg-gondolása is, hogy elraboltatások elsőben Romának, majd Constantinápolnak, onnan Velenczének, 's végre Párisnak hódulá-sával függött össze, felingerelheti a' kívánsá-got, hogy rólok, mint annyi Ország sorsának emlékezetéről, valamit tudjunk. Ezen kíván-ságnak eleget tett mostanában Conte Le o p o l d o C i c o g n a r a, Velenczében a' szép mesterségek Academiájoknak Elölülője (Dei quattro cavalli riposti sul pronao della basilica di S. Marco in Venezia. Narrazione storica Venezia 1815 czimű íráskájában). Az ő vis-gálódását, 's történetes előadásit a' követ-kező pontokra vonhatni 1) Nem hiteles Win-kelmannak, és Zanettinek véleménye, hogy ezen rézlovak kétszeres formába, az az félig 's ismét félig öntettek volna. Cicognara Ur ezt méltán mondhatja, kinek szerentséje volt a' lovakat jól megvizsgálni még belől is,

Első Félést.

mivelhogy egynek azok közül, midőn Párisból vissza vitetnék Velenczébe, egészen le-tört a' feje, a' midőn mindazáltal semmi ragasztást, vagy forrasztást benne nem lehetett észre venni. 2). A' materia, mellyből a' lovak vagynak, tiszta réz, nagyon kevés idegen ércz vegyítéssel, mellyért a' munka egészen különböz azon öntött érczektől, mellyeket Bronczoknak nevezünk. Ezt Cicognara ö Fel-ségének Ferencz Tsászárnak, 's az egész Ud-varnak szembetünöképen mutatta meg, midőn a' lovon egy vésőskével minden kalapálás nélkül két béható lineát vont, a' mit pe-dig tsak rézen lehet tenni, mellyet ő, mint a' ki rézre is tud metszeni, próbája után állít-ja. De ugyan tsak ezt bizonyítja az is, hogy a' lovakon az aranyozásnak valami nyomait láthatni, mellynek elfogadására pedig a' réz legalkalmasabb, 's legtartósabb. 3.) A' lo-vaknak egy arányú mozdulatjok azt mutatja, hogy mind a' négy egy czélra öntetett, 's bizonyosan nem volt rajtok lovag sohasem. A' mely-szíjnak jegye pedig, mellyet rajtok láthatni, nem idővel tsináltatott hozzájuk, hanem velök együtt öntetett, mellyért az egy valóságos jegye annak, hogy ezen lo-vak valaha négyes diadalszekérbe voltak fog-va. Ebből ismét az következik 4). Hogy a' négy réz lovak nem Görög Országból vitet-tek Romába, mert a' Görögöknél ritkán ké-szítették Győzedelmi kapuk, Had győzők-nek pedig soha sem. Ellenben Romában még most is láthatni győzedelmi kapukat, 's hogy valaha sokan voltak, mind a' történet-

írás bizonyítja, mind a régi Római pénzek mutatják, mellyeken a' gőzödelmi kapufelelt oszlopokat, 's azokon diadal szekeret számosan találhatni. Továbbá ugyan csak Római eredetét mutatja a' művek, mind az öntésnek nem eléggé tökéletes volta, melly szerint a' főt, 's a' lábakat kivéven (mellyek valóban szépek, 's elevenségget mutatnak, úgy hogy méltán mondta legyenn rólok Petrarca: *quasi vivis adhiñnientes*) derékban sok igazítások látszanak, mellyek az öntés hibáin akartak segíteni; mind magának az eleven mustrának, a' Római lónak a' Göröggel egybevetése. A' görög ló vékony, kartsú, serény; a' Római pedig szép, de bilka modra tartja nyakát. Cicognara Úr Nero idejére viszi a' munkát, midőn a' kép formálás még teljes fényében volt, de az öntés nagyon alá esett. 5). A' mi történeteket illeti ezen műveknek, Romából e', vagy máshonnan vitettek azok Constantinápolba, 's ki által, nem tudhatni. Annyi bizonyos, hogy Jul. 20-dikán 1204-dik esztendőben, midőn Dandolo Henrik a' Velenczi 80 esztendős vak, 's öreg, de bátor Hadvezér vérrel 's porral bé fetskendve meghodítná a' szerentsétlen várost, a' lovak a' lovagpályán (Hippodromus) állottak. Innen Marino Zeno mit a' Velenczi köz társaságnak jelenlévő ügyelője győzedelem jeléül küldé azokat Velenczébe, holott is azok elsőben a' nagy Fegyvertárban, majd sok ideig a' Sz. Márk Templomának külső iver

in állottak. Velenczéből jutottak a' rézlovak Párisba, 's Párisból ismét vissza Velenczébe. Oken egy lelkes Tudósa a' Német földnek Felséges Királyunkat, az Austriai Tsászárt azon jótéteményéért, hogy a' régiségnek illy nevezetes maradványit nem magának vette el, hanem a' Velenczieknek adta vissza, a' második Afrikai Scipióval hasonlítjá öszve, ki Canthagót meggyőzvén, annak ragadmányit Sicilia Várasinak, bár Romába is elvihette volna, hasonló nagy lelkűséggel adta vissza.

Az állati Magnetismusnak (Mesmerismus) néhány nevezetesebb Jeleneti.

Az állati Magnetismus, mellyet épen olyan tekintetben gondolhatni a' természeti mages, vagy gyanta vagy Galván erőre, mint a' föld, 's ércz nemek vagynak az emberi agyvelőre nézve, egy olyan szerentsés fel-födözésök az újabb tizedeknek, mellynek további kifejtődése egészen új fényt önthet (s önt valaha) az emberi elmének minden Tudományira. Innen figyelmet vont az magára Európának minden Tudósínál, különösen a' Németeknél, kiknek eredetét köszönheti, de a' Franczoknál, Svédoknél, sőt a' tőle mind eddig annyira idegenkedett Angoloknál is. Nálunk a' Magyaroknál alig vagyon több, a' mit írásban mutathatunk róla, Tek. Lenhossék Mihály Orvos Doctor, 's a' Pesti

Fő Iskolában Physiologiának Professora velős értékezésénél, mellyet a' Tudományos Gyűjtemény múlt esztendői X. Darabjában olvas-hatni. De hogy itten is mind inkább elterjed, 's ismértelessé leszen az ifiabb Orvostudo-mánytanulók között is, Tek. Bene Ferencz Orvos Doctor Úrnak a' múlt őszszel Berlinbe tett útazásából eddig tsak reménylhattük, azóta pedig a' Tudós Professor Úrnak általa tett néhány szerentsés orvoslásit is hallottuk. Sőt vagynak Pesten korosabb Orvos-Doctorok is, kik a' Magnetismusnak hasznos voltáról a' jó példa által felsejkerkentetvén, magok tapasztalása által keresik, 's valóban megnyerik a' hitelesebb győződést. Nekünk elég leszen ezennel néhány nevezetesebb jeleneteket (phaenomena) közlenünk olvasóinkkal, minckelőtte a' Mesmerismusnak tudományos formáját fontos rövidséggel előad-nók. Illyenek a' következő történetek, mely-lyeket három Német Tudósoknak (Eschen-mayer Tubingai, Kieser Jenai, és Nas-se Hálai Professor, 's Orvos Doctor Urak-nak) Archiv für den thierischen Magnetismus című munkájokban talá-lunk.

1). Két mágnés-álomba esett személyek, egyik 4 1/2 esztendővel, másik 6 hónappal, előre megjövendölték a' Würtembergi Királynak 1816-dik esztendőben történt halá-lát. Az elsőbb határozta azt Octobernek u-tólsó felére, a' másik pedig egész pontosság-gal October 28-dik napjára. A' jövendölés

nem olyan volt, mint hajdan az Oraculumoké, melyet csak akkor lehetett reá fogni a történetre, midőn az valóban bételjesedett, hanem világos, a melyre 17 Tanúk, mind hiteles emberek, neveztetnek meg, 's lehetne 200-ra vinni a Tanúkat, kiknek a dolog már a történet előtt tudokra esett. — Ezen jövendőlés annyival fontosabb a Magnetismusnak minden egyéb jeleneténél, hogy a halált alkalmasint azon dolgok közé szoktuk számlálni, melyeket a valk történetnek tulajdonítunk; mivelhogy annak ok, 's okozat összefüggését nem láthatjuk. Az, ki ezt elhiszi, könnyen elhiheti mind azon jelenetet a Magnetismusnak, melyeket a testalkatásból (organismus) hitelesen kifejtgethetni.

2). Orvos Dootor, Tritschler Cannstadtban egy 13 esztendős férfi gyermekhez hívatott, kit kedves Atyjának halta után, érzékeny ingerelhetősége miatt görtsők, rángatódások, 's ájulások fogtak körül. Az Orvos mind ezen nyavalya jeleket elejénten bélférgelnek tulajdonította, 's a szerint orvoslotta, míg nem történetből homlokán tartván tenyerét, azt venné észre, hogy a heves görtsők szűnnének, 's a gyermek nyugalmasan volna. Ezen észrevétel arra határozta az Orvos Urat, ki az előtt a Magnetismust nem hitte, hogy a gyermeket magnes orvoslás alá venné. Hát héti orvoslás alatt a legnevezetesebb jelenetek voltak a következők: hogy a gyermek az álm alatt a szívgödörre tett kártyákat, 's a Magnétizáló ál-

tal íratott czédulát elolvasta; hogy maga belső részeit látta, 's leírta; hogy magának orvosságot rendelt; hogy a' Magnetizálótól annyira függött, hogy annak elmenetele neki görtsöket, 's szaggató fájdalmaikat okozna; hogy a' Magnetizálóval annyira egyggyé lett, hogy annak jelenlétét (mivelhogy azt önmagának tartotta) soha sem hitte, 's midőn a' Magnétizáló megszomjúhozott, ő kért inui vizet magának; de a' mi az ő szomját el nem oltotta mind addig, még a' Magnétizáló is nem ivott. Továbbá, a' mit még ez előtt nem tapasztaltak, de ezen egyggyé olvadásból megfejtetni, — hogy az alvó a' Magnétizálónak füleivel hallott. Hogy a' gyermek az álm alatt egész készséggel beszélt Franciaúl, melly nyelven az előtt rosszszúl értett, legalább nem tudott beszélni. Hogy a' gyermeknek sokakkal sympathiája, sokakkal antipathiája volt. Hogy a' Magnétizálónak kedve, 's szomorúsága ötet is hasonlóképen illette. És végre hogy a' görtsnek utolsó megjelenését pontosan meghatározta. Ezen nyavalya történet annál fontosabb, hogy férfi gyermekben tétetett, a' ki az előtt a' Magnétismusról semmit sem tudott, és így minden nem i sympathiát egészen kirekeszt.

3). Orvos Doctor, 's Professor N a s s e Úr egy Musikusnak a' Feleségét sokáig orvosolván tudó rothadásában, midőn minden igyekozete haszontalan volna, végre az állati magnetismushoz folyamodott, mellynek

liszolgáltatását maga a Férj vállalta magára. Még 24 napig semmi jobbulás sem következett, mellyért a' musikus belé unván az orvoslásba, félbe hagyta azt. Ezen naptól fogva mind inkább közelített a' beteg halálához. Midőn épen már jelen volna a' halál órája, azon nevezetes jelenet adta elő magát, hogy a' beteg, bár teste kívánta is a' halált, meg nem halhatott; midőn, mihelyest a' még vele mágnus rokonságban volt Férje a' halállal küzdés két napjaiban feléje közelített, azonnal új élet, 's új lélekzet jött a' haldokló testbe. Nem is halt meg mind addig, míg nem a' Férj az Orvos Úrnak javallására egészen el vonta volna magát a' betegről. —

M e s e.

Élőn termettem, most holt vagyok, 's olly
betses eszköz,
Mellyel bár mi Nagyok szükségben élnek elég-
szer!
Építetek, rontok, 's titkát rám bizza Király is.

Rejtett Szó.

Mozg három mig él: ám ketteje ellövi élted.
Antal Mihály.

Jegyzés. Az 52-ik Számbeli Rejtett-
szó: Öröm Öröm. —

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

1 8 1 8:

(2 .)

Óda a Szerentséhez

Rousseau Jean Bapt. szerint.

Szerentse, kinek keze irtóztató bűnöket koszorúz, örökké vakít e' minket a' szemfény vesztő tsillám, melly körülted lébeg? Meddig imádjuk még, tsalárd Bálvány; hiú tisztelettel gyalázatunkra oltáridat? Fogják e' mindég a' halandók áldozattal; 's hódúlva szentelni kényedet?

Szív-nagyság, erő, böltsesség, 's hatalom a' te neved a' népség szájában; melly leghitványabb tetedben is boldogságot imád. Megfosztja ez kedvelt bűnödért a' magas erköltsiséget annak nemes czimétől; 's felpölczolja hamis véleményivel legkárhozatosb kedveltidet a' Fő-Hősök közé.

De, ha meggondol az ölösség némelly kévély czímet, mellyel az ilyen hősök büszkélkednek, 's ha nálók erőt keresünk: kitsapongás, gyávaság; törvénytelenység, förtély; gög, düh, 's irgalmatlanság mind az, a' mit bennök találók. Tsudálatos méltóság, melly gyakran a' legutálatosb véték csoportokban áll elő!

Tudd meg, hogy a' tsupa böltesség képez tökéletes hősöket; hogy az látja a' te hősidnek minden alatsónságokat; hogy az nem fogad el semmi ditsösséget, melly a' történet ajánlta törvénytelen diadaiból születik, 's hogy annak nyilt szemeiben az ő legbátrabb tetteik nem egyéb szerentsés vétkeknél. —

Hogyan? Tiszteltetik e' én velem Róma, 's Itália hamvai Sullát? Fogom e' bámúlni Sándorban, a' mitől Attilában borzadok? Lehessen e' vitézségnek neveznem a' gyilkos erőszakot, melly vérembe mártja kezeit? 's kényszeríthesse e' szájamat, hogy egy olyan hőst magasztaljon, ki az emberiség vesztére született?

Mi képeket mutat nekem irgalmatlan Hódítók élet írástok? gögös fogadástételek, témérdek intézetek, Tyrannak hóduló Királyok, tűz ledöntötte falak, vér-fördöt izzadó gyözők, vasba veretett nép; halavány, 's vérző anyák, kik egy féketlen katona kezéből vonják reszkető leányikat.

Melly érzéketlen Birák vagyunk mi, kik az ilyen vitéz tetteket tsudálhatjuk! A' vagy lehet-e veszélyére az emberiségnek, a' mi méltóságosakká teszi a' nagy Királyokat? Nem állhatna e' fenn az ő romlással teljes ditsösségök gyilkosság, 's ragadozás nélkül? Azok e' az Isteneknek földi képeik, kiknek nagyságok a' mennykövezésben fénylik?

De, ha hadban állana is talám a' való ditsőség, mellyik gyöző az, ki diadalt, 's tiszt

teletét magának, nem inkább seregének köszönheti? soknak pedig, kit előttünk a' Történetírók magasztalnak, bajnok társa gyátlázatján emelkedett fel minden ditsősége. Így tette szcrentséssé P. Aemilius társának tudatlan tapasztalatlansága Hannihált.

Mitsoda Hős tulajdoníthatna magának minden érdemet? Tsak egy olyan Király lehet az, kinek az egyenesség vezére, 's kinek erköltsisége oltalma; ki Titus példája szerint hű népe boldogságát mindennél inkább óhajtja, ki az alaton hízelkedést kerüli, 's ki a' Hazának Atyja, jó tettiben számlálja napjait.

Ti, kiknél a' hadi merészség minden jelességet fellül halad, állítsátok az öldöklő kevély Clitus' helyére Socratest: egy olly tiszteletre méltó, olly emberséges, nemes lelkű, 's egyenes szívű Királyt fogtok benne láthatni, ki oltáraitokra valóban érdemes. De Socrates helyén Euphratesnek híres Győzője utolsó lenne a' halandók között.

Szünjetez meg, gögös vérengező Hősök azon tündér borostyányokban büszkélkedni, mellyeket Bellona fűz val szemeitekre. Hiába tölté bé borzadással a' világot M. Antoniusnak, 's Lepidusnak dühös Boszúlójok: nem nyerte volna ő meg soha a' Felséges nevet, hanem ha boldog, 's egyenes ország-lása el felejtetné dühösségét.

Bizonyítsátok meg nekem nagy lelkű Hadvezérek jelességetek minden koron; lássuk, hogyan szenvedendik magas szíveitek

a' sorsnak változását. Míg annak jó kedve
várásol benneteket, Urai vagytok a' világnak,
's megvakít minket is ditsősségetek: de
ha legkisebb tsapás érdekel, le hull rólatok
az Marcza, melly nélkül ott marad az ember,
's eltűnik a' bos.

Elég egy köz felemelkedés, hogy hódítóvá tegyen valakit. De a' nagy névre tsupan az érdemes, ki a' szerentsen győzedelmeskedik. Az illyen, ha elvesztené is a' szerentsének habzó kedvét, nem veszít semmit állandóságából, melly őtet ditsősségre emelte, 's nem változtatják nagy Lelkét sem Tiberius diadal pompái, sem Varus kedvetlenségi.

Nem fér ő hozzá hiú, 's okatlan öröm; mérsékli munkás félelme a' szerentsénektánforgását, 's ha ez gátot hányna elejébe, nyilást talál az akadályok közt is állandósága. A' jó szerentsének határ vettetik, de a' böltsesség állandó örökké, 's könnyűek a' végzések.

Hiába végez halált egy kevély Istenné Aeneásnak; diadalt veszen a' te segéded, hatalmas Böltsesség a' sorson, 's magokon az Isteneken. Te általad boszúlá meg Róma a' hajótörés szélén vitézinek vérüket Carthagó faláig, 's megláthatá isteni sugárid mellett leg több nyugtalansági közt is, hogy Cyprusa borostyánná változott.

(fordította Toth László.)

Montblanc tetője.

Midőn Saussure Úr azon tudósítást vette volna, hogy August. 7-dikén 1786-dik

esztendőben két Chamouni lakosak, Dr. Pac-
cort Úr, 's a' vezető Balmat Jakab Mont-
blancnak tetőjét, a' mit az előtt megmászha-
tatlannak tartottak, valóban megjárták; a-
zonnal útra készült, hogy azoknak nyomai-
kat kövesse: de az eső, 's hó meggátolta
szándékában. Mindazáltal reá bizta Balmatra,
hogy a' következő 1787 esztendő Juniusában
tudósítaná őtet, mihelyest a' téli hónap elol-
vadása járhatóvá tenné az utat. Balmat két-
szer tett próbát haszontalanúl, de mindazál-
tal írt Saussure Úrnak, hogy csak menne el,
mert Julius első napjaiban alkalmasint fel le-
hetne menni. Elindúla tehát Saussure Úr
Chamouni felé, 's útjában már Sallenchében
találta a' bátor Balmatot, ki épen hozzája
akart menni Genevába, hogy neki szerentsés
próbáját, melly szerint Jul. 5-dikén Cachat,
és Tournier Vezető társaival megjárta a' hegy-
tetőt, tudtára adná. Saussure Úr megérke-
zett Chamouniba, de egészen 4 hétig kel-
lett neki várakozni, míg az esőzés megszün-
yén, végre (az az August. 1-ső napján) meg-
indult inasának, és 18 Vezetőnek társaságá-
ban, kik között Balmat, ki Montblanc ne-
vet érdemlett, a' fővezető volt. Saussure
Úrnak próbakészületit a' Vezetők vitték. Sze-
retett volna felmenni vele együtt nagyobbik
fia is, de ezt az Atya nem látá elég erősnek
még a'kor illy fáradságos utazásra.

Ambár pedig álig megyen többre az út
2 1/4 francia mértföldnél a' Chamouni Pri-
orságtól a' Montblanc tetőjéig; mindazáltal

ezen útra legalább is megkívántatik 18 óra. Hogy a' társaságnak alkalmas háló helye legyen, egy sátor is vitetett fel Saussure Úr, melly alatt az első éjjel meghált a' la Côte tetőjén, melly a' Priorság felett délre 779 ölnyre vagyon. Ezen napi útazásban nem volt semmi veszedelem: kősziklákon, 's gye-
pen kellett menni, és 5, 6 óra alatt az egész útat megtehetni; de innen egészen a' tetőig jégen, 's havon kell menni szüntelen. Azért már a' másod napi útazás veszedelmesebb, mivelhogy itt hóhidatskákon kellett által menni sok helyeken, mellyek mély repedések felett lebegnek, 's gyakran nagyon gyengék. Egy a' Vezetők közül, kevésben múlt, hogy az ilyen veszedelemnek áldozatja nem lett. Ki ment tudniillik harmadmagával a' tájat vizsgálni, 's szerentséje, hogy kötéllel az előtt öszve kötötték egymást, 's hogy midőn a' hó alatta leszakadt, a' kettő között a' levegőben függve maradt.

Ezen út alig tett többet $\frac{1}{4}$ francia mértföldnél, mégis egész óra alatt lehetett rajta keresztül menni. Ezen túl értek az utazók egy nagy hó völgyet, mellyben a' hó megvagyon repedezve, 's a' mennyire belé láthatni, meglehet számlálni több esztendős ágyazatokat. Ennek a' végén egy kőszirton megakartak hálni a' Vezetők, de Saussure Úr még tovább szeretett volna menni, mivel még ide a' hegytető legalább is 700 öl. Nehezen vehette reá a' Vezetőket, mivel azok attól féltek, hogy ha a' havon kellene meghálniok, mind megfagynak a' hideg miatt.

De Saussure Úr megbiztatta őket, hogy ha a' hóban egy gödröt ásának, 's azon a' sá-
tort felütnék, semmit sem lehet félniük.
Estve 4 órakor elérték a' második nagy hó-
völgyet, mellyen meg is szállottak 1455 öl-
nyire a' Priorság, 1995 ölnyire a' tenger szí-
ne felett, 90 öllel magasabban, mint a' Te-
neriffai Pikó hegye. Itten már kezdték ér-
zeni mindnyájan a' hegylevegőnek ritkasá-
gát, úgy hogy a' Barometer nem ment fel-
jebb 17 hüvelyknél 10 20/52. lineánál, 's az
erős izmos vezetők, kik különben 7—8 órai
útazást fel sem vettek, minden 5—6 lapáthó
szórásra úgy elfáradtak, hogy meg kellett pi-
henniük. Legnagyobb alkalmatlanságok volt
pedig a' szomjúság, mellyet hó vízzel kel-
lett ki elégíteniük. Ezen tartománya a' hegy-
nek minden élet nélkül vagyon, úgy hogy
az a' hideg, 's a' tsendesség lakhelyének lát-
szik, mellyen a' szemfényvesztő hó fejeisége
a' fekete éggel nagyon különös ellenkezést
játszik. A' Vezetők a' sá-
tort olly erősen bé-
takargatták minden felől, hogy az alaja szo-
rult 20 ember tsak hamar megvesztegette a'
levegőt, mellyért Saussure Úr kénytelen volt
éjjel ki menni a' friss levegőre. Reggel a' le-
vegő 3 grádusra állott a' fagyáspont alatt.
Innen tovább mentek, míg nem elérnék az
utolsó kőszirtot, mellyen olly ritka volt a'
levegő, hogy Saussure Úr minden 15—16
lépésnél megpihent. Végre eljutottak a' te-
tőre is, midőn Saussure Úr legelől is Cha-
mouni felé vetette szemét, hol a' legnagyobb
örömmel pillantá meg a' zászlót, mellyet fé-

lesége, 's két húgai tettek ki, mihelyest a' társaságot meszszelató tsövön megpillanták. Itt a' Barometer 16 hüvelyknél, 's 1 lineánál nem mehetett feljebb; és így félannyi sűrűsége volt a' levégőnek; mint a' tenger színén; a' honnan gyakori lélekzet vétel, sebes érverés, sőt valóságos hideglelés tapasztaltatott mindeniken; enni nem kellett egynék sem; bor pálinka nevelte a' nyugtalanságot; tsupán a' víz frissítette meg őket valamennyire. Mind ezen alkalmatlanságok mellett is ötödfél órát mulattak a' hegyen. A' vissza-jövetel könnyebb volt. Saussuré Úrnak észrevételi a' következő pontokra czélzottak (August. 3-dikán) 1) a' hegytetőnek formája, melly hosszúság síkság; 2) a' tetőnek hava; 3) a' kőszirtok (Granit kövek) 4) az állatok (tsupán két pillangó mindöszve) 5) a' növények; 6) a' Barometer; 7) a' Hővmérő; 8) a' Hygrómeter; 9) az Electrómeter; 10) a' víz fővés; 11) az ég színe (sötétkék) 12) a' szél; 13) a' mágnestő; 14) a' mész-víz; 15) az égető-lúgsó; 16) a' szag, 's ízérzés; 17) a' hang; 18) az érvevés sebessége (három személyeknek alúl a' hegy alatt egy minútum alatt vert 40. 60, és 70-szer; itt pedig 98, 112, és 120-szor), és végre a' hegy magassága. (Ezeket láthatni Saussuré Úr Alpési útazásának III. Kötetében):

Rejtett Szó.

Bukvá bukik, ha egész; fele gond; más része erősség.

Jegyzés. Az 1818-iki Első számbeli Mese: Iró toll. Rejtetszó: Szív, iv. —

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(3.)

T ö r ö k S z o k á s o k

(Stürmer Báronak Constantiná-
poli útazásiból).

Rasgrad, melly másképen Hesargradnak is neveztetik, nem nagy de népes hely. Nevezetességi között legfelségesebb egy négyszegű kövekből épült metsét, és két szép magas kerék torny. (Minaret) Ezekbe az Egyházi szolgák ötször mennek fel napjában imádságra szólítani a népet, a midőn ők füleiket befogván kezeikkel, tele torokból sikítanak. A kiáltás hasonló a gyermeki hanghoz, s annál többre betsülik azt, mennél élesebb. Az ilyen egyházi hivatal azt kívánja, hogy egyszer mind az órat is kikiáltás a Törököknek, s azért a Földnek 4 sárkai felé megújítják a kiáltást. Itten mi egyenesen a Pósta házba tértünk be, sok Ogurla ola (Augurio sit) üdvözetek között, mellyekkel bennünket minden oldalról fogadtak. Engem e vagy kíséremet illették az üdvözetek, nem tudom. A sok kávéházak előtt heverő Törökök, ültek mindenfelé keresztibe vetett lábbal, festett vászon ernyők alatt, kik

dohányozva, 's kávézva bámulták az, előt-
 tők elmenőket. Némellyik egész napokat is
 eltölt, így gondolatlanságban, vagy talán
 mély gondolkozásba merülve 's báméskod-
 va. Jó ízűen hörhöli fekete levét, 's füstöl
 hosszú szárú pipáját, a' nélkül, hogy
 szomszédjával leg kevesebbet gondolna. A'
 kávéval oly bőven bannali, hogy az inasok,
 szegénynek, boldognak egy aránt szolgálnak
 vele. Itt látam a' vendég szeretésnek lelkét,
 mellyet a' Törököknek a' Koran parantsol; de
 egyszermind holt állapotját is a' társalkodá-
 soknak, valamint a' mulatságnak hidegségét,
 's a' testi restséget. Sokan le telepednek a'
 játszók körül: 's egész órákig nézik a' játék
 menetelét, a' nélkül, hogy más hová fordít-
 nak szemeket. — Mivel a' Posta házak több-
 nyire kávéházak is, itten tsupa Törökök
 között valék, kik tanátsbéli méltósággal, 's
 oly nagy tekintettel ülének, mintha a' bé-
 kéredzkezőket készütek volna elfogadni.
 Tsupan a' Gazda mutatott hozzám, valamint
 másokhoz is, barátságos tekintetet; ez tse-
 vegett velem is, másokkal is, 's futosott
 egyik szeglethől a' másikba, hogy a' vendé-
 gek parantsolatjaikat elfogadja. Midőn én
 mind ezeket szemlélém, 's öszve vetém hazám
 szokásával, nagy gyönyörüséget találtam a'
 külömbségben. Szék nem volt egy sem, ha-
 nem valami padok, lócák, vagy hágtások
 voltak a' szobában mindenütt, a' mellyeken
 a' vendégek ültek.

Míg én avval foglalatostkodtam, hogy észrevételeimet rendbe szedném magamban, egy Jantsár elkészítteté a' vatsorát. Nap le mente után egy órával találtak, mivelhogy mi Rasgradba estvére értünkbe. A' Gazdával, néhány vendégivel, és a' Jantsárokkal együtt ettem. Egy tsomo fa kalán tette egész asztali készületünket, 's minden vendég előtt egy darab kovásztalan meleg kenyér állott, melly a' Törököknél kedves nyalánkság. Az alaton asztalka a' reá tett nagy czintállal, mellyből minden tányér nélkül ettünk, állott egy deszka padláson, mellyet párnákon, vagy tsak guggolva körül ültünk, senkinek sem esett ez terhesebben mint nekem, de mit tehettem egyebet? hanem ha éhen akartam volna meghalni. Én mindazáltal, mivel a' Török guggolás épen nem tetszett, feltűve ettem, mint a' Rómiaiak. Az ételeink állottak savanyú tej levesből, valami főtt kenyér ételből, apró vagdalt betsinált húsból, 's az úgy neveztetett Pilavból, vagy is riskása ételből apró marha 's ürü hússal. A' levesnél, 's a' riskásánál kalánhoz kaptak, a' keményebb éledelekhez pedig a' hüvelyk, 's a' mutató új szolgált kés és villa gyanánt. Én a' többit mindenben követtem, mert az Európai Udvariságot már a' vendégség előtt félre kellett tennem. Az étel maradékok ki osztogattattak a' szegények között, melly szokas nekem mindenek felett tetszett. Étél előtt, 's étel után egy szolgáló vizet öntött kezeinkre. A' Proféta parantsolatja szerint a' Török tsak vizet iszik, többnyire étel

után; de engem megkinált a' Kalauzom borral is, a' mit én el nem fogadtam. De ő nem akarta haszontalanul le tenni kezéből a' palaczkot, hanem jól meg hajtá; mivel a' Töröknek az a' szokása, hogy ha egyszer megszegi a' parantsolatot, azt nem egy kéttsepért teszi hanem annyit kihörpönt egyszerre, hogy közönségesen megrészegszik tőle 's akkor nem bátorságos vele egy úton járni.

A' Vatsora után ismét kávét hordtak, melly ital a' pipával együtt, úgy szóllván, itt az életnek első szüksége a' Törököknél. Gazdag és szegény megkívánja azt úgy, hogy ha tizenkét findzsával számlálunk egy napra, épen nem mondunk sokat. Emlékezem reá, hogy Effendi egy olyan Effendiről beszéll, ki napjában 30 findzsa kávét ivott meg, 60 pipa dohányt füstölt ki, 's 6 lat opiumot nyeldesett el, és minden egyéb eledel helyett 8 lat rizskását ett meg. Az ember olyan volt, mint az Egyiptomi Mumia, mellynek minden húsa, 's bőre öszve tapadt, 's egészen kiszáradott. Mindazáltal a' Töröknek nem igen árt a' Kávé ital, mivel az bizonyos tekintetben úgy szolgál a' sok opium, 's dohány ellen, mint Orvosság. A' Török alig veszi ki szájából a' pipát. Neki a' leggyönyörösebb ideje az, mellyet a' Divánom ültében pipázva tölthet el. Mindazáltal enyhíti öreá nézve a' dohánynak mérgét, hogy minden munkáiban lassú, hogy dohányja az úgy neveztetett Javas nagyon gyenge, 's hogy pipa szára három rényi, mellyen

a' füst meghül, 's meggyengül míg a' szájába ér. A' török dohány nagyon kellemetes, mellynek füstje a' ruhát el nem bűdösíti. Azomban vagynak sokan a' Törökök között, a' kik tobákot is szívnak. Mihelyt bé szállottam a' vendég fogadóba, az én barátságos Gazdám ki vette szájából a' pipát, 's megkínált engem vele, a' mi nekem mindjárt különösnek tetszett, mivelhogy nálunk egészen ellenkező Udvariság vagyon. De vagynak itt több hasonló külömbözések is. Így az Európai ember, téj; és czukor nélkül nem iszsza a' kávé, a' Török a' tejes, 's czukros kávéról semmit sem tud; nekünk háló szobáink vagynak, ők azon a' Divánon alszanak, mellyen nappal henyélnek; nálunk az aszszonyok a' társaságnak diszei, náluk minden társaságból ki rekesztetnek; a' mi szobáinkban ékes házi bútörök vagynak; ő náluk minden házi ékesség 50—60 pipából áll, mellyelnek tisztogatásokra, töltésökre, 's meggyújtásokra tulajdon szolgálk vagynak, az úgy neveztetett Its-Agák, vagy Tutun-Basik. 's a' t.

Statisticai Isméret.

A' Sziciliai Királyság, melly eddig Mazzara, Demone, és Noto nevek alatt három tartományokra (Valli osztatott) most VII. Ügyelő-székekre oszlik, mellyek a' Fő Városok szerint a' következő neveket viselik: Palermo 405,231 lakosokkal; Mossina

236,784 lakosokkal; Cataneg 289,406 lakosokkal; Girgenti 288,877 lakosokkal; Syracusa 192,710 lakosokkal; Trapani 145,712 lakosokkal, és Caltanisseta 155,128 lakosokkal. Ezek közül a' két első állanak négy, a' többiek pedig három kerületekből. Mindössze a' lakosok 1,648,955 lélekre mennek. Minden Uryelő-széknek vagy egy helybéli Tanácsosa, de a' kinek tsupántanatsló szava lehet. A' kerületekben Allügyelők, és kerületbéli Tanácsosok is vannak. Az utóbbiak esztendőnként 14. naptartanak gyűlést, melly után a' helybéli Tanácsos alatt ismét 20 napi gyűlések tartatnak. Minden községben vagyon egy községi Tanácsos is, kit a' község minden esztendőben újonnan választ. Ezen intézet által egészen megváltozott a' régi polgári alkotmány, melly szerint Sziciliának nagy része a' Jóságosoknak szabad kényöktől függött.

Régi, és új Arab Nyelv.

Aryde Úr, született Syrus, Bétsi Tudós, ki anyai nyelvén kívül az Arab nyelven is beszélt, ellene mond azon véleménynek, hogy az Arab nyelv 1200 esztendő óta egészen megváltozott. Niebuhr Arabiának leírásában azt mondja, hogy a' Korá nyelvét épen úgy nézhetni Napkeleten, mint a' Diakot Európában, s hogy az újabb Arab nyelv a' Hedsiásban olyan forma tekintetben

áll a' régihez, mint a' közép Olasz országi a' Diákhöz. Ezt Aryde Úr egyenesen tagadja, 's mindössze is tsak annyi külömbséget enged meg a' kettő között, mint a' Németben a' köznyelv, 's a' könyv-nyelv között vagyon, azon észrevétellel, hogy mivel az Arab nyelv a' Németnél sokkal gazdagabb, 's nehezebb, nem tsuda, ha a' közember sok könyvet nem ért. Azon tudósítás ellen, mellyet némelly utazók tesznek az Arabokról, hogy ők a' Korán nyelvét épen úgy tanulják az iskolában, mint mi a' Diákot, azt feleli a' Tudós Aryde, hogy azt nem egyébért tselekednék, mint hogy magát a' Koránt minden hiba, 's akadkozás nélkül olvashassák: mivelhogy a' Sz. Könyvet hibásan olvasni legnagyobb vétéknek tartanak.

F e l f ö d ö z é s.

A' mint a' Római Újság Görög levelek szerént beszéli, kevéssel ez előtt közel Corinthoz egy paraszt ember a' szántogatás között valami ércz edényt talált, mellyben külömbféle régi pénzeken kívül egy arany gyűrű is volt. A' gyűrű feje Agát kőből vagyon, mellyen pusztá szemmel apró vonásoknál egyebet semmit sem láthatni. De egy utazó Tudós nagyító üveg által a' legjelesebb mesterműnek találta azt. A' kőnek külső színén egész tsoport Istenek vagynak, kiket tulajdonaikról megismérhetni; az allján pedig, vagy belső színén Achillest láthatni,

midőn Hectort szekerére vonczolja. Ezen felfödözés egy újabb' próbája annak, mennyire meghaladta légyen a' régiség a' mi századainkat a' képző mesterségeiben.

A p r ó s á g o k.

Az Anglus Királyné, Orvosainak tanátsá-
ra, Sarlotta Herczeg Asszonyinak halála után,
vissza tért a' Báthi fürdőkhöz. Útjában lévén,
megkérte Jon Thomas gazdag Quackert,
hogy az ő nagy mulató kertjén (Park) mehes-
sen keresztül. Ez szívesen megengedte, 's
a' kapunál a' Királynét az ő felesége fogadta
el, 's minden ceremónia nélkül illy bizo-
dalmassan köszöntötte: „Sarlotta, remény-
lém hogy jó egészségben vagy. Örülök hogy
Parkomban láthatlak, és büszkélkedni fogok
benne, ha valahányszor kívánod, kapuimat
neked megnyitathatom. Reménylem, hogy
a' fürdő egészségedre fog szolgálni, kívánok
boldogságot és hosszú életet”. (Így meg-
mutatta a' Quacker vallásnak tartását az em-
berek egyenlőségéről).

Mesés Kérdések.

- 1) Mi az: hús a' nyárson, arany petsenyéje?
- 2) Mit vesz az ember legelőször a' Vásárban?
- 3) Ki látott karó hegyen tar-varjút?

Rejtett Szó.

Buda, 's Fehérvár közt egy pusztának neve,
'S egy Túdós Magyart is rég híressé tevé.
Forgasd csak majd zajjal katonát bátorít
'S közelítésével ellenséget rémit.

Jegyzés: A 2-ik Számbeli Rejtett szó:
Búvár, Bú, Vár.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(4 .)

É l e t i r á s o k.

1) Charlotte Herczeg Aszszony tölté gyermek esztendeit Anyjának szemei előtt, ki az ő lelkét gondosan képzette. Később által adatott Lady Cliffortnak nevelése alá, 's végre Exeter Püspök kezébe, hogy a' Tudományokban vezérленé. A' Fejedelem Aszszony teljes szorgalommal, 's jó kedvvel tanult; fel költ reggel 6 óraker, 's egész estig mindég a' tudományokkal foglalatoskodott. Talám többet is néztek neveltetésében tehetségire, mint egészségére! Az ifjú Fejedelem Aszszony megismérkedett a' legjobb Angol Irókkal, kik az Európai Hatalmak történeteikről, 's igazgatásokról, különösen hazájának állapotjáról írtak. Meg tanult meg lehetségséggel beszélni francziául, németül, olaszul, spanyolul; született nyelven pedig jól, 's helyesen írni. Hasonló előmenetelt tett a' szép mesterségekben is: éneklett, 's több féle musika szerszámokon, piánón, hárfán, Guitáron szépen játszott. A' rajzolásban is sokra ment. Ezen tehetségeknél kifejtegetésökre fordítá házasságának

nagyobb részét is, mellyben magát a' nagy világtól egészen elfogta. Ritkán volt a' két házastárs külön egymástól. Együtt lovaglottak Claremontnak vidékin, bétértek a' szalma kunnyóliba, 's vigasztalták a' szerentséleneket. A' reggeli órákat többnyire szabad levegőn mozgásban, 's munkásságban töltötték. Délután a' Herczeg az Angol nyelvet tanulta, 's az alatt ifjú házastársa rajzolgattott. Az estvek többnyire musikára fordítottak. Ilyen gyönyörűségben, 's meglegedve tölték ők napjaikat, 's még tsak ezekbe sem jutott, hogy Londonba kellene menni, hanem ha ott nagy ünnepi pompák tartának. A' Herczegnének egész Udvara 5 személyből állott. — 1812 esztendőben egy ifjú aszszony tolvajságáért akasztó fára kárbóztattott, de olyan szerentsés volt, hogy Charlotte Herczeg Aszszonynak esedező levelet nyújtván kegyelmet nyerne, annak közbenjárása által egy olyan bűnért, mellyre egy tsábító által vetemedett. Ez a' Herczegné által megszabadított áldozatja az eltsabításnak, megjobbitotta magát, 's most mindenektől betsültetik, kik őtet ismériék.

2) Az Erlangi, December 23-dikán költ Ujság, az özvegy Márk Gróiné halálát jelentvén, így írja le annak életét röviden: A' megboldogult Aszszonyság született 1737-dikben, October 3-dikán Braunschweighban, volt legidősebb Herczeg Kis-Aszszonya Károlynak az akkor uralkodó Braunschweigi Herczegnek, a' Burkus Királynak I. Fridrik Vilhelm-

nek leányától. Őszve kelt 1758-dikban November 29 dikén az uralkodó Márk Gróffal Baireuth Fridrikkel, ennek elsőbb Feleségének, a' Nagy Fridrik Húgának halála után. De már 1763-dikban Február. 16-dikán meghalt a' Márk Gróf is, a' nélkül hogy gyermeket nemzett volna. A' Márk Grófné az Erlangi fejedelmi Várat választá magának özvegysége lakhelyéül. Ezen hosszú időn keresztül közöttünk lakott a' Nemes-lelkű Aszszonyság szakadatlanúl, kivéven néhány Helvéciába, Francz, 's Olasz országba tett útazásit. Velünk részesült az örömben, 's velünk szenvedte a' múlt zavaros időnek terheit. Hogy az Auerstädti ütközetben testvére a' Braunschweigi Herczeg halálos sebet kapván idegen földön kiadta lelkét, 's hogy a' Welf familia megfosztatván Fejedelemségtől kiköltözködött Német országból; olyan történetek voltak ő reá nézve, mellyek az ő érzékeny szívét nagyon megsomorították. De megengedte az ég érni neki azt az örömet is, hogy házának ditső diadalmát, a' mit testvérenek Vitéz fia fájdalmas halálán vásárlott, megláthatná. Csak nem 51 esztendeig lakta meg a' helybéli várat, midőn az 1814-dikben Január 14-dikén a' tűzgyúladásnak prédája leve, mellytől óta Grosznak egy igazságtétel Tanácsossának házában lakott, mivel hogy, az ezen rettenéskor hozzá küldetett követség előtt azt nyilatkoztatá ki, hogy Erlangától sem életében sem halálában nem akarna meg válni. A' megboldogútnak állandó szíven kívül, melly a' szerentse mi-

den változást készen várta, gyönyörű lelke is volt, mellyet hazájának, 's Francz, Angol, és Olasz ország legjobb írói képzettek, 's tápláltak. — Bibliothekáját az Erlangi Aca-
demianak; kintseit, 's drágaságait a' Braun-
schweigi Herczeg familiának hagyta; a' sze-
gényeknek, kiknek annyok volt, nagy sum-
mákat (20,000) rendelt.

Az Órás Mesterség - történeti.

A Régieknek minden idő mértékek ab-
ban állott, hogy egyik napot a' másiktól
számlálták, még pedig vagy a' napnak fel-
jöttétől másik nap keletig, mint a' Babylon-
iak; vagy a' napnak lemenetétől másik nap
nyugotig, mint a' Romaiak. Az utóbbi idő
mértéket még ma is követik Romában, és
több Városiban Olasz Országnak, úgy hogy
midőn a' nap lemegyén XXIV órát monda-
nak, a' mellyek pedig azután következnek,
nevezik éjeli I. II. III. 's a' t. órának. Inaen
az következik, hogy Romában a' Dél nem
mindég ugyan azon órára esik, mert p. o.
nyarban későbbén menvén le a' nap, neve-
zetesen Sz. János napja körül Junius havá-
ban, 8 órakor; a' mi 9 óránkat mondják ők
éjeli I. órának, melly folyvást számláltatván
a' következő nap delén XVI óra léssen; el-
lenben télben nevezetesen December havá-
ban a' mi esti öt óránkat mondják Romában
1 órának, melly a' következő nap delén XIX-
re megyén. Ezen okból az Olasz Kalendári-
omban többnyire az órák is fel szoktak je-
gyeztetni,

Nap-óra, víz-óra, főveny-óra (Clepsydra) ismérletes találmányok voltak a régi-eknél is, de kerek óra a XII Század előtt nem volt. Némelly könyvszerzők Ditmarnak egy rosszúl értett helyéből Gerbertnek tulajdonítják az óra találmányát, (ki később Pápa is lett II. Sylvester név alatt) hogy ő Magdeburgban 996 évben csinált volna egy órát, melly akkor tsudának tartatott. De ez nem hiteles, mert magok a Magdeburgiak semmit sem tudnak róla, sőt meg is czáfoltatott a Benedictinus Atyák által Francia Országnak Tudományos historiájában, kik azon a híres órán legfeljebb nap órát értenek. A leg első Mechanika törvények szerint készült óra, mellyről a história emlékezik, a Waligfort Richardé, a ki élt 1326-dik esztendőben; mint Sz. Alban Apátura Angliában; a második, mellyet Dondis Jákób csináltatott Páduában 1344-dik esztendőben, s rajta volt a nap és plánéták futások. A harmadik a Párisi Palota órája, mellyet készített Vic Henrik, kit V. Károly hívatott a Német földről. Lassanként el szaporodtak az órák Európának minden nevezetesebb Városiban. Elejénten tsak a nagy órákat (torony óra) tudták készíteni, még pedig tsupán mutatóval, mignem az óra ütöt, s harangot is egyesítenék avval, melly szerentsés találmány által éjjel is meglehetne tudni minden gyertya világ nélkül, hány óra legyen. Később kezdették az órát kissebb formára venni, millyenek a há-

zi fal-órák, míg nem végtére reá jöttek a zsebórára is, melly először, a' mint gondolhatni, sokkal nagyobb, és vastagabb volt a' mai formánál. Az Angolok ezen mester-ségben legtöbbet tettek, de mióta a' híres Sully Párisban megtelepedvén, XV Lajos ifúsága alatt közlötte volna gondolatit, 's törvényt az óra készítésben, a' Francziák tsak nem meghaladják benne az Angol mestereket. Egyéb aránt az újabb idők is sok jeles találmányokat, 's nyomos lépéseket tettek ezen nagyon nehéz, 's nagyon fontos mester-ségnek gyarapodására.

Természeti Ritkaság.

Flanguergues Úr annak az üstökös Tsillagnak, mellyet 1811-dik esztendőben látunk 510 esztendőre teszi a' futását, a' mit avval akar hitelessé tenni, hogy a' Szűz Jegyben egy üstökös Tsillag 1301, és 791-dik esztendőkben (és így 510 esztendővel egymás után) jelent meg, a' mint Ekstoriusz, Lubienicz, Zahn és mások feljegyzették. Az 791 esztendő előtt ismét 510 esztendővel, az az 281 esztendőben Chinában láttak egy üstökös Tsillagot az oroszán Jegyben, a' mint bizonyítja Ma-Tuon-Lin, kinek bizonyosságát felidézi Pingré Ur (Cometographiájának 1 Darabjában, 594 lapon). Ezen 281, 791, 1301, és 1811 esztendőbeli üstökös Tsillagoknak, mellyek mind 510 esztendővel jelentek meg egymás után, és így ugyan azon futást tartják meg, bár külömbféleképen jelentek is meg, ugyan azon egy

üstökös Tsillagnak kell lennie. Ha mindég 510 esztendővel számlálunk vissza felé, találunk ismét egy üstökös Tsillagot, melly Chun Chinai Tsászár uralkodásának 16 esztendejében láttatott, 's olyan nagynak mondatik, mint a' Holdnak fele. Chun pedig Yao után lépett a' Trónusba 2284 esztendőkkel a' közönséges időszámszálás szerint, mellyért a' tsillagnak 2269 esztendőre kell esni, 's ez volna az 1811-diki üstökös Tsillagnak 8-dik feltetszése, ha 510 esztendővel hátra felé számlálunk. Ezen számlálás szerint várni lehetne azt ismét kilenczedikszer előre nézvéni 2321-dik esztendőben.

R é g i s é g.

Hajós ütközet (Naumachia) a' Romaiaknál egy volt a' Nemzeti Játékok közül, mellyben az Egyiptomi, Tyrusi 2—3 's 4 evezős hajóseregek egymás ellen hadakoztak. Egy ilyen játékban, mellyet J. Caesar adott, Sveton bizonyosága szerint annyi sokaság, városiak, 's külföldiek gyülekeztek öszve, hogy nagyon sokan a' tolongásban öszve-tapostattának. Ezer katonák voltak mind a' két részről, mellyért, mivel ennek igen nagy hely kellett, Caesar a' Márs mezején egy nagy gödröt ásatott, mellybe a' Tiberis vizét belé vétette. Augustus is tartott egy ilyen játékot, még pedig másik oldalán a' Tiberis vizének, mellyre annyira öszvefutott a' város népe, hogy a' játék alatt öröklnek kellett a' város útszáin maradni, ne hogy a' tolvajok az alatt kirabolják a' házakat. Ca-

ligula egész rendházakat lerontatott, hogy új Naumachiát adhasson. Nero, hogy hasonló játékot tarthasson, tengerből hordatta a' vizet, mellybe halakat, 's tengeri tsudákat is tétetett. Domitián a' többit ebben mind meghaladta, mert ő egész Amphitheátrumot építtetett, másod ízben pedig a' Pinczius hegy tövében készíttette azt el, mellynek, a' mint Montfaucon mondja, még ma is meglátszanak nyomai. Domitián Naumachiája soknak halálába került: mert a' mint Dio beszéli, nem tsak a' harczolók többnyire, de még a' Nézők közül is sokan veszték el, mivelhogy szörnyü zápor jött reájok, mellyben Domitián ugyan köpönyeget váltott, de másoknak meg nem engedte, hogy ruhát változtatnának; a' honnan sokan halálos nyavalyába estek. Ezt ő avval akarta enyhíteni, hogy éjjel utánna gazdag vendégséget adott. Claudius is tartott egy Naumachiát, mellyben midön avval fogadta volna a' harczolókat *Auete vos*, mivelhogy azok többnyire halálra rendelt bünösök voltak, nem akartak hozzá fogni az ütközethez, úgy hogy a' Tsászárnak fenyegetve kellett közzöttök szaladozni, hogy fognának hozzá.

M e s e. Dobja, trombitája
Rejtek hajlékában,
Kettős huntzfutkája
Tős szomszédságában.
Embernek szükséges,
Szamárnak nem diszes
Választhat sz nagyságában.

J e g y. A' 3-ik Számban feltett kérdések: (1-ső) Hús a' nyarsa, arany petsenyéje: a' Gyűrű. (2-ik) Lélegzetet. (3-ik) A' ki látott kopaszt. — Tar szokatlan régi szó. **A'** Rejtett szó: Dob Bod.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(5 .)

Egy nap Londonban.

(Simond Nagy-Brittanniai úta-
siból.)

Reggel 10 óra előtt minden tsendesen
vagyon, (not a mouse stirring) az
egér sem mozdúl; ekkor kezdik nyitogatni a'
boltokat. A' tejes Aszszonyok járnak ajtókról
ajtókra módosan válláikra illetett jármokkal,
mellyeken függ a' tejes kupa, körül aggatott
apró tsempékkel. Megkocoztatják az ajtó-
kat, hogy a' szolgálókat fel lármázzák, kik
akkor többnyire félálmosan előjönnek a' to-
jásnyi kis tejes edénykét által venni. Evvel
az egész Familiának meg kell érni; mert
kértelen vagyok azt a' jegyzést tenni,
hogy itt a' tej sem ital, sem tápláló eledel,
hanem való orvos szer, mellyből napjában
kétszer, reggel és estve, 5—6 tseppet egész
vigyázattal egy findzsa thében bé vesznek.
Nehéz megmondani mitsoda ízt, 's mitsoda
erőt adhatnak ezen néhány tseppek; de nél-
külök el nem lehetni; egy olyan szokás,
ez, mellynek hasznáról tsak gondolkodni sem

mer senki. Még eddig sem szekér sem kotsi nem jár. A' legelső lármát teszik a' testöröknek dobjaik, 's tábori musikájok, kik a' Kaszárnyából jönnek, hogy a' Hydeparkban gyakorolják magokat, — három négy fekete óriások mennek előre a' hangos czimbalmokkal. Három vagy négy óra felé adja a' nagy világ életének jelét. Látogatni barátját, vagy inkább annak ajtajából билетet küldeni bé, kit alig lát valaki, hanem ha a' zsibongó társaságban; bóltokról bóltokra szaladozni, hogy púdi-újságokat (lounges) lehessen látni, egy tsintalan útszán el meg vissza kotsizni, ismét el, 's meg vissza kotsizni, végre 5 órakor haza menni, 's fel öltözni: imhol ebből áll Londonban a' dél előtti élet. Most kezdik az útszakat egyik végtől a' másikig megvilágosítani, vagy is a' lámpásokat meggyújtogatni, mellyek nem úgy mint Párisban az útsza közepén, hanem annak két oldalán 3—9 lábnyi vas karókra vagynak aggatva, tiz ölnyre egymástól nagyon kevés világot adnak. — Hat órától nyolcz felé a' láрма nagyobbodik, mert már ebédre mendegélnek. A' kotsi zörgésre reszket a' tsinált út mindenfelé, kotsi kotsi után, 's egyik a' másik előtt szörnyü sebességgel vágat keresztbe. Meg áll hirtelen, le ugrik róla egy inas, szalad az ajtóra, megveri azt erősen, megveri lassan — sebesen, majd egész ereje szerint dobol rajta, olly móddal 's mesterséggel mindazáltal, melly Urának állapotját, 's tehetségét elevenen előadja.

Két egész óra után letsillapodik a' kotsi zör-
gés, 9. 10 órakor ismét megújúl, 's jö a'
nagy lárma. A' hang, a' zajgás öszveömlik,
's nem lehet ki hallani belöle semmit, mint-
ha 100 malom kerék öszvezúgna. Nem na-
gyítom a' dolgot, ha ezt a' lármát a' Niaga-
ri víz-szakadáshoz hasonlítom, melly két
mértföldre elhallik. A' nagy mulató Társa-
ságok neveztetnek Routnak, Partynak.
Ezekre a' meghívás Billetek által történik,
mellyeket a' gazda a' mulatság előtt néhány
hetekkel széllyel küldöz; de a' czédulán
nints a' mulatságról semmi szó; az ő közön-
séges módjok, mellyel ezt kijelentik: (at
house), ezen, 's ezen a' napon otthon
leszek. Illyenkor az olyan házból, melly-
ben a' Rout fog lenni, nyoszolya, almári-
om, láda 's a' t. mind a' félre takaríttatik
a' szegletekbe, hogy tágas hely legyen.
Most a' sok tsinos öltözetű emberek megje-
lennek, kiket a' Házi Aszszony a' Fő szoba
ajtájában elfogad; — áll ő is, mint a' töb-
biek, 's minden megérkező vendégnek ba-
rátsággal a' szemébe nevet. Nem beszélnek,
nem kártyáznak, nem musikálnak, mindösz-
ve, a' mit tsinálnak abból áll, hogy egyik
a' másikat könyökével meglöki, bé fúrja
magát a' tsoportok közt, onnan visszafor-
dúl, egyik szobából a' másikba jár, 's kel,
's egy fertály mulva el suhan, hogy a' ka-
puban a' kotsit várja, hol az Inasok közt
gyakran tovább kell állani, mint a' Routban
mulatott. Innen nagy sebességgel más Ro-

utba kotsikázik a' vendég, 's ha a' sok vá-
 rakosás után, mellyet a' kapu körül álló ko-
 tsik okoznak, gyakran fél óra múlva, fel le-
 hetett menni a' kapuig, itt ismét elől kez-
 dik azt, a' mit a' másik Routban tsináltak.
 Hogy valamelly háznál társaság legyen két
 jélből lehet megtudni; elsőben a' sok ko-
 tsikból, mellyek az útszán állanak; másod-
 szor onnan, hogy az ablak kárpitok, 's ablak
 táblák nyilva állanak, úgy hogy a' sok égő
 gyertya világnál sok fejér, fekete, puderos,
 nem puderos fejeket láthatni, mellyek szün-
 telenül mozognak. Azt mondaná valaki, hogy
 ezen élet mód a' gazdagoké, a' nemeseké,
 a' dologtalanoké, nem egy olyan népcé,
 melly a' világnak kereskedő Városát lakja.
 Az igaz; de a' kereskedéssel Londonnak
 tsak keleti része foglalatoskodik, maga a'
 tulajdonképen úgymondott Város (the city)
 a' nap nyugoti rész pedig tsupán fő rendek-
 ből áll, vagy legalább olyanokból, kik a-
 zok közé akarnak tartozni. Ha keletről a'
 nyugoti részre akar valaki beszállani, legyen
 neki a' legtsekélyebb' számolás szerint 3000
 font Sterling jövedelme, mert ha ennyi nints,
 legalább fel nem írat ennyit, útalat tárgya.
 Ha még okos is akar lenni, költsönöz lega-
 lább 6000 font Sterlinget, főképen ha tsak
 most szállott bé a' kerületbe, mivelhogy a'
 helyben születtek kevesebbel is ki jöhetnek.
 Szegénységet mutatni, legalább arról pana-
 szolkodni a' magasabb karhoz illik; elégség-
 gel, bőséggel kérkedni, 's a' pénzben mar-

kolászni annyi, mint a' Városi polgárhoz hasonlítani.

Az Ifjú Czigány Leány

(Suard Úr előadása szerint.)

Az ember, valamint az állatok, ösztön szerint szereti a' függetlenséget, 's ha a' társaságos életnek hasznait betsüli, 's érzi, csak azért betsüli, 's érzi: mert hozzá szokott a'hoz, 's nem gondolkodik róla. Több példákat emlegetnek az Írók a' vad népek közül, hogy némelyek (minekutánna darab időig művelt, 's képzett nemzetek közt éltek volna, hirtelen elhagyák azon élet módot, melyet alkalmatlannak találtak, 's vissza mentek régi társaikhoz, hogy azokkal az erdőkben, 's a' pusztákban tébolyogjanak. A' következő történet, melly nem régi, 's igazán megesett, egy lehet a' több példák között, mellyek ezen okoskodást igazolják.

Angliában sok olyan kóborló csoportok vagynak még ma is, kiket Czigányoknak neveznek, 's kiket a' régi kemény törvények sem írhattak ki egészen. Angolúl hívják őket Gypsieknek, melly szó az Egypsiékből tsonkittatott. Ezek bójárják a' falukat, 's egyéb helységeket, most alamisna kéregetéssel, majd lopván apró marhát, 's egyebet, a' mihez hozzá férhetnek, majd pedig szerentsét mondogatván azoknak, kiknek szerentsére vagyon szükségök. Tekintetök, erköltseik, napsütötte bőrök, éles, 's lelkes nyelvök mind egy olyan ember fajtát mutat-

nak, melly a' Tartománynak lakóitól sokban különböz.

Egy gazdag Aszszonyság, ki faluban lakott, öszve találkozik egy ilyen csoport Gypsiekkel, kik között neki szemébe tűnt egy 7—8 esztendős leányka, a' kinek kellemes termete, eleven, 's jelentő arczája neki nagyon megtetszett. Ezt az Aszszonyság elkérte az anyjától, azon ígérettel, hogy ő reá gondoskodik, 's azt tisztességgel felneveli. Az anya megegyezett benne néhány ezüst pénz alkuval, a' mit neki az Aszszonyság örömet megadott. A' leányka, ki eddig a' levegő minden viszontagságit szenvedte, szennyes rongyba öltözködött, fekete kenyeret evett, az ég alatt, vagy istálókban haldogált, most egyszerre egy gazdag házba tétetett által; hol eledele, ruházatja bőséggel, 's tisztességgel kiszolgáltattott. Tanítók adattak melléje; tanult egész könnyűséggel, de azt a' mit tanult, nem tudta, 's nem akarta haszonra fordítani. Kitanult azonban még is mindent, mint akármely jól nevelt ifjú leány. Valami 14 esztendős volt már, midőn hirtelen melanchóliába esik, mellyből őt nagyon nehéz volt kivenni. Egy napon bémegyén jótévője szobájába, 's kijelenti annak, hogy ő el akar menni. „De miért édes Gyermekem, kérdé az Aszszonyság. „Meg únom magamat, felele a' leány. „Hát hová akarnál menni? „Felkeresem anyámat, bátyáimat, 's nénéimet. 'S mi végre? Hogy együtt járjak ő velők. Akkor az Aszszonyság egy régi Angol példabeszédet monda ne-

ki: Míg a' kö hempereg, meg nem m'ohosodik. (A rolling stone gathers no moss). Nem, felele az ifjú czigány leány, hanem a' méh is repkedve szereti a' mézet. (A roving bee gathers honey). Ezen felelete a' természet gyermekének, melly egyszerre olyan képet hoz fel, a' melly nagyon kellemetes, 's az alkalomhoz nagyon helyes, minden jó ízlésű embert váratlanúl lep meg. Nem egy tanúság é ez is annak kifejtésére, hogy a' Társaság születésében; 's gyermek idejében sokkal alkalmazhatóbb az ember képző tehetsége, 's nyelve a' költésre, mint a' műveltebb társaságban, hol a' lélek, 's az okosság jobban kitökéltedtek.

A' Só felfödöttetése.

A' Tatar történetek szerint a' sónak haszna Asiában sokáig ismételten volt, 's annak tulajdonsági titokban maradtak a' Tatarok előtt, egészen Taunak Kánnak uralkodásáig. Ezen Fejedelem egykor vadászaton volt, mellyen temérdek sok vadakat leölt, 's egyszerre olly nagyon megéhezett, hogy embereivel azonnal tüzet rakatna, hogy annál húst sütnének.

A' mint ez megtörtént, hozzá fogott az evéshez olly mohón, 's jó ízzel, hogy sietségében egy darab húst a' földre ejtene: felvette azt hamar, 's mint hogy nem volt annyi ideje, hogy azt megtörölgetné bétsapta szájába hirtelen. Ekkor azt tapasztalá, hogy ezen falat, melly valami só izzt kapott, a'

többinél sokkal kedvesebben esett. Gondolkodott ennek okáról, 's abból a' földből, mellyre a' hús leesett, felvett egy marokkal 's által adta Természet vizsgálóinak. Ezek tsak hamar reá jöttek a' sónak felfödözésére, 's készítésére, mellyel a' Tatárok azután minden ételben éltek is. Taunak-Kán, azt beszélik a' Tatar Történet-írók, nem tsak böltssége, 's jó szívüége, hanem az által is halhatatlanná tette nevét, hogy a' Természet-tudományt a' legfontosabb felfödözésekkel gazdagította.

Elmés Gondolatok ('s Maximák).

A' hamis Vádakon épen olly kevésse bosszszonkodjál, mint ha valaki azt mondaná, beteg vagy, te pedig egészségesnek érzed magadat.

Ki mondhatja el Fontanellével azon nevezetes szavakat, mellyeket halálakor mondott: Ha még egyszer születném, ismét úgy tselekedném mindent, a' mint tselekedtem.

M e s e.

Létemet adta nekem, már meghült teste anyámnak.

Létemet elvesztvén éltet anyámnak adok.

R e j t e t t s z ó.

P-ével undok féreg, Cs-vel édes eset.

A' melly gyönyörködtet minden szerelmeset.

J e g y z é s : a' 4-ik Számban lévő Mese: Fül.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(6.)

A' K e n d ő z é s.

A' Kendőzés, (maga szépítgetés) módiban volt régóta, 's vagyon ma is nem tsak az aszszonyok, hanem a' Férfiak, 's nem tsak a' rútabb, hanem még a' valóban szép Aszszonyok közt is. Isméretes a' régi Athénai, 's Római Aszszonyok gyapjú-zsírjok (Oesypon) a' mit a' Juhnak tsomós gyapjú fürteiből kifőztek, 's szép arczáikra, mellyökre, vállokra, nyakokra mázoltak. Híres Nerónak Felesége, Poppaea Sabina Tsászárné, öt száz szamarairól, mellyeket; midön egyik majorjából a' másikba menne, mindenkor előre hajatott, hogy elég szamarateje legyen, mellyben napjában több ízben megfőrdhessék. A' szegényebb Római Aszszonyok ketske téjjel mosdottak. A' jó IV Henrik, ha katonái közt sokat lovagolt, 's velök táborozott, minden estve, sőt néha nap közben is többször téjfellel mosta vitéz orczáját, hogy midön haza menne, Gábricéljá előtt rútnak ne tessék.

Nem igaz tehát általjában, hogy minden kendőzés veszedelmes volna, mert vagynak

igen sok ártatlan szerek, mellyek a' bőrnek fejezségét, simaságát nem tsak meg tart-
hatják, hanem nevelhetik, vagy ha elveszett,
viszsa is adhatják, millyenek: az igazi Eau
le Ninon, d' Ispahan, de Cologne,
a' szűz leány-téj's a' t. De más részről
ez is igaz a' mit Arnoldus de Villa Nova
(arcza víz Receptjeiben) megjegyzett, hogy
nem minden bőr olyan mint a' má-
sik. „Némellyeknek, úgymond, ő szíjjok va-
gyon hártya helyett, másoknak irhájok,
másoknak szőrös szakállas bőrök mint a' Tö-
rököknek, ismét másoknak olly gyenge or-
czájok, 's mellyök, mint a' tojas hártya.
Némellyek Fejérek, mások rötök. Némel-
lyeknek tehát erősebb mosdóvíz kell, má-
soknak gyengébb; némellyiknek arczája a'
szappant is elszenvedheti, másoknak jobb a'
korpá víz; némellyiknek meleg víz használ,
másoknak hideg víz". Ezen észrevétel' ezer-
féle orcza vizet gondoltatott ki azokkal, kik
vagy kereskedni akartak a' hiúságnak kön-
nyen hívésével, vagy kedveskedni kívántak
a' szép Nemnek, annak gyakori kárával.
Velenczi víz, Hollandi víz, Spanyol víz,
Nürnbergi arcza víz, Király arcza víz, Flo-
lenczi Nagy Herczegné vize, Clossaeus
myrrha vize; Mynsicht arcza vize, Galamb
víz, Tyúk víz, 's ezer meg ezer féle víz, job-
ban vagy kevésbé isméretesek a' Dámák kö-
zött.

Nagy vigyázat kell azért az arcza víz-
nek választásában mind a' két esetben, akár

legyen az ártatlan, akár veszedelmes. Ugyan is, hogy sok arcza vizek valóban mérgesek legyenek, azt nem csak Cadet de Gassicourt híres Francia Chemicus több próbatételek szerint állítja, nem csak Virey, másik Párisi Orvos világosan mondja; hanem számtalan sok nyavalya történetek bizonyítják, millyen p. o. a' két következő eset is: Alig szökíté meg haját egy Szép, hogy a' Férfiak szíveiket arany fürtjeiben megfogná, azonnal kezdett feje dagadni, arczája (mellyet meg lehet ólomfejérrrel mázolt bé) megfeketedett mint a' szén, 's útálatos fekélyek lepték meg azt, úgy hogy undorodás nélkül nem lehetett reá nézni. Szemei kifordultak a' szem gödrökből, úgy hogy csak nem posáin látszanának feküdni, 's a' t. Ezen állapotban kiadá lelkét „Erythratus de virtutum et vitiorum exemplis. Sect. 172. pag. 335.” Kilenecz esztendővel ez előtt egy Fő rendű, nemes lelkű, 's jól házasúlt Aszszonyság, de a' ki szépségéről nagyon sokat tartott, valami mosdó vizet kapott egy Chirurgustól, hogy arczáin támadt néhány vörös pattanásokat avval elveszítsen. Napjában abból szorgalmasan mosdott az Aszszony több ízben, de olly szerentsétlen kimenetellel, hogy nem csak pattanási múltak el, hanem meg is vakúlta, 's olly rettentő inrángatódásokat kapna hirtelen, hogy éjjel, 's nappal ordítana a' fájdalom miatt. Hiába gyűltek össze az Orvosok mindennűn több ízben; meghalt az Aszszonyság életének virágában, nagy

keserűségekre mind azoknak, kik őtet ismérték, 's lelki testi kellemiért betsülték, és szerették. Alkalmasint só savanyas kényeső, vagy egérmaszlag volt a' mosdó vízben, mellyért olly drágán adózott. „ (Triller de Veritate paradoxii Hippocratici §. 10. opusc. med. I. pag. 142.) Soha sem fog azért egy okos Dáma is használni olyan arcza vizet, mellynek állató részeiről, 's ártatlanságáról meg nem győződött. Ezt néha maga is megpróbálhatja akárki. p. o. arra, hogy legyen e' kényeső, vagy sem, gyakran elég erősség csak az is, hogy az ollyan vízben a' tiszta arany gyűrű, ha benne bizonyos ideig áll, meg szürkül, megfehéredik; még jobban megmutatja pedig annak jelenlétét, ha a' patikából kevés méz víz hozatik, 's attól az arcza víz meg szürkül, megsárgul, és kevés idő múlva sárga por szálladékot ejt le, melly annál, inkább közelít a' narants színhez, mennél több égető sósavanyas kényeső vagyon benne. Legyen e' a' mosdó vízben ólom, azt Haknemann bor próbája legbizonyosabban megmutatja, a' mit hozzá értő emberrel (Orvossal) megvizsgáltathatni. De a' növény-mérgeket, millyen a' többek között a' babér tseresnye víz, nem könnyű felfödözni, hanem ha a' testen tett, próbákkal, mellyek már magokban veszedelmesek.

Ha ártatlan a' mosdó víz, akkor azt kell tudni, ha vallyon hasznos legyen e' annak, a' ki elakarja fogadni mert nem minden bőr ollyan, mint a' másik. Így

a' téjjel mosdás hasznos a' beteges, 's vén száraz bőrnek, vagy a' puha bőrnek is, ha azt a' szél ki fúttá; ártana pedig a' fonnyadt 's zsiros bőrnek, a' melly inkább kevés timsó, tojásfejér, 's ró'sa víz vegyítéket, vagy marha epés ró'sa vizet kíván. Egyéb mester-séges téj mosdóknak is épen azon erejök va-gyon, a' mi a' téjnek p. o. a' barna Francz Dámak, ha arczájokat fel tsipkedi a' szél egy tojás-sárgából fél lót czukkorral, 's ti-zenkét lót ró'sa, vagy patak vízzel tsinálnak mosdót. A' tojás olaj is tsak barnáknak va-ló, 's azoknak, a' kiknek száraz bőrök va-gyon. A' szökéeknek ha bőrök fel pattogzik, legjobb a' téj, téjfel, mondola, vagy tökmag téj; tsak hogy míg nedves töle az orczájok, napfényre ne menjenek, mert egészen meg-barnúlnak. A' kiknek még nem nagyon ke-mény a' bőrök, hasznosak az ollyan mosdó vizek, mellyekben állati, vagy növény méz-ga vagyon; galamb, tyúk, bornyú láb, vi-zahójag, tsiga, 's egyéb hasonló víz, téjsa-vó, melly hús levekről a' régiek nagyon so-kat tartottak. A' mi a' ránczokat, a' vénség fogának nyomait illeti, próbálták régenten ezeket is orvosolni, még pedig úgy, hogy fel étetnék a' bőrt étető plánta levelekkel, kutya tejjel; 's a' t. mellyet azután tojás fe-jérrel, 's timsóval bégyógyítának, hogy e-gészen új bőr nevedednek. (Ez egy neme a' Fresco-festésnék.) De a' ránczoknak a' kö-vérség kifogyása természetes oka, mellyért

az ellen egészen más orvoslás kellene, ha volna! —

A p r ó T ö r t é n e t e k.

Lessing, midőn egykor Berlinbe ment, a' Sas vendég fogadóban szállott meg. Egy ifjú tüzes ember így írt hozzá: Régen vártam az Urat, hogy színről színre meglathassam. Melly igen óhajtom, hogy a' Sasnak szárnyai alatt néhány órát megnyúgodhassam. Lessing erre így felelt.

Nagyra betsülendő Nemzetes Úr!

„Sajnálom, hogy a' mai délutánt társaságban kell töltenem; mindazáltal ha az Úr olly nagyon kívánczodik a' Sasban nyúgodni, a' kultsot örömet itthonn hagyom. Szobám kész az Úr szolgálatjára. 's a' t.”

Azután megismérkedett Lessing az emberrel, 's meglátogatta, ki hogy magát közölje, el kezdette olvasni verseit Lessing előtt. De Lessing belé unt a' hallgatásba, mert a' vers nagyon sok volt. Már most valami tréfást fogok az Úrnak olvasni, monda a' másik. Azomban míg keresné azt, egy Elegiára talált munkái között a' könyv forgatásban, mellyet maga művei között remeknek tartott, 's azért is a' nevetséges helyett azt kezdé olvasni. Lessing azon gondollattal, hogy valami nagyon tréfást fogna hallani, 's figyelme nem lévén leszegezve ottan ottan nagyon édesen nevetett. Az Istentért! mit nevet az Úr? kérdé a' Költő —

hiszem ez Elegia. Úgy? Elegia! monda Lessing, hát miért nem mondja meg az Úr előre? mit tréfál az emberrel?

A' XVI. Században élt Thüriben Báró Theuerdunk, ki sok különösségiről nagyon híres volt. Midőn ő egyszer beteges volt, 's nyugvó ágyában fekünnék, behívatta magához minden inasit. Kérdé tőlök, mit fognának ők tsinálni, ha a' házat hirtelen láng borítaná el? Az első azt mondta, hogy ő a' papirosokat mentené meg; a' másik, hogy a' pénzt; a' harmadik, hogy a' feje ruhát, 's köntöst vinné ki; a' negyedik, hogy a' házi bátyort; az ötödik, hogy a' lovakat szabadítaná meg. Egy sem találta el a' Báró gondolatját, mert mindenikre azt monda, hogy rosszszúl! Végre egy feltalálta magát, hogy a' Bárót vinné ki vállain a' szobából. Ez egy aranyat kapott jutalmúl.

Azon Generálisok között, kik Napoleont Egyiptomba kísérték, volt Friant is. Épen ő kórmányozta azon Osztályt, mellynek egy részét a' Tudósok tették, midőn útjokban épen veszedelemben volnának, ne hogy egy nagy Arab tsoport reájok üssön. A' Generális ezen veszedelmet látván azonnal ezen parantsolatot adá. „La division formera un quarré, les aânes et les sâvans au milieu (az Osztály négy szeget formál a' szamarák, 's a' Tudósok középre jönnek.) Ezen mondásra nagy kaczagásra fakadt az egész osztály. Az Arabok, kik éppen akkor akartak az osztályra törni, azt gondolták,

hogy a' más rész őket fenyegeti, mivel hogy tréfából nevetessenek, meg nem foghaták. Viszsa fordultak sebesen; az osztály pedig folytatá útját békével.

A' Canterbury Érsek kívánta személyesen megismérni Taylor Jeremiást, ki egyházi ékesen szóllásáról nagyon híres volt. — Taylor megjelent az Érsek előtt, ki neki azt mondá: ha még nem gondoskodtunk eléggé rólad, annak ifjú korod az oka. — Ha Fő Tisztelendőséged nekem ezen hibámat most megengedni méltóztatik, ígérem, hogy azt ha tsak életben maradok, napról napra jobbitgatni fogom. —

Rejtett szó.

Öt betüből álló testemnek mind otthon,
Mind úton sok hasznát veszik a' falukon.
Jó is ez eszköznek, de rossz, ha valaki
Haja vagy kalapja alól mutatja ki.
Négy első betümet Meccába tisztelik
De az alföldönn is igen jól esmerik.
A' három közbülső betüm hajdanában
Nevezetes név volt a' Magyar Hazában.
Utolsó tagomat, melly állat, igen sok-
ízbe ütik, mind a' bohók, mind okosok.
Ezeket pedig mind igaznak találod,
Akar elől akár hátulról próbálad.

Pap.

Jegyzés: Az 5-iki Mese: Jég. A' Rejtett szó Pók, Csók.

H a s z n ó s
M u l a t s á g o k.

i 8 i 8.

(7 .)

E g y E r d ő k e r ű l ő .

(R e g e .)

A' Tátrának sűrű Fenyvesi közt lakott valaha egy Erdő kerülő feleségével együtt, 's megelégedve éldegélt a' vadakból, mellyeket naponként lenyilazott. Harmadik évében együtt lakásoknak a' feleség teherbe esett, 's rendes időre el jöttek vajúdó fájdalmi is. A' Férj hirtelen bábát hívott a' legközelebb való helységből, 's Istenre bízván a' két Aszszonyt, kiment vadászatra. Alig ment ki kunyhójából, azonnal eljött a' szülés ideje, 's szült az Aszszony tizenkét ép, 's egészséges gyermekeket, kiket a' Bába rendesen megtisztogatván lerakott karikában a' kunnyó közepén. A' gondatlan Vadász haza érkezvén estve felé annyira meghökkent az égnei bőv áldásán, hogy azonnal lerogyott a' küszöbnél, vissza szaladt kábult fővel az erdőnek sűrűjébe, 's oda hagyta kunyhóját, Feleségét, 's gyermekit örökre.

A' szerentsétlen Anya ilyen állapotjában egyedül a' bábának esdeklett, hogy míg beteg ágyából fel nem kelhet, maradna mel-

lette: a' mit ez meg is tselekedett. Ekkor tegzet, 's nyilat vett kezébe, 's minden nap annyi vadat hordott haza, a' mennyi neki tizen harmad magával elég volt. Így táplálta, 's nevelte gyermekit egészen 15 esztendő korokig, melly idő alatt a' gyermekek ezen élet módba belé tanultak magok is. Még nem érték el a' 16 esztendőt, midőn kedves anyjoktól megfosztatván, magokra maradtak. De azért el nem oszlott a' Társaság, melly a' legszebb atyafisággal kapcsoltatott együvé, úgy hogy mindeniknek haszna, 's keresete közös volna mindenikkel, mind addig, míg nem végre, minek utánna tébolygó kábúlt atyjokat is, hogy azt észére hozhatnák, 's magok közt tartanak, bizonyos fortéllal kezökre kerítvén, hirtelen halála után el temették volna, kinek kinek más meg más mesterségre való hajlandósága jobban kifejtödnék. Meghatároztatot azért azon nap, mellyen a' társaságnak megkellett oszlani, de a' mellynek megszentelésére az eltemetett Atyának sirja felett öszve gyülekezvén örök atyafiságot, 's szeretetet ígértek egymásnak. Ezután kiki más útát vett.

Az utolsó szülött, ki a' vadászathban, mint egyéb dolgában mindég szerentsés volt, nem akarta magát semmi terhes mesterségre adni, azon reménységgel, hogy a' szerentse ötet kércetlen is fel keresné. Ment azért minden bizonyos czél nélkül, a' merre az út vezette. Útjában egy nyúlát le nyilazván, bé tért egy vendég fogadóba, 's által adta

azt a' Gazdának, hogy neki azért bort adna. A' gazda örömet fogadta az ifjú embert, 's adott neki enni, és inni, a' mennyi kellett. Kevés időre, a' mint megszállott a' vendég fogadóba, többen is érkeztek, kik egy fontos újságot kezdettek elő beszélni. Az újság abból állott, hogy, a' Királynak sertés nyájai mind igen nagy veszedelemben volnának, mert valamennyi kondás megyen hozzájok, mind elvész, úgy hogy már többé senki sem akarná magát reá adni a' szolgálatra. A' gazda kívánczozott volna a' Királyon segíteni, hogy annak merész ifjú embert küldhetne szolgálatjába; mellyért meg kérde az ifjú embert, ha nem adná e' magát ezen dologra? Az ifjú nem tudott semmi nagy veszedelmet gondolni, mellyért egyszerre megigérte magát. A' Gazda el küldé őtet azonnal a' Királyhoz, kiről ez az előtt semmit sem tudott. Ez az ifiat nagyon szívesen fogadta, és egész esztendei fizetést, 's egyéb' jótéteményt ígére neki, ha tsak az első napot ki tölthetné is. Az ifjú hozzá készült az úthoz, 's kihajtotta nyáját egy kies völgybe, a' hová az annak előtte is jární szokott. Már el múlt a' nap egész tsendességben, minden veszedelelem nélkül, úgy hogy már az éj is bé következén egész bátorsággal lefeküött egy dombon nyája mellett, 's elalutt édesen. De hirtelen felébredtt álmából kevés időre, egy különös jeleneten, a' mit még az előtt soha sem látott. A' nyájnak legidősebb kanja megállván előtte, megbiztatá őt „Ne félj, úgy mondván semmit; mert megtanítlak téged

hogyan kerülhesd el a' veszedelmet. Ha bennünket holnap haza hajtasz, kérj a' Királytól egy egész kenyeret, 's egy kulats bort. Ez téged meg fog menteni, ha magad helyett azonsárkánynak ajándékozándod, melly a' te életedre leselkedik: mivel ha az a' kenyeret megeszi, 's a' bort megiszsa, elfog aludni, midön neki könnyen nyakát szegheted. Az ifiú megköszönte a' kannak, 's követte a' tanátsot. A' Király, a' mint a' nyáj épségben haza ment, eltsudáلكozott, 's teljesíté mind, a' mit az ifiúnak ígért. Az ifiú ismét ki ment a' legelőre, hol a' Kan ötet hátára vévén el vitte egy erdőbe, 's le tette egy Tserfa alá. Itt várta ő a' borzasztó sárkányt, melly meg is jelent kevés időre, tátott szájjal, mintha az ifiat egyszerre akarná elnyelni. De az ifiú egész serénységgel elejébe tette a' kenyeret, 's a' bort; midön a' sárkány tsak hamar megrészegedve elalutt. Ekkor a' mi Vitézünk elővette kését, 's a' sárkány fejét el vágta. Egy réz-kults csett ki a' sárkány torkából, mellyet az ifiú magához vévén ment egyenesen arra, a' honnan a' sárkány fel jött. Itt véletlenül megtekinte egy pompás Várat, mellynek kapuja bé volt zárva. A' réz kults azt könnyen felnyitotta, midön szobákról szobákra menvén egy asztalon valami arany övet talált, mellyet leütvén az asztalhoz történetből, azonnal megjelenék neki egy ifiú sárkány parantsolatjára, melly ötet az egész várban meghordozta. A' vár egészen rézből volt, 's bútiorai

mindenféle drága portékákból. A' Kertben egy szép rósát leszakasztott, mellyet saphájához szúrván, ki ment a' Várból, s bé zárta annak kapuját a' réz kúlttsal. Ezután nyáját haza hajtotta rendesen a' Király Udvarába. A' Királynak legkissebb leánya meglátta a' rósát, s el kérte azt a' kondástól. A' Király bémúlt az ifiúnak bátorságán, de szerentséjét nem tudta. Más nap ismét kihajtotta nyáját a' kondás, kinek az öregkan ismét elejébe állván, így szólla: Még nem vagy túl minden veszedelmen; mivel még két nagy sárkányt kell meggyőznöd, mellyért ugyan azt kell tselekedned ezekkel is, a' mit az elsővel tettél. Az ifiú követte a' tanácsot, s másik nap megnyerte az ezüst Várat, harmadik nap az arany Várat, mellyeknek kertjeikből ismét egy egy rósát szakasztván, által adá azokat a' legkissebb Herczeg Aszszonynak.

Ezen időben épen egy ünnepet rendezel a' Király három leányinai férjhez adásokra, kiknek neveiket egy egy arany almára bé metszetvén, felfüggeszté azokat egy magas fára, hogy a' ki lántsájával letsapná valamellyiket, azé lenne a' Herczeg Aszszony, kinek neve az arany almán vagyon. A' kondásnak ezt tudtára adta a' legifibb Herczeg Aszszony, de ő azért, mintha az nem is illetné őtet, ki hajtá nyáját majd pedig bé menvén a' réz várba parantsolá a' sárkánynak, hogy neki a' legszebb ruhát, s legvirgonczabb lovat készítné fel. Már a' Fejedel-

mek mind ott künn voltak a' rendelt helyen, midön az isméretlen Hős megjelenik, 's ragyogó fényével mindent tiszteletre bír. Első próbát engedett neki a' Király, de ő az utólsót választá. Mások el nyargaltak az arany almák alatt, de még tsak egyik sem érte el azokat. Akkor az idegen neki vágat villám lován, 's fel tsap lántsájával az almákhoz, mellyekből egyik a' sinórral együtt fegyverén maradt. De ő avval el nyargalt, úgy hogy lehetetlen vólt béérni bár mi sebes lovagoknak is. A' Király elbámúlt az egész jeleneten, mellyért a' következő napot is ki-nevezte ugyan ezen czélra. Akkor a' Kondás az ezüst-várból öltözködöt, mellyért még nagyobb volt fénye, mint tegnap, úgy hogy a' tegnapiak el nem ismértetnék, 's alája vágatván a' két arany almának, egyiket ismét leüté lántsájával, 's elnyargalt vele. A' harmadik napon kelle elválni a' dolognak, úgymond a' Király, mellyért ismét próbát teszünk. Most már az arany vár pompájában érkezett meg az idegen Hős, midön a' harmadik almával is eltűnt. — Oda volt a' Herceg Aszszonyoknak minden reménységök. Az alatt már három nap nem fizetett a' Király semmit is a' Kondásnak, mellyért ő ezen szín alatt bémegyén a' Királyhoz, ki nagyon megütközött rajta, hogy előtte sapkáját sem venné le fejről. Megbotlott ebben az udvartalanságban a' nagyobbik Herceg Aszszony is, úgy hogy egész hevelességgel letsapá a' sapkát a' Kondás fejről. De mi nagy volt a' bámulás, midön mind a' há-

rom aranyalma kihúlt a' sapkából! Vagyon tehát jussom, úgymond a' Kondás, hogy a' három Hérczeg Aszszony közül válaszszak, ha mind a' hármat elnyertem. A' Király meg-egyezett benne, a' legifiaibb leányka pedig örömmel nyújtotta neki kezét.

A' Színjátszas hibái, 's jelességi.

Fő hibái minden színjátszónak: az a' balgatag magában bizakodás, hogy minden-nemű, korú, 's állapotú személy - játszásra alkalmas legyen; 's az a' hamis ditsőség-re vágyás, hogy tsak a' Fő személyt szeret-né játszani mindég némellyik.

A' Nagy színjátszónak nintsen kis sze-mély; a' kitsinne pedig mind nagy.

Egy bélyegező hibája tsak nem minden színjátszónak, hogy többnyire mindenik ab-ból a' karból szeret játszani, mellyre legke-vésb tehetsége, 's illendősége vagyon.

Kerülje a' színjátzó, né hogy maga ész-revette hibáit, 's kedvetlensége által másokkal is észrevétesse. El tudni titkolni egész illen-dőséggel a' hibát, nagy jelesség. —

A' legnagyobb hibát követi el az, a' ki Játzó társának hibájára a' közönséget figyel-metessé teszi.

Leg bizonyosabb eszköz személyének he-lyes játzására, ha a' színjátzó egyenesen a' próbából, nem pedig mulatságból, 's ven-dégségből lépett a' theátrumra.

Roszúl játzik mindég az olyan színjátzó, a' ki tsak felvett személyére hallgat, az e-

gész darabot pedig nem tudja. Ha a' játzó-társ személye nem teszen bényomást a' játzó személyre, tsak olyan fog ő lenni, mint egy fa-báb, vagy mintegy hideg, 's henye személy, lit a' képfestő kitérletné táblájából.

A' színjátzó többet teszen a' szószóllónál. Ez tsak a' képzelődésnek, amaz pedig a' szemnek is fest; a' szószólló tsak rajzol; a' színjátzó képez; amaz beszéll, ez tselekszik; az első tsak képfestő, a' másik festő is, kép is.

A' színjátzónak gyakran meg kell kérdeni magát: Hogyan festette volna le Titian, Corregio, vagy Rubens azon érzeményt a' szemben, teshordásban, 's az inas-húsokban, mellyet nekem ábrázolnom kell. Mitso-da béhatása vagyon az indúlatnak az arczúlatra, 's a' testre?

Ha a' színjátzó nagy Művész nevére vágyakodik, mesterséggel kell neki játszani: Nagy természetesség a' játékszínen gyakran nagy hiba, mellyet a' jó izlésnek Geniusá soha meg nem enged.

(Koller.)

M e s e.

Van nekem egy tyúkom, melly a' karó-hegyén is megtojik.

Rejtett szó.

Hárma borodnak edény; kettő semmit se tagad meg.

Jegyzés. A' C-iki Rejtett szó: Kabak, mellyből kikerül Kába, Kaba helység, Abá, Bak, 's vissza olvasva is ugyan az. —

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(8 .)

A' köznép Dallai.

Az Anglusok, Francziák, Németek vételkedve gyűjtögetik a' Köznép Dallait. Az ártatlan természet festi ezekben magát, és a' Nemzetnek természeti bélyege, erköltsi szokása, s életének foglalatosságai világosan kitetszenek. — Bár a' pusztákon, és falukon forgó tudósb Hazafiak ezen Dallokra figyelmetesebbek volnának, 's összegyűjtve, vagy egyenként közölnék velem. Így fentart-hatnánk sok együgyű: de szép gondolatot; 's nem adnánk Maradékainknak olly panasz-ra okot, a' millyennel vádoljuk mi ős Ele-inket, kik már Attila és Árpád udvarában, sőt Mátyás Király alatt is a' Vitézeiknek vi-selt dolgaikat énekelték: de írásban reánk nem szállították.

Együgyű: de tiszta örökre fakadást mu-tat ezen Békes Vármegyei Dall:

Víz, víz, víz! (rep.)

Nintsen olyan víz,

Mint a' Körös víz.

Potyka tsuka terem benne;

Szép leányka fürdik benne;

Nintsen olyan víz,
Mint a' Körös víz.

Talán közönségesebb a' következő:

Ritka rendet vágtam;
Sűrű boglyát raktam;
Minden boglya alatt
Egy pár tsókot kaptam, 's a' t.

A' ki ez ilyeneket velem közölné, nem tsak engemet, hanem az egész Nemzetet is lekötelezné, mivel a' nemzeti Költő tehetségnek példáit ez által fentarthatnók, 's nem kéntelenítetnének tsak az Olasz Sonettokat, Canzonékat tsudálni.

Német tapasztalás a' Magyar Gazdának.

(Mellyik hasznosabb: Gabona é, vagy Búza-
termesztés?)

Valaha nagy barátja voltam a' búzának, így szóll Schröer Úr, mert a' búza hamarább el kél, 's legalább egy két Tallérral mindég drágábban kél el; mellyért ritkán kell Vásárra hordatni, mint a' gabonát, a' mi pedig ismét sokba kerül. Azomban tagadhatatlan az is, hogy liszte, kenyere táplálóbb, mint a' gabonának, 's míg szárában vagyon is, gyönyörűséggel nézhetni egy fejér sárgás búza földön végig. —

Igyekezett ugyan egy jó Barátom már 12 esztendővel ez előtt a' búza eránt vonzó nagy kedvetet tsillapítani; de mivel ő maga is termesztett búzát, 's épen nem lehetett panaszolkodnia, semmit sem hajtottam szovára, míg nem tulajdon tapasztalásom, 's hasonlító észrevételeim meggyőzőenek az ellenkezőről. Jegyzést érdemel az, hogy a' közönséges paraszt gazda, 's földművelő többnyire mind ellene vagyon a' búza termesztésnek, úgy hogy ki nem lehetne fejből verni, hogy avval mindég több kár esik, mint a' gabonával: ellemben pedig a' nagyobb Mezei Gazdák, Földes Urak, 's Árendások inkább a' búzát szeretik. Így Lange Úr is, a' ki külömben nagy érdemű Mezei Gazda Mecklenburgban, azt meri állítani, hogy a' búza két annyit szaporít búza földön a' gabonánál, sőt hogy még akkor is több pénzt hoz bé, ha szinte gabona földbe vetetik is, de a' melly esetben helyesen jegyzi meg, hogy ilyenkor a' trágyán, 's a' szalmán veszítene az ember.

A' mint mondám én ezen tárgyra nézve hasonlító próbákat tettem; de a' mellyek közül az elsőbbség kitsinyek voltak, 's mint-hogy gyakori távúllétem miatt fel nem jeyezhetém, nem mondhatok rólok egyebet, hanem hogy a' búzánál hasznosabb a' gabona. — 1811. esztendőben ősszel egy darab földet kiválasztottam, 's megtrágyáztattam mészszel, hogy búzával bévessem. Ekkor kezdetem meggyőződni a' felől néhány esztendők-

kön keresztül, hogy a' búza nem igen sikeres legyen; a' mikor egyszer'smind feltettem magamban, hogy ezután kevesebb búzát termesztsek, 's hogy nevezetesen azon darab földben a' gabonával is próbát teszek. E' végre két nagy hasábra metszém az egész földet, megtrágyázám egyszerre mind a' kettőt, még pedig úgy, hogy egyik hasábnak az alsó részére, a' hová a' búzának kellett menni, négy annyi trágyát hordattam. Elvetettem a' búzát September 9-dikén. a' gabonát pedig tsak 26-dikán. Mind a' két vetés szépen felvette magát, azt kivévén, hogy a' következő 1812-dikben Május hava a' búzára egy kevesse hideg, és száraz volt, (a' mit a' gabona épen nem érzett) míg nem a' Juniusi eső, és meleg feléleszté a' búzát is. Az aratás nagy különbséget mutatott! Két annyi lett a' gabona mind szemre, mind szalmára nézve. A' buza ára volt akkor 6. Tallér 12. garas; a' gabonáé 4. Tallér 6. garas, mennyi különbség leszen már tsak itt is az árokra nézve, p. o. 8 Köből búza 6. Tallérjával, 's 12. garasával = 51. Tallér 6. garas; 16. Köből gabona pedig 4 Tallérjával 6 garasával = 67. Tallér 6 garas. Adjuk hozzá a' szalma különbséget, melly szerint a' gabona szalma 14 Tallért megért a' búza szalma pedig 6 Tallérnél nem ért többet. Vegyük ki még a' búza árából azt a' költséget, a' mennyivel egy negyed résznyi trágyával többé került; 's gondoljuk ezekhez azt is, hogy a' gabona a' trágyát nem szív-

ta úgy ki, mint a' búza: bizonyosan költsé-
gesebbnek találjuk a' Búzát, 's hasznosabb-
nak pedig a' Gabonát. Kivételek mindazáltal
vagnak, főképen az olyan szántó földekre
nézve, mellyek nagyon kövérek, a' hol a'
gabona azonnal elrothadna: de ezek a' kö-
zönséges regulát el nem rontják; mert eze-
ket én megtudám javítani az által, főképen
ha a' szalma nyereségre is kellene tekinte-
nem, hogy a' kövér földszint néhány hü-
velyknyire soványabb földdel vegyíteném.
Így lehetne tehát az egész kérdésre azért e-
gyenesen felelni: „Ha olyan földet találsz,
melly a' friss trágyázás után bizonyosabban
megtermi a' búzát, mint a' gabonát; 's a'
mellett nintsen a' szalmára semmi szükséged,
vagy legalább vagnak még más földeid is,
mellyek szép gabonát termének; vess az el-
sőbe búzát, tsak hogy ne menj soha kellett-
nél tovább: mert a' ketsegtetés mellett an-
nyira nevededik lassanként a' kár, hogy vagy
magad vagy legalább örökösöd öszve tsap-
hatja rajta kezeit.

Antiparosnak Földalatti kertje.

Paros, és Antiparos Szigeteket több Tu-
dósok leírták; kik között a' nyíltszívű, 's
nyomos béléatású Tournefort Úrnak legjob-
ban hihetni. Antiparos Szigete egy olyan
kőszirtből áll, mellynek kerülete 16. mért-

földnyire terjed. Ezen szigetben vagyon egy Barlang, melly annál nagyobb figyelmet érdemel, hogy a' nevezett Természet-tudónak észrevétele szerint a' kő nevekedésének nyomát mutatja. Ezen barlang hasonló egy kerthez, mellyben a' külömbféle formájú kövek ugyan annyi külömbféle növényeket képzeltetnek. Tournefort kiváltképen tsudalá itten azon nagy gömbölyeg darab köveket, mellyek közül némellyek hegyesen végződnek, mások púposak, 's fürtök, és virág kötények látszanak rólok lefüggni. Jobb és bal oldalról Kárpitok, 's szőnyegek vagynak kifeszülve, mellyekben ugyan annyi üreges tornyokat láthatni. Ezen hajlékok között ő különösen egy sátozt vett észre, melly virág forma domborodásokkal ékeskedett. Mind ezen figurák állanak fejér általlátszó Kristályos márványból, melly többnyire keresztbe török. Az alján ezen barlangnak látszik bal-kézre egy Teke-torony (pyramis), mellyet 1073. esztendő óta, midőn azon Nointel Misét tartott, Oltárnak neveznek. Ezen darab márvány egészen szabadon áll, 24. lábnyi magasságú, 's talám legszebb márvány az egész világon. A' rajta lévő czifrák külömbféle virágokat ábrázolnak, mellyekben nagyobb pontosság vagyon, mint ha akármi művész készítette volna. Tournefort Úr azt mondja, hogy azok nem tsepegésből származtak, mint többnyire a' barlangokban való képek; hanem hogy azok valóban a' növény országának terméki: Lajtorjákon, 's

köteleken lehet a' barlangba lebotsátkozni,
's magassága annak 2—3 száz ölnyi.

Ritka Idő - számlálás.

Valamint a' Természetnek ritkaságait,
így az Idő-számlálásbelit is méltó figyelme-
tességgel tekintenünk, mint hogy ezzel pol-
gári állapotunknak ügyei szorossan egybe
vannak kaptsolva. Az Idő-számlálásban (Chro-
nologia) fő tekintet vagyon nálunk a' Hús-
vétra, a' mellytől számláltatnak az előtte,
és utánna való Vasárnapok. Az idei Húsvét
napja azon tekintetben igen emlékezetes,
hogy az esztendőnek hónapjaihoz képest illy
korán való Húsvét 467 esztendők alatt nem
fog következni. Tudniillik az idén Húsvét
napja Mart. 22-dik napjára esik, 's így Krisz-
tus Urunk menybemenetele napja már Apri-
lisben leszzen; Josef napja pedig Nagy Tsö-
törtökre esik; Pünkösd napja Május 10-re.
Három Királyok napja után tsak egy Vasár-
nap számláltatik: ellenben Pünkösd után 28.
Krisztus Urunk születésétől fogva az elfolyt
18 Századok alatt ezenkívül tsak 15 eszten-
dő volt, a' mellyekben a' Húsvét Mart. 22-re
eset, úgymint: 72, 319, 414, 509, 604,
851, 946, 1041, 1136, 1383, 1478, 1573,
1598, 1693, 1761. — Ha pedig a' mostani-
tól fogva a' jövőndő 18. száz esztendőket te-
kintjük, azokban tsak 9-szer fog elő fordul-

ni, úgymint: 2285, 2353, 2437, 2505, 2972, 3029, 3401, 3496, és 3564-ik esztendőben. Következésképpen 3600 esztendőnek folytokban csak két Század vagy on olyan, mellyben ezen Chronologiai ritkaság kétszer előfordúl, úgymint a' 16-ik, és 35-ik Század: ellenben vagy on 13 Század, a' mellyekben ezen Chronologiai ritkaság éppen meg nem jelenik.

Természeti Ritkaság.

December 13-dikban, 1795 esztendőben Waldnewtonnak lakosi Yorkshírében, 's a' szomszéd környéken egész 8 Angol mértföldre nagyon megrettentek. Dél után 3 óraker fél minutum alatt kétszer egy más után olly nagy ropogást hallottak, mintha két nagy ágyút löttek volna ki, melly után még kelettől nyugot felé sokáig nagy zúgás hallatott. Ezen szempillantásban Tophan Kapitánynak házána l egy ollyan nagy kő esett le a' levegőből, mellynek nehézsége 55 font volt. A' sebes esés miatt 18 hüvelyknyire ment be a' földbe. Még meleg volt, mikor megvizgálták, színe pedig fekete, 's szaga kénköves. Ezután hirtelen nagy zápor szakadt. A' törésén fényes pontotskák látszanak, 's ha ütök, koczog.

Rejtett szó.

Első része piros, másik Nemzet' neve, együtt A' levegőbe kereng, 's kiabálja nevét maga midég

Jegyzés: A' 7-iki Mesét: Akkor szokta / köznép mondani, mikor az ujj ho szall. A' Rejtett szóhoz még e' vers jól hozzá férhetne: Rugtasd vissza felé s Erdély népere találhatsz', — Igy leszen Rád, ad, Dák,

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(9.)

E l e t í r á s.

Midőn Ts. Kietaibel Úrnak sajnós halálát említém, megigértém életének tökéletesebb leírását. Ezt most tellyesítem: „Minden Ditsőség pálya megérdemli, hogy annak határán emlékezet jel állíttassék, melly a' pálya-futónak nevét a' maradéknak is által adja. Ezt a' ki a' vitézség után tördeli bé az ellentállás vaskapuit, gyakran még életében megéri, vagy ha meg nem érné betsületből, erőszakkal is kitsafarja háladatlan századjától, 's felírja a' Non plus ultrát oszlopára. A szelid Tudomány baráti szinte olyan érzékenyek a' betsület eránt, de a' mellyre többnyire tsak holtok után juthat el nevök; nem, mintha a' Tudósoknak minden érdemeik ismételtenek, 's jutalmatlanok volnának addig is, (legalább édes Hazánk nem olly háladatlan), hanem hogy akkor látunk keresztül a' megholdogúlnak fáradságos életén, akkor kezdjük fájlalni, a' mit benne elveszítettünk, 's akkor némül el az írigy vetekedés, melly a' nemes pályafutót gyakran béárnyékozta.

Illyen tiszteletre méltó néhai Tudósunk is, Ts. Tudós Kietabel Pál Orvos Doktor Úr, kinek sok érdemein hogy a' közönség végig tekinthessen, rövid életírását én is ezennel ide iktatom. Született ő Soprony Vármegyének Nagy Márton nevű Helységében 1759 esztendőben, Februárnak 3 napján Római Hitű, 's polgári rendű szülöktől. A' tanuláshoz mindenkor nagy kedve volt, melly az elevenebb elmetehetséggel alkalmasint vele születik, úgy hogy minekutánna a' szelidebb Tudományokat Soprony Városában elvégezte volna, tovább is kívánta azokat folytatni; melly végre meglátogatta elsőben a' Györi Académiát, hol a' Philosophiát nagy előmenetellel halgatta, majd pedig azután a' Budai Universitást is, a' hol magát czélja szerint kitökélltetesítette. A' melly ifjú ember sok dologba kap, közönségesen bal ítélettel szoktunk szólni róla, 's gyakran megsalatozunk ítéletünkben. Megkellene gondolni, hogy mennél nagyobbra született az elme: annál nyugtalanabb, 's annál nehezebben határozza magát; 's tsapkodik hol egyik; hol másik oldalhoz, mint a' szűk árkú zuhanó patak, mind addig míg el nem éri azon tájat, a' hol teljes erejében kiterjeszkedhetik. Ez volt sorsa Kietabelnek is, a' ki elsőben Hit-tudományra készült, majd egy hosszszas betegsége miatt elkésvén a' sz. pályával, Törvény-tanulásra határozta magát, míg nem könnyű emlékezetének, 's eleven elméjének szerentsés megismértetése után, reá be-

szélltetnék, hogy az orvosi pályát választaná. Ezen tágas Tudomány karban tsak hamar elfoglalá ötet a' Természetnek ismérete, különösen a' Fűvészség, és a' Chemia, melly Tudományokban annál előbb haladott, mivel az orvosi pályának végzöttével, ú. m. 1785. esztendőben Nagy Tudományú Mesterének, Prof. Winter Jakab Urnak Segédévé választott. Nevelte Tudományát részint a' tudós könyvekkel való barátkozás, mellyben mind halálíg fáradohatatlan volt; mind pedig különösen a' Természetnek figyelmetes vizsgálása, melly béavatott barátinak minden lépten nyomon nyitva tartja oktató könyvét. Hegyek, völgyek, síkságok, erdők mezők, tavak, 's folyó vizek, források, kútfők mind tanúságot, 's leczkét adtak a' mi Természetbúvárunknak. Nem ment ő ki a' városból, nem ment egy múlató kertbe; a' hol tudomány szomjúzó kedvét ne táplálta volna. De nem tsak történetből fogadta el, hanem kereste is az olyan szerentsés alkalmat. E' végre több rendbéli utazásokat tett, mellyek közül nevezetesebbek a' Bártfai (1795); a' Balatoni (1799) a' Bánáti (1800) a' Horvát-Országi (1802) a' felső Magyar Országi (1803) a' Tót-Országi (1809) 's a' Mármarosi (1815). Ugyan tsak azon nemes czéllal, hogy természeti isméreteit a' Külföldről is szaporítaná, tudós levelezésekbe avatkozott több Tudós Társaságokkal, mellyeknek Tagjokká is választott. Illyenek voltak nevezetesen a' Göttingai Tudományos, és Fűvész; a' Ber-

lini Természet-*visgáló*; a' Regensburgi Fű-
vész; a' Moszkvai Természet-tudományi, 's
Orvos; és a' Jénai Ásvány-Tudós, 's Termé-
szet-tudományi Tarsaságok. De nem maradt
figyelem és jutalom nélkül édes Hazánkban
is az ő szorgalmatos munkássága; 's széles
tudománya: mert 1802 esztendőben Ő Tsá-
szári Királyi Felsége Rendes Professornak
méltóztatott kinevezni ötöt azon Tudomá-
nyokban, mellyekben az előtt a' Nagy Win-
ternek Segéde volt; 1807-dikben pedig, mi-
dön szemci nagyon meggyengülnének, fel-
szabadíttatván a' Professorság fáradtságos
hivatála alúl, méltóztatott ötöt a' Felség
nyugodalomra hotsátani 2000 forint fizetés
mellett, olly feltétellel, hogy míg élne a'
Fűvész-kertnek felvígyázását vinné, 's Ma-
gyar Országnak Physiographiáján dolgoznék.
Utóbbi tisztét örömmel vette, 's el is kez-
dette; de a' múlt esztendő Decemberének
13-dikán történt halála, 's az előtt is gyako-
ri betegeskedése miatt a' reá bízott nagy
hasznú munkát el nem végezhetette. Házassá-
gi élete, mellyben T. Sarlay Ersébeth
Aszszonynyal 1798-dik esztendő óta teljes
megelégedéssel élt, magtalan volt; 's nem
hagyott maga után semmi maradékot. De él
az ő neve a' nevét viselő Kietabeli Latifolia
fűben, 's az ő sok jeles írásiban, mellyekkel
a' Magyar Hazának ditsőségét jelesen elő-
mozdította. Már Professor Schedius Lajos
Úrnak: Zeitschrift von und für Ungern köz-
re hotsátott tudós folyó írásában, több je-

leit adta tudósságának. Professor Tomtsányi Ádám Úrral leírta a' Mór-melléki földindúlást: *Dissertatio de Terrae motu in genere, ac in specie Mórensi anno 1810 conscripta a Paulo Kietabel, et Adamo Tomtsányi 1814.* Hasznos munkái azok is, főképen az Orvos Doktorokra nézve, ('s kivánni lehetne, hogy a' Professor Schuster Úréi is mennél előbb követnék) mellyekben Magyar Országnak néhány orvos erejű vizeit, nevezetesen a' Parádit (1799) a' Bártfait (1801) 's a' Szalatnait (1802) Chemiai, 's Orvosi vizsgálatok szerint leírta. Legnevezetesebb munkája pedig a' megbóldogúlt Tudósnak, mellyben Méltóságos Waldstein Gróffal Magyar Országnak ritkább növényeit 28 Decuriákban tsinos rajzolatokkal, 's pontos leírásokkal (*Waldstein et Kietabel Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae* — név alatt) közre botsátotta. — A' fellebb említett Physiographiához tartozó, 's egyéb Kéz-íratait most szedik rendbe az Universitástól erre kirendelt személyek, 's reménylhetni, hogy ezekből Hazánknak természeti leírása nem kevesé fog nevedni, 's öregbiti a' Magyar Tudósoknak jó híreket, mellyet a' szeléd nyájasságú, 's tsendes munkásságú Kietabel már élteben a' Külföldön is annyira dítsőtett! — En sírjára ezt írom:

Kitajbel poraid nem enyésznek el; életök újúl,
Míg tavasz évenként élteti a' növényyt.

Az Éghajlatnak befolyása a szépségre.

Mennél melegebb az Éghajlat, annál lelkesebb az ember formája: a' Nápoliak finomabbak, 's ravaszabbak ma is, mint Rómának lakói; még inkább pedig a' Sziciliaiak, valamint ezeknél is a' Görögök. Mennél tisztább, 's vékonyabb a' levegő, annál finomabbak a' fők, azt mondja Cicero. De nem áll a' Kép-írói szépség az arcának gyenge bőrében, nem a' virágzó színben, 's az epekedő szemekben; hanem magában az alkatban, 's magokban az arcza-vonásokban. Ha azért csak az Olaszok tudják képben, 's rajzolatban elő adni a' való szépséget, a' mint egy Angol Író mondja, ezen tehetségnek okát részint a' Tartomány állapotjában lehet találni, melly szerint abban az eleven szépek minden napi tárgyak lehetnek. Mindazáltal ritka volt a' tökéletes szépség még a' Görögök között is, úgy hogy azt mondja Cotta Cicerónál, hogy az Athénai Ifiak között az ő idejében nagyon kevesen voltak, kiket igazán szépeknek lehetett mondani. Mennyi befolyása legyen az éghajlatnak a' szépségre nézve, bizonyítja a' Máltai Aszszonyok szépségök is, — a' melly Szigeten tudniillik nintsen tél soha.

Külömbség volt még a' Görögök között is. Úgy látszik, hogy a' legszebb Faj Kis Asiában lakozott a' Joniai ég alatt, melly

Homért nemzette, 's lelkesítette. Ezt bizonyítja Hippocrates, Lúcián, és egy figyelmes Utazója a' XVI. századnak. Mert itt a' levegő, valamint az Archipelagus szigetiben is a' helynek fekvése miatt sokkal vidámabb, 's a' melegnek és hidegnek közép mérséklete sokkal állandóbb mint Görög országban, 's főképen mint ennek tengeri környekein, mellyek az Afrikai heves szélnek (Λιψ a' Görögöknél, Seirocco ma) fekszenek. Ez a' szél béhomályosítja, 's megzavarja meleg párákkal a' levegőt, megháborítja az emésztést, ellankasztja a' testet, 's a' lelket. Innen a' tenger partokat lakozóknak színök zavaros, sárgás, tehát a' Nápoliaknak is, főképen a' fő Városban, a' hol a' házak magasak, 's az útszák keskenyek.

Winckelmann,

A' Templom Szentsége a' Régieknél.

Olly nagy tiszteletben tartották Templomaikat a' Régiek, hogy a' mint Arrian beszéli, sem pökni, sem örrot fúni nem volt bennök szabad. Néha térdelve mentek fel a' Templom gráditsain. Sok Templomok olyan menedékhelyi jussal bírtak, hogy ha beléjök vehették magokat, nem tsak az adóscok, de még a' halálos gonosztévők is megszabadulnának. Több példákat olvashatni, hogy ha a' menedékhely jussa megsértetett, bosszút állottak az Istenek. Könnyű pedig el látni,

hogy az ilyen engedelem sok rosszra adott alkalmat: mivelhogy a' legnagyobb gonoszságokat büntetés nélkül hagyá, az adósakat felszabaditá, 's a' szolgákat elmakatsitá. Romulus a' Vár és a' Capitolium között nyitott Asylumot. Ansylum volt Misericordiának Temploma is. Különösen pedig Diána Efesusi Temploma, a mint Cicero mondja, minden bűnöst felszabadított. De Tiberius, mivel az Asylumokból annyi sok rossz következék, Svetonius bizonyága szerint eltörölte azokat. A' Templomok szentségöket mutatja az is, hogy az aszszonyok a' Hazának köz nyomorúságiban leterültek a' Templom földén, 's azt hajokkal söprötték. De ha ilyenkor a' könyörgések, 's esedezések semmit sem használtak volna, gyakran olly dühösségbe jöttek, hogy a' mint Sveton Tiberius életében beszéli, kövekkel hajigálnák a' Templomokat.

M e s e.

Fejen áll és feje nints;
Szöre van és bőre nints;
Nem birt evvel Habakuk;
Mondja meg bár a' Hakuk.

Rejtett szó.

Érteni hogyha akarsz, mi vagyok? tsak tréfa, nevetség.

Viszszáról ige, melly testedet öszve verem:

J e g y z é s. A' 8-iki Rejtett szó: Vértse.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(10.)

H a l á s z a t.

A' halászat külömbféle módokon történhetik, a' szerint a' mint a' víznek, u. m. tónak, folyónak, tenger vagy édes víznek természete, 's a' hálnak nagysága, vagy tálam magoknak a' halászoknak szokások, 's gyakorlottságok is külömböző.

Leg közönségesebb a' horgászás, melly végre bizonyos tsalogató eledelek szükségesek. Illyenek közönségesen az erős illatú szerek, mellyekre a' halak kívántsian öszvefutnak. Így elég jó maszlag készülhet fött paszulyból, zabból, vagy árpából, ha ezek Fűszerekkel vegyítettnek. Hathatósabb ezeknél a' Kámfor és az ördögszar. Különösön tetszik nekik a' kenyér morzsából, mézből, 's ördögszARBól tsinált tészta. Azt mondják hogy nagyon kívántsiak a' halak az eleve-nebb színekre is; innen némelleyek egy darabka skárlát vörös posztót kötnek a' horogra. Sokat tartanak némelley halászok a' Gémzsírról is, a' mit ők egész mesterséggel készítenek: u. m. leaprózzák a' Gémhúst, szelylel törik azt mozsárban, bé öntik egy hosz-

szú nyákú üveg palaczkba, mellynek bédugva 14 napig, vagy egész három hétig is meleg helyen kell állnia. Ekkor a' hús rothadni kezd, 's által változik valami olaj forma higságra, melly kender pogátsával, vagy kenyér morzsával, mézzel, 's kevés Bízánmal tesztává tsináltatik. Erre az eledelre egyéb halak is ugyan de főképen a' potykák nagyon mohón sietnek. Szeretik a' halak a' gabonát is, ha az mézzel, és sáfránnal öszve vegyittetik. Némellyek az illyen tsalogató eledeleket bogár formára tsinálják, főképen a' pisztrang halászatra, a' mit az Angolok különös tehetséggel gyakorlanak. Ők az olyan mesterséges bogárkákat meg is festik, még pedig külömbféle színekkel, hogy a' napnak külömböző óráin, mint maga a' Természet is külömböző színeket játszik, más más bogarakat függeszszenek fel a' horogra. Sok halászok, kik az édes vizekben halásznak, a' sajtot is jónak tartják, melly végre a' Hollandi, és Helvecziai sajtot leg jobban ditsérik. Sokan tsak húst akasztanak a' horogra, akármi félét ugyan, de leginkább matska, vagy tengeri nyúl húsát; — legjobbnak mondják a' májat. Némellyek a' Hollandi, vagy Helvecziai sajtból bor söprövel, 's kevés borral apró golyóbiskákat tsinálnak, mellyekkel a' halakat azon helyre gyűjtheteni, a' hol a' horog, vagy háló is megvetetik. A' vizi lilium gyökerének lyukatskáiban is vagynak apró, hoszszas, fejér, vagy halavány sárga, vörös fejű férgetskék, mellyc-

ket kiváltképen a' pizstrángok nagyon szeretnek. Szoktak némellyek ilyen czállal békákat, földi gilisztákat, 's hús kukaczkokat is használni. A' kukaczkokat meglehetősen bőséggel szerezhetni, ha akár mitsoda négy lábú állatnak mája egy olyan fazékra tétetik, mellyben félig agyag vagon, hogy a' kukaczkok arra peregjenek. Ha a' giliszták, olyan zsatskóban vitetnek ki a' halász tanyára, mellyben egy kevés kámfor vagon, hogy ennek illatja által járja a' férgeket, — sokkal kedvesebbek lesznek a' halaknak.

Említést érdemel nálunk a' Balatoni téli halászat, melly mesterséges fogásokkal szokott végbe menni. Mindenek előtt megszabják a' víz szététől egy hosszúságú léket nyitnak; 's ettől jobbra, balra, egy egy sor apróbb kerekded lékek vágatnak ki felé a' vízpart arányában, néhány könyöknyi távolságra egymástól, mellyek a' partnál ismét egy hosszúságú nagyobb léken végződnek. Ekkor előveszik a' hálót, melly két meglehetősen hosszúságú rúdakhoz vagon kötve 's bé botosítják mind a' két rudat a' legelső nagy léken, még pedig úgy, hogy lassanként a' háló is bé menjen utánnok a' jég alá. A' jobb, 's bal apróbb lékek arra valók, hogy a' víz színén úszkáló két rudakat horgas, vagy két ágú fával a' part felé igazgassák rajtok. Ha így a' háló rudak végeik keresztül vitettek mind a' két sor léken, utóljára az egyes végső lékba igazgattatnak, melly által azok öszveszorúlván magát a' há-

lót is öszveszorítják, 's bé zárják, úgy hogy a' benne lévő halak ki nem mehetnek. Így a' háló lassanként kihúzatik, 's midőn az öble közelget, iszákokkal belőle a' halat ki-merik, 'és pedig gyakran igen nagy haszonnal; mert néha egyszerre 100—300 mázsa halat is kihuznak.

A' Scythák Isteneik.

A' Scythákról sokan azt tartják, hogy sem Istenök, sem Vallások nem volt soha. De Herodót világosan megmutatja rólok Mel-pomenéjének LIX Részében hogy ők különösen ugyan Vestát (a' Természet annyát) imádták, de a' mellett a' többi Isteneket is tisztelték, még pedig tulajdon nyelvökre fordított nevek alatt. Ők Vesztát Tabitinak, Jupitert Papaeusnak, a' Föld-Anyát, kit Papaeus feleségének tartottak, Apiának, Apollót Etosyrnak; az égi Venust Arhiupasának, Neptunt Thanimasadesnek hívták. Áldozatjaikat mindég egy formán teljesíték. Megállott a' pap az áldozati barom felett, mellynek két első lábai öszve voltak kötve, 's minekutána levonta magáról fátyolának egy részét, leüté, a' barmot, 's segítségül hívá az Istent, a' kinek áldozék. Ezután hurkot vetett a' barom nyakába, 's azt egy bottal reá tekerte, hogy a' barom megfúlna. Nem égette meg az áldozatot, sem kostolás által megnem szentelé azt, hanem le húzta

a' bőrét, 's megfőzte. Mivel pedig nagyon szűke volt az ő tartományokban a' fa, le választák a' húst a' tsontokról, 's a' tsontból rakott tűz mellett tégelyekben, vagy ha ezek nem volnának, magának a' baromnak gyomrában főzték meg a' húst. A' főtt húsnek egy részét maga elejébe hányta a' pap zsengeül. Az áldozatra külömbféle állatok vétettek, leginkább pedig lovak. A' Mársnak adatott áldozatok különös rendtartásokkal mentelvégebe.

Képeik, 's oltáraik nem voltak a' Scytháknak soha sem, De voltak Templomaik, még pedig alacsonyok, 's szélökre, hosszokra nézve egy formák, mellyeket öszve hordott venyigéből, alkalmasint minden esztendőben újonnan tsináltak. E' végre évenként 150 szekér venyigét szoktak ösze hordani. A' Templom tetejébe egy régi vas-szablyát szúrtak bé, melly nekik Mársot ábrázolta. A' szablyának minden esztendőben lovakat, 's juhokat áldoztak. A' hadi foglyokból minden századikat megáldozták, de nem úgy mint a' barmokat. Mert azoknak fejéről bor áldozatot kóstolgattak, 's majd magokat a' foglyokat megfojtván egy nagy edényben, felvitték a' venyige tetejében, 's vérökkel az ott álló szablyát meglotsolák. Ekkor a' megáldoztatottnak vállát; 's karját elszórták a' Templom előtt, ott hagyván azokat, a' hová estek, 's haza mentek. Lucián azt írja Jupiterében, hogy a' Scythák nem tsak a' szablyát tisztelték; hanem valami

Zamolxis nevü Istent is imádták. De az ő egész vallásokból nagyon keveset tudhatni.

Hogy a' Magyarok valóságos Scythia eredetűek, tsak ezen pontból is világos. Mert Templomaik a' mi Eleinknek sem voltak, 's bihető, hogy tsak a' forrásoknál a' berkekben, 's ligetekben tették áldozatjaikat. Innen még első Királyaink törvényikben találunk olyan helyeket, mellyekben tilalmaztatik a' berkekben való áldozat. De még Papjaik sem voltak a' mieinknek, a' mint ez is kitetszik azon történetből, hogy midőn a' Keresztény vallásra térítettének által, 's régi vallásokat nem örömet hagynák el némelylek, Fehérvárott a' legöregebbek kezdék el a' pogány éneket. Hunyadi Ferencz, néhai Tudós Írónk azt igyekezik megmutogatni Keresztény Archivarius nevü tudós munkájában, még pedig sok máig is fenn maradt helység, tó, 's erdő neveléből, hogy a' Magyarok a' megtérés előtt különösen a' Napot, 's Holdat imádták.

Különös Orvosló módok.

Pensylvaniában, közel Yorkhoz, a' mint Schöpf utazásiban olvashatni, egy bizonyos próbája történt annak, hogy a' meg kábúlt eszt gyakran igen tsekély esetek is helyre hozhatják. Car Mihály egy onnan való Polgárnak fia több ízben katonáskodott a' Franczok, 's az Indusok ellen. De egy szerentetlen szerelem őt egészen kábaságba hozta,

's végre megdühítette. Illy nyomorúlt állapotjában több esztendőket a' Philadelphi Ispotályban töltött el. Midőn kevésbé megcsillapodott, vissza vezetéék ötöt szülőihez. Húsz esztendő folyt már el, mióta ő a' legmélységesebb fő bódulásban volt, 's mint minden munkára tehetetlen nyomorúlt, szánakodást érdemlett. Történetből egy katona szedő dobszóval, 's lengedező zászlóval ment el a' nyomorútnak lakhelye előtt. Alig hallotta meg az ő szokott hadi musikáját, azonnal felugrott, leszórta magáról a' rongyot, 's egész szemérmertességgel elpirúlt meztelenségén, ruhát kért, követte a' Hadlázasztót. Ezen pillantat óta teljes birtokában volt értelmének.

Zink Benedek Fridrik nagyon siket volt gyermekségétől fogva mind a' két fülére, úgy hogy csak nagy lármával lehetett tudtára adni valamit. Lelki tehetségére nézve is nagyon szűk marokkal látszott részesülni a' Természetnek ajándékiban. Egyszer egy ruhona elvitte ötöt magával egy bor-házba, hol neki annyi bort adott inni, míg nem egészen megrészegedvén le kellett fektetni. A' gyermek ezen állapotjában egészen 24 órát alutt egy folytában. Végre felkiáltozták ötöt nagy lármával, hogy enne valamit, midőn a' gyermek nagyon boszszonkodott, hogy neki úgy lármáznak a' fülébe, holott ő jól hallana. Szorosabb megvizsgálás után úgy találtatott, hogy füleiből sok motsok folyt legyen ki, melly valami belső fekélynek meg-

fakadását mutatta. Ez ótától fogva hallása megfinomodott, 's egyéb lelki tehetségivel együtt kifejtődött különösen hang-művészi zsenije is, úgy hogy nem tsak lelkes Músikus, hanem nagy érdemű Hang-mester is válnék belőle.

Fagyott Tagok orvossága.

A' megfagyott lábakat, kezeket, füleket, 's a' t. igen hasznoson orvosolhatja valaki, ha tudniillik 5 vagy 6 rész Kámfor Spiritust; 2 vagy 3 rész Sáfrány Spiritussal össze elegyít, és fagyos tagait abba mártott tollal napjában 3-szor vagy 4-szer megkeni, és melegen béitatja. Mert a' mint a' Jelentő állítja 4—5 nap alatt a' megfagyott tag egészen meggyógyúl; sőt azt is erősíti, hogy ő már olyan személyt is gyógyított meg, a' ki 12 esztendeig mankón járt.

Rejtett sz ó.

Farsangban egészen sokra reá illik,

Első tagja nélkül ősz haj nem fejrlik,

Másik mindnyájunknak tsuda tulajdona,

Megleljük mindenütt 's nem visszük sehova.

Jegyzés. A' 9-ik Számbeli Mese Paróka: Rejtettség: Mese, esem.

Igazítás: A' 9-ik Számban a' 68-ik oldalon Nyomtatásbeli hiba, Kietajbéli Lati-folia" mellyet így kell megjobbítani: „Kietajbélia Vitifolia.

Hasznos M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(II.)

D e s s a u i K e r t.

Dessaunak vidéke olyan kies, hogy azt valóban Isten kertének mondhatni. Útai egyenesek mint az asztal, 's két három sor fákkal ékeskednek Dessautól Wörliczig egészen két órányi távolságra, egyik oldalon az Elbe gyönyörködteti a' szemet, midőn több tsoport szigetjeit Képirói módon ábrázolja; másikon pedig a' kellemetes mezők, a' szép faluk, parasztházak, 's várak vonják magok-ra a' figyelmet. A' Wörliczi Kert egy a' legszebb kertjei közül a' Német Földnek. Körülete annak közel két mertföld. Várától, melly a' régi építésmódnak ízlése szerint Római oszlopokkal díszlik, viszen az út a' Wörliczi Tóhoz, mellynek partján által elevenben Templomok, képalkatok, s külömbféle emlékezetjelek állanak. A' tó tulajdonképen békeríti az egész kertet, 's kigyós tekergésével több tsoport szigeteteket, ugyan annyi kissebb kerteket formál, mellyek tsak pallók 's hidak által függnék öszve. De vannak a' hidakon kívül több helyeken apró la-

dikok is; mellyeket a' bennülő tsigákról függő kötélén egyik partról a' másakra maga alatt könnyen által vonhat. Így kell bémenni legelőször is a' Neumarki kertbe, mellynek Fő részei a' Labyrinth, és az Elysiom. Itten néhány bokros erkélyeken túl láthatni a' haldokló Vitézt kőből kimetszve, 's ciprussal bé árnyékozva. Közel e'hez a' tó partján, — viszen az út lombos boltozat alatt a' kerti Könyvtárba, mellyben sok becses Munkák vagynak. Innen megyen le az ember a' világosság Országából az éjnek birodalmába. A' Labyrinth áll földalatti menetelekből, mellybe tsak helyel helyel lopódzik bé kevés tsillám, mellynél az útas néhány falra írt élet tanácsokat is el olvashat. Végre örömmel ér ki az ember egy vidám mezőségre, hol a' virágos rétek, tsergő patatok, 's kies halmok az Elysiom örömet képzeltetik.

Hátul maradt a' völgy sötét homálya:

'S virág-tér áll Psychénk előtt

Hol a' megújult élet, 's égi pálya

Örök tavaszra hívja őt.

Ki ne örvendene rajta, midőn Plató, Gellert, Lavater, 's több hasonló Férfiak képeiket az Elysiomban feltalálja; mellyektől bizonyos távolságra Rousseauinak emlékezetjele magánosan egy kis szigetet foglal el, nyárfával körül kerítve. Sereg hattyúk úszkálnak nagy méltósággal a' tóban, a' magas Plátánokról pedig Fülemilék zengedeznek.

A' Neumarki kertből megyen az ember ismét ladikon a' Schochi kertbe, mellyen a' több jeleségek között legszebb a' Gothus Ház. Ezen épület sok tornyokkal, 's aranyozott héjjazatokkal fel készülve igaz Gothus izlést, 's temérdek költséget mutat, különösen tsudálhatni rajta a' Gothus üveg festésnek műveit, mellyek a' várnak ablakait szorgalmas válogatással ékesítik. De vagynak több Gothus művek is, festett, 's faragott képek, edények, czifrázatok, 's irások, mellyek az embert egészen a' közép századokba teszik által. Az öreg Fejedelem, ezen kertnek alkotója itt mulatja magát legörömelebb. Diana berke, a' Nymphák tanyájok, 's egy erdőtske, mellynek fáit tulajdon kezeivel ültette a' Herczeg, hasonló jeles részei a' Schochi kertnek. Sok helyeken nem tsak a' jó izlés, hanem a' nemes szívűség is eleven színben bájolja itten a' nézőt. Illyen az a' sír boltozat, a' rajta lévő sírczímmele együtt, mellyet a' Herczeg egy kertészének tétetett.

A' Schochi kertből viszen az út egy lánczon függő hídon keresztül, melly a' mélység felett lebeg, — Flóra Templomához. Tsak nem minden lehető virágokat öszveségben láthatni itten. Ezen viruló pompa között emelkedik fel egy régi izlésű épület, mellynek elő része négy új Dorisi oszlopokon áll. Belől vagyon a' Virágok Istennéjöknek képe, mellynél tökélelelebb régiséget alig találhatni. Ezen márvány alkat olly elevenen, 's olly frissességben áll itt mostan is, mint ta-

lám 2000 esztendőkkel ezelőtt, midőn a' Művészek (de kinek) kezeiből kikerült. A' Flóra Templomától sok földalatti menetekkel túl ismét egy feltornyozott kő hegyhez juthatni. Nehéz felmászni reá a' keskeny úton, mint Virtusnak a' pályálya, mellyet jelent. — Nevezik ezen részt Luiza sziklájának, a' legközelebb meghalt Burkus Királyné emlékezetére. A' hegytetőről bélehet látni minden részeit az egész kertnek. Innen viszen az út Vénus Templomához, hol a' szerelem Istennéjének legszebb Római maradvány képét láthatni. A' Nap hidján keresztül, megyen az ember sok szép emlékeztető jelek között, a' Pantheonba, mellyben Apoll, a' lilencz Musák, minden Romai, Görög Istenségek, sőt sok Egyiptomi képek is rendben állanak. Hátul, egészen véletlenül reá bukik az ember Napoleon melly képe is, mellyet a' Herczeg háladatosságból tétetett oda. Már útban voltak a' háború alkalmával a' képek mind Páris felé; midőn a' Herczeg utánna irt a' Hódoltatónak, hogy adná vissza azokat, mellyeket ez vissza is küldött.

Ha a' tudós szem végig nézte ezen ditső maradványit a' régiségnek; — ismét egy új négy szeg épület áll még előtte, mellytől az Allénak egyenes arányában keresztül az Elben egészen Coswigig beláthatni. A' legbelsőbb szalában sok Dessau - Anhalti Fejedelmek vagynak fél domború metszéssel ki

ábrázolva; 's néhol üres helyek az élőknek, 's a születendőknek számokra. Végre jut az útas hat órányi fáradsága után, keresztül egy ragyogó hídon a tűz-szóró hegyhez. Itten Sicilianak szigete kis formában nagyon elevenen ábrázoltatik. Egy szép Májor a víz partján külömbféle Velenczi, Római, 's Nápoli képeket mutogat több szobáiban. Mélyen fekvő menetelek visznek itt az Éj Templomához, hol a tsillagos ég a boltozaton ragyog; mások pedig a Nappal Templomához, mellyben Aurora, és Helios kotsikáznak. Szédül az ember feje midőn a borzasztó Vulcánnak crateréből letekint a mélységbe, hol a láva, tajték-kő, 's egyéb szóradékok egymáson öszvehalmozva hevernek. Ezen sziklából öszvetornyozott műv alkalmassint legtöbb költséget okozott a Herczegnek.

Statisticai nevezetességek.

Az életmódnak szorgalmában,

Meru egy kis falu a de l' Oise osztályban, a' legyező pálczátska hasogatásból él, mellyel kitartja nem csak Párist, 's Franczia Országot; hanem a' szomszéd tartományokat is, úgy hogy esztendőnkint egész Millió Frankot keletbe hoz. A' munkások szorgalmatosságokhoz képest fizettetnek, napjában 5 Soltól (nints egészen 2 garas) 5 Frankig

(1 Tallér 8 gar). Legtöbbit kapnak azok, kik a pálczákat legnagyobb készséggel tudják hasogatni. Történik pedig ez egy hajsza vékonyságú fűrészkevel, melly által a hasabokat ki is tudják czifrázni külömbféle formákra. A' 12 főbb Fabrikások, kik nagy kereskedőknek mondatnak, 12 Tuzeten alúl nem adják el a' portékát, mellynek ára 4—60 Frankra is felmegyen.

Riva egy kis helysége az Olasz Tyrolnak, Garda tavánál apró doromb készítésből él, a' mit Itáliának némelly vidékei nagyon szeretnek. Ezen kis musika szerszám készítésében 10—12 műhely fáradozik, mellyekből napjában 200 tuzetnél is több kikerül. Innen többnyire viszik Genuába, Livornóba, a' honnan egyéb helyekre is széllyel hordatnak.

Carpi egy Olasz város, a' régi Modénai Herczegségben abból él, hogy szalmát fejteget, 's szalma vagy forgáts-kalapot fonogál. Némellyik munkás a' tsupa szalma hasogatásból is bőven él. Megfordúl ezen munkából esztendőnkint több száz ezer Carpiban, mellyből a' nyereség 60,000 Zecchinónál többre megyen. Anglia, — főképen azon vidéke Angliának, a' hol a' szalma-kalap állandó módi, úgy hogy a' nélkül a' köz-letányka is szégyenlenc az útszára kimenni, sokat kihordat ezen Fabrikából, — de egyéb tartományi is Európának sokat elhordatnak.

Új-Találmányok.

Brunell Úr több jeles Masinának találója Portsmouthban, és Woolwichban, Londonban 1815-dik esztendőben egy olyan Fabrikát állított, mellyben a Czipők bizonyos mesterfogások által nagyon könnyen készülnek. A Masinak együgyűek, 's olly könnyű bánni velök, hogy a Találónak tudósítása szerint egy ember, ha a módját tudja 8 pár czipőt napjában elkészíthet rajta. A talp a fejbőrhöz vas-szegek által szerkeztetik össze. Állandóbb haszonra az egész talpat is meglehet hasonló szeg-foglalókkal erősíteni, midőn a czipő nagyon sokáig eltarthat. Azon kívül a víz sem árt nekik. Sok jeles utazók meglátogatták ezen Fabrikát, kik mind a munkának könnyűségéről, mind a műnek erősségéről tökéletesen meggyőződtek. Ha vizet öntenek a czipőbe, sok időre sem foly ki belőle.

Hónig Ferdinánd, Bétsi Polgár, és Szabados Festő, feltalálta azt a módot, miképpen lehessen kék-börsönnyel, minden más szorító szerek nélkül feketére festeni. Ezen találmányra Ő Felsége néki 8 esztendőre való Privilegiumot adott, a mint a Bétsi Újságnak Toldalékja Jan. 28-án jelentette. De éppen ezen napokban vett levélből értem, hogy némely Kotsi-tsinálók, ugyan

kék börsönnyel feketitik az ótska bőröket. Mely alkalmatossággal a' levelezöm jelenlétén, Anginét nadrágját véletlenül befetskendezték, s ő azon fekete patséteket, éretlen szőlőnek savanyú levével úgy kivette, hogy mosás után még a' helye sem látszott.

Mälzel János, Pétsi Mechánikus, olly eszközt talált fel, mely által a' Muzsikabeli Tactust tökéletesen kilehessen mérni, ezen eszközt ő Metronómének nevezte. Ezen találmányt is Ő Felsege azzal jutalmazta meg, hogy neki 8 esztendőre magános Privilégiumot adott.

M e s é s K é r d é s .

Mi az: Akár hová ugrik, mindég fára ugrik?

Rejtett szó.

Ká-val a' szegényből dúzs-gazdagot tehet,
N-nel a' gazdag is koldús botra jöhet.

Jegyzés: A' 10-ik Számbeli Rejtett-szó: Korhely, Kor, Hely.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(12.)

K ö z n é p D a l l a i.

Minapi megkérésünkre egy Hazafi ve-
lünk ezen Dallokat közlötte, mellyeket mi is
másoknak felserkentésökre közönségesé ten-
ni nem késünk.

I. D a l l.

Zápor esső után eszterhaj megtsordul,
Talán még valaha Szíved hozzám fordul.
Szíved hozzám fordul,
Sem esső nem esik, sem felhő nem látszik,
Az én bundám mégis két oldalról ázik,
Két oldalról ázik!

II. D a l l.

Édes Babám gyere ki!
Hozz egy kupa jó bort ki.
Adj egy tsókot; én meg mást,
Ugy nem tsaljuk meg egymást.

Statistikai-Nevezetességek.

a) A' Német Országi Univerzitásoknak népességüket a' közelebb múlt néhány évek alatt a' következő lajstromba vehetni:

1) Az Austriai Német Tartományokban vagyon 2 Universitas, úgy mint a' Bétsi 957, 's a' Prágai 880 tanulókkal. Római Hitűeké.

2). Burkus Országban vagynak az Augsburgi Vallás tartóknak 5 Univerzitásaik, ugymint Brandenburgban: a' Berlini 600 tanulókkal (1817-dik esztendőben); Slésiában a' Boroszlói 566 tanulókkal (ez egyes); Saxoniában a' Hálai 500 tanulókkal (1816-dikban); Pommerániában a' Greisswaldi 55 tanulókkal, és Westphaliában a' Paderborni, mellynek tsak két tudós karja vagyon. —

3). Bajor Országban három: a' Landshuti 600 tanulókkal, a' Würzburgi 366 tanulókkal (1815-ben) ez Catholicusoké; 's az Erlangi 180 Tanulókkal (a' Protestánsoké)

4) A' Saxoniai Királyságban a' Liptsei 911 tanulókkal, (1816-dikban) a' Protestánsoké.

5) A' Hannoverai Királyságban a' Göttingai 1132 tanulókkal (1816-ban) a' Protestánsoké.

6) A' Bádeni Nagy Hercezségben a' Freyburgi 275 tanulókkal (1817-ben)

ez a' Catholicusoké; 's a' Heidelbergi 303 tanulókkal (1817-ben) a' Protestansoké.

7) A' Mecklenburg Schwerini Nagy Hercegségben a' Rostocki 159 tanulókkal (1817-ben) a' Protestánsoké.

8) Holzáczziában a' Kieli 107 tanulókkal a' Protestánsoké.

9). Haszszziában a' Giesseni 241 tanulókkal (1815) a' Protestansoké.

10). A' Württembergi Királyságban a' Tübingeni 290 tanulókkal eddig a' Protestansoké, most egyesülvén vele az Elvangeni is, már elegendes.

11). A' Haszszziái Választó Fejedelemségben a' Marburgi 197 tanulókkal (1812-ben) a' Protestansoké.

12). A' Weimári Nagy Hercegségben a' Jénai 600 tanulókkal (1817-ben) a' Protestánsoké.

A' 20 Német Országi Universitások közül 5 a' Római Hitűeké; 2 elegendes, a' többi pedig a' Helvecziai, 's Augustai Vallás tartóké. Öszveséggel a' tanuló Ifiak számok megyen 8500-ra, mellyért ha a' Németség népessége 20 1/2 millióm, esik minden milliómra 288 tanuló. —

b). Franciaországban a' múlt esztendő Septemberének 1-ső napján ment az 1803 esztendő Martiusának 28-diki törvénye szerint az új tized számalat módjára veretett új pénz 1,695,322,737 Frankra, mellyből az arany 668,553,440; az ezüst pedig 1,026,

769,297 Frankot teszen. A' XVIII Lajos kérépét a' mondatott öszveségből 279,469,241 Frank viseli.

c) A' Bétsbe bészállított eleséget a' múlt esztendőben, úgymint 1816-dik Novemberének 1 napjától 1817-dik Octoberének utolsó napjáig tették a' következő cikkelyek: szarvas-marha = 82,592 darab; bornyú = 67,030; juh = 120,569; disznó = 71,554; vaj = 26,948 mázsa; sajt = 4,188 mázsa; hal = 2,929 mázsa; tojás = 6,889,607; bor, Austriai = 285,010, Magyar-országi = 31,740; Külföldi = 546 akó; Ser = 542,203 akó; Búza, 's gabona = 386,042; árpa = 103,893; Zab pedig = 710,172 mérő; Széna = 15,538 szekér; Szalma = 903,809 kéve; tűzi-fa = 214,908 öl; Krompli Augustus 1-sőjétől October 31-dikéig = 79,413 mérő; 's apró marha Januar. elejétől, October végéig = 362,381 darab.

Ezen Béts városában 1817-ikben elköltött dolgok számok különös megjegyzést érdemel; mert azt öszve hasonlítván az 1816-iki költséssel igen nagy a' külömbség. Tsak például némelly cikkelyeket: A' közelebbi 1817-ik esztendőben 9479 darabbal kevesebb Vágó-marha költ el, mint 1816-dikban; Bárány 14615 darabbal kevesebb; nagy Disznó, és Südő 11,685 darabbal; Austriai - Bor 27,000 akóval; Magyar-Bor 7275 akóval kevesebb; Sör 54359 akóval; — Búza és Rozs 215;409 mérővel kevesebb; (1816-dikban elkölt 601,

451); Árpa 32,765 mérővel; Zab 248,703 mérővel; Így a' Széna $1\frac{1}{5}$; Szalma $1\frac{1}{3}$ részszel kevesebb; — De legszembetűnőbb a' Tojásnak száma; mert 1816-ikban 20,702,572 darab vitetett be, 's az 1817-dikben csak 6,889.607. 's így két harmadnál kevesebb; még a' Halból is kevesebb költ el, ú. m. az előbbi esztendőben 9682 mázsa, 's az utóbbiban csak 2029 mázsa. — Minthogy a' Népeesség ennyire nem kevesedett, szükségképen a' koplalásnak és kéméllésnek kellett nagyobbodni, 's így az 1816-ik Nov. 1 napjától fogva 1817-ik Oct. 31 ikéig elfolyt időt valóságos éhség idejének lehet mondani.

Természeti Ritkaságok.

Corsikában vagyon egy kis folyó, az úgy neveztetett Restonica, melly különös tulajdonáról nagyon nevezetes. Vize tiszta, mint a' Kristály, 's gyönyörűséggel iható. Azt mondják, hogy mivel ásványos, egészséges is nagyon. De különös jelessége abban áll, hogy mindent megfejejrit. Magok a' felekén lévő követsek mind olyan fejérek, mint a' mész. Romának Nápoli útján is ered egy patakotska kénköves forrásból, mellynek hasonló tehetsége vagyon, csak hogy kissébb mértékben. A' Restonica vize míg a' vasat is olyan Fejérré változtatja, mint az ezüst, melly által a' rozsdásodástól is

megmenekedik. Innen Corsikának lakói gyakran belé mártogatják ezen vízbe fegyvereiket, hogy megtisztuljanak, 's ne kapjanak könnyen rosdát.

François de Chateau-Blanc, híres Parisi Föld-mérő meghalván 1781-ben Február 17-dikének éjjelén, korán reggeli 4 órakor a következő 18-dik napon kiküldetett házához Formel Úr, hogy írásait petsétlené le. Ezen alkalmatossággal egy kis matska, melly még esztendőt sem ért, bézsúszott egy ruhamáriomba, 's bészaratott. Mindjárt még azon a napon hallották a matska nyivogást a szomszédok; de mivel a lépetsételt jószágok miatt nem lehetett bémenni, mind addig, míg a követség líi nem küldetnék ismét a számvételre, a matskát sem lehetett kiereszteni. Martius 18-dikán, és így 20 nap múlva nyitattott fel a ház, 's egyszer'smind az almáriom is, midőn a matska nagyon megsoványodva ugyan, de még életben találtatott. Enni adtak neki valamit, 's olly eleven volt ismét, mintha nem is ő lett volna a fogoly.

Redi a tyúkokon több próbákat tett azon czélból, hogy megtudná meddig tűrik

el az éhséget. Kilencz napnál egy sem élt tovább, ha sem enni, sem inni nem adtak neki; de a' mellyeknek vizet adtak, 20 napnál is tovább éltek.

Gyümölts eczetet tsinálni.

Készíthetni ezt rohadt gyümöltsből is, de hogy az ép gyümöltsből jobb készül, kétséget sem szenved. E' végre a' gyümöltsöt padláson, vagy szabad levegőn is tarthatni, hogy megpuhúljon; majd fel kell aprózni; 's levét a' sajtóval kinyomni. Ha sajtó nints, ki lehet verni a' levét belőle sulyokkal is, midőn a' gyümölts egy jó erős zsákba, vagy zsatskóba tétetik; vagy kézzel is kinyomhatni egy olyan fa-edénybe, mellynek feneke által vagyon furkálva. Az ilyen kinyomott lév hagyatik 24 óráig valami fa-edényben, hogy minden tisztátlansága leszálljon a' fenékre. Ebből még tsak valami sűrű tajték leszen, mellyet gondosan le kell szedni. Ekkor boros, vagy eczetes hordóra gyűjtögettetik, mellynek száját bé kell zárni szalma tsutakkal. Ha így meleg helyen áll, négy öt hétre kész a' jó izű eczet, melly annál inkább javúl, mennél tovább áll, tsak hogy az edény mindég teli legyen. Innen jobb apró bödönkékhben tartani.

A' nyereg feltörte ló-hátát orvosolni.

Ezen végre nagyon jó a' lónak sebes-hátát fél-meszszeley gabona pálinkában feloldoztatott közönséges fél fertály font szappannal napjában háromszor megmosni, mind addig, míg meg nem gyógyúlt. Hogy a' törés helye meg is szőrösödjék ismét, meg kell vonogatni reggel, és estve egy lenolajba mártott tollúval. Ha a' sebek egészen bégyógyúltak, ki fog nőni a' szőr is kevés időre. Ha az orvosas alatt nem keverhetne a' ló, kétrétbe hajtott púha gyóltstot kell tenni a' sebhelyre, mellyen fellül a' nyeret is feltehetni.

Rejtett szó.

A' Sörtés nyájnak munkája,
Jó izü főve szerszáma:
De valamint tárgya nem szép
Úgy a' munka, ha fordúlt kép.
Tsak, ha Mező jár előtte,
Vagy egy Vezérünk Követje,
Nem Vár: de Város leszsz talán,
Tsak keressed túl a' Tiszán.

J e g y z é s. A' 11-iki Mesés kérdésre felelet lehetne: Mókus, Kerepő, Kása-törő, Kalapódias Barát. — A' Rejtett szó: Kints, Nints.

H a s z n ó s M u l a t s á g o k.

i 8 i 8.

(13.)

Testi tudománybéli kétségek.

(a' Világosság, és Meleg felől)

Stahl azt mondta, 's utánna Bergmann több erősségekkel vitatta, hogy minden gyúlható testben tűz elementom (phlogiston) vagyon, mellynek kibontakozása meleget, 's világosságot állít elő, 's megemésztődése könnyebbé teszi a' testet. De Lavoisier ezen véleményt egészen le rontotta azon észrevétellel, hogy a' meggyúlt test, nevezetesen az ércz, nem tsak meg nem könnyebbül, hanem valóban megnehezedik; és így nem is veszít el semmit, a' mint Phlogistonnak lehetne mondani; hanem inkább von magához valamit, melly az ő megmutatása szerint az élet levegő. Stahl szerint a' meleget, 's világosságot megmérhetni a' test fogyatékából; Lavoisier szerint sem egyiket, sem másikat nem lehet fontra venni. Innen mind a' meleg, mind a' világosság a' mérhetetlenek (imponderabilia) közé számláltatik. — Mit mond a' Tapasztalás?

Megtudja e' kettőt természete szerint különböztetni?

Egy tő szűráson, selymen vagy papiroson egész környéken végig láthatunk, és így az egész környéken fekvő világosságnak sugári keresztül jönnek a' tő szűráson, még pedig úgy, hogy keresztül kósúlhatja meg egyik sugár a' másikat. — Test e' hát mégis a' világosság?

Egy üvegen, vagy Tseh gyémánton (chrystallus montana) 's egyéb által látszókon, úgy mennek keresztül a' világosság sugári, hogy azokban meg nem kötődnek, hanem ha mind megtörödtek is jobban, vagy kevésbé, ismét bé ömlenek a' Világosságnak özönébe. Ezt némellyek úgy fejtetik; hogy a' fény sugár, mint nagyon finom test szálatska, az által látszó testnek tsupán köz lyukatskájain (porus) megyen által. De ezen okoskodás meg nem állhat, mert akármi arányban szemléljük az által látszó testet (egy üveg almát, egy jég-tsapot, egy tseh-gyémánt négyszeget) mindenütt meghatja a' világosság, mellyből, ha ugyan test testen keresztül nem hat, vagy az következének, hogy az által látszó tárgy tsupa lyukatsosság (porositas) és így nem is test (mellynek minden érzéseinkellene mondanak) vagy legalább méltó kétségünk lehet arról, hogy a' világosság test legyen.

Házamnak mind a' négy falain ablakok vagynak, mellyeken a' jótévő napnak sugári keresztül hatnak, 's erős világosság nagyon

szobámban: próbát akarok tenni, hogy a világosságot bé szorítsam, — bé zárok ajtót, 's bé szönyegek minden ablakot: azzonnal el tűnik minden világosság, 's házam megsetétül. — Test e' az, a' mit helybe nem rekeszthetni? (Lám a' levegő, eget; levegőszeszt, savany tárgyat, víz tárgyat 's minden azt bár mi repülő is, üvegre lehet szedni!)

Süt a' nap egész erejében, 's déli fény megvilágosította a' Horizont: elő veszek egy gyújtó üveget (vstorium) mellynek dombrúságán több fény sugárok öszve szedetnek, kikeresem az üveg víz helyét, 's oda teszem tenyeremet: meleget érzék; 's taplót teszek reá, tüzet kap. — Nem mind egy e' tehát a' világosság, — a' meleg, — és a' tűz?

Meggyujtom a' gyertyát: tűzben áll kanócza, 's megsüti kezemet, ha belé viszem, — 's világosság lebeg a' kanócz felett. Kohba vetik a' vasat, által melegsik; lángolnak reá, megtüzesedik, 's végre maga is fejr lángot hány. Mi történik itten? úgy látszik, hogy maga a' világosság mind ezen tűneménynek kifejtegetésére elégséges, mihelyest meg vagynak a' szükséges feltételek, mellyek által a' gyúlható testbe teljes erővel munkálkodhatik. Melegségnek hívjuk azt, míg a' testnek öszve állását (cohaesio) bontogatja (innen annál nagyobb meleg, menél tömöttebb a' fa, a' kő szén, 's a' t. elemben a' szalma tűz keveset melegit) tüzzé válik maga a' meggyúlt test, ha állató ré-

szei olyanok, hogy széllyel oszolhatnak, 'g világosság leszen ismét, a' mi az előtt meleg név alatt emésztette az öszve állást, mi helyt több ellent állást nem talál, 's bé ömlik a' fény özönébe, (Schiller szerint) mint szabad leánya a' Természetnek. — Test e' hát a' meleg, ha egy a' világossággal?

De a' meleget helybe szoríthatni, azt mondják, a' mint ezt a' fűtött szoba bizonyítani látszik. Nints ellene a' kétségeskedésnek! mivel az legfeljebb is csak azt tehetné, hogy vagynak olyan testek, az úgy nevezetett Meleg vezetők millyen a' levegő is, mellyekbe a' meleg húzmosabban dolgozhatik, 's minthogy nem elegendő erővel, nem állit elő szemlátomást semmi tüneményt. Mindazáltal hogy a' meleg itt sem munkátlan, világos abból, hogy a' levegőt ki terjeszti, 's megritkitja. Illyen tekintetből a' világosság is tovább tart némelly tárgyban, mint a' másokban: a' fekete posztó magába veszi a' napsúgárt, 's melegít sokáig; a' redvesfa pedig éjjel világít: de nem melegít. Miben áll tehát a' világosság? miben a' melegség? Mikor szűnik meg a' meleg, 's hogyan leszen világossággá azon testekben, mellyek közlelről melegitnek, távúlról világítanak?

Nyelv - nyomozás.

A' Magyar Nyelvben nagyon uralkodik az ékes hang miatt való változtatás. (eupho-

nica mutatio.) Nem tsak a' hang Betűk (vow-
 eales): hanem a' hangsegédek is (consonan-
 tes) alája vannak vetve. Ezt kiváltképen a'
 ragaszték ízek (syllabae suffixae) bizonyítják
 1-ör a' származtatásokban: u. m. aranyos,
 lév aratás, kerítés; barátság, serénység;
 2-or a' szó ejtésekben (casus nominum) u.
 m. ház-at, fej-et; kosok, nyest-ek; 3-or az
 utóltettekben (postpositio): u. m. kardra,
 füre; kersó-bul, pinczé-bül, kas-ból; 4-er
 az igékben: u. m. kaszál-tam, keres-tem;
 indí-tám, kerítém. — A' Hangsegédekben
 pedig különösen 5-ör ugyan a' postpositiók-
 ban: u. m. kard-dal, sas-sal, kés-sel, vér-
 ré, por-rá; 6-or az igéknek parantsoló mód-
 jokban: u. m. szeres-sed, oltalmaz-zad, in-
 dit-tsad; 's a' t.

Kérdés támadhat, mikor kezdett ezen
 euphonica változtatás közönségessé lenni?
 Vannak e' most is valamelly nyomai az élő
 nyelvben az eredeti szó ízek meg nem vál-
 tozásának, és hól?

C o n c e r t.

A' Concert nevét kétféle értelemben
 szokták venni. Néha teszen az egész Hang-
 művész gyülekezetet, melly együtt játszik;
 néha pedig bizonyos hang-művészi darabot.
 Az elsőbb értelemben kell venni azt, ha va-
 laki így szól: Ma Concert fog lenni az ud-
 varnál 's a' t. A' második jelentését értjük
 pedig, ha azt mondaná valaki: Pál, vagy
 Péter hegedül — vagy Flauta Concertet ját-

szik. Az utóbbi értelemben ismét kétféle a' Concert, a' mint azt az Olaszok vagy Concerto grosso, vagy Concerto di Camera névvel nevezik. A' nagy Concertben több főhangok vagynak, hogy különbféle musikaszerszámok, mint egy vetekedhessenek egymással, a' honnan maga is a' Concert szó a' Concertare igétől vagon. Az ilyen darabokban szüntelen tseré, s váltogatás vagon a' musika szerszámokban, úgy hogy majd egyik, majd másik viszi a' fő-hangot, 's majd mind öszve zúdúl. A' fő-hangoknak úgy kell egymást váltogatniok, hogy a' mit egy musika-szerszám eljátszott, a' másik ugyan azt követi szabadabban, vagy szorosabban, a' mint módja hozza. Az ilyen Concert készítés nagy tehetséget, 's fáradságot kíván a' Hangmestertől.

A' közönséges Kamara-Concert sokkal gyakrabban, mivel minden úgy neveztetett Virtuóz legjobb alkalomnak tartja azt magára nézve, hogy tehetségét általa kimutassa. Az ilyen Concert különösen egy musika-szerszámra Fortepiánóra, vagy hegedüre, vagy Flautára, vagy Brúgóra 's a' t. szokott készülni, melly tudniillik a' fő hangot fogja játszani. Az ilyen darab áll három főbb részből. Az első, közönségesen vidám, sebes (allegro) Quanz szerint a' leghoszszaabb, (5 minutum) a' második, melly halkkal, 's tsendesen megyen (audante) ismét hosszú (5—6 minutum) a' harmadik pedig ismét sebes, 's vidám, a' legrövidebb (3—4 minutum) úgy hogy az egész darab egy fertály óráig tar-

tsón. Minden fő résznek elején, 's végén együtt játszanak minden musika-szerszámok, közepén pedig tsak a' fő hang hallik, melyet mindazáltal egy all-hang is kísér.

Párisi Ditsekedések.

Páris tartja még mindég Európát (így szóll a' Journal des Debats Julius hetedikén 1817-dik esztendőben) Tánzosokkal, 's legalább ezen tekintetben megérdemlik a' Franciaák a' test könnyűség ditsőségét. Didelot tánczoltatja Zephyrt, és Flórárt Néwa partjain; Henri tartja a' táncz pálmáját Nápolban; Armand Vestris áll Lombardiában a' Grotoske polczán; Aumaire tsudákat teszen Bétsben, 's tsak nem könnyü-lábuakká tette a' Németeket is; 's Duport megújítja Florenczben mind azon épületeket, mellyeket az éjszaki népek bámúltak. Az ő új Balletjei: Sargines Acis, és Galatée a' legfényesebb szerentsével fogadtattak. Mind ezen tánczosok sok aranyat, sok Guineát, sok forintot gyűjtenek, 's gazdagon térnek vissza hozzánk.

Egy Német Újság így szóll, ugyan azon Párisi Journal, keservesen panaszollkodik azon, hogy a' nagy Urak Carlsbadban Franciaúul beszélnek. De ez egy valóságos bizonyosága annak, hogy könnyebb volt légyen Vitézeinktől, mint Íróinktól elvenni a' diadal pálmát. Az utóbbiaknak ditsőségek elterjedt Éjszakon is, úgy hogy bár fegyverek nintsenek is többé azon részeken, Bibliothecáink fénylenek. A' Genie nyitott azok-

nak kaput, 's nem hajtja ki őket semmi erőszak. És így mi (Francziák!) még mindég első harban állunk a' Nemzetek között.

Mit lehet szólani az ilyen kérdésekre?

Apró Történetek.

Az Esseki Grófságban vagyon egy Dummov Parva nevű nagy falu. Ennek egy birtokosa, ki még a' XIII. Században halt meg, bizonyos summa pénzt olly czéllal hagyott maga után Testamentomában, hogy egy oldal szalonnát, 's egyéb eleséget adnának abból ajándékba' minden házas-társnak, ki az egész gyülekezet előtt megeskünnék az oltár előtt, hogy házassága után egész esztendőig 's egy napig sem feleségével nem veszekedett, sem meg nem bánta házasságát. A helybéli jegyző könyvek három férjet emlegetnek, kik 500 esztendő alatt az ajándékban részesülhettek.

Mesés Kérdések.

- 1). Mellyik állat legbátrabb a' világon?
- 2). Meddig élt a' legszebb Aszszony?
- 3). Miért lógg a' Tolvaj az akasztófán? —

Rejtett szó.

Felé nélkül soha emse meg nem ellik;
Az egész tsak úgy jó, ha borral megtelik.

Jegyzés: A' 12-iki Rejtett szó: Túr, rút, Mező-Túr, Túr-kevi. —

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(14.)

Tibull 3-dik Könyvének 2-dik Ala-
gyája.

Qui primus charam juveni, charumque puellae
Erripuit juvenem — ferreus ille fuit, etc.

A' ki az ifjúnak, 's szeretett lánykának e-
lőszőr

Elragadá hívét — kő vala szíve, vagy ércz.
Edzett mellyü volt, ki ezen kint győzte vi-
selni,

'S hölgyét elvesztvén, még tuda élni tovább.
Ebben gyenge vagyok, nincs bennem tűrni
tanúlt szív;

A' keserü bánat még nagy erőt is elől.
Nyilván megvallom búval tölt éltemet úgyva
Már kis idő múlton sirba leszállni fogok.
'S majd ha szelid árnyá fogok elváltozni, 's
fejérlő

Csontjaimat testem' hamvai befedezik,
Jöjjon széljelszórt hajjal, 's keseregve Neaera,
'S hintse-be róguszomat bus szemé' har-
matival.

A' szép búsongót gyászolva kövesse az anyja;
Ez keseregje vejét, az keseregje Urát.

'S lelke' előbb buzgón szent Máncszeimnek
ajánlván,

'S öntvén áldólag hű kezeikre vizet,
Gyászos köntösben gyűjtsék fel tiszta lepelbe
Csontjaimat, testem' fennmaradott tetemit.

'S meghintvén azokat több évü borral előbb,
majd

Kezdjék hőszinü tejjel is önteni-el.

Végre kies szálú vászon leplekbe borítván
Márvány hajléknak néma öblébe tegyék.

'S balzammal, mellyet hoz dúzs Panchája, 's
keletről

Küld az Arabsz nemzet, 's megterem As-
szyria

'S hív emlékemnek szentelt könnyekkel el-
öntsék.

Éltem' szünte után illy temetést akarok.
Amde kimúltom' bús oka hogy feledékbe ne
jöjjön,

A' sírkö' lapján vésvé ezek legyenek:
„Lygdamusz itt nyugszik; leverö bánatja Ne-
acra,

Kedvese' elvesztén volt elenyészte' oka. ”

P. Sz. M. A.

A' szemüveg készítés mestersége.

Ezen mesterségnek sokféle haszna, 's jelessége ismeretes mindenek előtt, kik a' szemtehetségének minden egyéb külső ér-
seinknél nagyobb méltóságát, s ennél fogva a' Mathematicának világosságról tanító fon-
tos szakaszát is betsülni tudják. Fel fegyver-
keztetni a' látást, 's az abba eső akár egye-

nes, akár az által látszóokban megtöretett, akár a sima színről vissza pattant fény sugárokat igazgatni, nevelni, 's fogyasztani, és így a' tüneményeket is nagyobbítani, kisebbíteni, meszszebb, vagy közelebb vetni (Optica, Dioptrica, Catoptrica) egy olyan tökéletesedése mind a' Tudománynak, mind a' mesterségeknek, mellynek ditsőségét az újabb Századoknak tulajdoníthatni.

Az öregeknél elkopik a' szemnedveknek domborúságok, úgy hogy a' beléjük eső sugárok, mellyek 8—10 hüvelyknyi távúlságú apró tárgyokról (mint a' betük) jönnek, hamarabb érdeklík a' szem fenekét, mint sem a' látó pontra öszve szedettnének, a' honnan zavaros a' látás. Így fosztattak meg hajdan minden öregek szemfényöktől 's avval együtt az olvasásnak gyönyörűségétől mind addig, míg nem 1300 esztendő körül a' dombos üvegnek egy már 200 esztendővel az előtt isméretes tárgy nagyobbító tulajdonsága szerentsésen a' szemre alkalmaztatott. Azt tartják, hogy Baconak Oxforti Szerzetesnek ezen hasznos felfödözésben leg több része volt. De akár mint legyen is, annyi bizonyos, hogy a' szem üvegnek (pápa szem) feltaláltatása még a' XIV. Százádban újság volt, mellytől óta pedig az egész mesterség számtalan fokkal feljebb emelkedett, 's több hasonló találmányokkal gazdagodott. Illyen az is a' többek között, hogy már ma nem tsak a' vénség szemhibáját (Presbyopia) hanem a'

sílaságot (Myopia) is meglehet jobbitani. Az ilyen látásnál nagyon domborúak a szemnedvek 's hamar törik meg a' béesett fény-sugarokat, a' honnan az 5-6 hüvelknyinél távolabb lévő apróságok összezavartatnak: mellyért a' síláknak horpadt szemüvegek kel-
lenek, mellyek a' tárgynak képét a' szemfe-
nekére ejtsék, 's a' látást a' könyvtartásnak
8-10 hüvelyknyi távolságába helyheztessek.
Nevezetesebb műszereik a' szem üveg készí-
tőknek 1). az üveg köszörű (bassin) a' melly
kétféle: horpadt, és domború. Ezeknek kö-
rületök kissebb, 's nagyobb karikának az ív-
jét teszi, a' szerint, a' mint a' szemüveg
tűz pontja kívánja; a' tűzpont pedig nem e-
gyéb a' kögnek közép pontjánál. Matériája
az üveg köszörűnek vagy réz, vagy öntött
vas: a' vas köszörű tsak lenagyolja az üve-
get; a' réz köszörű jobban megsímitja, 's
még azen kívül pallérozni kell. Vagynak üveg-
ből is üveg köszörűk, de a' mellyekben ha-
mar elkopik a' tűzpont, úgy hogy azt gyak-
ran meg kell újítani. — 2). A' kérék üveg
köszörű (rondeau) vasból, vagy rézből tá-
nyér formájú, sík, 's tökéletesen lapos,
melly a' domború, vagy horpadt szemüveg
egyenes lapjának készítésére szükséges. Ma-
gát az üveget gyémánttal kell kikerekíteni,
minekelötte köszörű alá tétetik; ha pedig
már a' kívánt formája meg vagyon, fővén-
nyel, 's külömbféle porokkal szokták pallé-
rozni.

A' szem üvegeken kívül még ezen Mesterség több egyéb' művekkel is foglalatostokodik. Illyenek: a' gyújtó tükrök (miroirs ardens) üvegből, vagy ércz vegyítékből, horpadtt formára; sokszorozó tükrök (miroirs multiplicateurs) mellyeknek szabad felületeken vagy több domborodások, vagy több egymást érő horpadások vagynak; messze látó, vagy közelítő szem üvegek (lunettes d'approche) mellyek három félek, úgy mint vagy két üvegűek, (horpadt, 's domború üveg) vagy négy üvegűek, (mind a' négy domború) vagy két domború üvegűek, (telescopes); nagyító üvegek, (microscopes) háromszegü üveg testek, (prismes) 's a' t.

Természeti Ritkaságok.

Negropont szigeténél, mellyet hajdan Euboának hittak, vagyon egy Tenger-szorúlat, a' melly Euripusnak neveztetik. Ebben a' vízben, melly a' Negroponti erősségnél legkeskenyebb, olly tsudálatos mozgást tapasztalhatni, mellynek okát sem a' régiek, sem az újabbak meg nem fejthették. Tizen-nyolcz tizenkilencz napjaiban minden hónap rendet tart Euripus; a' mint a' sziget lakói szólnak, vagy is kétszer vagyon áradása, és apadása (az úgy neveztetett tengerjátéka) napjában, mint az Oczeánnak; de a' többi

napokon nem tart semmi rendet, úgy hogy 11 —14-szer is árad, 's apad. Még tsudálatosabb az, hogy az áradásnak, 's apadásnak ideje között olly tsendességben vagyon a' víz kevés korig, hogy a' tollu, és szalma, ha tsak a' szél nem fújja veszteg marad rajta; néha pedig olly sebes a' víz, hogy a' hajót szélnek, 's hajósoknak ellenökre magával ragadja. Aristoteles, azt mondják több esztendőig gondolkodott ezen tüneménynek okáról, de azt ki nem találhatta, mellyért végre sok haszontalan igyekezete után, beléugrott annak vizébe, így szóllván: Mivel én téged meg nem foghatlak, fogadj bé te engemet.

Egy Párisi Fűszer árosné egy darabka égő papirozt bévetett az árnyékszékbe: azonnal egészen láng vette ötet körül, mellyben arczája, 's kezei megégtek. Ez ollyan tünemény, melly a' gyúlható levegőből nem következett volna a nélkül, hogy az ezen a' helyen meg lett volna szorúlva. A' levegő meggyúlt egészen a' héjjazatig midön egy hallatós sziszegésre a' földalatt nagy zördülés, 's egy olly szörnyű föld-rázkódás következett, mellyet még a' szomszéd házakban is megéreztek. A' kúltsa ezen titkos épületnek egész hosszában széllyel repedezett. Mind ezen tünemények egy szempillantat alatt történtek. Végre egy kénkö szag állott elő, mellyet több napokig éreztek.

A p r ó s á g o k.

Persiában az a' különös szokás vagon a' kötelező levél, vagy szerződés leírásában, még pedig közönséges törvény által is megálapítva, hogy a' költsönözött summát nem számmal, hanem betűvel kell kijelenteni; 's hogy nem csak a' summát, hanem annak felét, 's negyedrésztét is nyilván fel kell jegyezni. Így, ha p. o. 1000 forintot vett fel valaki mástól, ilyen formán írják: Felvettem ezer forintot, mellynek fele ötszáz forint, 's negyedrésze kétszáz ötven forint. E' szerint nem könnyű a' kötelező levelet megamisítani!

Danténak, híres Olasz költőnek egy nagy tisztelője tizen-négyszer ment ki másokkal bajvívásra, annak megbizonyítására: hogy Dante Ariostonál nagyobb költő legyen. Utolsó bajvívása szerentsétlen volt, mert az Ariosto pártján lévő Bajnok-társ keresztül döfte testén a' kárdot. Midőn haldoklott a' buzgó Bajnok, magához intette Margarétát, hűséges gazd'aszszonyát: Csak az esik nehezen, monda, hogy életemben sem egyiket, sem másikat nem olvastam. A' jó Margaréta még azután is több Recensenseknél szolgált, kiktől hasonló gyónást hallott.

Egy ifjú ember egyszerre három szerelmes levelet írt, mellyeknek kezdetök kü-

lömbféle volt. Az elsőben így volt a' megszólítás: Tiszteletre méltó Szerelmesem! a' másikkban így: Szeretetre méltó Amália! a' harmadikkban így: Drága kedves leánya! Mire való az a' különbség? kérdé az ifiat egy barátja, ki előtt szerelme nem vala titok. Megmondhatom az Úrnak mindjárt: Az elsőnek vagyon 4000, a' másikknak 6000, a' harmadikknak 12,000 tallér értéke.

Rejtett szó.

B-vel nem magyaros: de Magyar isméri,
Az útaxó Nagy-Úr, 's Király is azt kéri.
H-vel Helység, Ország szélein heverek;
Egykor T-vel nálunk sínlették ezerek.

Jegyzés. A' 13-ik számban lévő Kérdésekre feleletek: 1) A' Légy, mert a' legnagyobb Vitéznek is órára száll. 2) Halálig. 3) Mert rövid a' kötele: különbben mellette sétálhatna. — A' Rejtett szó: Kan-tsó:

Igazítás. A' 99-ik oldalon a' 6-ik sort így olvasd: Lám a' Levegő eget; — viz tárgyat, 's minden Gázt, bár mi repülő is, üvegve lehet szedni. — A' 103-ik oldalon alúlól a' 10-ik sorban a' Comma nem a' szöveg után: hanem az Újság szó után való.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(15.)

Velence Városának némelly nevézetességei.

Velence (Venezia, Vinegia) egy olyan Vizi város, melly az Ádriai Tengernek 60 Szigeteit foglalja el, 's ugyan azért minden ellenséges ostromtól nagyon bátorságos, mivelhogy annak a' száraz földre néző oldalán az úgy neveztetett Laguna nagy hajókat bé nem ereszt, tengeri oldalán pedig oszlopokkal vagyon ki jelölve a' hajó út, melly a' veszedelemben lerontathatnék. Első eredete Velenczének esik az V. Századba, minekutánna némelly Familiák a' Hunnusoktól, 's azoknek Királyoktól Attilától féltőkben néhány szigetekre vonták magokat, mellyek most a' Városnak egy részét teszik. Odoacernek Talián Országba bé törése szaporította az öszvefútókat, valamint a' Franczok, 's Gothok pusztító kitsapongásaik is; leginkább pedig a' Longobárdoknak a' VI Századnak utóbbi felében Olasz Országra való bérontások. Ezután egyesülhettek öszve a' sok szigeti Lakósok 697-ikben egy Doge alatt

polgári szerkeztetésbe. Hajózás, kereskedés, hódítás felemelte ezen Városnak betségét, úgy hogy végre egy lenne a' Világnak leghíresebb Városi között, mert a' 11-ik Században Dalmátia részeit 13-ikban Candiát; 14, és 15-ikben Lombárdia részeit; 1486-ikban ama nagy Cyprus Szigetét hódította meg. Osztatik a' Város hat részre (Sestieri) S. Marco, Castello, Canale Regio, S. Polo, della Croce, és Dorse duro nevezetek alatt. Nevezetességei Velenczének.

S. Marco osztályában Sz. Márk Templo-ma, a' Herczegi palota, mellynek homlok fala vörös és fehér négy szeg márvány darabokból áll, 's egy feljárója Óriás gráditznak neveztetik Mársnak, és Neptúnnak Óriás márvány képeiktől. A' palota kapuja előtt vagyon a' Broglio, vagy azon hely is, a' hol a' Nemesség minden reggel öszve gyülekeznek. Altal ellenben a' palotával vagyon a' közönséges Könyvház a' Régiségnek sok betséges maradványival, a' mellynek eredetét Bossarion Cardinalisnak köszönhetni, ki kézírásokkal gazdag Könyvtárát a' közönségnek hagyta még a' XV Századnak utóbbi felében. Jobb oldalról a' Könyvtárhoz közel vagyon a' Pénz (verőház is zecca) márványból, 's vashól minden fa nélkül épülve. Nem messze a' Pénzháztól, az úgy neveztetett Sz. Márk piaczon áll egy nagy torony, mellynek magassága 330 lábnyi. Ebben vagyon belől egy kissébb torony, melly 164 láb magosságú, 's a' külsőnek harang boltozatjaig ér. A' két

toronynak falai között, olly tágas út vagyon, hogy hárman egy széltében elférhetni, 's olly könnyű fel menni rajta, hogy szűkségben még lovagolni is lehetne. Másik oldalán vagyon a' piacznak az óra mutató torony, 82 láb magasságú, mellyen fellál két érczképek az úgy neveztetett Szeretsenyek verik az órát, a' köztök álló harangon. Ide tartoznak S. Zimiano Temploma, pompás márvány épület; az Augustinusok Templomok, mellyben Moreának híres Hódítója, Morosini Ferencz holt teste fekszik; a' Szent Márk Bibliothecája 's egyebek.

A' Castello Hatodjában nevezetesek a' Pátriarcha Templom, az Apácza Klastrom, Sz. Antal Ispotálya, mellyben az öreg aszszonyok tartatnak; Dominicánok Temploma sok emlékezetes hazafiak képeikkél; az Ispotály Templom, az Árváké; a' Kegyesség Ispotálya a' Talált gyermekeké; Sz. Györgynek két Temploma, egyik a' Görögöké, másik a' Ráczoké; a' Fegyverház több apró szigeteken, három Olasz mértföld kerületre magas kő fallal békerítve. Itt vagyon a' Sohajtás hidja is, mellyen a' Gonosz tévők az ítélő szék elejébe vitetnek az úgy neveztetett új fogháztól.

A' Canale Regio Hatodjában vagyon a' Zsidó szállás 7 Sinagógával (Ghetto) 1416 esztendő óta. —

S. Polo Hatodjában vagyon a' Német kereskedő ház; a' Márvány híd (Ponte di Ri-alto,) melly a' nagy Tsatorna felett áll, 's

egy ívjének hossza 187, széle 43 lábnyi; a hidon két sor kalmár boltok, mellyek a' hid szélességét három útra metszik. Továbbá Sz. Ferencz szerzetének Temploma, egy a' Velencei legnagyobb épületek közül, sok híres embereknek (millyen Tizian Képiró is) koporsóikkal; 's ez megett Sz. Rochus Temploma, 's Iskolája sok drágaságokkal, 's mester művekkel. —

S. Croce Hatodjában két fő Templom érdemel figyelmet, különösen a' szép festett képekért, 's az úgy neveztetett Tolentini gazdag Könyvház. Ide tartoznak sok Szigetek. —

Dorso duro Hatodjában nevezetesek a' Hieronymiták, és Carmelita Szüzek Templomaik sok ékes képekkel. S. Maria della salute Templománál vagon a' Clerusnak egy híres Könyvháza sok rajzolat, 's réztábla gyűjteménnyel. Még híresebb a' Dominicán szerzetesek Könyvházok, melly Apostolo Zenónak Könyvtárával nagyon nevezkedett. Itt vagon a' Gyógyúlhatatlanok Ispotályok is, mellyben nem tsak a' hasonló betegekre viselnek gondot; hanem az árva leánykákat is felfogadják, hol ezek musikát, 's leginkább éneklést tanulnak. Ezen Hatodhoz tartozik a' Giudecca (Zueca) szigete is, hajdan Spina longa, sok Klastromokkal, 's mulató kertekkel.

Velenczének útszái nagyon keskenyek, 's simítatlan márvánnyal vagnak kirakva, mellyért ha nedves az idő, nagyon simák, 's

a' sok hidak, és gráditsok miatt alkalmatlanok, úgy hogy tsak egyik oldalról a' másikra gyakran nagy kerülés nélkül által nem mehetni. Innen legalkalmasabb az apró tsónakokon az általmenetel, mellyekben balról vagy az első ülés, mivel hogy jobb oldalon a' révéstől ki nem láthatni. Ezekkel minden tsatornákon rövid úttal keresztül lehet menni. Édes vize Velenczének nintsen, mellyért majd minden háznál víztartók (Cisternák) vagynak, mellyekből az eső viz fővény-tsatornákon vezettetik. Életmódjok a' Város lakosinak nagyon mértékletes, ámbar a' mulatságot még is szeretik, úgy hogy néha 7-8, 's több Theátromaik egyszerre mind tömve vagynak. A' négy Velencei Ércz Lovak már isméretesek Erd. Olvasóink előtt. A' Mólót, Nagy Canálist, 's egyéb segedelmeit a' nagy kereskedésnek sok volna emlegetni. Némelly Intézetek most meg is változtak az Országló Hatalom változtatásával. De ezen Város mindenkor a' természetnek, 's emberi igyekezetnek tsudája marad. Azért méltán mondá Sannazárius :

Neptunus vizinek kebelében látta Velenczét,
Mellyet egész tenger, mint Fejedelmet, ural.
Noszsza no! most fitogasd Tarpéjai dombodat,
úgymond,

'S Mársod köfalait, Jupiter! éig emeld.
A' tenger Tiberist, Rómát meghaladja Velencze ;

Emberi nagy remek az : Isteni munka emez.

Némelly állatok serénységök.

A' Sas egy minútum alatt 5626 Párisi lábnyi útát tehet reptében, vagy is egy óra alatt 20 Franczia, — az az 15 Német mértföldet. mennyit hát egy nap alatt? Második Henrik, Franczia Király egy pár Sólymot tartott Fontainebleauban, mellyek közül az egyik elröpült, 's 24 óra múlva Málta szigetében fogatott meg. Így tehát 270 Német mértföldet tett egy nap alatt, vagy is $12\frac{1}{2}$ Német mértföldet minden órában.

A' legserényebb hal nem úszhat tovább egész napon fél mértföldnél, ez egy oka azon kétségeskedésnek, hogy a' Heringek esztendőnként olly nagy tengeri útát tennének a' Jeges-tengertől az Oczeán déli részébe.

A' Tsigá 5 minútum alatt $1\frac{1}{2}$ lábnyi útát teszen, és így 53 nap kellene neki egész Német mértföldre.

A' Hangya 5 másod rendű minútum (min. sec.) alatt tehetné meg azt az útát, a' mit a' tsigá 5 minútum alatt teszen ($1\frac{1}{2}$ lábnyit).

A' Teve elmehet egy nap 12—15 mértföldet, a' Taránd (Iram-szarvas) 30 mértföldnél is többet.

A' Lóról tsak nem azt mondhatni, hogy az a' szélnél is sebesebb: mert nem ritka a' példa, hogy az Angol ló a' pályán egy másod minútum alatt 88 Angol lábnyira futott, holott a' szélnek ugyan tsak erősnek kell lenni, ha ugyan annyi idő alatt hasonló útát teszen: Hambletonian Angol ló, melly hatszor győzött egykori pálya-futásban, 5 An-

gol mértföldnyire vágatott 8 minútum alatt, melly 25,635 lábnyi föld, és így 2000 lábnyival több egy Német mértföldnél.

Az ember is nagyon sokra viheti a' sérénységet. A' legjobb futók voltak a' Görög pósta-követek, kik egész nap futottak; még sem fáradtak el. Egy példája az ő szörnyű sebességöknek Philonides, Nagy Sándor futója, ki Plinius szerint 1200 stadiumot szaladt el 9 óra alatt, melly a' mostani számolás szerint 20 Német mértföldet, 's 18,360 Rénusi lábnyit teszén. De ma is vagynak példák. Angliában vagynak olyan futók, kik egy másod minútum alatt 17 1/2 Angol lábnyit futnak. 1781 esztendőben egy Orosz Courier 18 nap alatt ment el Sz. Péter várából Livornóba, melly út 395 Német mértföldet teszén. Egy Angol Courier ugyan onnan Bétsbe, 's Bétsből vissza, és így 1056 Angol mértföldet 21 nap alatt. —

Kevés esztendőkkel ez előtt még élt Eisenachban egy ember, ki sebes futásáról nagyon nevezetes, név szerint Focke János, Antal, Tseh születésű, fiatal korában Amáliának a' Weimari özvegy Herczegnének futó-követe. Ez az ember elérte a' futó nyulat, 1767 esztendőben egy sürgető követségbe küldé őtet a' Herczegné Witzlébenhez, titkos Tanátsosához, Carlsbadban. Kiindult Belvedérből Weimar mellől délután 2 órakor, 's másnap déli 12 órakor által adta a' tudósítást a' Tanátsosnak, kit épen sétálva talált Carlsbadban. Innen kevés órák múlva ismét elindult, 's a' következő nap est 6 órakor

már a' Belvedéri Várban volt. Weimar Carlsbadtól 22 mértföld.

Természeti Tsuda.

Majoral Mária, Spanyol születés Casarubiosból, egészséges izmos testű személy, férjének halála után két esztendővel, 58 esztendő korában nagy főfájást, s in-rángatódást kezdett érzeni: kevéssel ezután, homloka felső részén egy hamuszín kinövés jelent meg, melly mind színére mind formájára nézve nagyon hasonlított a' szarvas szarvához. Három ágai közül az oldal-ágak kissébbek voltak; de a' középső négy hüvelyknyi hosszúságra nyúlt, 's lekonyúlva tsak nem elfödte a' jobb szemét egészen. Az oldal ágak is meghosszszabbodtak későbbben, de bár egy hüvelyknyi vastagok voltak is, akármi kevés erőszakra könnyen letörtek. Belőlről ezek a' szarvak világos színűek, taplósak, 's nem igen kemények voltak, de külső borítékok barnább, kevésbé taplós és erős volt. Ha az Aszszony ránczra szedte a' homlokát, mozgottak a' szarvak is, mellyből világos, hogy azok nem a' kaponyából nőttek ki.

Rejtett szó.

Első része Várost, 's Országot védelmez,
Másik semmiféle barmodnak nem kedvez.
Egésznek egyenest neve is rettentő,
Forgasd tsak, úgy léssen néked is temető,
Jegyzés: A' 14-ki Rejtettség: Batár.
Határ, 'Tatár.

Hasznos Mulatságok.

1 8 1 8.

(16.)

Életírás a régi idöből.

Croesus ötödik Királya Lydiának, Alyattes halála után; 557 esztendővel az Új Szövetség számlálása előtt a gyönyörűségek, hadak, 's mesterségek között osztotta meg birodalmát. Több tartományokat meghódított, Pamphiliát, Mysiát, 's egyebeket, mellyekkel hatalmát öregbítette. Sólón, egyik Görög Országnak hét böltsei közül, meglátogatta egykor ezt a hatalmas Királyt, ki a böltsek minden kintseit, 's pompáit megmutogatta olyan bizodalommal, hogy azok által Sólont tsudálkodásra ingerli. De Sólón nagyon megsértette az ö hiúságát, midön annak több unszolásira azt a vallást tevè: hogy senki az emberek között halála előtt boldog nem lehet. Idövel Croesus haddal ment Cyrus ellen, egy olly roppant táborral, melly 420,000 legényből állott. Tsak lovagja is 60,000 volt. De a' had kimenetele Croesusnak szerentsétlen volt, mivel nem tsak megveretett sok népével; hanem meg is futamodott, 's fő Városába vissza vonúlt, de ke-

véssel azután ez is ostrom alá vétetett. Herodót beszéli, hogy midőn ezen Városnak (Sardesnek) ostromoltatásánál már épen méregetné buzgányát a' Királyra egy katona, az ő némán született fia, Atis, a' hirtelen rettenés miatt egész erőszakkal megszóllamlott: Ember! ne öld meg Croesust, 's beszéllő tehetségét továbbra is megtartotta. De a' meggyőzetett Király, most már Cyrusnak rabja, arra kárhoztatott, hogy elevenen megégettetnék. Már fel vetették megkötözve a' rakásfára, midőn Solonnak szavai eszébe jutottak. Són! Són! Són! háromszor kiáltotta keserves sohajtással a' böltsnek nevét. Ekkor meg kérde őtet Cyrus, miért emlegetné Sónon nevét olly buzgosággal? Croesus elbeszélte a' böltsnek intését. Erre Cyrus megilletődvén az emberi sorsnak állhatatlanságán, leoldoztatá Croesust a' rakásfáról, 's barátságába vette őtet. Ő vele vége lett a' Lydiai Királyságnak 544 esztendővel Augustus uralkodása előtt. Mikor holt legyen meg, nem tudhatni, de annyi bizonyos, hogy Cyrusnál még tovább élt. —

G ö r ö g S z é p s é g.

Szép a' szemöldök, a' mint Anacreon Kedvesében, 's Theocrit Daphnisában leírják, ha észrevehetetlenül válnak egymástól, vagy észrevehetetlenül folynak egymásba vékonyak|legyenek, mint a' Gráczziáké,

's ne hajoljanak meg mint a' feszült ív, sem mint a' tsiga: mert az ilyen szemöldökök nem szépek.

Sz é p e k a' s z e m e k, ha nagyok, úgy mindazáltal, hogy nagyságok a' szemgödörhöz legyen mérsékelve, 's a' felső szemhéjj kerekében hajoljon a' szem belső szegletéhez, mint az alsó; ha elevenek, 's tüzesek, de a' mellyre nézve nagy különbség legyen a' férfi, 's aszszony szeme között, a' mint Anacreon Bathillusában mind a' kettőt egyesülve látjuk: „Fekete szeme komor legyen, nyájassággal vegyülve, egyik Mársé, másik Cyprisé”.

Sz é p a' h o m l o k, azt mondják a' régiék, ha rövid, mások szerint szép a' szabad nyílt nagy homlok. Az ellenkezést öszve lehet egyeztetni, ha az életkorokban különbséget teszünk. Szép a' rövid homlok az ifúság virágában, minekelőtte a' homlokszörök kikopnának, 's tsupaszon hagynák a' homlokot; férfiú kort pedig a' szabad magas homlok diszesít.

Sz é p a z o r r, ha egyenes lineával, minden hajlás nélkül legyen ki a' homlokból, vagy tsak nagyon kevésé hajol le attól az egyenesség, 's teljesség nagyságot képez, a' tsendes általmenetel kedvességét. A' mell arcza rút oldalképet (Profil) mutat, hiába keresni benne szépséget. A' régiék a' négy-szegletű orrot ditsérik, a' melly kifejezés alatt Winckelmann az egyenes orrot érti, a' mit leírtunk, vagy p edig egy olyan orrot,

mellynek lapjai szélesek, 's éles szeglettel mennek össze mint a Giustiniai Pallásé, vagy az úgy neveztetett Vesta Szüzéé ugyan azon pálotában. Az orr a Görög képeket legjobban bélyegezi, 's elismérteti.

Szép a' száj, ha annak mértéke egyez az orrnak nyilásával; ha hosszabb volna nyilása, ellenkeznék az azon tojás-kéréknek mérsékletével, mellyben a' benn foglaltatott részek egyenlően mennek az áll felé, mint az orr maga kezdődött. A' száj-ajakak keskenyek legyenek, hogy szebb pirosságot mutathassanak; 's az alsó ajak teljesebb legyen a' felsőnél, melly által az alatt az állon is egy bényomúlt kerékség külömbféleségével kedvelteti magát.

Szép az áll, ha teljes, domború, kerék, 's nem szaggatja meg teljességét semmi gödrötske. Áll gödröt nem találni egyben is a' legfelségesebb Görög szépségek közt. Tsupán a' Florenczi Véhusnak vagyon állgödre, de a' mi tsak kellemet, nem szépséget mutat. Varro az ilyen gödrötskét nevezi a' Szerelem úja nyomának.

Ú j T a l á l m á n y.

Az erőmérő (Dynameter) két egymás mellett menő vas rúgókból, egy olyan eszköz; mellynek mutatója a' rúgók által mozgásba hozatván, az ezen lévő mázsa, 's mázsa nyolczad jegyzetekkel bizonyos teherre fordított erőnek mennyiségét megmutatja. Angliában 1. mázsától 10-ig. 10. mázsától 20-ig mérhetnek rajta. Az eddig általa tété-

tett észrevételek im' a' következők: közép-szerű egészséges Férfúnak ereje = 265 font; aszszonyé, — mint egy 15 esztendősi ifiúé = 106 font. Férfúnak az ereje, ha font arányban viszi a' terhet, = 102 font; lónak a' húzó ereje, ha közép számat veszünk fel, = 736 font. Hogy 500 fontos láda földszint húzassék, kell reá 286 font erő; ha keréken áll = 51 font erő: négy kerekű szekeren = 122 font erő; két kerekű szekeren, tsak = 61 font erő. És így a' két kerekű taliga sokkal jobb volna, mint a' négy kerekű, valamint a' nagy kerekű szekér is jobb a' kis kerekűnél. Egy szekérnek elindítására két annyi erő kívántatik, mint ugyan annak húzására. Egy kenetlen tengelyű szekeret minekutána megkenetett, elég volt = 133 font erő. (Neue Meklenb. Annalen)

M e z e i G a z d a s á g.

Bibliothèque universelle des sciences Septemperi darabjában 1816 esztendőben egy különös módja hirdettetik ki a' föld-termékenyítésnek, melly abban áll, hogy a' Földnek felhányt felülete trágyázás helyett megfüstöltetik. Ezen végre öszve kell rakni több faágakat, vagy hasáb fákat czúkor süveg formára, úgy hogy azoknak alljok négy hüvelyknyire alljon egymástól, hegyeik pedig öszve álljanak. Ezen üres savazak belőlről olyan dolgokkal töltetnek meg, mellyeknek nagyobb a' füstök,

mint a' tüzök, millyenek p. o. zöld fü, fa levél, fa-gaj, nedves szalma. Az így felkészült füst-tartók körül hordatnak 6. 8. hüvelyknyi vastagságra a' szántóföldnek felhányt felületével. Alúl ezen föld halmotskákön lyukat kell hagyni, mellyen, mint a' kemencze száján, béleghessen tenni a' tüzet. A' füstölésnek mind addig kell tartani, míg a' felhányt föld egészen ki nem szárad, midön a' megfüstölt földet ismét vissza kell hordani (toló-taligátskákön) azon szántóföldre, a' mellyről az 1 1/2 hüvelyknyi formán felhányatott. Ha a' föld homokos, mindjárt lehet vetni, majd a' vetés után 4 hüvelyknyire felforgatni a' földet, 's boronálni, ha pedig a' föld kemény, elsöben szántani apró barázdákat; 4 hüvelyknyire, majd vetni, 's vetés után apró kereszt barázdákat szántogatni, és végre boronálni. Az illyen füstölt földbe kétszer lehet búzát vetni, tsak hogy elől kalászost, azután kalásztalant (forment barbunet sans barbe) még második esztendőben is megterem akármi vetést, de a' harmadikban lóherét, vagy árpát, 's egyebet kell belé vetni; a' negyedikben pedig ismét füstölteni kell búzavetés alá. A' föld-füstölésnek találója ezen termékenyítést rendkívül nagy-nak adja elő. „A' trágya ez által felesleggé tétetik; a' legroszszabb föld megtermi a' búzát; a' földművelés munkája megkönnyebbitetik; sok darab földek, mellyek az előtt terméketlenségök miatt heverték, haszonvehetőkké tétetnek, 's gazdag aratást adnak”.

Ő ezen füstölést több féle földeken, 's különbözőféle vetésekkel próbálta, 's úgy találta, hogy még az olajfák, 's szőlőtövek is nagy haszonnal jutalmazták meg kevés fáradságát.

Gazdaságbeli Kérdések.

Föld füstölés találója több nehéz kérdéseket is fejteget. Így elsőben is azt a kérdést veszi fel. Honnan legyen az, hogy néha a' jól művelt, 's trágyás föld nem sokkal szaporít többet, mint a' szomszédnak kevésbé művelt sovány föld? mellyre azt mondja: hogy az elsőbb földet nagyon mélyen szántották, 's a' reá hányt trágya nem oszlott meg illendően. Innen megveti a' fristrágyát, 's állottat kíván.

Másik kérdés: Miért olyan szűk az aratás némelly esztendőben, bár mi kedvező idők jártak is, 's ellenben olly szapora némelly rossz esztendőben? Erre ez a' felelet: A' folyó esztendő időjárása nem határozza meg ugyan azon esztendőbeli aratást, hanem csak a' következő esztendőbelit. Ha azért a' múlt tavasz esős, 's a' múlt nyár folyvást meleg volt: ebben az esztendőben kell várni jó aratást: 's ha az idén lenne száraz tavasz, esős nyár: esztendőre volna rossz aratás (kivéven a' jól művelt, 's trágyás földeket!).

Apró Történetek.

John Lade egy Brightoni törpe abban fogadott egyszer Cholmondeley Lorddal,

egy Óriás emberrel, hogy ötet fél Angol mértföldre elvinné. Idő, óra meghatározott, 's nagy volt a' gyülekezet Urakból, Asszonyokból, kik a' különös színjátékot látni akarták. Megjelent a' Lord, 's követte nem sokára Lade is. Itt vagyok, monda az elsőbb, teljesítse az Úr ígérését. „Örömmel, viszszonyozá Lade: de elsőben vetkeződjék le az Úr egészen, mert én azt ígértem, hogy az Urat tsak magát, nem pedig öltözetével együtt emelem. Mitsoda? én egészen levetkezzem? Egészen! tsak hamar: látja az Úr a' sok Dámákat, ne késleltessük őket. „A' Lord természetszerint erre reá nem adhatta magát, mellyért hosszas pörlekedés után Ladénak ítéltetett a' nyereség.

Egy Valaki nagyon ditsérte bizonyos Dámának kellemét, a' ki külömben nem igen szép volt. Foote híres Angol színjátszó kérde a' ditsérőt: Miért nem tart az Úr elsőséget a'hoz a' tökéletes szépséghez? Mitsoda jus szerint tehetném én azt, monda a' másik. „A' Nemzeti Jus szerint”, felele Foote, mint azon szépségnek legelső Felfedezője.

Mesés Kérdés.

Mitsoda kas az, mellybe akarmi eleség tétetik, többé annak hasznát nem vehetni?

Rejtett szó.

Háznál és Városban én lakom legelől,
Engemet szállítanak jövök menők felől;
Vesd első tagomat a' másik végére

Úgy fordithatsz engem Hazád védelmére.

Jegyzés: A' 15-ki Rejtett szó: Ör,
Dög, Ördög, Gödör.

H a s z n o s
M u l a t s a g o k.

i 8 i 8.

(17.)

Attila Vendégsége.

„A' rendelt időben megérkeztünk mi is Napnyúgot Rómának Követi : megállottunk az ebédlő ház küszöbén Attila előtt. Itt a' pohárnokok a' tartomány szokása szerint poharat adtak, hogy a' leülés előtt egymást köszöntենek : mellynek tette után elfoglaltuk a' helyeket, mellyeken ülve kellett ennünk. A' szobának falai mellett két oldalt mindenütt ülő-székek voltak, középen pedig ült Attila egy ágyon, mellynek ellenében más ágya is volt Attilának. E' megett léptsők vittek az ő szobájába, melly fehér gyoltsokkal, 's külömbféle szőnyegekkel volt bévonva ékesség kedvéért, hasonló azon szobákhoz, mellyeket a' Rómaiak és Görögök a' házasulóknak szoktak felkészíteni. Akkor az elsőbb rendű vendégeket Attilának jobbjára felől ültették, a' másik rendet balja felől, mellyben voltunk mi is Berekessel, némes Scythával, de ő felsőbb helyen, Onegesius pedig jobb felől ült a' Kiralyi ágy mellett

maga ülő-székén, 's ő vele által ellenben két fia Attilának. A' legidősebb ugyan azon thronuson, mellyen az Atya, nem meszsze attól, de sokkal alább, szemeit atyjának jelenlétében mindég a' földre sítve.

Ülvén a' rendszerint mindnyájan, Attilának a' pohárnokja egy tsésze bort adott: mellyet midőn elvett, a' rendnek elsőjére elköszönte; a' ki ezen tiszteletre méltóztatott, felállott ülő helyéből, 's le sem ült míg nem vagy megkóstolván, vagy kimerítvén a' bort, az edényt vissza adná a' pohárnoknak. Az ülő Attilát pedig minden vendégek a' mint a' szokás kívánja poharakat üritgetve köszöntötték, 's tisztelték. Minden vendégnek egy pohárnokja volt, kiknek az Attilaé kimenetele után rendben kellett békjőnniük. Majd a' ki az ülésben második volt, de az után a' többiek is hasonló tisztelettel illettetvén, Attila minket a' Ráczok módjok szerint hasonló pohár számban vetekedésre hívott ki. Akkor sorba menvén a' köszöntés mindeneken, a' pohárnokok vissza mentek. Az asztalok Attila asztala mellett három négy vagy több vendégekre készítették, kik közül kinekinek lehetett, megtartván ülő rendét, azt a' mit tetszenék késsel kivenni az eledelekből. Azután legelől Attilának tálnokja jött elő középre egy tálhússal: ezt követették mások, kik a' többieknek szolgáltak, kenyérrrel 's főzelékekkel, mellyeket az asztalra hordtak. De a' többi Barbaroknak, és

nekünk minden féle eledelokkal gazdag vatsora adatott fel, ezüst tálakban; Attilának pedig húson kívül semmi sem, az is csak fátalban: mértékletes volt ő hasonlóképen egyebekben is! A vendégeknek arany 's ezüst poharak tétettek fel; mellyekből innának; Attilának fa-pohara volt. Az ő pompátlan öltözetében semmi sem volt, mellyel az másoknak ruháiktól különbözne, hanem hogy az tiszta és tsinos volt. Karjának sem volt semmi kitetsző ékessége, sem saru-kötői, sem lovának fékei arannyal, vagy drága kövekkel nem ékeskedtek, mint egyéb Scythákéi. Midőn az első fogás eledelék elkelték, felállottunk: 's nem is ment vissza közülünk senki helyére, míg nem az által-adatott tsésze bort, azon móddal, a' mint feljebb mondtuk, Attila egészségéért meginná. Ezen tisztelet-adás után leültünk: akkor új eledelék hordattak minden asztalra, mellyekből minekutána evett volna minden, a' mennyi tetszett, ugyan olyan módon mint az előtt felhajtván álltunkban a' poharat, kiki maga helyére leültünk. Béestveledvén, midőn elszedettek az eledelék, megjelentek Attila előtt két Scytha férfiak, 's magok tsinálta verseiket, mellyekben az ő győzedelmeit, 's hadi vitézségét énekelék, előmondták. Ezekre a' vendégek reájok függesztett szemmel, 's arczával figyelmeztek, 's némelleyek közülök a' versekben gyönyörködtek, némelleyeknek szívöket a' had emlékezete felhevítette, másoknak pedig könyvek hullottak szemeik-

ből, kiknek testöket az agg-ido kimeritette, megerötlenitette, 's hadi tuzöket, kívánságokat meglankasztotta.

Az éneklés, 's verselés után egy kábúlt Scytha, nem tudom kitsoda, képteleneket, tsudálatosokat, 's eszeleneket lotsog an, neveltette a vendégeket. Végre bėjött Maurusius Zerchon. Edekon tanátslotta neki, hogy Attilához menne, teljes szolgálatjának ígérete mellett, hogy feleségét vissza kaphassa. Mert ezt, midön Bleda védené a Barbarok között, vette el, de a' kit Attilától Aetiusnak ajándékba küldetvén, Scythiaban kellett hagynia. De ezen reménységében megtsalatozott, mivel Attila haraguvék reá, hogy vissza tért volna. Azért kapván ezen vendégség alkalmán előállott öltözetére, formájára, beszéde hangjára, 's szovaira nézve nagyon zavarosan, most az Auzonok, majd a' Gothok nyelvöket vegyítvén öszve, mellyek által annyira feliditott mindeneket, 's olyan kaczagást okozott, mellynek alig volt vége. De Attila minden változás nélkül, indúlatlan, 's egyenlő arczával maradt; 's nem látszott sem tsinálni, sem mondani semmit, a' mi tréfát, vagy vigságot mutatott volna, azon kívül hogy legifibb fiát Irnachot, midön ez bėjött volna nyájas, 's vídám szemekkel vizsgálta, 's arczáját ennek megsímogatta. Nekem pedig, midön tsudálnám, hogy Attila többi gyermekit annyira fel sem veszi, 's erre az egyre olly igen figyelmez, egy a' Barbarok közül, ki hozzám

közel üle, 's a' Deák nyelvet tudta, megeskétvén elől, hogy a' mit mondana, senkivel sem közleném, így szóllott: A' Jósolók azt jövendölték Attilának, hogy az ő nemének elkellene veszni, hanem ha ebben a' gyermekben feléledne. Mivel még a' vendégség késő éjtszakáig is húzatott, nekünk nem volt kedvünk borozni, azért is számosan eljöttünk. — (Kezdődött a' vendégség 9 órakor, az az délután 3 óra körül.)

(Priscus in Excerptis pag. 43.)

Aszszony nevelés.

Campe azt mondja egy Atyának leányához intézett tanátsiban: „Az igaz aszszonyi érdemek nem állnak a' ragyogó tehetségekben, 's mester műtételekben, nem a' tudóságban, a' könyv szerzésben 's a' t. „De miért bocsátkozik Campe Úr tsupa üres Declamatiókba a' helyett, hogy fontosan előadná az okot: miért nem állnak az aszszonyi érdemek a' mondatott dolgokban. Jeles ügyességet nem szerezhethet magának senki így szóll továbbá Campe Úr, a' szép mesterségekben, hanem ha egyéb kötelességének félre tételével idejének, 's figyelmének nagyobb részét azokra fordítja. „Ha ezen állítás azokról szóllna, kiket egy vagy több szép mesterségre is igaz tehetséggel ajándékozott még a' természet; úgy ez hamiság. De éppen abban áll a' különbség az igaz tehetség, 's fattyú tehetség között, hogy

amaz nagy fáradság, idő veszteség nélkül mint egy játékkal tanulja meg, a' mit a' fatyú tehetség erőlködés, idő vesztegetés, 's fontosabb tisztnek el mulatása által kaphat meg. Tudná csak valaki jól megvizsgálni leány nevendékjének hajlandóságait, 's midőn azokat megtalálná, művelné ki azokat úgy a' mint illik! lennének bizonyosan aszszonyok kik egyenlő készséggel tudnák forgatni a' rajzbototskát — 's a' főző kalánt, 's kik barátikkal vagy barátnéikkal való lelkes levelezésökön kívül gazd'aszszonyi, vagy kerti könyveiket is megolvassák. Nem tanulása, 's nem gyakorlása a' szép mesterségnek vonja a' kárt, 's a' rendetlenséget maga után, mellyekről Campe Úr beszéll; hanem a' tehetségnek el hibázott, 's czélatlan alkalmaztatása. Épen olyan fél oldalú tanátsa Campénak az is, hogy az Aszszonyok idegen nyelveket ne tanuljanak. Mert ha akármilyen szükséges nyelvet tanul valaki, nem papagáj módra, hanem Grammatika szerint: az által a' gondolkodó tehetség is erősödik. Beszéd gyakorlás, 's író gyakorlás legyen mindenkor mellette. A' ki így tanulja a' nyelvet, nem olyan könnyen felejtí azt el, mint a' ki azt a' nélkül tanúlta (Briefe eines Groszvaters an seine Enkelin. Frankfurt und Leipzig 1802)

Az örök szent tűz.

A' Nagy Zoroaster a' Persiai Templomok szent menedékeikben a' Világosság Is-

tenének tiszteletére egy szent tüzet őriztetett, mint a' melly az Istenségnek volna jel képe. A' Geberek, egy Indiai vallás felekezete, melly Zoroastertől húzza le eredetét, még ma is tisztelik a' szent tüzet Templomaikban. Egy részök ezen Indiai Gebereknek a' Caspium Tenger mellett épített egy olyan templomot a' hol a' természet egy kiolthatatlan lángot hány fel a' földből. A' Természet-tudós ezt a' természet nevezetességének nézi; de a' tűz imádója tiszteli azt mint olyan tsudát, mellyet az Istenség az ő felekezetének tiszteletére adott.

Azon kö templomok, mellyek éjszakkelctre négy órányi távulságra építettek Baktól a' Caspium tenger mellett, egy homokos sziklás tájékon, többnyire apró boltozatok hét nyolcz singnyi magasságúak. Ezek alatt felszökik egy kis templom mellyben az Oltár mellett egy nagy tső vagyon, mellynek nyilásán szép tiszta kék láng lobog fel. Ez a' láng a' Geberek szerint ég a' vizözöntől fogva, 's égni fog a' Világ végéig. Ha ezen helyen meg folytódna, másutt törne ki újult erővel. Vagynak azért mindég itten 30—40 Persa szarándokok, kik a' szent tüzet hiszik. Nem messze ezen Templomtól egy kis sziklának hat könyök hosszú, három könyök széles nyilásán hasonló kék láng lobog fel. melly ha a' szél fú, néha négy singnyire is fel szökik. A' láng kevésbé sem látszik a' sziklának ártani. Ettől a' sziklától mint egy 20 singnyire vagyon a' sziklában bé ásva egy 12—14 öl mélységű kút, melly-

nek vize nagyon tiszta. A' földnek ezen hely-
körül egész órányi járásra az a' tsudalatos
tulajdona vagyon, hogy ha két három hü-
velyknvire fel kaparják színét, 's a' megko-
paszított helyre szénét tesznek, a' föld azon-
nal lángot vett, melly tsak meg melegíti a
földet, de azt meg nem emésztí.

Ha itt egy tső tsak papirosból is két
singnyi mélységre el ásatik a' földbe, 's tö-
vénél a' földet jól megverik: tsupán egy
szénnel kell illetni a' felső részt, azonnal
láng tsap fel a' tsövön, melly semmi kárt
sem teszen, a' honnan a' házakat így meg-
világíthatni. Három négy olyan lángoló tső
mellett fel forr a' víz is a' fazékban, melly-
ben valóban főzni is szoktak. Mikor el akar-
ják oltani, tsak a' levegőt háritják el tőle,
vagy is bé dugják a' tsőnek nyilását. Ezen
a' helyen a' mészégetés is nagyon könnyen
megyen. A' természetnek ezen tájék valóság-
gos Naphta kiúts tára. —

M e s e.

Nintsen szám, se szemem, se lábam, se kezem:
Csak hasam, és azon egynehány szál belem:
Még is szólhatok én, 's a' bút elkergetem
Csak a' fejer kancza nyargaljon felettem.
Cs. L.

Rejtett szó.

Első tagom vagyon az egész világban.
A' második nintsen, tsak roppant városban.
Ha Budáról mennél Dunántúl Tolnába
Egészen feltalálsz ötödik postába.
Jegyzés: A' 16-ik Számbeli Mese Far-
kas; a' Rejtett-szó: Kapus, Pusha.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(18.)

A n a g r a m m a.

Igy hívják az olyan szóvat, vagy rövid mondást, melly más egyes szónak, vagy rövid mondásnak betűiből fordítás, vagy betű tserélgetés által elő áll, mint p. o. ha Ammor visszafelé Romá-nak olvastatik. Ezen tréfa az újabb elmésségnek találmánya. Ez előtt nagyon használták ezt azon végre, hogy általa valakinek nevéből vagy dítséretet, vagy gyalázatot hozzanak elő. Ma pedig mint nagyon fáradtságos tsekélység többé nem igen vagon módiban. Tagadni mindazáltal nem lehet, hogy néha igen szép, s kellemes tréfákat üztek az Anagrammákkal. Illyenek a' következők:

Egy Tiszteletes Prédikátornál néhány jó öreg baráti ebéden voltak. Tobianus volt a' Predikátor neve, kinek Felesége az előtt tsak kevéssel holt meg. Az aszszony halálán nem igen búsult a' Tiszteletes; mert annak szép jószága maradt reá, mellynek az aszszony élteben nem sok hasznát vette. Mi

nekutána a' tisztes társaság a' jó bor által fel hevült volna, hozzá kezdettek az akkori módi szerint az Anagrammázáshoz. Egyik a' vendégek közül a' Gazda nevét vette fel textusúl, 's monda, poharát reá köszönnév:

Tobianus

Obit anus.

a' második erre: Abit onus.

a' harmadik: Tua Nobis

Sunto; abi.

a' negyedik: Vbi sonat

Tuba Sion.

a' Gazda maga: Ita bonus (optauit)

Tobianus.

Egy ennél sokkal nemesebb Anagramma példáját adta Jablonszky Úr Lissai Iskola mester korában, midőn Stanislaus Lengyel Királyt a' Leszinski Ház nagy örömmel fogadta volna el, utazásaiból való megérkezésekor. Az Iskola mester, minекutána maga jeles beszéddel köszöntötte az Ifjú Utazót, tizen három fiatal tánczosokat állított elő Vitéz öltözethen néhány Balleteket tánczolni. Minden Tánczosnak egy paizsa volt, mellyen a' DOMVS LESCINIA hét szónak egy egy aranyos betűje fénylett. Az első Balletben olyan rendben állottak a' Vitézek, hogy a' Domus Lescinia jönne-ki paizsailton.

a' másodikban pedig: Ades incolumis.

a' harmadikban. — Omnis es lucida.

a' negyedikben. — Omne sis lucida.

az ötödikben: — Mane sidus loci.

a' hatodikban. — Sis columna Dei.
az utolsóban. — I! scande solium.

Sulzer.

Az Ángol Nemzeti character.

Anglia' szigeti fekvésének nagy bé folyása vagyon a' nemzetre. A' kevésbé bélyegező arcza vonások éjtszaki eredetet mutatnak. A' tartomány fekvése egy hozzájok illő alkalmas igazgatást adott ö' nekik. A' nemzeti kevélység, melly szerint ök tsupán a' törvényektől függenek, 's a' születés sem a' gazdagságtól, sem a' betsülettől senkit el nem zár, vitézségre, 's haza szeretetre változott által. A' földművelés, 's kereskedés munkásságot, házi rendességet, kímélést, de egyszer smind gazdagság szeretést, 's önn haszon keresést szült ö' közöttök. A' nevelés nemzeti; gyermekek közt semmi külömbség 's a' nevelésnek köz tanítók, 's házi tanítók közt megoszlása; 's a' Franczia nép ellen való gyűlölség mind különösen bé foly a' nemzet Characterébe. Az aszszonyi nemnek házas társai, 's anyai érdeme tiszteletre méltó. Életök társaságos ugyan, de a' melly külömböz a' száraz Europaitól, 's több familia szeretettel vagyon egyesülve. A' nyelv Normanniból, 's Saxból vette eredetét a' Hódító Wilhelm alatt, de az óta sokat változott mind a' kimondásra, mind a' helyes írásra nézve: innen annak rendetlensége, de szinte olly nagy gazdagsága is. A' melly tado-

mányokban legkönnyebb az értelmet kifejezni, millyenek a' Történet irás, a' Politica, Metaphysica: Angliának azokban leg több az érdeme. Nyelvének hosszas előadása, 's nem a' legszebb hangzása az éneklést, 's költést nehezíti. De azért az ékesen szóllás az igazgatás alkattja szerint nem tsekély. A' tudományok Angliában ma tsak kenyér keresésnek ugyan annyi módjai; a' szép mesterségekben tsak kedvelők, de mesterek nintsenek; a' musikát szeretik, de hozzá nem tudnak; 's a' színjátékban szintsen többé semmi bélyegező. Hogy az éghajlat hozná magával a' több nemzeti charactereket főképen az önn gyilkosságra, az élet megúnására, nem bizonyos.

Van der Decken: Versuch über den englischen Nationalcharacter Hannover 1803.

Egy jó reggeli Ital.

A' gyomor reggel mindég gyengébb, edénykéi lágyak, 's legkisebb ösztönre is ingerelhetők: ezen okból nem kell lenni a' fölöstökömnek épen úgy az emberre, mint a' barmokra nézve is nehéz emésztetűnek, sem igen táplálónak; de ingerlőnek sem (millyenek a' Théa, Kávé, Tsokoládé) mivel azok által az edénykék összehúzódnak, megeröltetnek, 's a' következő ebédet kevésbé fogadják el. Szinte úgy nem kell az eledelnek olyannak sem lenni, melly miatt az edénykék bédugúlnának; mivel így a' kö-

vetkező ebédből kevesebb tápláló részt szívhatnak bé.

Mind ezen hibákat elkerüli az ember az árpával, vagy árpa-darával, mely könnyebben emészthető, 's táplálóbb a' riskásánál, bár egy forma állató részei vagynak is nagyobbjára; azomban oltsóbb, sőt jobb ízű is. Legjobban használtatik az árpa dara, ha az kávé-örlön megőröltetik, 's akkor vízzel, vagy tejjel, vagy mind a' kettővel együtt megfőzik; mellyet kenyérrel enni, vagy kenyér nélkül inni jó ízűen lehet. Úgy még tejfel helyett is kávéval, theával vegyíteni táplálóbb, 's egészségesebb. Az ilyen árpa-dara ital tovább el áll, mint a' tej, úgy hogy egész hétre valót készíthetni egyszerre. Ha a' dara jól feloldoztatott a' tejben, süteményekhez, tészta ételhez, 's egyebekhez is használhatni. A' mondatott árpa italt kömény-maggal, 's egyéb szerekkel is megfűszerezhetni.

Természeti Ritkaságok.

Brown, Angol Kapitány Guianában (déli Amerikában) egy vadászatjában a' tenger parton, Surinám folyónak beömlésénél meglátott egy halat. Reá lőtt egy nyilat az állatra, melly akkor bár halálos sebet kapott is, lebukott a' víz színén, még pedig közel a' parthoz. Ekkor újra lövöldöztek reá tsonakokról, 's végre megölté egészen. Dek

melly nagy volt a' bámulás, midőn a' felbontott halnak gyomrában egy jó ízléssel öltözöködött aszsonyt is megláttak. Kinek holt teste még épségben volt egészen, azon kívül, hogy feje a' deréktől elvált.

John Walter a' Cumberlandi Grófságban, elásott egy tekenős-békát 1801-dik Novemberének 5 napján egy lábnyi mélységre a' földbe, bészárva egy befedett medenczébe. — Január 8-dikán 1804-dik esztendőben felásták a' medenczét szoros vigyázattal, 's még a' béka életben találtatott.

Huber azt mondja a' méhekről több tapasztalati után: hogy azok a' viaszkot belső (organica) választás által készítik, és így ez nints még jelen a' virág-porban. Az a' czúrtor, melly nekik eledelül szolgál épen úgy, 's azon módon adja nekik a' viaszkot is, mint a' mézet. A' virág-por nem egyébre való, hanem hogy a' méh bábokat táplálja. Innen, ha a' méh-köpüből elszednék is minden virág port, a' méhek ugyan készítenek mézet azután is; de a' bábok mind megdöglenének. Ha pedig a' köpübe virág-port tesznek, de a' mézet mind elszedik: akkor a' bábok mind frissek, 's elevenek; de a' méhek nem tsinálnak egy morzsa viaszkot sem.

Öllyan igaz, mint az, hogy kétszer ket-
tő: négy. „Így szoktunk szólni-gyakran;
midőn valamelly dolognak bizonyságát állít-
juk. De szoros vizsgálások még ezen annyira
igaznak tetsző tételt is megczáfolták, midőn
az példában alkalmaztatik a' természetre. Így
p. o. két itsze víz, két itsze bor nem ad
mindég négy itsze folyóságot, ha öszve önt-
jük; hanem kevesebbet. Ezt a' Természet-
tudós onnan fejtegeti, hogy egyik folyó-test
a' másiknak köz-üregetskéibe veszi magát.
(Lásd Erxlebens Naturlehre, neueste Aus-
gabe §. 194).

Ingenhous Természet-tudós, és Fűvész
több féle próbákat tett a' virágokkal. Ha
egy tsemő virágot üvegbe tesznek, úgy hogy
az üveg szája lefelé vízbe fordítatik, és így
a' külső levegő, a' az üvegé között nintsen
semmi közösülés: akkor a' virág ugyan sem-
mi változást sem szenved a' következő reg-
gelig; de a' levegőt egészen megvesztegette.
Az ilyen levegő a' gyertya világot azonnal
kioltja. Egy akármi közönséges virág üveg
alá záratván, bár ez tiz annyi levegőt fog-
hatna is bé, mint a' virág nagysága; annyi-
ra megrontja a' levegőt, hogy abban bár mi
állatka is kevés szempillantat alatt megdög-
lik. Jó é tehát szobában tartani a' virágot?

Ásiai Szokások.

1) Birmáni Épület.

Napkeleti Indiának vallása pogány. Köl-
tött Isteneiknek nagy Templomokat építenek,

többsyre kívül a' Várason. Mi azokat nevezzük Pagódoknak, ők pedig Prá-nak. Legnevezetesebb ezek közül a' Pégui arany Prá, melly kerék formára épült. Körüle az allján vagyen egy földzet (Terrasse) mellyen az épületet megkerülhetni. Ezen földzetekről mennek kő grádsok egy második kökerítéshez, hol az ajtók külömbféle nagy magos Szálákhoz visznek, mellyek faoszlopokon állanak. Ezen oszlopok vagy aranyozva, vagy lakirozva, vagynak, mint szinte a' földölék, 's a' falak is, vagy pedig metzésekkal czifráztak. A' Szálák felett vagynak kisebb szobák, 's az egész épület hegyesen végződik, egy aranyozott vas - boltal, mellyen Zászló vagyen. A' nagy Szálák között vagynak más kis szobák, a' Rahaanoké (Barátok) mellyek tisztán tartatnak.

M e s e.

Van hely, mellyen egész világot láthatod,
De embert sem nem látsz, sem nem szállíthatod.

Rejtett szó.

Az egyik kétséget: másik méltóságot
Jelent; egész zenghet víg 's szomorúságot.

J e g y z é s : A' 17-iki Mesé: Hegedü,
a' mondás szerént: Cantat ovis, resonatque
nemus saltante caballa. — A' Rejtett szó:
Föld, vár, Földvár.

Hasznos Mulatságok.

1 8 1 8.

(19.)

A' Barátság bizodalmatlansága.

M e s e.

Vagyon egy kis madár: a' neve Für lakik, 's fészkel a' vetések között, 's fiai azon időtájban pelyhesednek, midön az aratás közelget. Egy ilyen madár hajdán egy korán érő vetésben költött, úgy hogy már sárgúlt a' gabona, 's még a' madárfiak tolatlanok voltak. Midön azért ki menne egykor maga az Anya, hogy a' fiaknak eledelt hozna, megparantsolja nekik, hogy vigyáznának az alatt, nem történnék e' valami újság, a'vagy nem beszélne e' körülök valamit a' Gazda? 's azt neki mondaná meg. A' vetésnek Ura ki hívja fiát a' gabona Földre, 's mondá néki: Látod e' fiam, hogy már ez megért, 's aratást vár? azért is holnap virradóra, menj el barátinkhoz, 's kérjed őket, hogy jöjjenek el, és segítsenek bennünket költsönös munkáikkal az aratásban. Így szóllott a' Gazda, 's elment. Majd midön a' Für vissza jött, reszketve futónak anyjok körül a' kisdedek, 's kéri azt, hogy

mennél előbb sietne, 's szállitná őket más helyre: mert az Úr, úgy mondák, el küldötte fiát barátaikhoz, hogy nap fel jöttekor jönnének el aratni. Az anya le tsendesíti fiait: mert ha, úgy mond, a' gazda barátira bizza az aratást, úgy a' gabonát holnap le nem aratják, 's nints reá szükség, hogy benneteket ma el hordjalak. Másik nap az anya el megyen eledelért. A' gazda megjelenik, 's várja a' kiket kért. Fel hevül a' nap, még sints senki sem. Akkor a' fiának: Barátink, úgy mond, nagyon henyék, menjünk azért, 's kérjük rokoninkat, sógorinkat, 's szomszédinkat, hogy holnap velünk arassanak. Ezt a' Fűr-fiak ismét félelemmel beszéllik el anyjoknak. Az anya pedig inti őket, hogy ne féljenek, 's ne törődjenek semmit a' rokonok, és sógorok nem olly engedelmesek, hogy el ne késnének, 's azonnal teljesitenék a' kérést. Most vigyázzatok, úgy mond tovább, ha valamit mondana a' Gazda. Más nap reggel a' fűr eledelért mene. A' rokonok, és sógorok meg feledkeztek ígéretükről. Végre tehát: Maradjanak a' sógorok, 's rokonok barátinkkal együtt, mond a' Gazda fiának: reggel korán fogsz hozni két sarlót; én az egyiket el veszem, te a' másikat, 's le aratjuk a' gabonát holnap minnen magunk. Midőn megérté a' Fűr kisdeditől a' Gazdának ezen mondását: Már ideje vagy, úgymond, hogy el menjünk, mivel most bizonyosan meg fog történni, a' mit a' Gazda mondott, mert már az lát a' dologhoz ma-

ga, a' kié az, nem pedig más, a' kit kértek. E' szerint a' Für el hordta fészkrét. A' gazda le aratta a' gabonát. Ez ugyan Acsóp meséje a' barátságának, 's rokonságnak tsekély bizodalmaról. De mire intenek egyébre a' böltseknek szentebb könyveik is, mint sem, hogy tsupán magunkra támaszkodjunk, egyebet pedig, a' mi kívülöttünk esik, se tulajdonunknak, se magunknak ne tartsuk —
A. Gellii Noct. Att. Lib. II. cap XXIX.

Aszszonyi meg illetődés.

Szokások volt valaha a' Római Tanátsbelieknek, nevendék fiaikkal jelenni meg a' tanátsházban. De midőn fontosabb tárgyról volna a' tanátskodás, melly egy nap alatt el nem végződhetnék: meg szokták tilalmazni, ne hogy az olyan dolgot valaki a' teljes meghatározás előtt kihirdetné. Egy ilyen esetben kérdi Papirius Ifiat az anyja: miről tanátskodtak az Atyák a' törvény széken? A' gyermek azt feleli, hogy azt el kellene hallgatni, mivel nem szabad megmondani. Az aszszonynak kívántsóságát evvel még jobban fel ingerli annyira, hogy a' dolognak titkos volta, 's a' gyermeknek hallgatása ugyan annyi új ösztön neki, hogy azt nyomozza. Még erősebben faggatja azért a' gyermeket. Akkor ez, az anyának sürgetésére egy tréfás hazugságot ondol-ki: a' tanátsban azt hányták vetették, úgy mond, mellyik volna

hasznosabb a' köz társaságra nézve, az e', hogy egy férjnek legyen két felesége, vagy pedig, hogy egy aszszony kettőnél volna férjnél. „Erre az anya megrettene szívében: ki megyen reszketve a' házból, 's előbeszéli a' többi aszszonyságoknak, a' mit hallott. Másik nap egész sereggel toldúlnak a' tanátsba a' fő aszszonyságok sírva 's könyörögve: hogy inkább két Férjfinak lenne egy Felesége, mint sem egynek kettő. A' Tanátsosok, kik épen akkor gyülekeztek öszve, tsudálkoztak rajta, mire való volna az a' nagy aszszony tolongás, 's kívánság. Az ifjú Papius ki áll középre a' tanátsházban, 's előbeszéli, mit kívánt ő tőle az anyja, 's mit mondott ő az anyjának. A' tanáts gyönyörködven a' gyermeknek hűségében, 's elmésségében elvégezi azonnal, hogy többé a' gyermekek bé ne menjenek atyaikkal a' tanátsházba, ki vévén az egy Papiust, ki annak utána tiszteletből Praetextatusnak neveztetett, mivelhogy már gyermek korában olly okosan tudott hallgatni, és szóllani. —

A' Gellii Noct. Att. Lib. I. cap. XXIII.

Scylla és Charybdis.

Midőn a' Messinai szoros tengeren volnék, így ír Lazzaro Spalanzani, éltem az alkalommal, hogy Scyllát és Charybdist, hajdan a' hajósoknak azon nevezetes szörnyetegeiket szorosabban megvizsgálám. Fekszenek ezek a' Messinai útnak éjszaki bé-

menetelénél, egy mással általellemben, Scylla az Olasz országi, Charybdis a' Siciliai oldalon. Az én kis ladikom elsöben Scyllához vitt engem.

Scylla egy magas Kő-szál Calabriának partján, Messinától 12 olasz (3 német) mértföldnyire, közel egy kis Scylla nevü városhoz, — melly tsak nem egyenes arányban nyúlik fel a' tengerből. Alig támadott egy kis szél: már hallottam a' morgást 2 olasz mértföldnyire is, melly több kutya ugatáshoz hasonlított. Közelebb menvén úgy talál-
tam, hogy a' kő-sziklának több üregi vagy-
nak, mellyek közül a' legnagyobbat a' szomszéd lakosok Dragerának hívják. Ha a' tenger tsak kevésbé nyughatatlan is, beléjek zuhannak a' habok a' szikla odvaiba, 's megtörödvén bennök külömbféle mormogással ütödnék az üreg falaihoz. A' régiek előadások, különösen a' Homéré, szerint (Odyssea Ének XII.) úgy látszik, hogy a' tengernek színe épen azon a' magasságon állott akkor is, mint ma: mert ha tsak néhány czérnaszálnyira lejjebb szállott volna is azóta, szárazon kellett volna a' kő-szikla tövének maradnia. Homér úgy írja le Scylla tetőjét, hogy az mindég a' felhőkben rejtekezik, 's hogy az egész szikla olly meredek minden oldalról: hogy azt semmi halandó meg nem mászhatná, bár húszeze, 's húszeze lábna is: a' mi alkalmasint ma is vet az igazsághoz.

A' mi a' veszedelmet illeti, mellynek Scyllánál a' hajósok kivagynak tétetve: erre

nak közepe két annyi is volt. Ennyit tulajdon tapasztalásom után mondhatok. De a' Messinai hajósok azt mondák, hogy néha még is nagyobb Charybdisnál a' veszedelem; ha tudniillik a' szélnek dühe, 's a' víz-szakadás kettős erővel ragad belé valamely hajót; mert akkor, ha a' hajó kitsín, teli tsapkodhatják azt vízzel a' habok, 's a' hajó el-süllyedhet (de nem tekergéssel): ha pedig nagyobb, kivetik azt Charybdis környékéből dühös erőszakkal Lanterna partjához, 's kész a' hajó-törés veszedelme. Mindazáltal ezek is azt bizonyítják, hogy Charybdis nem örvény. A' mi pedig ama' közmondást nézi:

„Scyllánál vész el, ki kerülni akarja Charybdist” nem egészen fenéktelen ugyan, a' mennyiben két ellenkező szélnek játékává lehetne valamely hajó, a' mint a' Messinai hajósok állítják; de nagyon ritka példa.

M e s e.

- 1) Gyün egy madár szárnyatlan,
A' fára hág lábatlan.
- 2) Gyün más madár szárnyatlan,
Mind megeszi szájatlan.

Rejtett szó.

Fele tavasszal születik, — Fele egészből vetetik;

Egésznek sok a' foga

Az hegy-völgynek ékessége — eledelre nints
szüksége

Egésznek rágás dolga.

Jegyzés: A' 18-iki Mese: Mappa,
vagy világ képe. Rejtett szó: Ha, rang, Ha-
rang.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(20.)

Az emberi szorgalomnak bizony- sági.

Sok zavart, romladékot, új rendet, 's terméket hozott elő a' természet újonnan most a' vizáradások, 's apadások, majd a' Vulkánok; most a' Föld reszketések, 's indúlások, majd a' levegőnek dühe, fergetege, szélvesze, 's egyéb jeleneti által: de alig lehet mind ezeket azon változásokhoz hasonlítani, mellyeket az emberi kéznek mestersege, 's szorgalma a' Föld színén a' Történet írásnak emlékeztére elő állított.

Az emberi szorgalom megváltoztatta magát az ég hajlatot, (Clima) ki szárasztotta a' vizeket, mint az Egyiptomiak, 's Babylo-
niak hajdan, a' Hollandok pedig az új világ-
ban; 's vízzel öntötte el a' száraz földet:
mint a' Rómaiak mesterséges tsatornáik, mú-
lató-tengereik, viz szakadásaik p. o. Terni-
nél a' VIII Clemensé.

Mennyit tett az emberi szorgalom a' föld termékenységére! Ez irtotta ki az erdőket (Német Ország, Ejszaki Amerika); ez vál-

toztatott sok 'tavas, 's posványos' helyeket virágzó mezőkké (Babylon, Egyiptom, Noricum, Pannonia, Holland, 's Magyar Országok sok része) ez kövérített meg sok homokos Földeket (Egyiptom, Babylon, Spanyol Ország); ez hordta meg földdel a' kopasz kősziklákat (Palaestina, Attica, Helvetia, Tyrol, 's Francia Orzágnak déli vidéke); 's ez változtatta a' legkietlenebb pusztaságokat lakható kies vidékekké (Német föld, Austria, Magyar Ország, az éjszaki Amerikai szabad országlások).

Emberi szorgalom nemesített meg sok növényeket, búzát, gabonát, fa gyümölcsöt részint vetés vagy ültetés, részint oltság által. Így Buffon szerint (Epochen der Natur II. Theil Seite 168) a' gabona Vadon sehol sem találtatik, el veszett tehát annak eredeti magva, 's a' miénk emberi szorgalomnak terméke. A' múlt Századbeli Ranunculusoknak, szekfüveknek, Tulipányoknak sem színekben, sem finomságokban nem volt meg az a' külömbfésőség, a' mellyet ma ismerünk; a' kerti vetemények közül Francia Ország, a' Cichoriából csak egy fajtát; a' salátából kettőt ismert, ma pedig többet 50-nél, baraczk, 's körtvély ismeretes volt a' régiek előtt is; de ezek hajdan aprók, 's szárazak voltak, mellyeket a' mieinkel sem ízekre, sem színekre, 's szépségekre öszve sem hasonlíthatni.

Emberi szorgalom szelidítette meg az állatokat, ez nemesítette, 's szaporította a'

zoknak hasznos fajtaikat, millyenek a' Spanyol juhok, tyúkok, galambok, 's többek.

É l e t s z á m l á l á s .

Az Építő mesterségnek művei közül Augustus idejéből egy nagy kerék sár boltozat maradt meg a' Plautia ház részéről, közel Tivolihoz. A' sárirás M. Plautius Silvanusnak, Augustus Consul-társának hadi győzedelmét, 's Illyrikumi diadalmát emlegeti, 's végződik ezen szovakkal: VIXIT. ANN. IX.

Wright erről azt mondja utazásiban, hogy ő meg nem foghatja, hogyan mondhatta egy ember annyi nagy tettek után, főképen Consul magáról, hogy ő tsak IX esztendőt élt legyen: melylyért el kellett bizonyosan maradni egy L betűnek a' kilenczes szám elől, úgy hogy LIX esztendőt kelljen érteni. De Wright nagyon hibáz, mert az arasznyi betűk mind meg vagynak, 's nem mutatnak semmi hiánosságot. M. Plautius tsak azon esztendőket számlálta, mellyeket tsendes nyugalomban töltött bizonyosan közel fekvő majorjában, 's előbbeni életét semminek sem vette. Épen addig élt Diocletian Tsászár is Salonai majorjában, minekutána a' Tsászárságot egészen le tette. Similis, a' legnemesebb Rómaiak közül egy, Hadrián alatt hasonló sár írást tétetett magának, hogy ő ennyi, 's ennyi idős volt, de tsak VII esztendőt élt, az az, annyi ideig élt nyugalomban mezei jószágában.

Winckelmann,

Moszkai Bárány-prém' készítése.

Baran Moszkai nyelven juhok teszen; 's Baranjinak neveznek ott minden juh-bőrt. De kétféle bárány-bőr vagyon Moszkai Országban is: természeti, és nem valóságos. Amaz helyben is sokra betsültetik, 's nagyon drága, úgy hogy a' kereskedésnek nem tsekély agá; ez pedig festett, 's a' természetihez csak nem az ámitásig hasonló, de annál sokkal roszzsabb, 's alább való. A' hozzá értők megtudják küiömböztetni részint színokról, részint a' szőrnek jobban vagy kevésbé göndör fűrtjeiről.

A' juhok nagyon fontos részei az Orosz gazdálkodásnak, főképen a Jekatharinoslawi Kórmányban, és Krimben, vagy is a' mai Tauri Helytartó-szék alatt. Több ezer juhokat együtt látni nem csak nyárban, hanem még télben is, ezen fél szigetben, 's ennek szomszéd vidékein nem nagy ritkaság, melyek csak akkor hajtatnak aklokba, (kosariknak hívják) ha különös fagyás vagy erős zivatar vagyon. Esztendőben csak egyszer, nevezetesen tavaszkor szokták megnyírni. A' Jekatharinoslawi gyapjú nints olly puha, mint a' Tauri, mellynek okát talán az éghajlatnak nagyobb vadságában találhatni mivelhogy az itteni juhok télben ellenek, 's a' hideg kárt tehet a' gyenge fiatal gyapjúban. A' Kalmukok és Tatárok különösen tudják meggöndörgetni a' gyapjat, mellyben a' kö-

vetkező módot követik. Mihelyest a' bárány megszületik, bévarják azt erősen vastag vászonba, megnedvesítik a' vásznat napjában egyszer meleg vízzel, 's meghúzogatják rajta tenyereiket ugyan tsak egyszer minden nap, bizonyos arányokban — egy olyan kéz munka, mellyet négy hétig kell folytatni. Ekkor kifejtik a' bárányt, 's megnézik, ha göndör é már gyapja, 's ha nem volna, ismét bévarják, 's folytatják az előbbeni módot. Ukrainában nem várják a' báránynak megszületését, hanem kivágják azt a' juhnak méhéből, 's azután épen úgy bánnak vele itten is, mint mondottuk. A' szürke bárányok nagyobb betségben vagynak, mint egyebek. Resetilloskában, egy kis városban, a' hol a' legszebb bárány-bőr találtatik, minden szürke báránybőrért megadnak 3—4 Rubelt, pedig nem hosszabb egy is néhány hüvelyknyinél. A' Krimmi, 's főképen a' Tatár bárány-prémek olly finomúl vagynak bégöndörgetve, hogy fűrtjeiket alig lehet újjal megfogni. De ezeknél kedvesebb a' fekete. Ha a' bárány elvétetik az anyától (mellyet megszoktak ölni) olly apró szőrű, 's fényesleszen a' bárány-prém, mint az atlacz, melly esetben a' fekete legbetsesebb.

A' Lengyel új Szállók az Irkuczki Helytartóságnak Selmisgiuski kerületében Mongol fajta juhokat tartanak, mellyeknek kövér, de a' közönséges Moszka juhokénál nem sokkal nagyobb farkok vagyon. Ezeknek bárá-

nyaik között sok szép göndör fürtűek vannak, melyeket a' Chinaiak még drágábban vesznek meg a' leghíresebb Tatar, vagy Kalmuk, vagy Buchári prémeknél. A' Lengyelek is beszokták kötözni erős vászonba az új szülött bárányokat, midőn azokat minden harmadnap meglotsolják meleg vízzel, 's hagyják anyjaik alatt 2—4 hétig, míg nem a' gyenge gyapjú szépen felgöndörödik. Ekkor megölik a' bárányokat, mihelyt gyapjuk elég szép.

Krimmhen, valamint a' Jekatharinostawi Kormányozatban is kétféle juhokat tartanak. Az elsőbb fajta Moszka Országnak közepéről való, de a' melly itt nem igen jól tenyészik, ámbár Ukrainában ennek is szép gyapja vagyon. A' másik pedig Moldva, és Oláh fajta. Ezeknek hosszú széles, kövér farkok gyakran olyan nehéz, hogy apró kezes taligákra kell tsinálni, hogy a' juhok terhe könnyebbüljön. Itt az ilyen kövérfarkú juhokat Woloskija Owzi-nak, Krimmben pedig Tsontuchnak hívják. Tulajdon hazájok nekik Caramania, a' honnan a' régieknél Probatonta Caramannia névvel neveztetnek.

D. I. C. Petri.

A' Gyümölts fa bemeszelésének hasznai.

Sickler (Deutscher Obstgärtner Band XVII. Seite 407) javasolja a' gyümölts fa ta-

vászi bé meszelését, fő képen fiatal gyümölcs fákon, azért, hogy az a' mohosodástól megőriztessék. De egy más Német Gazda (H. Úr) azt mondja maga tapasztalása után, hogy azon tsekély munkának, ha őszszel tészilt, még sokkal több hasznai vagnak. Illyenek

1) Hogy a' mohosodás meggátoltatik, annyira, hogy ha már mohos volt volna is, mind azon a' részen a' hol a' fát mészszel bé mázolják, tiszta sima fog lenni a' fának héjja.

2) Hogy ha a' fát bé meszelik a' hernyótojások mind el vesznek, sőt magok a' hernyó bábok is.

3) Hogy ez által a' fiatal gyümölcs fákat a' nyúlaktól is meg lehet őrzeni, úgy hogy nem szükség akkor azokat sem el töviselni, sem szalmával bé keríteni.

A' bé meszelésben tsupán arra kell vigyázni, hogy a' mész nagyon sűrű ne legyen; úgy hamar megszárad, megtserepesedik, 's le pattog.

Természeti Ritkaságok.

Courtial, Toulousi Orvos azt beszéli egy 22 esztendő s aszszonyról, hogy kevés idővel hideglelése után nagy fájdalokat kezdett érzeni egész testében, annyira hogy lábain meg nem állhatott, meggörbült, 's olly észrevehetőképen öszve töpörödött, hogy 18—19 havi betegsége alatt egész 1 lábnyit vesztett természetes nagyságából. Lehetet.

len volt mozdítani is mindjárt öszve nyomultak tsontjai. Megdagadt egész teste, a' bőre pedig megvastagodott, 's keményedett. Azomban evett még is eleget. Halála után úgy találták, hogy tsontjai 'a' fogakon kívül lágyabbak voltak a' viaszknál. Vágni lehetett mint a' húst, sőt némelly tsontok tsupa spongyiás hússá változtak, mellynek külömbféle lombos formáiban véres nedvesség gyült öszve 's minden velő nélkül maradtak. Egyéb alkató részei a' testnek rendes épségben találtattak.

(Abhandlungen der Pariser Akademie.)

Litre Úr emleget egy embert, ki 16. esztendő korában melly tsontját külső erőszak által úgy megütötte, hogy az azonnal bényomúlna. Ez után lélekzet vétele nagyon megnehezedett, 's szíve olly erősen dobogott, hogy 10 lépésnyire is meglehetett halani. Meghalt 32 esztendő korában hirtelen halállal, de nem helybéli baja miatt, hanem hogy az égett italokkal nagyon böven élt. (Abhandlung der Pariser Akademie. Theil. 2. s. 392.)

Mesés Kérdés.

Mi rab az, hire midőn a' vasat reá ütik, akkor szabadul meg?

Rejtett szó.

Kis szó: de nagy részec vagyok szekerednek; Viszszán háborúban téged rettegtetlek.

Jegyzés: A' 19-iki Mese: 1. hó; 2. Napfény. — Rejtett szó Fű, rész, Fűrész. —

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(2 1 .)

I v ó - D a l l.

Bor, bor, bor; -ej be jó a' bor! (rep.)

Torkainkat nedvesíti,

Elméinket élesíti,

Bor, bor, bor 's a' t.

Bort, bort, bort; tölts hát ide bort! (rep.)

A' szőlőnek édes leve,

Ettől Noë részeg leve,

Bort, bort, bort 's a' t.

Bort, bort, bort; igyunk tehát bort! (rep.)

A' Vendégek víg kedviért,

A' Magyarok nagy neviért,

Bort, bort. bort, (rep.)

Az Állati Mágnesség mi volta.

Minden újság éles ingerrel vonja magára az emberi figyelmet, 's annál fogva, ha még különben is fontos, vagy kellemetes, kétszeresen nyeri meg a' szemlélő kedvét. De vagyon egy ellenkező ereje is a' lélek-

nek, az úgy nevezetett mindennapiság, melly az észrevehetetlenül megszokott életkörön kívül semmi jót, vagy szépet, vagy igazat el nem akar fogadni. Az elsőbb a' hajlékony ifiúság', az utóbbi a' meg átalkodott Férfiúság' bélyege, 's illendő mind egyik, mind másik az életkorhoz, míg amaz módizásra, emez avultságra el nem fajúl. Az Állati Mágnesség valóságos újsága a' folyó Századnak, mellynek betsét némellyek talám többre is emelték, mint kellene; mások pedig alább akarják alacsonyítani, mint érdemlé. Mind a' kettő hiba! Hogy az Orvos néha újságra ereszkedik, vagy, a' mint némelly aggottság-szeretők mondják, módiz: az a' tudománynak, vagy mesterségnek nem tsak nem válik betstelenségére, sőt díszére vagyon bizonyosan, mihelyest a' Természetnek útmutatását követi. Mert bár vegyük ki azt, hogy sok régi nyavalyák már ma épen nem fordulnak elő; sok újabbak pedig a' régiéknél nevökről sem voltak isméretesek; vegyük ki azt, hogy bizonyos orvos szerek bizonyos éghajlat alatt nem tsak termenek, hanem ugyan ott hathatósabbak is, mellyek a' nagy Természetnek részint helyhez, részint időhöz kötött külömbségét, 's változását mutatják: hány jeleneti, törvényei, 's erő munkássági lehetnek, voltak, 's vagnak a' Természetnek ugyan azon helyben, 's időben is, mellyeket a' legügyesebb szemlélők sem tapasztaltak, vagy ha tapasztaltak is, ki nem fejthettek. A' Természet gazdag-

sága kimeríthetetlen, 's valóban reá mondhatni, az Isis Templomának homlok irását; hogy annak „titkos szönyegét semmi halandó kéz fel nem takarta.” Kétkedni arról, a' miben teljes felvilágosodást nem kaptunk, nagy része a' böltességnek; megvetni pedig, vagy épen czáfolni, 's betsteleníteni akárni azt, a' mit sok hiteles Tanúk vallanak, minekelőtte telljesen vegére járnánk a' dolognak, hibás előítélet, mellyet az Állati Mágnességre nézve sok tekintetből le lehetne rontani. Illyen mindenek felett azon észrevétel, hogy a' mágnes orvoslást megkelljen különböztetni az utánna következő mágnes álomtól, melly amannak épen nem szükséges bélyege. Alutt, nem alutt a' beteg a' magneselés után, az Orvosnak mind egy, tsak valóságos haszna szembetűnő legyen. Hogy pedig valóban hasznos volt számtalan különbféle nyavalyákban (érzőin bajaiban, Sz. Vit tánczában, nyavalya törésben, nádra görtsökben, fekete hályogban, fogfájásban, fülzúgásban 's a' t. valamint az edény alkat nyavalyáiban is, millyenek a' rákfenék, görvélyek, golyvák, szemkinövések, 's egyebek) nem tsak nevezetes Orvosok: u. m. Hufeland (ő pedig nem könnyen módiz) Wolfart, Nasse, 's egyebek mondják; hanem az általok megorvosoltatott együgyűek is bizonyítják. A' ki ezek felől maga személyesen akar meggyőződni, látogassa meg azon helyeket, a' hol a' Mágnes Orvoslás divatjában vagyon. Látogassa meg Pesten Ts.

Tudós Bene Ferencz Dr. és Prof. Urnak orvosló szobáját, a' ki egyedül a' végett Berlinben volt, hogy ott Wolfartnál ezen Orvoslás módját láthassa, 's most itthon nagy haszonnal gyakorolja. De még, ha a' mágnes-álmom szörnyü jelenetiről volna is kérdés, (a' millyeneket a' folyó esztendőbeli első számú Hasznos Mulatságokban előadtam) mellyek az Orvost, tsak mint Természet-tudóst, 's mint böltselkedőt, nem mint Orvost, illetik, hinnünk kell azokat, mert nem képtelenek mihelyest a' Tanúk olyanak, kik sem magok nem könnyen tsalatkoznak, 's mint hiteles szemlélők végére járnak akárminek, sem másokat ámitani nem akarnak. Szóval a' történetek bizonyosabbak, mintsem hogy rólok tsak kételkedni lehetne is.

De a' valóság, vagy maga a' Természeti erő mind eddig kifejtethetlen. Mindazáltal a' böltselkedő elme, melly mindennek okát keresi, itt sem állapotodott meg mindaddig, mig nem magának azon titkokat egy vagy más módon fel nem foghatná. Innen vannak a' külömbféle felvételek (Hypothesés), mellyeket Olvasóinkkal minapi igéretünk szerint mi is közleni kívántunk. A' külömbféle megfogások szerint egyik vagy másik; evvel vagy amavval jobban képzelheti a' dolog valóságát.

Mezmer, a' Mágnességnek legelső fel-födözöje, 's utánna Wolfart, Mezmernek tanítványa azt mondják, hogy a' finom aet-

her, mellynek a' mi világosságunk tsak egy durvább képe, mint az egész Világ alkat-életének fő oka, kiömlendezve hatja meg a' kis világ (vagy ember) alkatát is. Mig ez könnyűséggel, 's akadály nélkül tartja öszve az emberi testet a' külső világgal: élet, 's elevenség, egészség, 's vidámság a' következő: ha meggátoltatik szabad folyása, a' betegség, nyavalya következik. Egy tehát a' nyavalya, úgy mint a' folyásában akadozó aether következet, és így egy az orvosló mód is az állati mágneseles, melly által az aether útba igazítottatik. De ezen felvételnak több hibái között nevezetes az, hogy a' mágnesezésnek hasznát nagyon kiterjeszti: a' mennyiben minden nyavalyában alkalmaztathatónak állítja, a' minek pedig a' fent tisztelt Bene Orvos Úrnak tapasztalása egészen ellent mond, melly szerint ő a' mágneselést a' betegesen felmagasztaltatott élet erőnél ártalmasnak találta. Külömben is ez a' Hypothesis nagyon bémerül a' szemlélődés mélyébe, 's túl nagyon minden tapasztalás körén.

Stieglitz, és Hufeland abból fejtegetik a' mágneselésnek minden tehetségét, hogy a' mágneseltetett betegnek élet-ereje a' mágneselő Orvos gőz-környéke által ébred fel, és így minden egyesülés a' bőr kigőzőlés által történik. De ezen értelem, azon kívül, hogy nagyon alaton, 's tsupán külső színén jár a' dióhéjnak, egy oldalú is, melly a' mágneselésnek minden erejét a' testre szo-

ritja, pedig ez minden jelenet kifejtegetésére nem elégséges.

Nasse, Hálai Professor, legtöbb erőt tulajdonít a' mágneselésben a' lélek munkásságának, nevezetesen a' mágneselő részéről a' teljes akaratnak, 's maga hittségnelt; a' beteg részéről pedig a' teljes bizodalomnak. Ezen értelem nem fenéktelen; de egy oldalú, mint a' Hufelandé, mert mindent tsak a' lélekre szorít.

Eschenmayer, Tübingai Professor, mind a' három értelmet öszve foglalja. Aethernek, testnek, 's léleknek befolyása a' mágneselés jelenetire, az ő értelme szerint, mind szükséges. A' sympathizáló érző-in a' maga folyamatjában a' bél, 's gyomor érző inával egy hosszszas Ellipsist tsinál (innen a' kéz fogások is a' szerint tétetnek) mellynek tűz-pontjai (foci) vagynak. Ha ezen tűz-pontok, mint ugyan annyi forgó sarkak, (polusok) megfordúlnak, úgy hogy a' megkötött organicus aether feloldoztatik, 's belé esik a' tűz-helybe, megfordúl vele együtt a' testnek köz érzése is (Coenaesthesia) 's által tétetnek a' külső érzékenységek a' szív gödörre: a' honnan itt látás, hallás, ízlés, szaglás áll elő, holott az előtt a' köz érzésben, mint a' fejérségben egyéb színek, minden érzések öszve folytak. Eschenmayer értelme nagyon szép, 's figyelmetes minden pontra, úgy hogy nintsen olyan jelenete még a' mágnes álomnak is, a' mit belőle kifejte-

gctni ne lehessen, 's többet ér a' három le-
sőbbnél bizonyosan, a' mennyiben mind a'
lelki, mind a' testi törvényeknek munkássá-
got enged, 's ennél fogva a' böltselkedő tel-
mét (pedig csak ennek vagyon az egész meg-
fejtésére szüksége) legjobban kielégíti.

Még vagyon egy értelem, melly a' má g-
nes erőt úgy nézi, mint az élet-erőnek egy
ollyan különös módosítását, melly valamint
a' gyanta erő, (Electricitas) vagy gálván-erő,
vagy phosphor, 's egyéb hasonló mérhetet-
lenek (imponderabilia) magában az élő test-
ben gerjesztetik, bővölködhetik, vagy meg-
fogyhat; rendes állapotjában lehet, vagy at-
tól eltávozhatik. Ki tudja? a' ragadó nyava-
lyának mérgé nem valamelly ilyen erő meg-
háborodásának műve e' a' másik élő testben?
mellyre több erösséget, mint ellenvetést le-
hetne felhozni. Hát, ha egy megbomlott élet-
erő megvesztegetheti a' másikat: miért ne
jobbíthatná meg az ép élet-erő a' betegest?
Ezen értelem (Tudós Bene Dr. Uré), melly
a' Dynamismust követi, öszve köttetvén az
Eschenmayerével, minthogy egymással épen
nem ellenkeznek, nem tsak hitelessé teheti
a' dolog valóságát, hanem azon fontos tekin-
tetre is figyelmetessé teheti a' mágneselő Or-
vost, hogy épen nem lehet féltenie egéssé-
gét a' mágneselésben, bár, mint Wolfart, 40
—50 betegeket mágneseljen is napjában.

(Máskor a' mágneselés módjáról, 's írtien
tapasztalt orvosló erejéről.)

V a j - s ó z á s .

Angliában a' Gazdaszszonyok néhol egészen különböző módon sózzák a' vajat, mint mi nálunk, 's talám jobban, mint mi nálunk. Vesznek két rész tiszta konyha sót, egy rész czukrot, 's egy rész salétromot, mellyeket apróra törvén jól öszve vegyitenek. Ebből a' keverékből kell 2 lat 44 lat vajhoz, úgy hogy a' vajban jól elvegyüljön. Az így elkészült vajat edényekbe verik. De legalább három hétig hagyni kell, minekelőtte hasznát lehetne venni, mivel hogy a' só nehezen járja meg előbb az egész edény vaját. A' salétromnak hűtő ereje, melly elejntén nagyon megtetszik, lassanként egészen megszűnik. A' vaj ez által megkeményedik, szép színt kap, 's olyan sokáig el áll, hogy még három esztendőre is megtartja jóságát.

M e s e .

Nyárra öltözik; télre vetkezik.

Rejtett szó.

Mindennek eleje: de a' köröm vége;
Nem Isten, bár hármassal legyen is egysége.

Jegyzés. A' 20-ik számbeli kérdésre felelet: A' szikra a' kovából. Rejtett szó: Rúd, dúr.

H a s z n ó s M u l a t s á g o k.

i 8 1 8.

(22.)

E p i g r a m m a.

Ollyan kis költemény, mellyben a' Költő emlékezetes személyeket, vagy tárgyakat nem egész környülállások szerint; hanem csak röviden, 's mint egy mellékesen, tulajdon fényökben ad elő. Úgy látszik (Lessing szerint) hogy ezen vers nemetske a' régi jutalom czimekből vette eredetét. Mert valamint a' márvány és ércz oszlopok bizonyos személyeknek, 's dolgoknak emlégetésökre tételnek: úgy az Epigramma is egy ollyan költői cím oszlop, mellyen valakinek 's valaminek nevezetes tulajdonát egy tekintettel végig látjuk. Így a' következő Epigramma.

Coriolán; mihelyest kivetették, hogy ne mozogna,

Tud nyugvó pontot lelni; de Róma mozog.

Elönkbe festi rövideden ennek a' nagy Vezérnek egész életét; mellyből az első sort úgy lehet nézni mint magát az oszlopot, melly a' szerentsétlen Coriolánt ábrázolja; a' másik sort pedig, mint az oszlopnak fel-

lülírását, melly az ő egész történetét kevés szovakban fényre hozza. És épen ebben áll az Epigrammának tulajdon bélyege! Hasonló e'hez a' Sáros Pataki Poétai Gyűjteményben a' következő pajkos Elmésség.

Nézzd, hogy kullog elő rókás mentébe'
Ravaszdí.

Jól teszi: szűk az idő; a' maga hõribe' jár.

Mellyphen az első sor Ravaszdít (költött személy legyen és vagy élõ ember, mind egy) rókás mentéjében állítja elõnkbe, mint egy képet az oszlopon; a' másik sor pedig felvilágosítja annak erköltsi bélyegét.

Ezek szerint két részei vannak minden Epigrammának, mellyeket Lessing várásnak, 's felnyitásnak (Retesznek, 's kúltsnak) nevez; Sulzer pedig az emlékezet jellel, 's annak fellül írásával hasonlít egybe. Tsak akkor tehát tökéletes az Epigramma, ha mind a' két része megvagyon, (mellyeket a' Philosophiának nyelvén Subjectumnak, és Praedicatumnak lehetne mondani), 's a' mellett rövid teljes értelmü.

Mindazáltal nem vesszük mindég olly szorosán a' dolgot, hogy az Epigramma nevet mind azon kis versezetektõl megtagadjuk, mellyekben a' tökéletes Epigrammának tsak fele vagyon meg. Lehet az Epigramma szép, bár egyik vagy másik része egészen elmaradt is, mihelyt azt könnyü kipótolni az olvasónak. Megesik néha, hogy az első rész egészen elmarad, és tsak az utolsó vagyon jelen. Illyen a' következõ {szép

Epigramma a' görög Anthologiából, fordítás szerint:

Kövé változtattak az Istenek engemet élőt;
Köből élővé tett vala Praxiteles.

Melly tsupán tsak fellülírása Praxiteles nevezetes Nióbe köművének; a' hol tehát az első rész elmaradt. Néha tsak az elsőbb rész, az oszlop vagyon meg, mellyre a' fellülírásnak tétele az olvasóra hagyatik. Illyen forma az Epictétre íratott Epigramma:

Szolgának születém, 's nyomorúlt bēnának
Epictét,

'S koldús Irusnak, kedvele még is Olymp.

Ámbár úgy látszik, hogy ennek végzete praedicatum erejével bír; a' mennyiben az, mint egy ellenkezést teszen az előbbiekkel, mintha fellülírás volna a' lefestett rútképhez.

Megkell pedig jegyzeni, hogy a' Költőnek az Epigrammáknál nem mindég ugyan azon czélja vagyon, valamint a' czím oszlopoknak is. Némelylek azok közül tsupán emlékeztetni akarnak valakire, vagy valamire, mások ditsérnek; mások ismét gyaláznak, vagy gúnyolnak. Minthogy az illyen emlékeztető oszlopok kevés költségbe jönnek, gyakran tsupa bolondokat is megtisztelünk velök, hogy elmésségünkkel az okosakat mulassuk. — Witkovits Úrnak szülötte földéhez íratott Epigrammája:

Csendes Eger, boldog Magyarok' helye,
életet adtál,

Háladásom ezért mint fizetem le neked?

A' Haza' szent nyelvén, anya tejjel melly
re tanítál,

Font versben buzgón egy Nefelegtset adok.

Az első nemből való, mellyben tsak
Eger Városát akarja megtisztelni, azon cél
mellett, hogy abban való születését emléke-
zetbe hagyja. A' második nemből való a'
Tóth Lászlóé, mellyben Révait, és Kazin-
czit más más oldalról ditséri:

Hogy rozs szül ne beszélj, olvasd a' Révai
könyvét;

Hogy szépen szólhass, erre Kazinczi tanít,

A' következő Epigramma pedig

Hordja el a' patvar! kiabál nagy tüzzel
Okosdi,

Mellyik hányta ezen lusta göröngyöt ide?
Dobronyi tud hozzá. — Tiz pipa került ki
belőle,

'S tiz aranyon vett meg hármat Okosdi
Uram.

Finomúl bútatja el Okosdinak ügyetlen-
ségét, ki a' készületlen hazai terméket meg-
veti, 's nem isméri; majd ugyan azért ha ki-
készült más idegen által, drágán fizet.

Tulajdonsági az Epigrammának legin-
kább a' következők: Gondolat, 's kitétel
legyen tökéletes, illendő, meghatározott.
A' tárgy kevés, de művészi vonásokkal olly
fényben terjesztessék előnkbe, hogy annak
ritkaságát, fontosságát, 's festését egyszerre
felfoghassuk. Legyen az egész Epigramma
egygyű, nem cifra, mint az emlékezet
oszlop. Különösen a' fellülírás, vagy a' praes-

dicatum, akár ditsér, akár gúnyol, akár fest, legyen világos, és váratlan, melly figyelmünket meglepi. Ezekhez szükséges rövidség, természetesség, elmésség, vagy fontos ellenkezés, 's mindenkor teljes értelemmel. Ezekből láthatni, hogy ezen versezet, bár mi kitsin legyen is egy olyan művészt kíván; kinek hatalmában legyen mind az elmésség, 's gondolkodás, mind a' kitétel: mellyért épen nem tsupa rimelő köz-poéta dolga.

A' régiségből, nevezetesen a' görögökről igen szép Epigrammák maradtak reánk az úgy neveztetett két Anthologiában; a' Rómaiakról pedig Martialis Epigrammái. A' Magyarok közt, főképen az újabb időből főbb Epigramma Írókkal ditselkedhetünk, annyira, hogy ritka költők, a' ki a' versezetnek ezen nemében is meg ne próbálta volna erejét. Különösen mindazáltal Kazinczi Úr volt az első, ki Tövisék, és Virágok nevű Könyvetskéjében tsupa Epigrammákkal állott elő. Ezt követte a' minap Vitkovits Úr, ki hasonlóképen egész osztályában Könyvének tsupa Epigrammákat ír. Reményljük, hogy a' Magyar elmésség, melly az Epigrammára különösen reá született, több Ifjainkban is kijelöli magát.

A' Törökök.

Hogy Constantinápol minden követeket, akármi Hatalomtól legyenek is, fel sem ve-

szen, alkalmasint régen tudjuk. De kevésbbé isméretes azon Szokás, hogy a' Diván Archivumában minden Európai Királyok ajándékaik úgy jegyeztetnek-fel, mint olyan adók, mellyeket a' hitetlen a' Felsőges Portának, védléséért, fizetett. Elton, Brittanniai Consul a' Görög Birodalomról (1798 - dik évben) íratott könyvében azt mondja, hogy azt a' kaftánt, mellyet a' Törökök a' Nagy Úrhoz készülő követekre adnak, roszzszúl nevezik Betsület köpönyegnek mivel avval nem egyebet akarnak annát, hogy a' hitetlenek minden öltözetöket egészen el takarják, 's magokat a' Birodalom szolgáinak ismerjék. Az alatt, míg a' követ négy egész óráig bizonyos nyalánkságok mellett meg vonja magát az Előszóbanak egy szegletében: el küldi a' Nagy vezér a' Sultánnak az úgy neveztetett Talkisch czédulát: Mivel az — — — Udvarnak követe, a' hitetlen (Ghiaur) a' Felsőges Szultánnak különös kegyelméből elegendően jól tartatott, 's illendően fel öltözködött: esedezik már most az engedelemért, hogy közelithessen, hogy az alatta fénylő Thronusnak porát felnyalja. A' mi nemzeti karakteröket illeti a' Törököknek, nem szeretnek öök semmi idegen nemzetet. Tsupán két rúgója vagyon a' Török minden tselekedetének: a' haszon, és a' félelem. A' haszon tsak kevésbé, mert a' birtok bizonytalan. Semmisints hát egyéb a' félelemnél, melly magának a' kórmány-szerkeztetésnek is fenékköve. Kér-

ni esedezni a' Töröktől valamit, semmit sem ér; de meg nyeri az ember, azonnal, a' mit akar, mihelyt botot mutat. Az igazgató maga semmivel sem jobb ezen tekintetben szolgájánál: mert a' Divántól is csak erőszakkal nyerhetni meg valamit. Minden Követnek Korbáttal kell itt meg jelenni a' törvényszék előtt, mint XIV Lajos az első ülésben. Csak a' ki köztök volt a' Törököknek, tudhatja meg mondani, melly veszedelmes legyen ő velök kímélve bánni, nálok minden mérséklenség erőtlenség jele, mellyet ők meg vétéssel viszszyoznak. De az érdemek, 's jótétemények sem érnek ő előttök semmit: mivel azokat kötelességnek, 's tartozásnak nézik. Az ő fenyegetődzésektől leg jobb nem félni, 's leg jobb kevélynek lenni erántok. Egy annyira le alattsonyodott nemzet nem érdemel egyebet. (F. Beanjour dans le tableau du commerce de la grece a' Paris. 1800. II. Volum).

Nevezetességek.

V a m p u m n a k neveznek az Amerikai Vadak bizonyos öveket, mellyeket külömbféle tsigáliból készitenek. A' tsigák hosszszas korall formákra tsináltatnak, által lyukasztatnak, hogy bőr szíjjakra lehessen füzni, 's öv gyanánt viselni. Az ilyen övek bizonyos czélokra valók: millyen p. o. a' többiek között, hogy azokat valamelly gyülekezetben,

's tanátskozásban az egyezés megerősítésére ki osztogassák. Ha ilyenkor az övet vissza küldi valaki, annyit teszen hogy az alkori egyezéstől el áll.

Kalumetnek neveznek az Amerikai Vadak Valami pipát, melly a' közönségesnél sokkal nagyobb. Készítik azt márványból, vagy agyagból 's leginkább vörös, vagy fe-jér, vagy feketé szokott lenni; a' vörös legbetsesebb. A' szára erős fából vagy on, 's 4 — 1/2 lábnyi hosszúságú, minden féle tollakkal ki rakva, 's külömbféle aszszony haj fürtökkel béfonogálva. A' Kalumet a' békének jel képe, mellyet a' Vadak annyira betsülnek, hogy ha valamely egyezés felbomlanék, mellynek tételénél a' Kalumet felvételét, véleményök szerint a' leg szerentsétlenebb következeteket vonná maga után.

M e s e.

Erdön terem, réten hizik,
Aszszony kéz közt forgolódik.

Rejtett szó.

Plánta virág nélkül fele; házad' vége tetézi
Am az egész szomorú, jajra fakasztja Magyart.

J e g y z é s: A' 21-dik Számbeli Mese:
Élőfa. Rejtett szó: az M. betű.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(23.)

H a r a n g ö n t é s.

Az érczöntés ismérletes volt már a' régieknél is, úgy mindazáltal, hogy annak maradványi többnyire tsak apró művetskék. A' Rhodusi oriáskép, 's Nero roppant réz képe tsupán forrasztás, nem öntés által készültek. Az ágyú, 's bomba öntés pedig tsak az újabb századoknak találmányok. A' harangöntés feltaláltatása közép időre esik a' kettő között, 's újabb az elsőnél több századokkal; régiebb pedig az utóbbinál 11—12 századdal.

A' harangnak használtatása régen megvagyon a' Napnyúgoti Szentegyházban a' híveknek öszvegyűjtésökre; 's szinte olly régen a' Napkeletiben. De Wansleb azt mondja Egyiptom' utóbbi leírásában, hogy itten egyetlen egy haragnál többet sehol sém talált, nevezetesen felső Egyiptomnak tsak egy Klastromában, a' hová az Európából vitétt. Valamint minden dologban meg lehet haladni a' mértéket: úgy harangok is olly nagyok vagynak néhol napnyúgoton, főké-

pen némelly Francia tornyokban, hogy azoknak roppant nagyságokon, 's terhökön egészen el kellene bámúlni, hanem ha még a' Chinaiak azoknál is nagyobbak volnának. A' Roueni nagy Harang (Amboise Györgynek hívják), melly XII. Lajos uralkodása alatt öntetett, több 700 mázsánál; a' Párisi Emmanuelle pedig, mellyet XIV. Lajos alatt 1682-dik esztendőben öntöttek, több 600. mázsánál. De még ezek kitsinyek, ha Connte Atyának előadása szerint a' Nankini, és Pekini harangokkal össze hasonlítjuk. Ugyan is a' Nankini 973 mázsányi, a' Pekini pedig több 2340 mázsánál. Mindazáltal hangjokra, 's készületekre nézve az Európaiak sokkal jobbak a' Chinaiaknál. Némellyek a' Moszkvai harangot tartják a' világon legnagyobb harangnak (66,000 fontnyi), melly bizonyal egy volna a' legnagyobbak közül, ha China leírójának hiteléről kételkedni lehetne. Az ilyen nagy harangokat legjobb azon helyekhez közel önteni, a' hol felfüggesztetnek: mivel hogy nehéz is volna, sokba is kerülne meszsze vitetni. Így a' Párisi Emmanuelle öntetett a' Séine partján, közel Boldog Asszony Klastromához, egy kis puszta helyetkén, hol a' mostani szép kert annakutánna ültetett. A' harangot formába öntik, mint a' réz-képeket. A' formára szükségesek 1) föld, agyag, mellyből nagy vigyázattal kell ki szedni minden követset, a' mi a' formát vagy egyenetlenné tehetné, vagy megrepesztethetné, 2) téglá, kemenczének, vagy a' for-

mában a' harang üregének kiformalására; 3) lóganéj, pamuk, és kender, mellyek az agyaghoz kevertetnek, hogy az egész tétel (massa) erősebben öszve álljon, 's repedezése elkerültessék; 4) viaszok, mellyre a' betűk, 's egyéb czifrázatok nyomatnak; 5) fagygyú, melly a' viaszokkal vegyítettik öszve. A' harangöntés épen úgy esik, mint a' kép-öntés, tsupán azon külömbséggel, hogy a' réznek, ónnak, és cíznek bizonyos mértékben kell vétetniek. Azon kívül, ha több, ugyan azon nagyságú harangot, kellene is önteni: a' formát a' haragnak külömböző hangja, és így a'hoz illő vastagsága, 's mélysége fogja meghatározni.

Ú j F e s t é k e k.

Gróf La-Boulaye-Marillac a' Párisi Tudományos Egyesület Társaságnak olyan festékeket mutatott bé, mint maga tulajdon találmányait, mellyeknek színök gyapjún, selmen, pamukon, 's len-gyoltson ki nem megyen. Ugyan ezen találmány könyv által is közönségessé tétetett Pillet Könyváros által. Az ő kéke nem megyen ki a' posztóból, mint a' mit eddig ismertünk, pedig nem indigóból készül; valamint karmazsin vöröse sem (selem festék) cochenillából; hanem mind a' kettő hazai termékekből, mellyért sokkal oltsóbb a' réginél. Ezeken kívül vagon két féle sárgája, mellyekből egyik selemre való, 's különös szépségű; háromféle zölde, két-

féle feketéje, egy sötét vegyétett, egy rózsaszíne, 's egy feje. Mind ezen színekkel próbák tétettek nagyban is, 's hogy színök ki nem megyen, az által mutatták meg Rourd a' Gobelin fabrikának birtokosa, és Desmazi Királyi Felvigyázó, hogy három annyi ideig tartották a' leghevesebb napfényen, mint szokás, és mégis legkissebbet sem változtak. Megmutatták pedig azt is a' próbatételek; hogy a' festék a' materiát nem emészti jobban, mint más egyéb színek, 's következőképen a' fonál-tartósságának sem árt. Ezen bizonyságokra azon jus adatott a' Találó Úrnak, hogy az Udvar szükségére való minden materiák az ő festékeivel festeszenek. A' Tudós Egyesületnek tagjai, kikre a' próbatételek bizattak, voltak ama' híres Természet-tudósok: Vauquelin, Gaysussac, és Berthollet. Ezek így szólnak tudósításokban: „Miben álljon a' Találó titka, nem tudjuk; 's nem tudjuk azt is, hogy festékei oly oltsók legyenek e', hogy az eddig valókkal össze-hasonlítva, bé lehessen a' Fabrikákba hozni. Jóságokra, 's változhatatlanságokra elégséges Rourd, és Desmazi Uraknak bizonyság-tételök. Tsupán tsak azt lehet megjegyezünk, hogy az új színek nem tisztábbak, nem elevenebbek, nem fényesebbek, mint az eddig valók, 's hogy a' posztó kék bizonyosan azon fajtából vétetett, a' mellyet eddig tsak selemre használtak; 's hogy egy sárgája a' Grófnak felette szép.

Éjtszak-fény.

Az Éjtszak-fény (Aurora Borealis) leginkább az éjegyenlőség, nevezetesen az őszi alatt szokott megjeleni. Sem szél sem eső nem oltjaki. A' mint gyanítják 100, vagy több mértföldnyi magosságra esik a' Földtől. Az éjtszaki fény megvilágosítja az égnek majd kissébb, majd nagyobb részét gyakran lángvörösséggel; erős fény-sugarok terjednek el néha közötté, mellyek most mélyen hatják meg az eget, majd karikában forognak a' horizon felett, Vagy az egész ég is tűzben áll, 's rezgő mozgásban látszik lenni. A' hideg égövedzetek alatt sokkal szebb tüneményt játszik az éjtszak-fény, mint mi nálunk. A' Sibiriait így írja le Gmelin utazás Irásaiban: Ezen éjtszaki-fények egyes fénylő oszlopokkal kezdődnek, mellyek éjtszakon, és éjtszak nyugoton tsak nem ugyan azon időben állnak elő. Lassanként nevednek, míg nem az égnek nagy részét el fogják. Egy helyről másira szörnyű sebességgel szöknek által, 's végre el terjednek az egész égen szinte az égtetőig. Ekkor úgy lehet látni, mintha a' fényözön öszve folya, melly által az ég meg fényesedik, mintha rubin, és szafir Kárpitok vonnák bé. A' ki ezen ditső természeti jelenetet először látja, lehetetlen nem tsodálnia. Mert ezen általlátszó szörnyű világosság olly sebes forgással, gyakran zúgással, 's pattogással vagyon öszve köttetve, mintha a' legnagyobb tüzi játéknak pattogása hallat-

szanék. A' fejeér, 's kék róka Vadászókat a' jeges Tenger partjain gyakran egyszerre lepi meg az éjtszak fény, midőn ebeik úgy megrettennek, hogy a' földön fektőkből fel nem lehet hajtani mind addig, míg a' pattogásnak vége nints. Az ilyen jelenet után többnyire tsendes tiszta idő következik. Ugyan ezen tüneményt látta Hearne is Hudsonsbay Utazásában. Grönlandban, 's egyebütt szélvész, és felleg követi az éjtszak fényt. A' két Forster, és Molina hasonló jeleneteket láttak. Savioli az éjtszak fénynek okát keresi a' nap-sugároknak a' nagy jégdarabokban lett meg-töretésökben. Hervien gyanakodása szerint pedig vagy az éjtszak ('s dél-) fénynek oka a' gyanta folyóságnak az égsarkak felő toldulásában, melly a' középben lévő meleggel ellenkezést tart. Liebes azt gyanítja, hogy az ég sarkaknál sok salétromsavany készül. Bondioli, 's mások Franklinnal a' gyan-táságban (Electicitás) találják az éjtszak fény eredetét (lásd Cramers Entstehung des Nordlichts. Bremen. 1785).

Méreg ereje.

A' méregnek különböző ereje vagy onkülömböző állatokban. Azon méreg, mellyel az Amerikaiak megkenik nyilaikat, a' mint mondják, egyszerre öl, 's megrothasztja a' sebet, mellyet a' nyil ejt. Ámbár sem Redi, sem Heberdeen az utóbbi próba-tételeik által meg nem erősíthették. Plinius azt beszél-i, hogy a' Gallusok fejeér hunyor lévvel lo-

tsolták meg nyilaikat, 's ugyan azt találták sokan az újabbak közül is, hogy az a' fris sebet megmérgezi, 's hirtelen halált okoz. De Heberdeen Angol ezt is tagadja. Honnan vagy on ezen külömbféselés, ha mind a' két rész próbatételeit igazaknak vesszük; hanemha a' külömbözö testeknek külömbözö nedvességeikből, 's természetökből.

Nevezetes az is, hogy a' mérges állatok csak némelly bizonyos, 's nem minden nedvességökkel mérgeznek, söt hogy ugyan azon méreg nem minden állatnak, 's ugyan azon nemből is nem mindeniknek egy aránt ártalmas. A' Viperának húsát meglehet enni; ellenben száj-hólyagotskájának nedve meg öl. A' dühödt ebnek vére nem teszen lárt, nyála ragadós méreg. Az úgy neveztetett Coya, vagy Coyba dél Amerikai bogár, melly egy vörös palaczkához hasonló, minden ártalom nélkül szívja a' legelő barom vérét; ha pedig az öszvér a' fű között széllyel harapja, feldagad hirtelen egész teste, 's megdöglik. Ha az ilyen bogár a' testbe ragaszkodik, az Indus csak lefúvja magáról, 's nintsen semmi baja; ellenben ha az útas, a' ki annak természetét nem isméri, levakarná magáról, meglehet, megpukkadna a' bogár, 's kifolyt nedve halált okozna az embernek. Orvoslása ennek ott helyben abból áll, hogy valami fű száraz szalmáját belé sütögetnek a' sebbe, 's a' bőrbe, mihelyt dagadni kezd: egy próbája annak, hogy a' mérges sebeknél jó legyen az égetés. Don Ulloa azt írja, hogy az Indi-

ai szekeresek ugyan azon bogarat oszve nyomják tenyereiken; 's nintsen semmi bajok. Egy légy, vagy szúnyog, vagy más akármilyen bogaratska tsipése után gyakran a' leg nagyobb daganat, sőt tüzes fene következhetik; a' mint az embernek teste, vagy épen testének meg tsipetett része másoknál érzékenyebb. Formey Úr apró bogár tsipéséből a' legnagyobb élet veszedelmet látta következni. Egy aszszony ajakán a' légy tsipésből kevés időre olly daganat származott, melly az egész fej elfoglalta, megdagadt még a' nyak is; a' száj üregnek, 's az ajaknak vékony bőre pedig egészen lehámlott: a' kín, 's veszedelem sokáig tartott. De még az állatok is gyakran veszedelemben vagynak az embertől: a' piócák nagyon nehezen szívják a' vért a' meggyúladt test részen, bár melly igen szeretik is az ember vért. Hihető az is, hogy a' tetveknek ártalmas a' test nedveknek egészséges voltak; mert ezek tsupán a' tisztátalan, 's romlott nedvű embereket szeretik. Abdalmelek Califának lehellete ollyan mérges volt, hogy a' melly legyek ajakára repültek, 's felé közelítettek, azonnal megdöglenének.

Rejtett szó.

Plánta nevét; fele plánta levét; tész más fele ásványt.

Antal Mihály.

Jegyzés: A' 22-dik Számbeli Mese: Szíta. — A' Rejtett szó: Moh, Áts, Moháts.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(2 4 .)

B r a z i l i a i Ú t a z á s.

Max, Neumiedi Herczeg, ö Magassága 1815-dik esztendő Juliusának közepétől egy természet-Visgáló utazást tett Braziliában a' Déli szélességnek 13- és 23 gradusi között. Vele volt egy Vadásza, és az Udvari kertésze, Simonis. Az ö szorgalmának, fáradhatatlan türelmének, gondosságának ezen utazásnak kintseiből, főképen a' növényekre, és bogarakra nézve sokat köszönünk. A' hol vezetők, vadászok, öszvérek kellettek, lehetett kapni a' lakosoknál mindenütt. Tizenkét embernek szüntelen abból állott dolga, hogy növényeket, bogarakat gyűjtsenek; madarakat, szoptató, 's úszó-mászó állatokat lövöldözzenek: amazokat benyomják, szárítsák; ezeket kitömjék, vagy égett borba tegyék. Maga a' Herczeg igazgatta mind ezen dolgot, ö határozta meg, a' mit tselekedni kellett, ö jegyette fel a' növénynek, 's állatnak lakhelyét, az utóbinak életmódját, hangját, változható színét, nemét, nevét úgy, hogy alig lehetett neki

tsak megpihenni is! Ha meg gondoljuk a' mellett, hogy Braziliában tsak nem mindég eső esik, 's azért is estvéneként álom helyett kunyhó 's tűz tsinalással kellett foglalatoskodni, hogy a' nappali gyűjteményeket szárítgassák; 's ha meg gondoljuk a' sok ezer szerzéseket: alig lehet meg fogni, hogyan mehetett emberi erő annyira, hogy annyi teremményt két esztendő folyása alatt öszvetakarítson. De nem is menekedett meg senki közülök a' begegeskedéstől. Egész hónapokig kellett a' hdieggleléssel kínlódnok, midőn mind azáltal tette még is kiki, a' mittehetett. Illyen szándékot tsupán a' Herczegnek állandósága, tette érdemének ismerete, 's több féle maga elszánása vihetett tökéletességre. A' növény-gyűjtemény reá megyen 5000 darabra, mellyek mind nagyok, két vagy több láb hosszúságúak, jól berakva, 's mind ép-ségben. Hasonló nagy gyűjtemény vagyon a' növény magvakból is. Ezeket Hoffmann, a' Herczeg Nevelője vette kézhez, ki bontogatta, elültette, 's el küldözte több jeles Fűvészekhez, hogy ültetnék-el, 's határoznák-meg. Mindeniknek fel vagyon jegyezve lakhelye, 's a' növénynek nagysága. Nagy a' bogárgyűjtemény is. Tsigahéjj, 's hal nem sok vagyon; de vagynak sok úszómászók, nevezeteseu kigyók, — igen szépek. Egy kigyónak mind a' két felől 5 nagy méregfoga vagyon. Madár annyi vagyon, hogy száma több ezerre megyen. Hány új faj (species) 's hány új nem (genus) leszen ezek között, mel-

lyeket mind eddig festve sem ismértünk? A szoptató állatok közül is sok új Fajok vannak, főképen a majom nemből; de egyebekből is. Soknak a kaponyája. Ezeken kívül vágynak a Herczegnek közel 200 maga készítette Rajzolat, részint festései, mellyekben tájckokat, erdőket, Fákat, Vadakat, képmásokat, történeteket, küzdéseket, vadászatokat, 's útakat ad elő. —

Azt merjük állítani, hogy minden Brazíliai utazások öszveséggel nem szültek annyi tapasztalatokat, rajzolatokat, mint a mennyit a Herczegé tehet; 's kételkedünk rajta, hogy annyi Brazíliai állatot lehetne látni valahol, mint Neuwiedben. Ha az megtörténhetnék, hogy az út irásba a Herczegnek elevensége, előadó, 's követő tehetsége is által menne, főképen a hol a különböző állatok hangjaikat kellene elő adni: ez az Utazás nem tsak egy volna a legfontosabbak közül; hanem valóban az előadásra nézve is nagyon kellemetes. — (Oken).

Orcza változás.

Rabner azt beszéli, hogy egy Ultrajectomi jeles Képiró minden ötödik esztendőben lefestette feleségét. Az első kép, mellyben feleségét házassága első esztendejében ábrázolja, olyan gyönyörű volt, hogy hetven esztendőskorában is belé szírelmeskedett legyen abba, midőn történetből rá vetné sze-

meit. Egy kevésbé talám hízelkedve is volt festve, mivelhogy az első esztendőben hízelkednek a férfiak feleségeiknek. Öt esztendő múlva mégint szépnek rajzola ötöt, de még sem volt már olyan gyönyörű, mint az előtt. Minden következő ötödik esztendőben eltűntek az aszszonynak némelly ékességi, mellyért a' harmadik kép már nem volt sem gyönyörű, sem szép, de még kedves volt. Ezen kedvesség még a' negyedik képben is megjelent. Az aszszony szinte negyvenedik esztendejébe lépett, midőn azt ötödikszer lefesté. Éskütt a' feleség, hogy ötöt most nem találta volna, mivel abban eleven színét fel nem találhatá, 's hányta szemére férjének, hogy képét nagyon béárnyékozta legyen. Öt esztendő múlva az egyenes szívű Képiró megszaporitá az utóbbi képet néhány homlok ránczozal. Az aszszony felfohászko-dék magában, de férjének, 's tükörének el-lent mondani nem bátorkodott, 's megismér-te a' dolog valóságát, mivel ékes személy volt. Megörült pedig rajta, midőn a' legkö-zelebb való képében egy tisztos ábrázatot ta-lált. A' férj öt esztendőre ismét lefesté fele-ségét, mikor annak orczája már áhíthatos va-la. Végezetre elkészíté az utolsó képet is, midőn az aszszony hatvanadik esztendejéhez közelített. Az aszszony tréfálódék férjével, midőn látná, hogy őszszel vegyült hajszálai, ránczotskái annyi fáradságot okoznának. zlé a' képet értelmes emberekkel, kik bi-yossá tevék ötöt, hogy akárki festette

legyen a' képet, egy olyan remek munka, melly egy szép öreg fejet mutat.

Arion Története.

Ariont, Lesbusnak Methymnai lantosát, Periander, a' Corinthi Király, nagy tiszteletben tartotta mester tehetségéért. Épen a' Királytól ment el akkor is, midön Siciliát, 's Itáliát maga ismertetés, 's tapasztalás kedvéért meglátogatta. Az ő musikáját örömmel hallgatta minden, mellyért magának a' Hárfásnak nagy betse, sok tisztelői, baráti, 's nem tsekély haszna lett az idegen földön is. Már vissza készült ismét Corinthba, hogy a' Királyhoz megtérne, melly végre Corinthi hajósokat fogadott, mivelhogy ezekhez nagyobb bizodalma volt, mint más idegenekhez. De a' Corinthiak, midön jó tova haladnának a' tengeren, öszve beszélnek egymás között, hogy Arionnak sok kintseit vennék el, 's magát ölnék meg. Arion, a' mint a' veszedelem tudtára esék, örömmel által adja a' hajósoknak minden pénzét azon kérelemmel, hogy életének kedveznének. A' hajósok teljesíték a' kérést annyiban, hogy őt meg nem ölék; de egyszer smind azt parantsolák neki, hogy maga ugranék bé a' tengerbe. A' Hárfás elveszejtván minden reménységét élete felől, még tsak azért az egyért esdeklett, hogy engednék meg neki magára

venni minden öltözetét, 's elénekelni szomorú esetét, minekelötte kiugranék. A' vad hajósok reá állnak ismét a' kérelemre. Ekkor Arion felöltözik felmegyen a' hajó farának főpolczára, 's eléneikli fennhangon az úgy neveztetett Orthium éneket. Az ének végén hárfájával, tsinos öltözetében, úgy a' mint állott, 's énekelt, béugrék a' mély tengerbe. A' hajósok nem kételkedvén semmit elvesztéről folytatják útjokat. De egy új, egy tsudálatos, 's egy szép történet esik. Egy Delfin hirtelen elő úsz a' habok között, alá megyen a' hánykodó embernek, viszi hátán, a' tenger színén; 's kiteszi épségben Taenarnál a' Lacedaemani földre, a' honnar Arion egyenesen Corinthba ment, azon módon, a' mint a' Delfin kivitte, a' Király elejébe. Periander a' történetet nem hitte, mellyért Ariont, mint tsalárdot őrizet alá téteti. A' hajósok előhívatnak, kiktől a' Király tettetve, mintha semmit sem tudna az egész dologban, kérdezkedik Arion felől, hogyan, hol, 's mitsoda állapotban legyen. Ezek egész bátorsággal beszéllik a' Hárfásnak szerentséjét, boldogságát, 's kedvességét, midön hirtelen elő jön Arion hárfájával, 's azon öltözetben, a' mint a' tengerbe ugrott. Ekkor meghökkentek a' hajósok, 's a' történet kivilágosodott. Ezt a' mesét a' Lesbusiak, 's Corinthiak beszélgetik bizonyosan azon Taenari réz képekből, mellyeken egy embert a' Delfin viszen.

(A. Gellius. Noct. Att. Lib. XVI. Cap. XIX.)

Apró Történetek.

Madridban Farnelli híres heréltt sarkantyús vitézi rendre emeltetett, mellynek végbe vitele a' mint szokás a' sarkantyúzás által meg is esett. Ezen pompánál egy Angol is jelen volt a' Spanyolok között. Egész komorsággal nézte az Angol a' Cerimoniát, mind addig, míg a' sarkantyú felütés el nem következett. De ekkor elvonúlt szája akaratja ellen is egy titkos nevetésre. Miért nevet az Úr, kérdé tőle haragosan egy Spanyol. „Nemzeti szokás, monda az Angol hideg vérrrel, — Angliában a' kakasnak ütnek sarkantyút (kakas küzdésre), Spanyol országban pedig a' kappannak. —

Magenbach orvos Úrhoz, Kaszszelben, elment egy görnyedt öreg aszszony, ki már alig látott szemeivel is valamit, 's adott az Orvosnak egy aranyat, hogy segítene látásán. Az orvos látta azonnal, hogy ott minden segítség haszontalan, 's azért is vissza adta az aranyat. „Édes, Anyám, vedd el a' pénzedet; soha sem láttam, hogy vén templomnak tiszta ablaka vólt volna. Köszönöm, felele az aszszony: de kérem, tartsa meg azt a' pénzt, mivelhogy nekem olyan betsülette meg mondotta az igazságot, ha máshoz mentem volna, tiz annyinál is többet el kellett volna az orvoslásra költenem.

Orfeusnak azon Meséjéből, hogy az ő musikája még a köveket is mozgásba hozta, azt akarta ki húzni egy Tudós, hogy a Musikában már régenten is nagy elő menetelek tétettek. „En azt nem látom, monda egy másik; mert tegnap hasonló erejét láttam egy musikának, a' mit pedig valóban szépnék nem mondhatok. „Hogyan? Egy részeg koldús énekelve járt az útszákon, s olly nagy lármat teve, hogy a' gyermekek üzőbe vennék, s még köveket is hajigálnának utánna.

M e s e.

Állva kérik, guggon mérük
Törük tollát, mikor érik.

Rejtett szó.

Egészen ételnek én jó izt adhatok,
Ha téjfellel engem megpárosítottok:
De, ha kétfelé törsz, nem tudom mit érek;
Mert Magyartól Kintset, Tóttól hámot kérek.

Jegyzés: A' 23-diki Rejtett szó: Bor-
só, Bor, Só.

H a s z n o s M ű l a t s á g o k.

i 8 i 8.

(25.)

Ángol Literatura.

Ha a' Londonban megjelenő tudományos munkákon, 's folyó írásokon végig nézünk, nem tsekély bizonyyságát látjuk ezen Ország tudományos szorgalmának. I) Johnson Angol Szókönyvének Dr. J. Todd által számos jobbitásokkal 's toldalékokkal megszaportított újabb kiadása negyed réthben már VIII. darabjáig megjelent, 's a' XII-vel végződni fog. — A' Britanniai Encyclopaediához öt kötet Toldalék járul. — Dr. Rees Encyclopaediája 74—75 részekre megyen; Brewster Edinburgi Encyclopaediája 18 Kötetre; Mil- lar Edini új Encyclopaediája 6 darabra. Mas- son Irrelandnak Statisikai Előadását Ac- count- az Ekklesiák Jegyző Könyveik szerint két kötetben írja le. — Hovell a' Státus el- len tett vétkek, 's egyéb gonosztévők meg- ítéltetésöket teljes gyűjteményben adja elő, mellyből már a' XXII. darab künn vagyon. Hansard a' Parlament vitatásait gyűjtögeti öszve, 's már a' XXV-ik darabot kiadta. Lod- ge Nagy Britannia nevezetes Embereinek

képeiket rövid életírással együtt (11 darabban) adja ki. A' Britanniai Portrait Galleria is most záratott bé a' XXV. számmal. II) A' szép Mesterség téréen több Könyvek jelennek meg: Corner által nevezetes Képirók Portraitjaik (4 tsmó). Cooke által. Anglia déli partjainak Képirói rajzolatjok (8 tsmó). Britton által az Angliai Püspöki templomoknak történeteik, 's régiségeik (12 tsmó). Neale által a' West-Münsteri Apáturság' temploma (3 tsmó). Dániell által Nagy Britanniában tett Képirói utazások színes képekkel (35 tsmó). Hooker Londoni Pomonája (6 tsmó réz táblákkal). III) Tudományos folyó írások, mellyek fertály esztendőnkint jelennek meg: Edinburgi Review; Quarterly Review; Britanniai Review; Farmer Magazin (a' Mezei Gazdák számokra). Edinburgi orvos, és seborvos Journal; Tudományos és mesterséges Journal; szép mesterségek' Annalisok; Colonial Journal; Classikal Journal; Orvos, és Seborvos Tudomány Annalisa. IV) Havi írások a' következők: Orvos, és Természet tudomány Journalja; Orvos és Seborvos Journal és Review; Burrow Londoni Orvos Repositoriuma; Tilloch Philosophiai Magazinja; Dr. Thomson Philosophiai Annalisa; mesterségek Repertoriumok; Curtis Fűvész Magazinja (folytatja Sims) Sydenham Eduard Fűvész Lajstroma; Loddiges Fűvész Kabinetje; (a' három utóbbi színes réz-táblákkal) Monthly Reviewe: Britanniai Critika; Gentleman Magazin; Europai Ma-

gazin; Edinburgi Magazin; Tudományos Panorama; Ackermann Repositoriuma a' mesterségekben; Asiai Journal. V) Tudós Társaságoktól a' következő Transactiók adatnak ki: Asiai Researches a' Bengali Társaságtól Asiának történetiről, régiségiről, mesterségiről, tudományáról, 's literaturájáról, már XII. kötet; Orvos-Seborvosi Transactiók, kiadja a' Londoni Orvos-Seborvosi Társaság; már VIII. Kötet. A' Caledoni kert-művelő Társaság nevezetességi (Nro VII.). Philosophiai Transactiók 1817-dik esztendőre a' Királyi Tudós Társaság által, már VIII. Darab; Geologica Társaság Transactiói réz-táblákkal, 's mappákkal, III. Darab; a' Londoni kert-művelő Társaság Transactiói, II. Kötet. Említést érdemel az is, hogy Londonban Treutel az ifú, és Richter egy biztos Könyvkereskedést kezdettek a' múlt esztendőben, mellynek főképen az a' czélja, hogy a' Német Tudósoknak a' tudós Angliával való össze köttetését könnyítsék, 's ezen tekintetben Cnobloch Liptsei Könyváros minden reá bízott könyveket megszerez *).

C a r i c a t u r a .

Igy nevezik a' Répirók- 's Képfaragókt bizonyos személy kitetsző bélyegének tréfás,

*) Ezeket olvasván akaratunk ellen is kitörik szívünk ből azon Felkiáltás: Vallyon mikor lesz anyai Magyar Olvasó, hogy illy sokféle munkák elhelhessenek !!!

's nevetséges nagyítását. De ezen eredeti értelmé a' szónak későbbben tágabbra ki terjesztetett, úgy hogy akár érzemény, akár hivatal, akár maga kijelentés legyen az, a' mi valakit különösen bélyegez, mihelyt tréfás nagyítással adatik elő, Caricatura (nagyítás; caricare Olaszúl nagyítani) nevet érdemel. Így a' nagyítva előadott Vigjátéki karaktert caricaturának hívjuk. Homér is hasonló nagyítással adja elő Thersitest, 's Odysseájában sok helyeken Penelope kériit. Jelessége a' Caricaturának abban áll: hogy legyen különös, váratlan, eleven, 's a' képzelődésbe erős, tartós benyomást tehessen. Eberhard azt tanítja (Theorie der schönen Künste, und Wissenschaften munkájában), hogy a' Caricaturának nevetségessé tételére ellenkezés (Contrast) volna szükséges. De ez épen nem igaz: mert a' Caricatura, vagy is a' nagyítás már magában is nevetséges, p. o. a' szolgálatra termés, ha ez minden test-állásban, mozdulatban, orcza-vonásban nagyítva szembe-tűnő, — annyira) hogy más akár mi ellenkezés nem hogy erősíthetné, sőt bizonyosan gyengitné a' nevetségesnek érzését. Vagyon alacsonyabb fajtája is a' Caricaturának, mellynek semmi egyéb célja nints, hanem hogy a' formának elrútítása által okozzon nevetést. Az illyennek nintsen sem művészi, sem erköltsi betse, mellyért alább való az elsőbb fajtánál, mint a' test hibáit gúnyoló Szatira az ollyan Szatíránál, a' melly a' lelki hibákért, 's bűnökért feddözik. A'

Képirói Caricaturákban legnevezetesebb Művészek: Leonard da Vinci, Hannibal Caraccio, Salvator Rosa, Ghezzi, és Hogart, kinek réz-táblái a' Hudibrashoz való remekművek.

C r e t i n e k.

Cretin név alatt értünk olyan beteges embereket, kik többnyire nagy hegyek alatt, 's azoknak tövökben laknak (millyen a' Vallisi tájék Schveiczban) más emberektől feketéssárga színökkel, tsüggő taplós húsokkal, fonnyadt ránczos bőrökkel; vastag nyelvökkel, dagadt kiülő ajakaikkal, 's szembéjjaikkal, esztelenségökkel, 's indúlatlanságokkal, röviden testben és lélekben a' mondattak szerint nagyon el távoznak. Tsalhatatlan jele ezen betegeskedés jelenlételének a' nyak igráshúsainak taknyosodások, melly által golyva formáltatik. De ezen baj a' Cretineknél úgy látszik nem az edénykék dugulásoknak, hanem inkább a' húsos szálak szörnyű lankadtságoknak következése. Tsupán életöknek fenntartása ösztönözi őket kevés mozgásra; de vagynak olyanok is, kik az egy nyelésen kívül semmi mozgást nem tehetnek, annyira hogy nem is ennének, hanem ha mint a' kis gyermekeket, őket is mások étetnék.

Találhatni olyan Cretineket, kik semmi érthető nyelven nem tudnak beszélni, másq:

hat, kik csak néhány igét mondhatnak ki, 's másokat ismét, kik semmi okosságot sem mutatnak ugyan, mindazáltal némelly házi, vagy mezei munkára alkalmasok. Némellyik mindazáltal még meg is házasodik. A' Cretinség, úgy látszik, a' gyermek kornak hibája, midőn még a' test szálak nagyon la-
gyak, 's hajthatók; mert a' kik 8—9. esz-
tendős korokig meg menekednek tőle, egész éle-
tökben nints mit félniök, hogy ezen nyava-
lyába essenek. Az ilyen helyeken meg tele-
pedett idegenek egészen bátorságban lehet-
nek a' Cretinségtől; de gyermekeik ki vagy-
nak a' veszedelemnek tétetve. Mivel ezen
nyavalya leg inkább az Alpeseken, és Py-
renaeusokon uralkodik: némellyek keresik
annak okát a' hegynek hóból, 's jégből ol-
vadt vizében, mások a' mtsárookban, p. o.
az Alpes némelly völgyein; mások ismét a'
lakosoknak tisztátlanságokban, rossz eledel-
lökben, italokban, 's ki tsapongó életekben.
De hogy mindezek közül egysem legyen oka
a' Cretinségnek, a' tapasztalás tanítja, melly
szerint a' magasan fekvő völgyekben, a' hol
pedig tsupa hóvizzel élnek a' lakosok, egy
Cretint sem találhatni. Saussure Alpesi úta-
zásiban sehohsem talált olyan falut, a' hol
Cretinek volnának, mihelyt a' helység lega-
lább 300 lábnyi magasságra fekött a' tenger-
színe felett. A' posványos gőzölgések sem o-
koznak pedig semmi golyvát, 's Cretinséget
a' síkságokon. Megjegyzésre méltó az, hogy
ugyan azon egy völgyében az Alpesnek, bár

egyforma vizet isznak, 's egy forma életmódot követnek is a' lakosak, a' felsőbb részeken semmi nyoma sincs a' Cretinségnek; sem alól a' síkságokon; hanem leginkább ott, a' hol a' völgy a' síksággal határos. Így Martigniban kevés ember vagon, a' ki a' Cretinségnek valami nyomát ne mutatná; de nagyobb mértékben uralkodik ezen nyavalya a' Rhonának tulsó partján, Martignin alul; onnan kezdve pedig fogy mindég le felé, úgy hogy Lausannban, 's Genfben semmit sem tudnak róla. Szükség tehát, hogy ezen nyavalyának okát valami olyan környülállásban keressük, a' melly tsupán az olyan völgynek tulajdona, melly a' tengerszínénél csak kevésel magasabb. Itt pedig semmi egyebet nem találhatni, hanemha az álló levegőnek hévségét, melly az ilyen helyeken a' hegyek körül megreked. Gall is a' levegőnek valami olyan tulajdonságában keresi a' Cretinségnek okát, melly által az agyvelőnek kifejtődése meggátoltatik, vagy legalább rendetlenül megyen. Az ilyen ártalmas levegőnek befolyását bizonyítja azon tapasztalás is, hogy közönségesen véve leginkább ki vagnak ezen veszedelemnek tétetve azon helységek p. o. a' Rhona völgyben, a' hol nem csak egész erővel süt a' nap, hanem a' sziklákról vissza pattant sugárok is szaporitják a' meleget; midőn ellenben az éjtszaki részeken kevesebb a' veszedelem. A' napmelege által meg romlik, 's rothadásba megyen a' levegő, 's okozhatja a' Cretinséget. Sittennek gazdagabb lakosi a' hegyeken neveltetik 10—

12 esztendő korokig gyermekeiket, sőt ha lehet a' gyermek ágyas aszszonyt is ott tartják, mindenkor a' leg szerentsébb ki menetellel. A' Vallisiak különös mennyei kedvezésnek tartják azt, ha nekik Cretinjeik születnek, 's azon Familiák, mellyekben Cretinnek lehetnek; úgy kérkednek azokkal; mint ugyan annyi védlelkekkel.

Apró Történetek.

Angliában kevéssel ez előtt egy öreg Szüzeány azt hagyta Testamentomában, hogy az ő holt testét hat Szüzek (kiket ő megnevezett) kísérenék ki a' temetőbe, mellyért szép jutalmat kapnának. De minekelőtte ez lenne, esküdjenek meg, hogy szüzeségöket megtartják. Öten megesküdtek; de a' hatodikat reá nem lehetett venni, mivel a' mint mondá, az ő lelkiismérete meg nem engedné, hogy olyan tsekélységért megesküdjék.

M e s e.

Ha fülem gyúl, szám halált szór,
De tsak úgy, ha tollamat
Kezed húzza, 's gyomromat
Előbb megtöltötte por.

Rejtett szó.

En egészen vagyok Baranyának feje,
Megfordítván lábom vas békóknak helye:
Jegyzés: A' 24-dik Számbeli Mese:
Bór, és Boros-hordó. Rejtett szó: Tárkony:
Tár, Kony. Tótul Lovat téssen.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(26.)

Łovagpálya a' Romaiaknál.

A' Római Nemesek nagyon szerették a' lovakat, úgy hogy, mivel háborúban is lovon szolgáltak, Lovagoknak neveztetének. Így a' Nemzeti Játékok is, mellyek az úgy neveztetett Circusban (a' mit mi a' Mulsátságokban hosszasan leírtunk) tartattak, nagyobb részint lovaglásból, és kotsizásból állottak. A' játékra készült kotsik többnyire kitsinyek, s alacsonyok voltak, — néha két lovúak, midőn az egyik lónak feje nének, másiknak feketének kellett lenni, hogy a' nappalt, és éjt jelentenék; néha három lovúak; néha pedig négy lovúak, midőn a' lovak egy sorba fogatva az esztendőnek négy szakaszát ábrázoltak, s a' Napnak tiszteletére rendeltettek. Seuerusnak diadali boltívén hat lovak vagynak egymás mellett a' kotsiba fogva. Nero hét- s tíz lovat is fogatott egymás mellé. Faustinának; és Lucius Verusnak pénzein négy elefántokat láthatni szekérbe fogva.

A' kik a' lovakat hajtották, kotsisoknak hívták, még pedig 2—3—4 lovú kotsisoknak (*Agitatores bigarii, trigarii, quadrigarii*) kik külömbféle színű öltözetektől külömbféle nevet viseltek. Elejéntén tsak két osztályok volt a' kotsisoknak: fejér osztály, vörös osztály (*factio rubea, russea, rosea*) mellyekhez még kettő adatott, pázsit zöld, és Velenci, vagy is kék osztály, mellyek öszveséggel az esztendőnek négy szakaszát jelentették: zöld a' tavaszt; vörös a' nyarat; fejér az őszt; kék a' telet. Domitián arany, és bibor osztálya a' négyen fellül nem sokáig tartott. Ezen Circusi osztályok későbbben által mentek a' kotsisokról még a' népre is, úgy hogy a' köznépből kiki valamellyik osztálynak a' pártjára tartoznék, melly gyakran sok czivódásokra adott alkalmat.

Az osztályos kotsisok (*factionarii*) többnyire szolgák, vagy volt szolgák; néha idegenek voltak; későbbben pedig nemes ifiak, sőt Caligula parantsolatjából tanátsbeli férfiak is kénytelenek voltak ezen bár mi alacson szolgálatot tenni. Külömben még a' Tsászárook is megalázták arra magokat, a' mint Caliguláról, Neróról, Vitelliusról, Commodusról, Caracalláról és Heliogabalusról olvasni lehet. A' kotsit mindég balra kellett igazgatni. Az a' hely, a' honnan a' lovak megindultak, fejér lineának neveztetett, közel a' földalatti helyekhez (*carceres*) millyenek mind a' két oldalról hatan voltak, de a' mellyekből tsak négynek nyitattott fel a' ka-

puja, még pedig csak az egyik oldalon; úgy hogy minden osztályból egy kotsi ugyan azon időben indulna ki (a' különböző színek szerint) míg nem egyik a' másikat megelőzte volna.

A' lovaknak hajdan egy forma betségök volt a' kotsisokéval: gyakran emlékezet jelek emeltettek nekik, s kivésettek palma ágakkal drága kövekre is, a' mi azoknak Circusi győzedelmeiket jelentette. A' lovaknak neveik leginkább hazájoktól, vagy színektől vétettek. Illyenek p. o. Abascantus, Acceptor, Admetus, Advola, Aethereus, Aiace, Amor, Andremon, Aquila, Arcadius, Armatus, Baeticus, Ballista, Barbarus, Bubalus, Callidromus, Callidus, Callinicus, Candidus, Catta, Celtiberus, Centaurus, Chrysippus, Cotinus, Cupido, Daedalus, Delicatus, Domitius, Dromus, Eminens, Eutonium, Exactus, Excellens, Felix, Felicissimus, Floridus, Frugiferus, Gaetulus, Garrulus, Gelos, Gemmula, Glaphyrus, Hederatus, Helius, Hirpinus, Inclutus, Indus, Innocens, Juuenis, Latinus, Licentia, Licentiosus, Lucidus, Lucinus, Lupereus, Lupus; Lybius, Maculosus, Maurus, Melissa, Memnon, Menippus, Murra, Mysticus, Nicolaus, Nitidus, Nobilius, Noricus, Oceanus, Palmatus, Palumbus, Pardus, Passerinus, Patronus, Pegasus, Perdix, Petulans, Phaedrus, Polynice, Pungio, Purpurio, Pyralus, Rapax, Romanus, Romula, Romulus, Sagitta, Satorus, Signifer, Siricus, Smarag-

aus, Superbus, Tiberis, Tigris, Tuscus, Valentinus, Vastator, Victor, 's a' t. Legtöbb lovak kerültek Aficából, de másunnak is, leginkább Hispaniából, Galliából, Mauritanianakból, Lacedaemonból, 's a' t. A' kotsisok neveik ritkábban jegyeztettek fel, mint a' lovakéi; néha pedig a' lovat is a' kotsis nevérol nevezték.

A' Lovagok, kik kotsi nélkül vetekedtek a' Circusban, azon a' lovon kívül, mellyen ültek, egy másikat is vezettek magok mellett, úgy hogy míg hétszer futnak körül a' pályát, szüntelen szökdösniök kellene egyik lórol a' másikra. Neveztettek ezek szökdösöknek (Desultores, κελιδες) valamint lovaik is magokrol a' lovagokrol ugyan úgy hívatlak (equi desultorii). Ilyen szökdöső lovagoknak gyakran nagy hasznok volt a' hadakban is. Livius bizonyosága szerint Hasdrubal seregének jobb szárnyán mind ilyenek állottak. A' legjobb ló Festus szerint Marsnak áldoztatott.

Házi, 's Mezei Gazdaság.

Jól élő marhák közt ritkán történik, hogy a' tehén az özödéstől idegenkednek: de még is volt példám reá tulajdon majorságomban, hogy az istállóban tartott marháimnak semmi ösztönök sem volt a' szaporításra. Feloldozó ingerek előségezik ezen fogyatkozást,

's én úgy tapasztaltam, hogy a' piskolecz ugyan annyi sóval vegyítve mindenkör nagyon hasznos volt ezen célra. A' velebánás módja ez. Egy tehén számára venni kell fél evő kalán sót ugyan annyi piskólczezal, mellyek öszve vegyítettvén gyenge papiros tekertsbé bé tsináltatnak. Ekkor egy ember meg fogja a' marha fejét, 's húzza felfelé szarvainál fogva; egy másik ki húzza a' nyelvét, a' mennyire lehet; a' harmadik bé teszi a' papiros tekertset a' nyelvre: midön a' nyelv elbotsátatván, még a' fő mind addig felfelétartatik, míg a' marha le nem nyelte a' papirost. Ennek ehgyomorra kell esni, 's azután két órával lehet enni adni. Harmad, vagy hatod napra még egyszer meg lehet tenni ugyan azt, midön bizonyosan nem leszön haszontalan. Általában a' piskolecz (*Antimonium crudum*) nagyon jó a' marhának egésségére, 's tenyészésére. Azt merem állítani, hogy piskolecz nélkül semmi marhát nem lehet jól meg hizlalni. Lovaknak, disznóknak, szarvasmarháknak egy aránt hasznos részint mint orvos szer, részint mint a' mi a' hizlalást elő segíti. —

(Neue Annalen der Mecklenburgischen Landwirthschaftsgesellschaft 1813):

Mihelyt azt tapasztalja valaki, hogy a' kutya gyakran prüszszent, keheg, bágyadt, kedvetlen, kiváltképen, ha még gyanú is nagyon felöle, hogy más ebbel öszve marakodott: tsalhatatlan orvos szer a' következő.

1 lót Piskólcz

$\frac{1}{4}$ lót Rhabarbara,

$\frac{1}{4}$ lót Kénvirág.

$\frac{1}{2}$ lót tiszta salétrom.

mellyből, ha a' kuta kitsiny, egy késhegy-nyit vajban, (Vajas kenyéren) ha pedig nagyobb, két annyit kell adni, kétszer napjában. E' mellett melegen kell lennie, 's gyakran itatni, mert az orvosság izzasztó. —

Egy Német Gazda a' következő számve-
tést teszi: 500 □ ölnyi szántóföldnek béve-
tésére kell 7 Véka gabona; ha ugyan azon
földet béültetnék gabonával, elég volna fél-
Véka gabona. És így $6 \frac{1}{2}$ Vékát mindég el-
vesztegetünk. Tegyük fel, hogy egy nemes
telek áll 80-szor 500 □ ölnyi földből, en-
nek bévetésére kell 500 Véka (140 Kőből)
gabona, holott ha ültetnék, 40 Vékánál több
nem kellene, mivelhogy az ültetésnél min-
den gabona szem illendő mélységre tétetik.
Elvész tehát minden olyan jószágban 520
Véka (130 Kőből) gabona. Mennyi pénzt ér-
ne ez esztendőnként? Hát ha egész Sach-
sent felveszszük, a' hol p. o. elszórhatnak
esztendőnként 1,000,000 Kőblöt: midőn ül-
tetve bélehetne érni 70,000 Kőböllel. Itt a'
veszteség esztendőnként 930,000 Kőből,
mellyből betsülettel élélhetne 186,000 em-
ber. Mind addig, mig ezen vesztegetés meg
nem szűnik, nem mondhatjuk, hogy a' gaz-
dálkodás jó lábon áll.

Nevetséges tréfa.

Preville, Francia színjátész, Alboret Gróf, 's egyéb pajkos ifiak, sokszor tréfát űztek Poinsinét Poétából, kinek nagyon kevés világismérete volt. Egykor szalad Preville sebesen Poinsinethez, 's beszéli neki, hogy az udvarban egy Tüzernyő helye megüresült, mellyre neki alkalmasint jó volna magát jelenteni. Poinsinet kérdi: mitsoda tisztség legyen az? tudjuk, monda amaz, hogy a' király nem olyan tüzernyövet tart szelölője előtt mint mások; hanem embert, ki a' tüz és király között álljon mindég, akár-mellyik szeglet felé forduljon a' király, még pedig azon tulajdonsággal, 's tehetséggel, hogy ha a' király megúnta magát, eleven Tüzernyőjével múlathassa magát. Szép alkalma vagyon a' Tüzernyőnek gyakran, hogy jó barátja mellett egyet kettőt ottan ottan szöllhasson. Poinsinet magán kívül volt az öröm miatt, 's tudakozta szorgosan, hogyan lehessen azon hivatalt megkapni? Ne tegyen az Úr semmit egyebet, monda a' másik, hanem tsak próbáljuk meg egyszer, ha vallyon alkalmas leszén é azon tisztségre: a' többi az enyém. Ezen próbatételre nap rendeltetik. Öszve gyűjti egy Restaurateurhoz néhány jó barátit ebédre. A' szelölőben ég a' tüz, 's rakják erősen, mellyet Poinsinetnek békével kellett tűrni. Az ebédelők mindég a' Tüzernyői tisztség fontosságáról be-

széltek, 's kérték külön külön ötet, hogy ha hivatalába bététetnék, egynek egy, másnak más kegyelemért esedeznek a' Király előtt. De Poinsinet tsak nem felsúlten kiugrik a' szobának egyik szegletébe, 's mondja egész szomorúsággal: Nem én! az ördög állja ki azt! nekem nem kell az a' tisztség, ha éhen megkellene is halnomi.

M e s e.

Tolla nintsen még is repül,
Szarva nintsen még is szúr,
Kissebb az ökörnél, nagyobb a' bolhánál,
Danolva dolgozik maga kis házánál.

Rejtett szó.

Mást uralok hanggal: fej nélkül engem uralnak.

Jegyzés: A' 25-iki Mese: Puska. —
A' Rejtett szó: Bar, rab.

Hasznos Műveltségek.

1818.

(27.)

Nyelv-tudomány (Philologia)

A' Philológiának nevét néha tágabb, néha szorosabb értelemben veszik. Szorosabb, értelemben teszen az öszveséggel minden isméretet, valami tsak a' nyelvet illeti. A' Philologia ezen tekintetben nem áll a' nyelvnek tsupa megtanulásában, hanem ki terjed mind arra, valami avval öszveköttetésben vagyon, millyenek: a' Grammatica, Lexicographia, Critica, Hermeneutica, Metaphrastica, Methodica, és Didactica. Mivel a' nyelv egy eszköze az isméret szerzésének, ki jelentésének, meg határozásának, 's mind avval a' mit általa meg szerzünk, ki jelentünk, 's meg határozunk, szorosan öszve függ, láthatni, melly nagy haszna legyen a' Philológiának.

Az újabb időkben még felsőbb szempontból is kezdették nézni a' Philológiát, melly annak tágabb értelmét határozza. E' szerint egy egész alkatot formál az, mellynek a' nyelvtudós tsak fenekét, nem pedig egész épületét teszi. Ezen értelemben magában foglalja a' Philologia a' régi és újabb

müvelt nyelveknek, 's a' rajtok irt könyveknek isméretökön kívül még azon segédtudományokat is, mellyek azon tudományos kintseknek pontos, 's világos végig nézésökre szükségesek. Ide tartoznak főképen a' Történetírás, Földírás, Időszámlálás, Régiségek, Fellülírások, Emlékezetjelek, Pénzek, Mestermüvek, Költő-mesterség, Ékes szóllás, 's minden szép mesterség öszveséggel. Ezen meg határozásból által láthatja kiki, hogy a' Philologia nem tsak az emlékező tehetséget gyakorolja, nem tsak az alsóbb lelki tehetségeket műveli; hanem a' jó izlést, 's a' tsinosodást is elő segíti, 's érleli az ítélő tehetséget, 's élesíti az értelmet. Söt nem tsak úgy nézhetni a' Philológiát, mint tsupa eszközt, hanem úgy is mint czélt, 's mint az emberi isméretnek egy fontos tárgyát. Olyan tapasztalatokra vezet az bennünket, mellyek az emberiségnek történetire, különösen a' Nemzet tökéletesedésére, söt a' külső historiákra is felette fontosak.

A' hajnyiretés veszedelmes volta.

Próbatételek, 's tapasztalatok bizonyítják, hogy a' hajszálak ugyan annyi tsövetskék, mellyekben egy olyan nedvesség kering, a' melly az állatitest minden nedvességének öszveségéből veszi eredetét. Hogy a' hajszálak ilyen tövöktől hegyökig nedvesség-

gel tölt tsövek legyenek, világos a' következőkből. 1.) Fejérfalon világosan megláthatni a' hajszálból ki ment pára árnyékát. 2.) Néha az izzadtság még előbb kezdődik a' hajon, mint a' testnek egyéb részein. 3.) Sok embereknek zsíros a' hajok; mintha olajjal volna meg kenve. 4.) Fésű, kalap, ruhagallér elszennyeződik a' hajtól. 5.) A' szöke, 's vörös hajú embereknél valami röt festék izzad ki a' hónalatt. 6.) Ha a' hajnak tövéből semmi nedvesség nem menne fel annak hegye felé, nem lehetne meg fogni, a' haj növést. 7.) Próbátételek bizonyítják, hogy a' lenyitett haj, ha vízbe tétetik, még azután is nő, valamint a' holt testeké is, ha nedvességet szívhat magába. 8.) Tapasztalni lehet azt is, hogy a' hajszálnak elsőben a' hegye őszül meg, mikor még a' töve felé egészen barna. 9.) A' hajnak is vagyon nyavalyája. Illyen Lengyel országban az úgy neveztetett *Plica Polonica*, mellyben az egész test életének zavarodása után a' haj sűrű fürtökbe ragaszkodik, őszve bomlik, 's szálankint megvastagodik, több szálak valami enyves nedvesség által őszve tapadnak. Néha a' *Plica Polonica*-ban 4-5 réfnyreis meg nő a' haj, a' mit, el vágni veszedelmes volna. Forró betegségek után gyakran egészen megfejedik a' haj, melly az előtt barna volt, 's nem is barnúl meg többé soha. Az is gyakran meg esik, hogy a' haj, 's szőr mindenütt ki hull bizonyos nyavalyák után. Egy Predikátor, I.

B. Riquier Úr hosszas betegeskedése után egy reggel, midőn fel költ háló süvegével együtt minden haját le vette a fejéről; de le hullt szakálla is, valamint szemszőre, szemöldöke; az újra ki nőtt haj fejér volt. Az indulatoknak is nagy befolyások vagyon a hajra: a rettenésben, 's haragban felállnak a hajszálak, mint a megharagutt matskának a szőre. Schenk azt beszéli egy ifúról, hogy midőn egy ölyv-fészket akart el szedni, le esett, 's fenn akadt egy kőszikla hegyen: midőn ki mentetett veszedelméből, haja egészen őszülve találtatott. A haj hasznát némellyek abban helyheztetik, hogy annak számtalan végetskci a levegő gyanta erejét szívják magokba. Innen a hajnyíretés is több vagy kevesebb veszedelemmel jár. Gyermekeknek a haját nem jó el vágni, mert gátolja a testnek ki fejtődését, leg inkább az agyvelőét. Felse rdülteknél niats annyi veszedelem, de itt sem kellene soha is valakit egészen meg kopaszítani: mert ez több tekinteteből ártalmas.

A' salétrom savany szesznek különös ereje a bélehellőkben.

Az 1806 diki télen, így szól Woodhouse (Bibliot: Britan) meg lehető s mennyiségeligen jó tiszta salétrom savanyszeszt (gáz) készítettem, mellyből Latrobe Henrikkel,

egy 14 esztendőös ifjúval tsak keveset bé le-
 helltettem. Egy minutum után el kezdett
 dolgozó házamban keresztül, kosúl szalad-
 gálni, rugdosni a' földhöz, nevetett kimond-
 hatatlanúl, szemeiből könnyvtseppek hulltak,
 's ajaki kevéssé tajtékozottak. Látván, hogy
 ezen jelenetek nem tettetésből valók, ugyan
 azon mértékkel másokon is próbát tettem.
 Machan Úr még a' bészivás alatt el ájúlt,
 's három minutumra eszmélt fel. Thornton
 Úr háborodott tekintetet mutatott 's egy ülő
 padra ugrott fel a' dolgozó házban, de ke-
 véssel azután észére jött. Martin Úr fel e-
 melte karjait feje felett, 's ugrált a' házban.
 Pope Úr keresztbe tette karjait egész mélt-
 ósággal, 's a' leg kevélyebb megvetéssel
 vizsgálta a' gyülekezetet. Barton Úr egészen
 el vesztette maga eszmélését. El kezdett ide
 's tova futosni, bögött, mint a' dühödt bi-
 ka, 's rugdosott mindent, a' ki útjában állt.
 Nyolczad napra újabban próbálta, 's ugyan
 tsak akkor is hasonló jelenetekkel, mineku-
 tána pedig bódulása el múlt, nagy erőben
 érzette magát. Allison Úr el ájúlt. Priole-
 lean Úr mágan kívül ragadtatott. Megyek
 a' mennybe, így kialta fel, istenek! — tsil-
 lagok — üstökös tsillagok — égi jegyek — Ma-
 homed paraditsoma — Elyziomi Mezők — mik
 vagytok ti ahoz képest, a' mit én látok! ek-
 kor el vesztette maga eszmélését. Pater-
 son Úr igen hangosankaczagott, szinte úgy
 Curtis Úr. Báro Breton gyönyörű érze-

ményekben úszkált. — Levos Úr dühösen megharagutt, meg kapott engem nyakraválónál fogva, 's meg tépásztá ruhámat: akkor el kezdet ugrálni, 's lökdösött mindent, a' ki útjában állt. Most már meg vagyok győződve felöle, hogy a' salétrom savany szesz mind azon jeleneteket előhozhatja, melyeket annak a' híres Davy tulajdonit. Silliam Úr Vali Professor Connektikutban ugyan ezt írja nekem magáról, ki az én próbatételmet követte, 's mind magán, mind másokon hasonló jeleneteket tapasztalt. —

Hadi Vezér okos Fortélyai.

Sertorius derék férfiú, 's jeles vezér szükség idején hazugságot költött, levelet írt maga magának Roma. nevében, tettette, hogy álmokat látott; ha látná, hogy azok katonái sziveikben valamit érhetnének. Leg nevezetesebb fortélyja az, a' mit egy fejer nöstényszarvassal üzött, mellyet pedig neki egy Lusitáni ajándékozott. Erről ő azt költötte, hogy Diána adta volna neki, 's hogy a' szarvas mondaná meg mindazt, a' mit a' katonának parantsolni kellene. Innen bár mit parantsolt is, egész pontossággal teljésíték azt a' katonák. De egyszer a' szarvas el szökött, 's darab ideig egy tóban lappangott. Sertorius midön ezt meg izenné neki valaki, meg kéri azt, hogy semmit a' dolog felől ne szöllna másnak; hanem, majd ha ő a' maga vendé-

geivel együtt lenne házánál, botsátaná bé a' szarvast. Már előre el kezdette beszélni éj-jeli álmát, hogy el vezett szarvasa neki meg jelent, vissza jött, 's a' mint szokott jövendőt monda. Az alatt épen bé jön a' szarvas (mert bé botsátatta) mellyen a' könnyenhi-vők el bámúltak, 's hitték a' dolog valóságát. (A. Gellius. N. A. Lib. XV. cop. XXII.)

M y t h o l o g i a.

Ceres, az öreg Saturnusnak, és Rheának leánya, ábrázolta a' Természetet. Neki tulajdonítják a' föld-művelésnek, 's gabona használásának találmányát. Jegy képe ő egyszer'smind a' földnek is, mellynek méhéből a' gyümöls terem. Sicilia, a' gabonával dús sziget volt az ő hazája. Azt mondják, hogy elsőben is itt kezdette a' gabona termesztést, míg nem több tartományokat is meglátogatna. Pluto az ő leányát Proserpinát elragadta. Ceres meggyújtá szövétnekét az Aetna tűzén, 's tébolygott egész kilencz napokig a' földön minden eledel, és nyugalom nélkül, míg Eleusisbe nem jutott, hol őtet Celeus barátságosan fogadta. Ezért Ceres meggyógyította annak beteg fiát, 's örök ifúságot, és halhatatlanságot is akart neki adni, de a' mit az anya helytelen kívánságával elrontott. Ekkor Celeus öregebbik fiának Triptolemusnak húzát adott, hogy azt elvetné. Jupiter szerette volna, hogy Ceres ismét O

lympba menjen, mellyért Irist követségbe küldte hozzá. De Cerest az anyai érzékenység inkább csak leányának keresésére határozta. Parantsola azért Jupiter, hogy Proserpinát botsátának vissza, a' mi meg is történt azon feltétellel, hogy mivel már néhány pomagránát magvat megevett volna Plutónál, legalább egy részét minden esztendőnek az all világban töltené. Ceres ekkor vissza tért Olympba. Az ő tiszteletére ünnepelte Görög Ország az úgy neveztetett Thesmophoriákat, 's az Eleuzisieket. Festik egy Aszszonyosság formájában fején kalász koszorúval, 's kezében szövetekkel. Gyakran mák vagyon fején, 's kezében sarló. Mint az emberi nemzet tápláló annyának nagy teltseteket tulajdonítanak neki.

Mesés kérdés.

Mi megy keresztül a' Dunán legfényesebb nappal is minden árnyék nélkül?

Rejtett szó.

Egészen átkozzák ezt a' vén aszszonyok:
Keresve keresik naponként a' lányok.
Az első felével kenyerét keresi,
Kinek Mesterségét olló czimerezi.

Jegyzés: A' 26-iki Mese: Méh. —
Rejtett szó: Húr, Úr.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(28.)

Bajvívás Ámorral.

Szabadon Anákreon után.

Hah, már fogok szeretni!
Kaczagtam eddig Ámort,
Ki méz-szavával egyre
Édesgetett magához.
A' szép Clóét vezette
Elömbe, 's kért szeressem,
Viszont tüzét ajánlva.
De bölcs valék magamra
Vigyázni, 's elkerültem
A' cselt, 's kaczagtam újra.
Fellobban a' kis Isten,
Dühödve kap nyilához,
'S kettős csatára hív - ki.
Láncsát, paist ragadván,
Panczéllal, és sisakkal
Fedezve, nagy' merészen,
Egy új Achill, elébe
Megyek. Csatázni kezdünk.
Sokáig eggyikünk sem
Győzhet. De, ah, az álnok

A' mint ürülni látja
Tegzét, az ívre fekszik,
Ès önnmagát egészen
Nyilként belém repíti.
Nincs haszna a' paisnak,
Eltünt hiú reményem!
Érzem, hogy ő örökké
Gyöz, a' midön belölröl
Üz harcztot a' kegyetlen!

P. Sz. A.

A' Szüzesség oltalma.

Appius Claudius, egyik a' Tizférfiúság Tisztjeiböl megszerette L. Virginiusnak, tisztos Római polgárnak felserdült szép leányát. Elkövetett a' fajtalanság minden fortélyt, melly által igérettel, 's ajándékkal a' leánykát meglehetne ejteni. De haszontalan minden próbálgatás: a' szemérmes szüzzel semmire sem mehetni. Eröszakra kél a' dollog, mellyre minden alkalmatosság kedvezni látszott. Volt a' búja tisztnek egy embere, M. Claudius, kinek megparantsolja, hogy a' leányt, midön az iskolába menne (közel volt a' Törvénszékhez) fogná el, és mint szolgálójától született szolgáló leányt idézné a' Törvénszék elejébe. Virginius épen nem volt a' városban, hanem katonáskodott közel a' városhoz Kapitányi ranggal. Annál dühödtebb a' bújaság reménye, 's kívánsága. Elkezd tehát a' gonosz kerítő a' magára válalt

fortélyt játszani: megfogja a' leányt, 's mi-
dön a' nevelő aszszonynak lármájára nagy
tolongás támadna, vonja azt a' Törvényszék-
hez, hogy törvényes úton, nem pedig erő-
szakkal látszanék tenni, a' mit művelt. A'
vád abból állott; hogy a' leány az ő házá-
nál született, 's lopva vitetett Virginius házába,
mint hamis szülött: ezt ő megbizonyíthatja
magának Virginiusnak az ítéletével, kivel
ezen dologban még nagyobb törvénytelen-
séget követtek el. Külömben akár mint legyen
a' dolog, a' szolgáló-leány az Úráé. „A' le-
ány védlői erre megszóllalnak, hogy mivel
Virginius most is a' Köz-társaság ügyében
forgana, haza kellene őtet elől hívatni: mert
igazságtalanság volna az atyának távúllété-
ben a' gyermekek eránt pörlekedni: halasz-
tani kell, míg Virginius meg nem érkezik,
a' ki pedig két nap alatt haza jöhet”. Erre
Appius: Megegyezek, úgymond, mindenben;
de mivel még is a' leánynak Atyja itthon
nints, igazságosnak látom, hogy az Úra ve-
gye azt keze alá addig is, míg a' haza jött
atya előtt fel nem vétetik ismét a' pör. „A'
törvénytelen végzés ellen még nagyobb lár-
ma, 's tolongás esik. Elő áll a' többek kö-
zött Icilius, a' leánynak jegyese, 's Numito-
rius, a' leány anyjának öttse. Nagy a' vára-
kozás: mert Iciliusban a' nép nagyon biza-
kodott. Ekkor Icilius, kit a' poroszló avval
akart elútasítani, hogy már a' végezés meg-
vagyjon: Hát Appi! fegyverrel kell e' enge-
met dháríttatnod, úgymond, hogy tsendes-

ségben vidd véghez, a' mit elakarsz titkolni. Ezt a' Szüzet én fogom feleségül venni; bár hívd öszve azért minden Tiszti-társad poroszlóit; 's oldasd ki veszsződöt, 's bárdaidat: Icilius mátkája maga házán kívül nem marad: mert ha már elvettétek a' polgármesteri segedelmet, 's a' népnek följobb idézését, mint a' szabadság védlésének két erős várait, legalább gyermekeinken, 's házas társainkon nintsen bújaságtoknak hatalma, dühösködjete hátainkon, 's nyakszirtjainkon: de a' szüzesség bátorságban legyen. Ha ezen a' szüzön erőszakot tesztek, én mátkámért a' jelenlévő Rómaiaknak; Virginius pedig egyetlen leányáért a' katonáknak, 's mindnyájan mi, az Isteneknek és embereknek segítségökért fogunk esedezni. Gyilkosság nélkül végzésed meg nem esik, mellyért gondold meg Appi, kérlek, mitsoda lépést téssesz. Virginius védje leányát, ha előjövend, én pedig hogy mátkámat szabadságba helyeztessem most, készebb vagyok meghalni, mint hűségemet megszegni. Appius engedett Iciliusnak, de nem mintha Iciliusért, hanem tsak a' távúl lévő atyáért, 's a' szabadságért tenné azt: azon feltétellel mindazáltal, hogy ha másik napon az atya meg nem jelennék, megérné ő tulajdon poroszlóival is, hogy a' háborgókat letsendísítse. Azonnal, hogy a' törvénytelenység végbe vitele elhalasztatott, kiválasztanak a' leány védlői két serény ifiat, Iciliusnak öttét, és Numitoriust, hogy mennének sebességgel a'

táborba Virginiushoz, azon ízenettel, hogy ha a' következő napon meg nem jelenik, leánya elveszend. Appiusnak még késni kellett kevéssé, hogy ne látassék tsupán azért ülni a' Törvényszékben. Majd pedig hogy haza ment, írja ő is azonnal a' levelet Tiszt-társainak, hogy Virginiust el ne botsássák, vagy még fogságba is vessék. De a' gonosz tanáts el késett, mert a' levél tsak következő napon adatott által a' Tiszteknek, midőn már Virginius a' Városban volt. Korán reggel megjelent Virginius a' Törvény-szék-nél szennyesen leányával együtt, néhány aszszonyságokkal, 's nagy sereglő néppel. Kér mindent, 's esedezik, hogy ha ő minden nap fegyvert visel az ő feleségeikért, 's gyermekeikért, 's ha ő nála alig vitézkedett jelesebben valaki: lennének segítségül neki is: mert mit használ, ha a' Város ép-ségben vagyon az ellenségtől, gyermeiknek még is szenvedni kell. Hasonló beszédeket szóllott Icilius is; a' kísérő aszszonyok pedig tsendes sírásokkal erősebben indították a' szívet minden beszédnél. Mind ezeknek is ellenökre Appius felhág a' Törvény-székbe megáltalkodott nyakassággal, 's majd hogy kerítője kevés szovakkal elő adja ügyét, neki itéli a' leányt. Virginius pedig felfogván kezét Appius ellen: Iciliusnak szántam, úgy-mond, leányomat Appi, nem neked, 's házasságra nem paráznaságra neveltem ötet, hogy barom módjára rohanj a' szemérmert-lenségre: engedjék e ezek, nem tudom, de

reményem nem szenvedik azok, kik fegyvert viselnek. Ekkor nagy lárma esik, 's el lökdösik Claudiust, ki a' leányt mint szolgálóját keze alá akarta venni. De majd a' poroszló tsendességet parantsol, mikor Appius, haragos arczával, azt a' szint adván végzésének, hogy Icilius, Virginius egész éjenkint zenebonát, 's pártot ütnének a' Városban, parantsolja a' poroszlónak, hogy tágítaná el a' sokaságot, hogy az Úr a' szolga leányt meg foghassa. Az ártatlan leány maga maradt középen, midőn a' keseredett atya megkéri Appiust, hogy botsátná meg neki, ha merészen szólott személye ellen valamit, 's engedné meg egyszer'smind, hogy a' leánynak dajkáival (a' ki jelen volt) értekezhesék egy két szóval, mennyi igaz lehessen a' dologban, hogy ha nem vólna tsak ugyan atyja annak, könnyebb szívvel mehetne vissza. Appius hajol a' kérésre. Virginius pedig félre viszi leányát a' dajkáival együtt, 's kést kap egy mészárostól: „Evvel az egy móddal tehetlek vissza, úgymond, szabadságodba édes leányom” (ekkor keresztül szúrja a' leány mellyét) „Neked áldozom, 's a' te fejednek ezt a' vért, Appi”! Ez a' Történet Rómára nagy következéseket hozott.

Livius Hist. Lib. III. Cap. 20. 21. 22.

Apró Történetek.

Marlborough Herczegtől egy szép tisztséget kért valaki, Uram! ha, úgymond,

ezen hivatalt meg kaphatom, 1000 Gvinét adok érte, 's fogadom, hogy soha senki-
nek sem szóllok róla semmit. " Tudod e'
mint felele Marlborough; adj 2000 Gvinét:
mert a' tisztség megér annyit, 's eredj, mond-
jad mindennek, ha tréfát akarsz belőle üz-
ni.

Bassompierre kérde egy kapitányt: men-
nyi idős volna? Bizonyosan nem tudom, fe-
lele a' kapitány, — talám 38—vagy 48 esz-
tendő. Mitsoda? monda Bassompierre, 10
esztendőnyi különbség is olly tsekély az Úr
előtt. Éh Uram! felele a' kapitány, én tsak
pénzemet, juhomat, 's barmomat számlál-
gatom, de esztendeimet soha sem, mert tu-
dom, hogy azokat el nem lopják tőlem.

Sir Wathin Winne egy barátja előtt av-
val ditsekedett, hogy az ő familiáját egészen
Noéig fel viheti. " Óh! az úr még is tsak
egy fattyú ágatskája azon fának. Mitsoda?
monda Vinne, de én mikor Walésban voltam,
egy ollyan Familia fát láttam ott, melly öt
nagy Pergamen táblán állott, 's közepén ez
a' jegyzés volt: Ezen idő tájban teremtetett
a' világ. —

Rivalores Ezredes kapitánynak el hord-
ta az ágyúgolyóbis egyik lábát. A' Norvindi

ütközetben ismét el esett a' faláb is. Ostobák! monda Rivalores tsendes vérrel, nem tudják, hogy nekem még fél tuczet, vagyon a' bútyoraim között.

Petersborough Gróf, hires vitéz, 's hasonló Parlamenti Orator Herczeg Marlboroughnak, ki fősvénységéről nagyon isméretes, — soha sem volt jó embere. Egykor könyörögtek neki néhány szegények segedelemért, kik több jótévőik között Marlboroughot is emlegették. Én Marlborough nem vagyok, monda a' Gróf egész elevenséggel, mellynek világos bizonyására imhol még mindeniteknek egy egy Gvinét adok.

Londonban egy embert többször megloptak az Útszán, mellyért már olly félénk lett, hogy többé ki sem mert menni a' házból. Baráti tanátslották neki, hogy hordana pistolt magával. Igen bizony, monda amaz, hogy még azt is el lopják, tölem a' gaz emberek.

Rejtett szó.

A' fejemet sok emészti, magam mindent elemésztek.

Jegyzés: A' 27-iki kérdésre felelet: A' hang, a' Rejtett szó: Tükör, tü.

H a s z n o s
M ű l a t s á g o k.

i 8 1 8.

(29.)

A Magyar Petrarka Tisztelőjinek!

(Töredék több esztendők előtt készült: de még kézírásban lévő költeményből).

H a t o d i k É n e k.

De kelly tovább, Múzsám, 's járj útag' végére;
Siess a Bakonynak nyugoti szélére,
Ama' jeles Költő' kies lakhelyére,
'S örömet, szerelmet lehellő körére,

Ki, mint rég Királyát fegyverrel 's vérével,
Úgy ma Minervának szenteltt életével
Nemzetét szolgálván, — míg bölts énekével
'S mindent lelkesítő lanttya' zengésével

Ott a' hegyet völgyet érezni taníttya,
'S a' múltt idők' legszebb tsudájit újíttya, —
Mind saját nagy nevét halhatatlaníttya,
Mind Hazája' népét egyre boldogíttya.

Szállj-meg ott, 's nézd, mint él Honnyunk
Édenében

Imádva szeretett hölgye' hív ölében; —
'S szent magánossága' tsendes rejtekében
Lélvén, köszöntsed így baráttya' nevében:

Vitézlő Magyarok' jeles unokája,
Igaz jó polgárok' tündöklő példája,
Árpád' fijainak tüzes Petrárkája,
Néped' hív Bárdussa, ditső Poétája,

Kit, mint rég Orfeust Rodope' vidéki,
(Hol barmok, fák, folyók hódoltanak neki)
Bámúlva hallgatnak Balaton' mcllyéki,
'S büszkélkedve néznek Sümeg' vig tájéki;

Te, ki a' természet' anyai keblében,
E' rengeteg erdők' nyájas környékében,
Felleltt boldogságod' tellyes érzésében
Le-le dölsz egy vén tölgy' árnyékos tövében,

'S úgy nézed a' Világ' háborgó tengerét,
Úgy a' Föld' szédelő számos rab-emberét,
(Ki, véltt fő javának nem tehetvén szerét,
Átkozva késéri Fortúna' szekerét!)

Mig, nem bírván szíved' megindultt árával
'S elméd' gerjedező szent tüze' lángjával,
'S bajra kelvén Laura' hív imádójával,
Vagy Morven' Királya' ditső nagy fijával,

Úgy énekelsz Lízád' számtalan ékéről,
'S két egygyező jó szív' öröm-életéről, —
'S majd más hív Szeretők' bús történetéről,
Majd Nemzeted' régi vitéz erköltséről;

Oh Te, kinek lantod' bájoló hangjára,
Mint hajdan Amfion' alkotó szavára
A' száz-kapus Théba, Világ' tsudájára —
Úgy kél ma Szalának már több fellegvára,

Hol híres ösitek' puszta kő hajléki,
(Néhai nagyságok' gyászos romladéki)

Mint Szelmá' 's Balklúta' mohos döledéki,
Még imént tsak rókák' 's baglyok' menedéki,

Újra felépülvén Múzsád' énekében,
Égig emelkednek ditsőség' fénnyében, —
'S valamíg a' Duna' 's Tisza' környékében
Magyar leszzs, fenn lesznek emlékezetében:

Üdvöz' légy, Bajnokok' igaz nemes vére!
Elly! 's énekelly gyakran néped' örömére!
Terjeszd neved' hírét a' Világ' szélére,
'S légy még ott-is Hazád', Nemzeted' díszére!

Míg amott a' vad Márs, letévén fegyverét,
Nyugtattya hartzra kész száz meg száz ezerét,
'S itélvén a' népek' 's Királyok' nagy perét,
Másnak oszttya mások' országát, emberét:

Zengj Te a' böltseség' szelíd érdeméről,
Zengj a' főbb ditsőség' igaz ösvényéről,
A' béke' 's szabadság' arany idejéről,
'S e' két legnagyobb kints' hátor védelméről.

Ditsérd Minervának áldott olaj-ágát,
Mutasd a' halandók' földi boldogságát,
Terjeszd a' józan ész' mennyei világát,
Oszlasd ember-társad' lelki mély vakságát,

Ki, a' bölts természet' egyenes úttjáról
Eltérvén, 's lemondván ezer kész javáról,
Alig emlékezik régi mivoltáról,
Léte' 's származása' fő méltóságáról;

'S míg itt — majd hitéért buzgó vak hevében
Öl, dúl, éget, pusztitt hazája' keblében,
Majd az emberiség' 's szabadság' nevében
Onttya társa' vérét boszszúja' dühében,

Amott, nehéz lántzak tsüggvén a' nyakáról,
Gondolkodni sem mer jobb állapotjáról,
'S vagy átkozódva szóll nyomorgatójáról,
Vagy hárkedve járma mély gyalázattyáról!

Nem tekéntvén a' múltt setétebb idöket,
Nézd a' mai napot, 's a' mostan élöket:
Haborogva töltvén olly sok esztendöket,
Annyi szelvész után — hol találod öket?

Az ész 's tapasztalás partra vezették-e?
Vagy már böltsebbekké 's jobbakká tették-e?

— — — — —
— — — — —

Vagy van-e még, vallyon! ki ma sem láthattya,
Hogy a' népek' ügyét Isten igazgattya?

Ö! ki mindegygyiket földig alázhattya,
'S mint a' kertész a' fát, többől kivághattya;

És bár mindnyájokat előre serkenti,
'S veszélyes álmokból gyakran felrettentti,
De, ha bús végzését egyszer kijelenti,
A' vakmerö kevélyt többé meg nem menti?!

Zengj, zengj a' böltseség' szelid érdeméről,
Zengj a' föbb ditsösség' igaz ösvényéről,
A' béke' 's szabadság' arany idejéről,
'S e' két legnagyobb kints' hátor védelméről.

Viseld hív lélekkel felvállaltt igádat,
Folytasd víg erővel kiszabott pályádat,
'S halhatatlanítván nemzeti hárfádat,
Emeld énekeddel népedet, Hazádat.

Támogasd igéddel az eltsüggedt elmét,
Deritgesd andalgóbb társadnak értelmét,

Indítsd-fel mellyében tisztább gerjedelmét,
Az Igaznak, Jónak, 's a' Szépnek szerelmét.

Helyheztesse díszét szelid emberségben,
Érdemét erköltsi tökéletességben,
Erejét, oltalmát szoros egygyességben,
De fő bizodalját 's reményét — az Égben!

Bár minden jó tettét itt bér nem követi,
(Mert legszebb jutalmát magában lelheti!)
Roszszat szülnek mindég rossz tselekedeti,
'S a' bűn a' büntetést el nem kerülheti.

Szívében viselvén Istene' félelmét,
Követvén a' Törvény' egyenes értelmét,
Szeretvén 's tisztelvén Koronás Fejdelmét,
'S nem kérvén, nem várván senki' más' ke-
gyelmét,

Tartsa-fenn nemzeti szép tulajdonságát,
Nemes természete' saját méltóságát,
Veszélyre nem hajtó tüzes bátorságát,
Bajnoki nagy lelkét, igaz Magyarságát!

De, tudván fő tárgyát polgári létének,
'S része, tagja lévén Hazája' népének,
Felellyen-meg szentül kötelességének,
'S könnyebbíttse súllyát társa' köz terhének.

Érezze, melly szégyen 's gyalázat, azt vélni,
Hogy szabad, más' baját henyélve szemléli,
Az Egész' kárával tsak magának élni,
'S minden érdem nélkül — jutalmat remélni!

(A' buta kevélység' illy tsűf találmánnya
Bűn 's fertelem! ezt ő tudni se kívánja.

Erkölt, Emberiség, 's te, mennynek leánya,
Szeret Igazság! te légy nagy szíve' bálványa!)

Viseld azért, viseld felvállaltt igádat,
Folytasd hátor szívvvel kiszabott pályádat,
Szolgáld szünet nélkül népedet, Hazádat,
'S hidgyed, hogy örök bér követi munkádat.

Ébreszd a' nagyra-nőtt fiatal lelkeket,
'S jobb agyagból formáltt érzékeny sziveket;
Éleszd, neveld, intézd nyíló reményeket,
Jóra, szépre vágyó tűz-gerjedelmeket.

Mutasd a' múltt idők' fényes tükörében,
Régi Bajnokitok' tiszteltt erköltsében,
Mint élnek mindenkor nevek' jó hírében,
Nemzettyek', Hazájok' emlékezetében,

Mind azok, a' kiket Apolló' szavára
Hlió, szép tetteik' méltó jutalmára
'S később unokájik' intő példájára,
Felírt a' ditsősség' örök táblájára;

Mig számtalan mások, kik rég kevélykedtek,
'S érdemet, tudományt, nevet nem szerzettek,
Miólta márványok-alá letétettek,
Olyanok, mint a' kik soha nem születtek!

Vesd-el a' jó magot annak idejében,
Ültess, munkálkodgyál Hunnia' kerttyében,
Gyomláld a' maszlagot termékeny földében,
'S bízzál — a' Magyarok' kegyes Istenében!

Nem tsalhatván belső szentebb érzeményed,
Tellyes bizodalom légyen fő törvényed.
Egykor, egy tavasszal kikél veteményed,
'S szép gyümölsöt hozand virágzó reményed.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

i 8 1 8.

(30.)

Természeti Ritkaságok.

Ú s z ó S z i g e t.

A' Nieger vizén egy Senegáli vizáradás után Úszó Sziget formában jelent meg egy elszakadt föld-darab. Ment az új Délos' a' folyón, hogy la' tengerbe juthasson. Az ő kellemetes zöldsege, 's a' rajta lévő szép fák egész varázsló szigetnek mutatak azt. Azonnal hozzá evezett egy ladik, mellyből annak fáihoz köteleket kötöztek, hogy azt a' Senegál szigetnek fővenyével egyesítenék. Az egész falu oda gyülekezett, azt mondja Adanson, 's gyönyörködve szemlélte kiki az új világot. Földére mindazáltal nem mert által hágni senki is, mivel hogy a' fagyökereket ugyan annyi kigyóknak tartották. Az egész szigetnek általmérője tizenkét ölnyi volt Adanson mértéke szerint. A' rajta lévő fáknak mellyeket a' Szerétsének Billeurnek hívnak, nagyon vastag gyökereik voltak.

Az Adriai tengernek sok szigeti között, közel Velenczéhez 1713-dik esztendőben egy

ritka jelenetet lehetett látni. A' tenger fel-
forrott, 's habjai magasan felemelkedtek.
Szörnyű tsapkodással jött a' tűnemény, mint-
ha sok száz ágyúk dörgenének, 's olly erő-
szakos ropogásokkal, hogy a' szomszéd szi-
getek, sőt a' távolább lévők is megreszket-
nének. Végre láng és füst tsapott ki a' ten-
gerből, midőn a' durrogások kettőztetve
hallattak. A' láng és a' füst sziklákat szórt
a' levegőbe olly nagy erőszakkal, hogy azok
több mértföldre repülnének, míg nem a'
szomszéd szigetekre lehűltek. A' szomszéd
szigetek lakóik megrettenve mind más távu-
labbb lévő szigetekre költöztek. Tartott ezen
dühösködése a' tengernek egészen egy hóna-
pig, úgy hogy bár megszűntek is néhány
napokig az irtóztató jelenetek, majd ismét
ujult erővel állottak elő. Utóljára megnyú-
govék minden, a' midőn az elköltözött nép
ismét vissza ment előbbeni lakhelyére. Ré-
mülten néztek a' sziget lakosi még most is
azon tájra, a' hol a' szörnyű jelenetet lát-
ták; elbámúltak pedig mikor azon helyen
megpillantanák a' tenger színén felül a' feke-
teséget. Négy egész hét tölt el, míg végre
neki bátorodhattak némellyek, hogy a' fe-
kete folthoz közelítsenek. Végre megpróbál-
ták ezt is, a' hol minden felől magas kőszá-
lakat találtak a' tenger színén fellül, mely-
lyek a' széleket majd félmértföldnyi kerület-
ben vették körül. Belől a' kősziklákon nagy
sikság volt, fekete hamuval befedve, a'
milyent a' Vulkánok körül találhatni. Ez a'

hamu a' következett tavasszal már kizöldült, 's a' megszületett sziget kevéssel ezután sok embereknek lakhelyet adott.

Alig múlt el két esztendő, midőn a' Természet ezen borzasztó, de sok tekintetben nevezetes játékot ismét elő kezdette. Néhány mértföldre az új szülött szigettől hasonló durrogások jelentek meg a' tengeren, mellyeket nem sokára a' láng, és füst, 's az ezekkel kiszórt ködarabok követtek. Újra egy sziget született, melly két esztendőre lakható lett. A' szigetek nem egyebek, mint a' tenger fenekének ugyan annyi hegyei. Ki hinné azért, hogy azon nagy hegyek tsupán a' tenger feneké alatt meggyúlt materia által állottak volna elő? Nem oltaná é ki azt azonnal a' tengernek özön-vize, mihelyest a' tengernek levegője hozzá férne a' repedéseken? Nagyobb erőnek kell lenni annak, a' millyennel, bár tsak felvétel (Hypothesis) legyen is ez, a' föld közép-pontjának tüze bírhat. — (Egy Német Tudós).

Afrikai Útazás.

Afrikának belső mivoltáról nagyon keveset tudtak az Europeiak még tsak néhány tizeddel is ez előtt. Az Angoloknak jutot eszökbe 1788-dik esztendő táján, hogy ezen Tetemes fogyatkozást helyre kellene pótolni. E' végre állott öszve az úgy neveztetett Afrikai Társaság, gazdag, 's előkelő Fér-

fiakból, hogy az útra, 's vizsgálódásra önn
kényt vállalkozóknak sükséges úti készületet,
's a' nemes cél szerint hasznos tanátsot, 's
intézetet adna. Leg'első volt a' magokat
el szántak között Ledyard, Ameri-
kai férfiú, kinek annyi alkalmatlansággal, 's
veszéllyel öszve köttetett munka teljesítésére
ezer közt sem lehetett volna párját találni
sem testi allotjára, sem számos tapasztalá-
sára nézve. Ő már ifiabb korában a' vele
született szarándoki hajlandóságból több esz-
tendőket az éjtszak Amerikai Vad emberek
között töltött, azután hajós katonai káplár
tisztségben meg került Cook kapitánnyal az
egész Földet. Ennek végbe vitele után szán-
dékozott Nutkasundba, Amerikának éj-
tszak-nyugoti partjára hajókázni, 's onnan
Amerikán egészen a' keleti partig keresztül
gyalogolni. De mivel ezen céljától elesett
a' miatt, hogy azon Börkereskedővel, kit
kísérni akart, meg nem egyezhetett, meg-
változtatta egészen szándékat, úgy hogy A-
merika helyett Európát kívánta bójárni, e-
gészen Kamtsatkáig. Illyen czéllal kijött Ang-
liából annak napkeleti részén, jött Dániába,
onnan Stockholmba, 's onnan mindenütt a'
Bothniai tenger-öböl mentében egyenesen Sz.
Péter Várába. Már az utolsó helyre gyalog,
's egy fillér nélkül érkezett. Folyamodott e-
zen sükségében a' Portugalliai Követhoz,
ki neki a' Londoni Tudományos Társaság
Elölülőjének, Sir Banks Jósefnek hitelére 20
Gvinét adott, 's egyszer'smind azt is ki esz-

közlötte, hogy magát azon Orosz Kiküldöttséghez tsatolhatná, melly épen akkor Sibériába igyekezett. Ledyard még Jakutskából, a' hol a' Kiküldöttség megállapodott, tovább emelte vándor botját, egészen a' Kamtsatki tengernek partjáig, de a' honnan, minthogy rajta a' jég miatt keresztül nem mehetett, vissza tért Jakutskába. Itten, talám hogy utóbbi útját minden engedelem levél nélkül tette, letartóztatták, 's majd katonai őrizet alatt kiküldték egy szánon a' Lengyel határokig, azon fenyegetéssel, hogy többet felakasztás büntetése alatt az Orosz földre béli lépni ne merészlene. Ismét kifogyott mindeneből, a' midőn Königsbergbe érkezék, mellyért ugyan tsak Sir Banks Jósefnek hitelére öt Guinét kapott, a' melly kevés költséggel eljutott Angliába. Mihelyt Londonba érkezett, egyenesen Sir Banks Jósefhez ment. Ennek azonnal eszébe jutott a' feltett cél. Ugyan is Ledyard magasságára nézve ugyan alig volt tsak középszerű is; de erős tsontalkatja, széles vállalai, teljes arczája, 's vizsgáló tekintete mind szembetünök. Ez volna alkalmas ember az Afrikai útra, gondolá magában Sir Banks Jósef, 's egyszer'smind elejébe adá neki, a' mit az Afrikai Társaság kíván, 's ajánl. „Arra én alkalmasnak érzem magamat, felele Ledyard egész határozottsággal, minden hosszas gondolkodás nélkül. „Hát mikor kezdene az úthoz” kérdé az Elölülő. Holnap reggel, felele Ledyard, Bravo! visszszonyozá Sir Banks Jósef

épen ilyen embert keresünk mi régen. Ledyard a' következő napon elútazott azon megbizottsággal, hogy Afrikát kelettől nyugotig járná bé, még pedig a' mennyire lehet a' Niger folytában. Már azon esztendőnek (1788) Augustusában Cairóba érkezett, a' hol leg inkább a' rab-áros piacson tartózkodott, hogy a' rab kereskedőkkel, a' tartománynak tulajdonságával, a' helynek fekvésével, 's a' helybéliek magok tartásával ismerkednék. Tudósítási, mellyekben ezeket leírta, 's az Afrikai Társaságnak megküldötte, bizonyítják ritka szemlélődő tehetségét, vizsgálódó lelkét 's mély értelmét, úgy hogy, ha Ledyard minden útazását hasonló észrevételekkel, 's ítéléttétellel írásban hagyta volna : útazása minden hasonló neműeket sokkal fellül haladna. Mitsoda kedvvel, 's határozottsággal kezdett Afrikai útjához, következő kinyilatkoztatásából világos. „Mindenféle nyomorúságot, 's fáradságot megszoktam”. Ha szenvedett valaha ember éhséget, 's mezítlenséget, én vagyok az; nem egyszer történt meg rajtam, hogy tsupán az által indítottam könyörületességre másokat, hogy eszevesztettnek néznének, 's nem egyszer tettetem magamat valóban kábúlnak, tsak hogy nagyobb veszélytől megmenekedhetném. Több szükségem szenvedtem, mint sem azt valakinek meglehetett volna vallanom, 's még ez után is megvallhatnám. De bár mi nehéz legyen is kiállni az olyan kísérteteket, soha sem tántorítottak meg szán-

dékomban. Ha életem marad, igyekezem teljesíteni azt is, a' mit az Afrikai Társaság reám bízott, a' mennyire erőm engedi. Tsupán a' halál akadályozhat engemet abban, de a' midőn nem enyém a' hiba, mivelhogy a' halál minden szerződést felbont. „Kár! hogy ez az ember ilyen hasznos céljának véghezvitelében a' halál által csak ugyan meggátoltatott. Ugyan is még ki sem ment Cairóból, a' midőn azon való boszszúságából, hogy az utazó tsoport a' Sennaeri útat napról napra halasztgatná, epés betegségbe esett, mellyből hogy hamar kigyógyúlna, maga fejétől egy dozis kénsavanyat, 's majd arra mivelhogy kemény gyomorfájdalmakat érze, erős hánytatót vett-bé. Még az orvos-ság hathatós munkássága alatt kiadta lelkét.

Az Aszszony-Nem ditsérete.

Alig volt valikinek több alkalma az emberi szívet több oldalról megismérni, 's magából a' tselekedetből megítélni, mint Ledyardnak, úgy hogy a' mit ő valamelly tekintetben meg ditsér, bizonyosan meg érdemli a' ditséretet. Örvendjenek az Aszszonyok az ő következő vallástételen: „ Minden éghajlat alatt, kifogás nélkül úgy találtam (igy szóll Ledyard) hogy az aszszonyi részvétel szeretettel teljes, kötelező ember baráti, 's gyengéd érzésű. Az aszszonyók mindenütt kegyesen érzenek, barátságosak, szivesek, 's er-

költs-szeretők; sehol sem gondolkodtak ők sokáig, mint gyakran a' Férfiak, ha jót tenni, 's ha könyörölni kellett. Nem fenyegettek, nem nagyra látók, 's nem gyanúsággal teljesek ők; a' módosság, 's a' társaság az ő gyönyörűségeik; könnyebben hibázhatnak ugyan a' Férfiaknál, de ellenben azoknál sokkal erköltsiebbek, 's a' jóra hajlandóbbak. Mindenütt, valahol barátságosan, 's szemérmességgel aszszonyokhoz folyamodtam, bizonyos voltam a' felől, hogy barátságot, 's nyájas feleletet kapok; a' Férfiakkal nem így volt a' dolog! Dániának pusztaságain, a' jeges Lapplandban, a' borzasztó Finnlandban, az önnhasznú Orosz birodalomban, a' szarándokoskodó Tatárok között, szóval mindenütt, minden kifogás nélkül az aszszonyok voltak azok, kik engemet éhezőt, szomjúhozót, fázót, ázattat, 's betegeskedőt oltalmokba vettek; szükségemből kisegítettek, még pedig mindenkor olyan világos jószívűséggel, melly nekem a' legnyomorultabb falatot, 's a' legroszszabb italt tsemegévé változtatta."

Rejtett szó.

Fut kiki négytől, mert roszzat másokra ki-
áltoz,

Befoglalva borít három; megmondja miért
van

Ez vagy amaz, kettő; visszasként Muzsika
zendül.

Jegyzés: A' 29-ki Mese: Aczél, kova,
tapló: A' Rejtett szó Kults, ár, Kultsár.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(31.)

A' szép Mesterségek mennyire függnek a' környül-állástól!

Ptolemaeusnak adakozósága Egyiptom-ba tsalogatá a' mesterséget. Egyiptomban a' Görög Királyok leghatalmasabbak, 's leg-gazdagabbak voltak minden örökösi között Nagy Sándornak. Az ő katona-táborok, ha Appiánusnak hihetni, állott 200,000 gya-logból, 30,000 lovagból; volt 300 hadi ele-fántjok, 's 2000 hadi kotsijok. Tengeri ha-talmok szinte olyan nagy volt, úgy hogy a' nevezett író 1200 három, 's öt evezős ha-jókat emleget. Alexandria az Atyafiszerető Ptolemaeus alatt tsak nem Athenává válto-zott. A' legnagyobb Tudósak, 's Költők el-hagyák hazájokat, 's Alexandriában keres-ték szerentséjüket. Itten tanította Euclides a' földmérést; itt éneklette Theocrit, a' gyengéded érzésnek költője, Doriai pásztor daljait; itt ditsérte Callimachus tudós nyel-vével az Isteneket. Apelles maga is Alexand-riába vette magát. Azon pompás ünnep,

mellyet a' mondatott Király tarta Alexandriában, mutatja azt is, mennyi képfaragónak kellett Egyiptomban lenni. Százával horlattak a' képek, mellyeket bizonyosan nem a' Templomokból vettek ki; abban a' nagy sátorban pedig, mellyet Athenaeus le ír, száz külömbféle állatok voltak márványból, mind a' leg jelesebb Művészek munkáik. De majd ugyan ezen idő tájon kezdett az izlés romlani, 's fájolni a' Görögöknél, mellynek okai között nem utolsó az, hogy a' Költők az udvarnál éltek, 's gyakran a' ma úgy neveztetett Pedanteriába estek. Callimachus, és Nicander, két tsillaga a' Ptolemaeus udvara Flejásának, vagy is a' Ptolemaeus hét Költőjinek ketteje, inkább tudósoknak, mint Költőknek akartak látszani, mellyért avult, 's idegen szovalkkal, 's szóllás módokkal akarták fitogatni magokat. Lycophron egy a' hét Költők közül dühültnek, nem lelkesedettnek adta ki magát, 's abban hiúszkodott, ha fáradsággal, 's veritékkel értették meg, nem pedig abban, hogy tetszenék olvasóinak. Úgy látszik, hogy ő kezdett legelől anagrammázni is a' Görögök között. Ekkor kezdetek a' Költők gyermekeskedni a' vers sorokkal is, mellyekből oltárokat, flautákat, bárdokat, 's tojásokat tsináltak. Még Theocritus is játszott néha a' szóval. A' Rhodusi Apollonius pedig tudva, 's akarva botlott a' nyelvnek legközönségesebb törvényi ellen. Winckelmann, minekutána ezeket előbeszéli, azt jegyzi meg reájok, hogy ha

ollyan költő mint Lycophron volt, megnyerhette mind az udvarnak, mind századának kedvét, méltán lehet azon következtetést húzni, hogy az udvarnak, 's századának nem volt ízlése.

Gazdasági Javallatok.

Roland de la Platiere a' diófa természetét többes szempontokból ajánlja. A' diófa asztalos munkára is igen alkalmas, a' mennyiben szép színt vehet-fel, 's eléggé megkeményedhetik, ha álló vízben, 's ganéjlámban sokáig hever. Még nagyobb haszna vagyon a' diófának gyümölsére nézve, mellynek olaja egy fontos ágát teszi sok helyeken a' gazdálkodásnak. Az ugyan igaz, hogy a' diófa mind vastag gyökereivel, mind árnyékával sokat árt egyéb növényeknek; de ez csak a' jó földben történik, — a' hol bár mennyi hasznot hajtson is gyümölsével, alig pótolja ki azt a' kárt, a' mellyet másokban teszen. Szerentsére a' diófa tenyészik a' legterméketlenebb helyen is, a' hol haszna nem tsekély. Innen nagy bővségben természetik a' diófát az Alpesnek minden lapályain, mindenütt a' Jura hegy mentében, úgy a' Vogezi hegynek vidékén is, a' Rhénustól Várig, Elasztól felső Provenczig. Egy nagy része Sveicznak, Genf körül, Savoya, 's Dauphinát táján nagy vesztéségnek tartja azt, ha valamellyik esztendőben a' diót tsapás éri,

Ezen helyeken a' dió olajat olyan jól tudják készíteni, hogy azt a' Provenczi Fa-olajnak is elejébe tehetni. A' mi a' fa tenyésztést illeti, arra a' végre fa iskolákat nevelnek, a' dióból kikelt növényeket elültetik, bé oltogatják. Az oltott diófának a' gyümöltse jobb mint az oltatlané, de az oltatlan fáról jobb az olaj, mint az oltottról. Így az alma bor is jobb az oltatlan almából, mint annak akármilyen nemesedett fajtájából. Milyen ezen magában bizonyos tapasztalatnak oka: nem tudhatni. — Az olaj készítésére szükségesek a' következő jegyzetek. Ha a' dió ki hántatott zöldhéjjából, meg kell azt szárítani, különben meg feketedik, 's meg rothad. Legjobb a' padláson ki teregetni, 's napjában kétszer háromszor meg forgatni; még pedig olyan helyen, a' hol a' levegőnek szabad mozgása lehet, melly végre főképen ködös, vagy nedves időben ki kellene nyitni ablakát 's egyéb nyílását a' padlásnak. Ha száraz a' levegő, két három hónapra a' dió is elégé meg szárad, 's olaját ki verhetni. Ezen végre ki kell a' dióbelet tisztogatni, hartyájától el választani, 's tiszta ruhán ismét szárítani. Ekkor a' fekete, vagy férges vagy akármint romlott dióbelet ki válogatják, 's elvetik: mivel az több kárt tenne az olajban, mint hasznot. Ha ez is meg esett, meg örölik a' diót, melly ekkor valami kovászos forma porból fog állani. Ezt réz üstbe teszik, 's kevésbé meg melegítik, sajtó alá vetik. De ha jó olajat akarnak készíteni, sokkal jobb azt hidegen sajtolni, mert a' meleg szaporít-

ja ugyan az olajat; hanem meg is keseríti, a' mennyiben sok savanyúságot is kibontakoztat a' dióból. Innen jobb először hidegen nyommi ki az olajat; 's azután másodszor meg melegítve sajtolni. 25 font dióbélből meg nyerhetni 13—15 font olajat. —

Genth Úr Stoberauban, Sleziában magból neveli a' kromplit. Az ő tanátslása szerint, ha a' krompli megért, 's ki lehet szedni, le kell szaggatni a' mágtokot, úgy hogy a' szárból is rajta maradjon valami részetske. Több ilyen mag tokok öszveköttetvén kűnn tartatnak a' szabad levegőn, szinte hideg őszig, hogy jobban meg érjenek. Ekkor öszve nyomják a' magtokot, az apró magvakat belőle ki szedik, 's mézgá)októl vízzel kiöblítik, meg szárítják, 's száraz helyen tartják. — Őszkor már el kell készíteni a' meleg ágyat még pedig olyan fekvéssel, hogy a' déli napra nézzen, az éjtszaki, és keleti oldalát pedig valami épület védje. Aprilisben megásni kevésbé az ágyat, 's bévetni véknyan a' krompli maggal. Éjenként oltalmazni kell a' hideg ellen szalma fődéllel; nappal nem szükség. Tíz nap alatt ki kél a' mag. Ha a' plánta már 4 hüvelyknyi magasságra nőtt, 's 6—8 levélkéje vagyon, a' mi Május elején esik, ki kell húzogálni vigyázva, 's a' nekí rendeltetett helyre, ha kövér a' föld, 1 1/2; homokos földbe pedig 1. lábnyira egymástól elültethetni. Genth Úr azt mondja, hogy a'

melly kromplija magról termett, elejénten ugyan vizes volt, de a' pinczében meglesztesedett.

A' S z e l e k.

Az égnek négy sarkalatjai: napkelet, nyugat, dél, és éjtszak elegendé ismeretesek. Ezek közül kelet, és nyugat változók; dél és éjtszak pedig állandók. A' nap nem mindég ugyan azon a' helyen kél fel; hanem vagyon nap, 's éj egyenlítő, vagyon nyári (solstitialis) és téli napkelet. Épen ennyi féle pedig a' napnyugat is. Innen ugyan annyi féle szelek. A' nap, 's éj-egyenlítő, vagy tavasz keleti szél neveztetik Eurusnak, hajnal szülte szélnek, másképen Ape-liotesnek, 's a' Római hajósoktól Subsolanusnak. A' nyár keleti szelet nevezik a' Rómaiak Aquilónak, a' Görögök pedig Boreásnak, tsikorgó szélnek, mivelhogy erőszakos, és hangos szokott lenni. A' harmadik keleti szél, a' tél keleti neveztetik Vulturusnak, görögül Euronotosnak mivelhogy az Eurus, és Notus között vagyon. A' három keleti szelek között Eurus a' középső. Ezeknek három napnyugati szelek fúnak ellenökbe. A' Caurus (görögül Ἀγέαιης) megfelel Aquilónak; a' Favonius (görögül Ζέφυρος) Eurussal áll általallemben; az Africus (görögül Ἄψ) Vulturussal ellenkezik. És így a' keleti, 's nyugati sarkaknak hat szeleik vagy-nak. Délnek pedig, melly ugyan azon helyen áll, tsak egy szele vagyon, az Auster,

görögül Νότος, melly nedvest tészén (νοῖς nedvesség), úgy hasonlóképen éjtszaknak is tsak egy szele vagyon, a' Septemtrionarius, görögül Ἀναρκτίας. Ezen nyolcz szelekből né-mellyek elhagynak négyet, 's tsak négyet vesznek fel: Eurus, Auster, Aquilo, Favonius, mivelhogy Homér' is tsak ezen négyet emlegeti. Némellyek ismét tizenkettőt számlálnak, mivelhogy még a' déli, és éjtszaki szeleknek is egyet egyet tesznek mind a' két oldalokra. Még ezen neveken kívül más neveik is vagynak némelly szeleknek, mellyek vagy a' tartománytól, vagy egyéb októl vétetnek. Így a' Gallusok a' nálók uralkodó szelet Circiusnak nevezik, talám azért mert kerengős, 's fejet szédít. Az Iapygia határiból jövöt az Apuliaiak Iapyx-nak hívják, mellyet én Caurusnak tartok, mivelhogy az nyugatról jön, 's Eurusnak fúv ellenébe. Innén Virgil azt énekli, hogy Cleopátra a' hadi ütközetből megszaladtában az Iapyx által segítettett Egyiptomba. Nevezetes az úgy neveztetett Caecias is, mellyről Aristoteles azt mondja, hogy az a' felhöt nem veri el, hanem inkább magához vonja, a' honnan szinte példabeszéddé vált: Magára vonja a' rosszszat, mint Caecias. Az úgy neveztetett Etesiák, és Előfutók (prodromi) bizonyos esztendő szakaszban, p. o. a' kutyá tsillagzattal jönnek elő. —

Fauorinus A. Gelliusnál. Noct. Att. Lib. II. Cap. XXII.

Erköltsi Regék.

„Végre jutottunk egy inkább lakható részébe a' völgynek. Egy öreg üle itt a' gyepen mély andalgásba merülve; feje a' gondterhe alatt kezeire hajlott. Tsörtető lépkedésünk ébreszté fel őtet; háborodott tekintetét az üres levegőbe szegezve így kiálta felénk: Nézzétek, imhol vagyon a' helye! nézzétek ezt a' szörnyű barlangot; láttam őtet vérében, megszaggatva, 's haldokolva". Ezen néhány szó, melly engem megrettentett, úgy látszott, megkönnyebbité az öregget, hogy szerentsétlenségét elő beszéllje. Volt neki egy 18 esztendősen egyetlen leánya. „Egy medve éhsége által megdühödve rohant ő reá, épen midőn a' szikla tövében füvet szede; elég bátran oltalmazta magát az ártatlan; repültem segítségül kiáltására: de oda lett gyermekem. Megbátorított a' kétségbeesés; botot kapék, vívtam a' szörnyeteggel, 's dühöm megkettőztette erőmet: a' vad leesik lábaim előtt; de gyermekem nintsen többé". Így szóllott az öreg, megreszketett egész testében, szemei meghomályosodtak, 's hullottak könnyei. —

M e s é s K é r d é s .

Még az atya a' világra sem jött, már a' fia a' ház tetején járkál. — Mi ez?

J e g y z é s : A' 30-ik számbeli Rejtett szó: Átok, tok, ok, kota.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

i 8 1 8.

(3 2 .)

M a t h i s s o n u t á n.

A' liget éjje legyen panaszodnak néma ta-
núja ;

Viszszonozott érzés emberi szívbe nem él.
Társod előtt rejtse könnyeidet, nyögj a' bu-
ta bércznek

Fájdalmad', gyengébb keble jajodra jajog:

Klauzál Imre.

Szevennei Boszorkány barlang.

Lojon Úr, Ganges Várasának Fő Adó-
szedője, a' természeti ritkaságnak nagy ba-
rátja, minekutánna Ganges vidékén több bar-
langokat megvizsgált volna, meglátogatta
az úgy neveztetett Boszorkány barlangot is:
Ezen barlang esik Gangestől $\frac{5}{4}$ mértföld-
nyire St. Baucillénél Roi de Tourach hegy-
nek tetején. Lonjon Úr békéjében több
nagy szalákat, de a' mellyek az ő tudni vá-
gyását ki nem elégíték. Végre talála egy
nyilást, melly olyan kitsin volt, hogy tsak

búva mehetett bérajta. Békért oda egy fá-
lyát, 's úgy találta, hogy a' hely kitágult,
's boltozatja föllebb emelkedett. Ez által ne-
vedétt kívánsága, úgy hogy néhány napra
az után széllyel vettette a' nyilást puskapor-
ral, hogy azt kitágítaná. Akkor egy hűséges
parasztjával bémene ismét, de csak ha-
mar vissza tért, mivelhogy olyan akadá-
lyok álltak előtte, mellyeket meg nem gyöz-
hetett. Elfolytak néhány esztendőök ezen
próbatétel után, a' midőn én, így szól a'
Tudósító, Lonjon Úrral történetből Montpel-
lierben öszve találkoztam. Az egyet érzés,
csak hamar barátságot köttetett velünk. Elő-
hozta ő a' Boszorkány barlangot, 's kért en-
gem, hogy magam is nézném meg azt. Na-
pot rendeltünk. Brünet Úr, egy ifjú ember,
ki azon korban, mellyben az emberek több-
nyire csak a' gyönyörűséget vadászszaak, a'
tudományoknak szentelé magát, kísért ben-
nünket, valamint az én inasom is, és még
ezeken kívül két parasztok. Elkészültünk e-
zen földalatti utazáshoz Junius 7-dikén 1780-
dik esztendőben kevés eleséggel, 's néhány
kötelekkel. Sok nehézségeken kellett által
mennünk mindjárt kezdetben. Csak nem há-
romfertály óráig másztunk fel a' tetőre, 's
nehezítették felmenetelünket a' sziklákról
vissza pattogott napsúgórok, a' lábunk a-
latt légörgő darab kövek, 's az úti mátha,
mellyet magunk között felosztottunk. Vízet
nem vittünk azon reménység alatt, hogy ta-
lálni fogunk a' tetőn, mellyért szomjúságun-

kat tsupán gyümöltstsel oltottuk. A' hegy közepén egy lajtorjás ember szaporítá társaságunkat. Fellül a' hegyen egy kősziklán vagyon egy tserbokor, mellynek árnyékában a' barlang nyílását láthatni. A' nyílás töltésér forma, béfelé mintegy 20, mélységére pedig 30 lábnyi. Egy szirthoz kötött hosszú kötelen bortsátkoztunk le mind addig, míg nem fa-lajtorját is lelehetett eresztenünk. Még ez tsak elő tornácza a' barlangnak, mellynek fenekén a' palma-fákhoz hasonló oszlopok egész Galleriát formálnak. Az oszlopok mind tsepegő kőből vagynak, mintegy 30 lábnyi magasságúak. A' másik Tornácza ismét egy szoros nyíláson mehetni bé, a' honnan a' fa lajtorján 20 lábnyi mélységre szállottunk. Már ez a' második szála bámulásba hozott bennünket. Úgy tetszett, mint ha bal oldalon egy brillántos szőnyeget vetünk volna észre, a' mi nem egyéb volt kövé vált víz szakadásnál, mellynek tördelt habjai most is zuhanni látszanak. A' sokféle oszlopok, mint ugyan annyi obeliskek, 's a' koszorús boltozat, kristályok, gyémántok, szóval minden drágasági a' természetnek, azon tündér várakra emlékeztettek bennünket, mellyeket néha gyermek korunkban olyan örömet hallgattunk. Bal oldalról megint egy harmadik szála, melly egy görbe Galleriához hasonló. Ebbe egy alatsón boltotska alatt tsupán görnyedve lehet bémenni, melly bémenetelt, mivel hogy kerék, kemenczének hívják. A' kemencze kövé vált

szifrázatja olyan mint a' legmesterségesebb czúkor-sütemény. Jobbra egy új tornácz, melly a' nézöt a' dülő, s szakadó félen lévő sziklával rettentí. Innen ismét más rettentő menetelek. Mind ez eddig már ismeretes vala, és így nem is volt tárgya tulajdonképen a' mi utazásunknak. Végre elértük azt a' nyílást is, a' hol Lonjon Úr a' sziklát széllyel vettette. Ezen a' szűk nyíláson bementünk egy kis szalába, mellyben 12 személy férhet meg. Ezen szoros szobátskában számtalan sok Denevéreket találtunk. A' kősziklákon fénylettek a' sok kristalyok, s fejezségök a' fekete föld közt nagyon kitetsző volt. Innen bé lehetett látni egy olyan tág üregbe, mellynek végét a' szem bé nem érhetette. Bátorítottuk egymást. Felkötöttük vezér kötelünket egy tsepegő köre, s mentünk a' rettentő mélység felett, a' hol egy fő-szedülés könnyen leejthette volna a' szemlélot. A' fáklyának halavány világa megjutalmazni látszott merészségünket. Egy templom forma nagy szála nyílt meg szemeink előtt. Mentünk még eddig mindenütt a' kőszirtokon lefelé a' vezér kötelen, de majd elfogyott elől a' szikla, s azután a' kötél is, mellyért kénytelenek voltunk vissza térni.

Julius 15-dikén ismét megújítottuk próbatételünket, a' midön többen is adták hozánk magokat. Azt a' helyet, a' hol a' minap meg kellett fordulnunk, ördög útnak neveztük. Nagy veszedelem közt értünk egy erősebb feneket, a' hol vaskarókat vertünk

le, mellyekre a' köteleket kötnök. Mig némellyek ebben foglalatoskodtak, szinte egész óráig, a' többiek szüntelen kalapátsolták a' sziklákat, hogy a' hideg miatt meg ne fagyjanak. Két társaink a' félelem miatt tovább nem jöttek velünk. A' kik lementünk, legelsöben is, minekutánna egy tágasabb fenékre érkeztünk, egy szép fejér oltarra vetettük szemeinket. Az oltár 3 láb magasságú, tökéletesen tőjás-kerékségű, szép virág czifrázatokkal. Tovább nagy vastag oszlopok álltak előnkbe, mellyeket négyen sem ölelhattünk által. Ez a' szála olyan nagy, mint Ganges városának fele; mélységét, 's magasságát pedig szemeink meg nem mérhették. Az oltár mellett egy nagy torony forma Obelisk, fellül hegyes, kerekded, 's vörös, a' legszebb alkatú. Több egyéb szépségek is. Tsupán egy főkaponya zavarta meg gyönyörűségünket, a' melly hogyan mehetett legyen oda, meg nem foghattuk, mivelhogy mi voltunk az elsők, kik ide a' puskaporral utat tsináltunk. Végre abban egyeztünk meg, hogy bizonyosan a' víz hozta azt ide, melly a' barlangot minden télen elönti, 's így nyugalunk is vissza jött. — A' legszebb tárgya volt ezen üregben szemlélődésünknek egy orias kép, melly egy aszszonynak formájában két gyermeket tart. Tsak a' legnagyobb művész tehetne hozzá hasonló munkát! Nem lehet mindent leírni, a' mit láttunk. Ebben a' nagy szalában ebédet ettünk, 's egészen 10 órát mulattunk benne. Ebéd

után felírtuk utazásunkat, 's a' módot, és az eszközöket, mellyekkel ide leszállottunk, bétettük egy palaczkba, mellyet bépetsételünk, 's jó helyre téve ott hagytunk. Neveinket pedig az üregnek legmélyebb völgyében egy ólom-táblára véstük fel. Fáklyáink már fogytak, mellyért kénytelenek voltunk elhagyni ezt a' varázsló helyet, mellynek külömbféle szépségét egész nap sem lehetne végig tekinteni.

A' Magyar Szántóvető.

T. T. Kis-Szántói Pethe Ferencz Táblabíró Úrnak több féle érdemi ismérétesek az olvasó közönség előtt. Az ő fáradhatatlan szorgalmának, 's munkásságának köszönhetjük Davi tudós Angolnak magyarra fordítását, nem külömben azon magyar Természet-írást, melly minden eddig megjelent hasonló nemű írásoknál bővebb, tudósabb, 's hasznosabb. Minden egyéb munkái felett ajánltatható pedig pallérozott Mezei Gazdája, 's megbetsülhetetlen Nemzeti Gazdája, melly nélkül egy Magyar Gazdának sem kellene ellennie. Ez a' könyv, ha nagyobb kiterjedése volna, mind tulajdonképen a' házi, 's mezei gazdálkodást, mind a' hazai terméknek okos haszonvételeét, 's az abból következtethető kereskedést szemlátomást lábra állíthatná Hazánkban. Következő együgyű, oltsó, 's czélra nagyon alkalmas új találmánya, a' Magyar Szántóvető, melly-

nek ditsősége magát a' Tudós Könyv-szerzőt illeti, 's a' Mezei gazda idei járatjának elsőbb három ivjeiből vagyon kiírva. „A' szokott taliga jobbik kereke felett vagyon egy bétsukható láda, egy beléje helyheztetett $\frac{1}{8}$ $\frac{1}{6}$ mérőnyi garattal, mellyből a' föld színig letsüggő tokon egy alatta lévő mozgató által szemenkint hull ki a' mag. A' letsüggő toknak előlről czimpás vas orra vagyon, melly a' mának vékony barázdát hasít; hátul pedig egy lábnyi hosszúságú, 's két újni szélességű vas-lapátotskája, hogy a' magot tüstént bétakarja. Az orsónak fogai úgy vagynak kimérve, hogy minden négy linea közre egy szem eshetik, melly a' gabonában elég sűrű vetés; kukoriczában pedig lehet segíteni rajta, a' mennyiben ha egy fogat kivésznek az orsóból, mindjárt ritkábban fordul, 's távolabb ejti a' magot. Az orsót egy olyan eszköz hozza forgásba, melly a' jobbik kerék agyának fogas széléin áll. A' láda oldalán egészen az eke szarváig egy könnyű pálczátska nyúlik, mellynek a' ládán lévő gombon fektekor a' magok folyvást hullnak, lebotsáttatásakor pedig megszűnnek hullni. Az egész szerszám olly nagy pontossággal vagyon alkatva, hogy minden akadályt, 's nehézséget szépen elhárít. Így a' garat csak akkor hullatja a' magot, ha a' taliga előre megyen, nem pedig ha áll, 's vissza nyomúl. A' toknak alsó vége vassal vagyon béborítva, hogy a' maghullás a' rendben meg ne gátoltassék valami által. Az orsó mindég egyenlően forog, 's meg nem aka-

dályoztatik a' sár által sem, mivelhogy a' kerék-ágynak somfa fogai vassal vagynak befödve. A' garat feneke rostájának lyukain tsak a' mag mehet keresztül, 's föld, követs fenn akad rajta; azonban nem is szaporátlan, mert négy fordúlóra való mag belé mehet, midön újabban megtölthetni. A' jobb kerék magasabb a' balnál, mivel amaz a' szántott, ez pedig a' szántatlan földön forog. A' toknak bakantsa srófokon jár, 's alább vagy föllebb lehet igazítani a' szerint, a' mint mélyebb vagy sikeresebb vetés ki ántatik. Egy így elkészült taligához hozzá függeszthetni a' közönséges ekét, 's gerendelyét egy közép srófon könnyen felemelhetni, vagy lebotsáthatni. A' Magyar Szántóvetőnek haszna, 's a' belőle következett sokféle nyereség szembe-tünő. Egy az, hogy tsak annyi mag vettetik el, még pedig egyarányosan, a' mennyi elegendő; másik az, hogy az elvetett mag azonnal bé is takartatik; 's mennyi időt, erőt, 's költséget kémél meg! Ezen megpróbált hasznú eszközt kiki a' Tudós Találónál megláthatja, 's általa illendő áron megszerezheti. Lakása vagy on Pesten az Új-Városban a' Bálvány útsza végén Ürményi Ö Excell.nak. új házában.

Rejtett szó.

Asvány a' fele rész, másod fele nagy hiba benned;

Őszi gyümöls az egész, szadat ránczokba vonítja.

C. et Comp.

Jegyzés: A' 31-iki Kérdésre felelet:

A' füst.

H a s z n o s
M ű l a t s á g o k.
1 8 1 8.

(33.)

Az ifiú Scipio buzdító beszéde az
öreg Katonákhoz.

„Nem volt oka egy Hadvezérnek is
előttem, hogy méltó jussal köszönhetett
volna valamit vitézinek, minckelotte azok-
nak szolgálatjokkal élne: engemet előbb le-
kötelezett hozzátok a' szerentse, mint sem
a' tartományt, vagy a' tábornot meglátnám:
elsőben, hogy atyámhoz, 's atyám ötszéhez
mind életökben, mind holtok után olly nagy
tisztelettel viseltettetek: továbbá pedig azért
is, hogy az annyi veszedelemmel elveszett
tartományt a' Romai népnek 's nekem hely-
követőnek vitézségtek által épségben meg-
tartátok. De mivel már az Istenek kegyel-
mőkből arra készülünk, 's abban foglalatos-
kodunk, nem hogy mi maradhassunk, hanem
hogy a' Poenusok ne maradjanak Hispaniá-
ban 's nem hogy az Iber partját védtünkkel
tsupán az ellenség általmenetelét gátoljuk,
hanem hogy mi kész szándékkal, 's erőszá-
losan által menjünk, 's a' hadat által vigyük:

félek, ne hogy ha a' kiállott veszedelmekre, 's az én élet koromra tekintetek, nagyobb-
nak, 's merészebbnek lássék szándékom va-
lamellyitek előtt. Nem feledheti senki is a'
Hispaniai szerentsétlen ütközeteket nehezeb-
ben én nálam, kinek atyám, 's atyámnak
ötstse, hogy familiánknak vesztesége tetéz-
tetnék, 30 nap alatt mind ketten megölet-
tek, de valamint az árvaság eltsüggeszti a'
lelket: úgy a' köz boldogság, 's nemzeti vi-
téztség nem hágy kétségbe esni a' köz társa-
ság ügyében, legalább azon isteni végzés sze-
rint, melly mint egy sorsunkká tette, hogy
a' nagy háborúban bár győzettek is győze-
delmeskednének. Elhallgatom a' régieket,
Porsénát, a' Gallusokat, a' Samnumiakat, 's
kezdem csak a' Carthágói hadakon. Hány
hajóseregek, hány vezérek, hány seregek
vesztek el az előbbeni hadban? a' mostaniat
minek is emlegetném, mellynek minden ve-
szedelmei közt jelen valék, vagy jobban ér-
zém mindennél még azokat is, mellyekben
jelen nem voltam. Trebia, Trasymén, Can-
nae, mik ezek egyebek a' megöldöstetett Ró-
mai seregek, 's Nép-tanátslók sir- emlékeik-
nél? vedd hozzájok Italiának, Sicilia nagy
részének, Sardinianak pártolásokat; vedd
hozzájok a' végső rettenést, 's félelmet, az
Anién és Romának falai közt fekvő Car-
thágói tábort, 's Annibálnak csak nem a' ka-
pukig hatott győzedelmét. Illy hanyatló ü-
gyünkben is épen, 's tántorithatatlanúl állott
a' Római vitézség, 's felemelte mind azt, a'

mi a' földre veretett, Ti voltatok elsők vitézek, kik a' Cannai veszteség után, az Alpésekre, 's Italiába törekedő Asdrubálnak (ki ha bátyjával egyesülhetett volna, neve sem volna többé a' Római népnek) atyám vezérlése, 's igazgatása alatt ellent-állatok, 's szerentsére fordítotok a' nyomorúságot. Most az Istenek jóvoltokból szerentsésebben, jobban, 's vidamabban folynak mindenek Italiában, és Siciliában. Itten megvétetett Syracusa, és Agrigentum, kiűzetott az ellenség az egész szigetből, 's a' Római nép hatalmába vissza esett a' tartomány. Italiában vissza vétetett Arpi, meghódított Capua. Annibál félénk futással hagyta el Rómát, 's a' Bruttiumi határ vég szegletébe szorúlva semmi nagyobbat nem kér az Istenektől, hanem hogy épségben menekedhessék meg az ellenség földéről. Mi volna azért illelencebb, vitézek! mint ha, midőn veszély veszélyt tetézne, 's tsak nem minden istenek Annibál pártján volnának, el tudni tärni a' Római nép szerentsétlenségét az én Atyáimmal együtt (névvel is egyenlő tisztelet illeti őket), itten a' kedvező szerentsének közepette, most is ugyan azok, eltsüggednétek. A' minap is, a' mellyek történtek, bár tsak mind nekem, mind nektek keservünk nélkül történtek volna! Most a' halhatatlan istenek, a' Római birodalomnak védői, kik a' népnek minden századit reá bírák, hogy engem választának vezérnek, minden jövendölésekkel, 's éjeli álmokkal szerentsét

jóvasolnak, sőt szívem is, ezen időben legjobb jövendölöm, előre látszik érzeni, hogy Hispania miénk lesz: 's hogy abból számkivettette a' Poenus neve szárazat, és tengert gyalázatos futással fog bétölteni. A' mit az elme önkényt jövendöl, ugyan azt bizonyítja a' tsalhatatlan okosság is. Az ő társaik megúnván a' boszszúság-tételt hűségünkért esedeznek követek által, három egyenetlenkedő Vezérek, kik szinte elszakadtak egyik a' másiktól, háromfelé messze vidékekre oszták meg a' sereget. Ugyan azon szerentsétlenség közelget reájok, melly a' minap minket gyötre, mert mind társaiktól elhagyatnak, mint mi először a' Celtiberektől, mind seregeik megoszlottak, a' mi atyám, 's atyám ötszöveszedelmének legnagyobb oka volt, sem a' belső egyenetlenkedés miatt nem egyesülhetnek, sem egyenkint nekünk ellent nem állhatnak. Ti pedig vitézek, kedvezetek a' Scipio névnek, a' ti vezéritek magzatjoknak, mint a' levágott törzsök tsemete vesszőjének. Rajta! tapasztalt vitézek, vigyétek által az új sereget, 's új vezérteket az Iberen, vigyétek által őket azon földekre, mellyeket ti sok nagy tetteitekben annyiszor bójártatok. Rövid idő alatt megmutatom, hogy a' mint most atyámnak 's atyám ötszöveszének száját, arczáját, 's teste vonását bennem megisméritek, úgy az ő elméjük, hűségök, 's vitézségök példáját 's hasonlóságát egész teljességben előtökbe adom: hogy miadnyájan a' felelevenedett,

vagy újra született Scipio Vezért lássátok bennem”.

A' Hernyó vesztés.

Aschaffenburg városa környéken 1805 dik esztendőben, a' mint a' Mezökerülök fel jegyzték 3410; Damm helységnek határain belül pedig 466 hernyófészket irtottak ki a' lakosok. Ambár ez tél végével történt, már Aprilisben ismét teli volt hernyó hálókka-
kal szöve fonva minden bokor. Ne több, tsak 200 hernyót számláljunk minden fészekre, a' mit pedig épen nem sokallhat, a' ki egy lepkénck számtalan tojásait látta: a' 3876 fészekből 775,200 hernyó kerülne ki, —bár nem számlálnók is hozzájuk az Aprilisiakat. Mennyit meg emészt ez a' nagy nemzetség nyáron által? 's mennyit szaporit a' következő esztendőre. Valóban a' hernyó ki irtás, minden gazda előtt figyelmet érdemel.

Leg több kárt tesznek a' gyürüs hernyók, és a' nagy fejü kertihernyók, mellyeket Aprilis kezdetétől Julius Közepéig a' fákon, és sövényeken könnyü meg ismerni, mivelhogy nagyok, 's a' meg mászott helyeket egészen kopaszon hagyják. Esözö időben le szállnak az alsóbb ágaira, a' vagy épen derekára a' fának. Julius végén, 's Augustus elején ugyan azon helyeken találni a' púpát, 's majd a' pillangót is, mellyek könnyen szembe tűnhetnek. Ezeknek ki irtásokra legobb az, ha

a' Fákat, 's kerítéseket meg vizsgálják még télben, midőn egyszer'smind a' hernyó tojásokat is meg lehet találni. Bár mennyire dicselkedhetünk is azomban avval, hogy a' gyümölcs termesztés esztendőről esztendőre előbb megyen: szintellyan fájdalommal kell meg vallanunk, hogy még a' fa tisztogatást nagyon fel sem veszik.

Tsak a' mohot, 's a' fel szálkásodott, vagy felpattogzott fa héjjat vakarnák le a' fáról, a' mit pedig tsak egy teknő-vakaróval is meg lehetne tenni: mennyire meg lehetne a' hernyókat fogyasztani! Ha ez már Február végén meg esnék, még pedig úgy, hogy a' vakarékot, 's apró le törött száraz gallyakat megégetnék: a' madarak is segítségül jönnének a' munkába, mivelhogy még azon idő tájban nem sok egyéb eledelt találhatnak. Ha a' mohot 's gallyakat meg nem égetik, nem ér az egész munka semmit, mivel a' tojás a' földön is ki kelhet. A' madarakot sem kellene annyira üzni, mellyeknek a' hernyó fogyasztásban annyi hasznokat veszszük. A' fetskét annyira betsülik mindenütt, melly ugyan a' fának nem árt, sőt használ is, a' mennyiben annak bogárlakóit pusztítja; de veszedelmes ám a' méhtartásra. A' Verébnek pedig, bár ő is el kap egy két méhet, 's meg eszik egy két szem tseresnyét, vagy szőlőt, de mind ezek mellet is sokkal több hasznot teszen, annyi sok ellensége nagyon. Sármány, nyaktekertés pinyöke, harkály, vörös begy, ökörszem, 's egyéb isméretes ma-

darak meg mászszák a' fának leg kissebb ágát, 's leg magasabb tetejét, hogy a' hernyótojástól megtisztítsák, mellyeket hegyes orraikkal a' repedések közül is ki vesznek. Még is hányszor láthatni, hogy ezen hasznos Fatisztítókat a' gyermekek kinozzák, fojtogatják, a' nélkül, hogy a' szülők tsak reá is emlékeznének azoknak hasznokra. —

P. C. Lévesque fontos mondásai.

Indiának lakosi, 's az Otahitiak nagyon barátságosak; mivelhogy a' természet olly bőkezű erántok, 's olly kevés szükségét adott nekik, hogy tsak ritkán esnek egymás közt a' pörlekedés kísértetébe. Mahomet követői, Indiának Urai nintsenek ollyan nyájasok, mert nekik több képzelt szükségeik vagynak.

A' legjobb nép az, mellynek legjobb Fejedelme vagyon; 's a' legszerentsébb Fejedelem az, a' ki népét szerentséssé teszi.

Midön a' mi szájunk elmosolyodik, nem látja szemünk a' sóhajtozó nyomorultat.

Soha sem hághat fel a' mai ember azon tetőjére az érzeménynak, mellyen a' régiak voltak. Ezek betset tudtak adni némelly dolgoknak, 's merték kijegyzéni azt, a' minek betsét hitték. Egy ollyan köteleztetés, melly a' belölünk származott ideának urává teszi.

A' mi való gyönyörüségünk nagyon tsekély. Életünk legtöbb örömét köszönhetjük

az áltatásnak, a' remény gyönyörűségénél semmi sints édesebb, 's azokat köszönhetjük kívánságainknak.

A' szerentse mindenütt jelen vagyon; tsak reá kell ismerni, hogy kezünk alá hódítsuk. Ha fut valak utánna, az is elsuhan, 's a' gyönyörűségnek szeretete legnagyobb ellensége a' boldogságnak.

Tetszett az Istenségnek, hogy a' szélvész, hányván a' tengernek habjait, felforgatná ezt a' temérdek vizet, melly amaz nélkül dögleletes halált lehellne ki a' szárazra: épen úgy az emberi életet is az indulatok, mint ugyan annyi szelek, tartják fenn munkásságában.

M e s é s K é r d é s.

Hol fekszik a' nyúl legkeményebben?

Rejtett szó.

Kettős egyenlő hang, röviden nagy Város
Ha végsőt megnyújtod állat ez, és káros.

Jegyzés: A' 32-ik Számbeli Rejtett szó: Kőkény.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(34.)

Haza szeretet.

A' Haza szeretet nem áll szülő földünk szeretetében, hanem azon egyesület eránt való hajlandó 's buzgó indulatban, mellyet a' törvény, 's az igazgatás öszve kapszol. A' mi a' vér rokonságnak kötele egy familiában, ugyan az a' törvénynek, 's polgári szerkeztetésnek kötele a' köz-társaságban. Amazok a' természetnek, ezek a' nevelésnek következetű. Nem önnhaszon, a' mi a' testvérrel testvéréét, atyával gyermekeiért az életet feláldoztatja; hanem egy magasabb kötelességnek érzése az, mellyet a' természet hatalmas ösztönnel párosított. Így kellene annak lenni a' nép között is. Az egész nemzetnek (az egész hazának is, a' hol több népség vagyon) úgy kell nézni magát, mint egy familiának, mellyben a' törvény által mindnyájan rokonok vagyunk, úgy hogy minden nyilvánóság tetteinkben a' köz-jóra kelljen törekednünk. Innen a' házi, 's nemzeti szeretet készítője a' haza szeretetnek.

Egy: olyan nép, melly érdemes atyákból, 's ház-gazdákból állana, egyszer'smind igaz haza-szerető nép is volna. Erkölts tudomány formálja az embert; törvény a' polgárt. A' jó hazafinak a' törvény minden tetteiben a' mértéke; 's a' köz-társaság java egyetlenegy czélja. A' nevelésnek, mint a' haza szeretet tanítójának arra kellene törekedni, hogy a' polgárral magát polgárnak ismértesse, maga személyes önnséget feledtesse, 's magát magával úgy szemléltesse, mint az egésznek egy olyan tagját, melly annak közhasznát valahá egész tehetsége szerint köteles előmozdítani. Mennél nagyobb a' társaság, 's mennél több tartományokra, 's népekre oszlik fel az egész: annál nehezebb ezt eszközteni, főképen ha egyik tartomány haszna a' másikéval ellenkezik. Mindazáltal itt sinsen lehetetlenség. Tsupán abban felekedik az egész dolog ügye, hogy tanulni 's hogy tanítani kell: azonnal elérjük a' czélt! Hogy történhetik pedig ez? úgy, ha a' nemzetet nemzetnek; a' hazát, bár mint fel volna is darabolva a' nyelvek és vallások által, azt egy hazának nézzük; 's ha azon szoros köteleket, mellyek bennünket mint Polgárokat egymáshoz kötnek, világosan látjuk. Mennél inkább közelitnek a' sok milliók egy familiához, 's mennél kegyesebb atyát ismerünk az Igazgatóban; annál készebbek vagyunk a' polgári kötelességet teljesíteni. A' nép háromféle tekintetben jelenik meg előttünk népség formájában: geo-

grafiai, históriai, és politikai tekintetekben. A' ki mind ezeket öszveséggel megfogja, 's általlátja; az tudja, meddig terjed ki a' Haza nevezet; tudja miképen egyesíti a' külömbféle népeket, 's hathatósan felgerjed azon lelkesedésre, hogy jó polgár, 's jó hazafi legyen.

Rambach.

E l b e s z é l l é s.

Kilencz esztendeje, hogy Valter egy útjából October végén vissza jött. Nagy hó esett a' tél elején, 's nehéz munkába került, hogy a' sziklára felmehessen, a' honnan kunnyhóját szokta vizsgálni. Azt most nem láthatá, helyén a' halmaz hó, melly a' házat feleségével, 's gyermekével együtt bétette. Ezen látásra szinte kövé vált Valter a' bámulás miatt. De szerentsére tsak hamar magához jött, 's vissza ment nyomain, hogy barátjait öszve szedje, kik ásókkal, 's karókkal felkészülve kezdették hányni a' hóhegyet. Megáلتalkodott szorgalmoknak nem volt semmi haszna szinte harmad napig. Valter volt végre olyan szerentsés, hogy házának keményére bukott. Még életben találta mind feleségét, mind gyermekét. Egy szikla oltalmazta meg a' kunnyhótskát a' hónak terhe ellen; 's egy ketske táplálta tejével a' két szerentsétlent. Ki tudná lefesteni ezen kis familiának örömét, midőn az olly

nagy kísértet után is ismét egyesülhetett.
(Extrait d'Alpine Sketches).

Kártya festés.

Pater Menestrier szerzetes, minekutánna előadná a' kártya Feltaláltatásának rövid történetit, 's egyszersmind azon jegyzést tenné, hogy a' játék nem csak nem ártalmas, hanem hasznos is, akár ártatlan mulatságból vegye fel valaki, akár még tanúságot is lehessen venni belőle; azt mondja, hogy a' Kártyajáték által a' béke idejét akarták előadni, valamint a' Sach játék a' hadi életet ábrázolja. Ez az utólsóról bizonyos, a' Franczok, hogy még annál világosabb legyen a' dolog értelme, még a' neveket is a' táborig dolgokra alkalmaztatták. Így a' királyt zászlónak, a' Királynét Adjutansnak; az Ugrót Dragonosnak; a' Tornyokat ágyúknak, a' Futókat önnként vitézkedőknek, 's a' parasztokat linea seregeknek nevezték.

A' mi a' kártyatsínálást illeti, alig vagyonszűk kisebb művek között, melly annál hosszabb munkát kívánna, úgy hogy egy kártya, vagy egy játék kártya legalább is keresztül megyen százszor a' kártya festő kezén, míg abból egészen elkészülve ki jöhet. Első munka a' papirozt több levelekből ivenkint öszve raggatni, még pedig úgy, hogy elsőben csak a' belső leveleket raggatják öszve, majd

azután, ha azok meg száradtak, a' külső leveleket is, mellyek a' kártyának színére, és hátára esnek. Mennyi sok fogásokkal történjenek meg már tsak ezeket is, hosszas volna leírni. A' legnagyobb mesterség a' Festésben áll, ámbár ezen munka sokkal könnyebb, mintsem gondolhatná valaki, ha még azt nem látta. Vagynak tudni illik a' kártya festőknek bizonyos Formáik (Patron), mellyeken mint ugyan annyi vastag papiros táblákon minden figurák ki vagynak metszve, még pedig némeltyeken tsupán a' szélek, vagy rajzolatok szerint; másokon pedig a' különböző féstékek szerint. Az első formákból tsak úgy kerülnek ki a' képek, mintha azok réz táblákkal volnának ki nyomtatva. Nagyobb Mesterembereknél az ilyen Formák erős ércz, vagy fatáblákból is lehetnek, még pedig úgy, hogy a' képrajzolatok domborúan kiálljanak, mellyeken, ha a' spanyol feketével meghúzogattatnak, a' reájok tétetett kártyapapiros valamint a' könyvnyomtatónál, egyszerre leveretik, 's lenyomtatatik. Ezek kivül vagynak a' szinelő táblák, mellyeken a' figurának tsak bizonyos részei vagynak által metszve. A' kártya papirosnak éppen egyezni kell a' táblákkal, ha ezeket amazokra illetik. Lehetne ezen táblákat sárga, vörös, zöld, kék, 's t. táblának nevezni, a' szerint a' mint ez, vagy amaz színt festik ki rajtok. Így p. o. a' sárga táblán tsupán tsak azon felületi, 's darab részei vagynak ki metszve a' kártyának, mellyeknek sárgák.

nak kell lenniük: úgy hogy minden ív papiros annyi tábla alá kerül, annyiszor festetik a' mennyi szín vagyon a' kártyában. A' hát festés nem esik annyi bajjal, mivel az tsak egy színű szokott lenni. Ha már egészen meg vagynak a' kártyák, de még tsak egész ív-papiroson: meg kell őket szárítani. Azután következik az elvagdálás, melly végre a' kártyafestőknek nagy ollóik vagynak, egyik karral asztalokhoz leszegezve, úgy hogy tsak a' másik kar mozogható. A' vagdálásnak egyenlőnek kell lenni, a' lineák szerint, hogy egyik kártya a' másiknál nagyobb, vagy kisebb ne legyen. A' fényesítés még a' vagdálás előtt történik. Az el darabolt kártyákat öszve kell válogatni, hogy egész játékra, s egész játékok tuczet számba szedessenek.

Tolvajság büntetése.

Az Athénai Draco jó. bölts, és törvény tudó férfiúnak tartatott. Ő adott legelsőben törvényt az Athénaiaknak. Azon törvényekben fővételre ítélt minden tolvajt, akármi lopáson taláztatnék, valamint egyéb vétkeket is halállal büntetett. Azért is az ő törvényei, mivel nagyon szorosaknak, s keményeknek látszottak, nem törültettek ugyan el végzéseek által, hanem tsak alattomos meg egyezésből majd hamar kimentek a' szokásból. Azután Solon törvényei virágzottak, ki a' tolvajságot nem halállal, hanem a' jószágra

nak kettős vissza pótolásával büntette. A' Romai Tiszférfúság, melly Tisztségnek a' Királyok kiűzetésök után legelsőben adatott által a' törvényhozó hatalom, a' tolvajságot sem olyan keményen nem büntette mint Draco, sem olly kegyelmesen nem nézte, mint Solon. A' kit nyilvánságos tolvajságon érnének éjjel akárhogy is, nappal pedig, ha fegyverrel védné magát, meg lehetett ölni. Ha szabad ember lopott nyilvánságosan (minden fegyver oltalom nélkül) annak a' megkárosított ember szolgaságába kellett esnie; ha szolga lopott, ezt meglehetett verni, 's lelökni a' köszikláról. Gyermeket csak a' Fő-bíró ítélete szerint kellett megveretni, 's velök a' kártételt vissza pótoltatni. Nyilvánságos tolvajság pedig az, a' mint Massurius mondja, mellyet rajta kapnak, mikor történik; 's végbe vitetett, mikor oda ért, a' hová vinni kezdték. Egyéb tolvajságot kettős kár vissza térítéssel büntettek. Ariston jeles Törvény-tudó azt írta: hogy a' régi Egyiptomiaknál, kik pedig sok mesterségeket találtak, 's szorgalmatos Igazság-nyomozók voltak, minden tolvajság szabad, 's büntetlen volt légyen. A' Lacedaemoniaknál is, azoknál a' józan, 's erkölcsös embereknél szabad volt lopni főképen az ifiaknak, nem tsúnya nyereségből, nem hogy a' bújaság költséget nyerne, 's nem is a' gazdagság nevelésére, hanem a' hadi gyakorlás kedvéért. De M. Cato azon beszédében, mellyet a' prédának a' katonák között felosztatásáról írt, keményen ki kel

a' tolvajságnak szabad volta ellen. Szovait ki íráom, mivel nekem azok nagyon tetszetek: „Fures priuatorum furtorum in neruo, atque in compedibus aetatem agunt: fures publici in auro, atque in purpura”. Nem mellözöm el pedig azt sem, hogy mit kelljen érteni a' tolvajság alatt, ne hogy valaki tsupán azt tartsa tolvajnak, a' ki titkon veszen el valamit. Sabinus azt mondja polgári Törvényének második könyvében: „Qui alienam rem attractavit, cum id se invito domino facere iudicare deberet, furti tenetur”. Ismét ő egy más részében ugyan azon könyvnek: „Qui alienum tacens lucri faciundi causa sustulit, furti obstringitur, siue scit, siue sit, siue nescit”. De tudni kell azt is, hogy a' tolvajság a' jószágnak minden illetése nélkül is megeshetik, ha tsupán kedve 's elméje megegyez is benne valakinék, hogy a' tolvajság megtörténjék, mellyről Sabinus sem kételkedik, úgy hogy tolvajnak ítéltésék még az Úr is, ha szolgájának lopni parantsol.

Rejtett szó.

Öt betű fa lelke egészszen létemnek,

Eszköze vagyok én a' dolgos embernek

Vágd el kettős farkom' hármával négy lábra

Előtted felállok, hajts bár gyepes dombra.

Az elvágott farkom mindazáltal mérges,

Mert testedbe ha szúr bőröd léssen kérges

Ha öszsze zavarod minden tetemet,

Sok felé oszthatod az én értelmemet. B. J.

J e g y z é s. A' 33-ik Számbeli kérdésre felelet: a nyárson. — A' Rejtett szó: Eger, egér.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(3 5 .)

K ö l z n é p É n e k e i.

I.

Tiszta Hsztből sül a' kaláts,
Papot illet a' Szentírás;
Urat, Mestert a' sétálás,
Szegény legényt a' doldozás.
Magos hegyről foly a' patak,
Jaj be rossz legénynek adtak
Ha még egyszer leány lennék
Jól megnézném kihez mennék.
Megválasztanám a' Legényt
Mint piarczon az edényt.

II.

Ég a' gunyhó, ropog a' nád,
Szoridd szöke azt a' barnát.
Míg a' barnát szorítottam,
A' szökét elszalasztottam.
Úgy vágyom én a' szökére,
Mint a' szőlő szemetskére:
De még inkább a' barnára,
Mint a' bor-iaü almára.

Jeles kép-faragók.

Scopas, Páros szigetéből. Ő készítette azon álló képeket, mellyek Mausolusnak (ki a' mi idő számlálásunk szerint) 53 esztendővel halt meg) sírépületében nap keletre voltak helyheztetve. Ugyan is ezen híres épületet, mellyet Artemizia királyné építtetett kedves Férjének emlékezetére négy jeles képalkatok ékesíték fel képekkel az épületnek négy falai szerént, úgy hogy Bryasis az éjtszakra nézőket, Timotheus a' délieket, Leochares a' napnyugatiakat készíttette volna. Mind ezen művészek tehát egy időben éltek Praxitelessel; és Scopas mind magával Praxitelessel, mind ennek fiával Cephissodorussal vetekedett a' ditsőségben. Plinius többre betsüli a' Brutus Templomában állott Venust, Scopas művét, Praxiteles híres Venusánál, 's azt mondja, hogy már az ő idejében kétséges volt, vallyon a' haldokló Niobe Praxiteles műve volt legyen e', vagy pedig Scopásé. Nevezetesebb művei Scopasnak a' következők: Romában Domitius templomában, és Flamini Circusban Neptun, Thetis, Achill, Nereidek delphineken, csethalakon, 's tengeri lovakon ülve. Tritonok, Phoreus nyája, tengeri szörnyetegek, melly nagy csoport mind együtt. azt mondja Plinius, bámúlást érdemlett bizonyosan, ha a' művész egész életét reá szánta volna is. Ezekén kívül ugyanísak Romában Scopas művei voltak még: a' Palatinusi Apoll. egy Vesz-

ta ülve, 's egy Mars óriás nagyságban. Gnidosban egy Minervája, 's egy Bacchusa, Megarában Venus Praxis templomában a' Szeretet, Kérelem, 's Kivánság képei, Praxitelesnek Hitetés, 's Vigasztalás-képei mellett; Elisben Venus Pandemos, érzeből ketszebakon ülve. Gortisban, (egy Arkadiai város) az ifiu Aesculáp, 's Hygiea, ugyan ezek Tegeában Pallas Alea templomában, melly templomot, legszebbet Peloponnéznak minden templomi között, Scopas épített.—

Lysippus Sicyonból egy időben élt Nagy Sándorral, ki a' mi idő számlálásunk előtt 330 esztendővel hágott fel a' Macedoni tronusra. Lysipp elejénten tsak közönséges ércz műves volt. Ki midön a' mesterségre akará magát adni, meg kérdé Eupompus Képirót, mitsoda művészt kellene neki a' követésre például venni. Eupompus egy csoport emberre mutatott azon tanátslással, hogy azokat venné például. E' szerint Lysipp a' természetet másolgatta, 's megelőzte minden elődüt. Képeit mindég érzeből dolgozá, 's azoknak nagy kedvességet adott az által, hogy kissebb főket, 's kartsú derekakak at ábrázolt benne. A' hajóknak könnyűséget, 's egyszerűséget adott. A' symmetrát tökéletesítette ékességre, gyengédségre, 's kedvességre nézve, a' mennyiben a' vastagot finomitotta, a' négy szegletest gömbölyítette. Erre nézve szokta azt mondani: hogy a' régi művészek, úgy másolák az embereket, a' mint vagynak, ő pedig a' mint lenni látszanak. Lysippnek

volt egyedül szabad Nagy Sándor érczben elő állítani, Valamint Apellesnek festeni. Innen Lysipp Nagy sándor képét igen sokszor levette, úgy hogy a' nagy Fejedelemnek minden korán keresztül mentt. Minden művei között leginkább ditséri Plinius a' Napnak négylovú szekerét (a' Rhodusi képezet szerint) a' megittasodott Fláuta játszónét, a' Nagy Sándor Delphusi vadászatját, 's azon magát törülgető Férfiat, melly Marcus Agrippa Fördői előtt állott. A' Velenczi Réz lovakat is neki tulajdonitják némellyek, de a' miről mi hosszabban szóllottunk. Plinius azt mondja, hogy Lysipp 1500 képet csinált, mellyekből egyetlen egy is elég volna, hogy ő neki nevet szerezzen. Mások 610 számra viszik, ámbár az elsőbb sem hihetetlen, ha az apró darabkákat, 's némelly másolatokat is hozzá kell érteni. —

Czeilon szigete.

Ezen szigetet elsőben bírták a' Hollandok, még pedig olly tsupa félszeg hatalommal, hogy a' kereskedésen kívül semmit sem gondolnának vele. Azután szállott annak birtoka az Angolokra, kik azt sokkal több szempontokból nézik. Ezeknek Czeilon az ő bátorságos kikötőjéért, nem tsak az egész Kelet Indiai kereskedésnek közép pontja; hanem egyszer'smint egy olyan katona szállás, mellyből Kelet Indiának minden ol-

dalaira seregeket lehet küldözni. Magas hegyei Czeilonnak ugyan azon időben külömbözővé teszik éghajlatját. Az éjtszaki partok kivagynak tétetve a' Fél-sziget forró szeleinek. Beyben, Candatetuban gyöngyöt halásznak. Putallomban jeles só-művek vagnak. A' Hollandi vám-adó a' partéka ki's bévitelétől 5 procento megmaradt. Colombo fő város esik a' dél nyugati részen, jó fekvésű, 's jól épült város. Népesedését 300,000 re tették a' Hollandok. Lakosi Hollandok, Portugallokkal keverve, Topassok, Malayok kegyetlenek, boszúállók, Czeiloniak, vagy Czinglezek. Az utóbbi nevet viselik az Europaiak hatalmok alatt való partiak, a' középén lakók pedig neveztetnek Candiereknek. Igen hasonlitanak a' Maldiviakhoz, tsak hogy lágyabbak, szelidebbek, felesleg udvariak, nem szerelem-féltők, hanem ha alatszonyabb karból volna a' szerető. Az aszszonyok férjhez mennek 12 esztendős, 's megvénülnek 20 esztendős korokban. Az udvari nyelvben sok Arab vagon; a' partokon vevyes a' nyelv mindenütt. Régi írások olvashatatlan, most Arab betűkkel írnak. Nagyon hátra vagnak minden műveltségben. Tsupán nyomai vagnak azon műveltségnek, mellyet a' Portugallok semmivé tettek. A' vallás nem egyéb tsupa félelemnél, melly roszz istenekkel, 's varázslásokkal tépelődik. A' Cingézek szelidebbek, félénkebbek 's bátortalanabbak, mint a' Candierek. Az utóbbiak között vagnak főbb czéh alkatok

is, mellyekből a' Kormányozó személyek választatnak. „Az igazgatás egészen szabad kényű. A' Királynak Adigárjain (Ministerek) kívül senkivel sem lehet beszélni. Termékei Czeilonnak: Bizám fahéj, théa, drága kövek, kényeső's a' t.

Természeti nevezetesség.

Ruggieri orvos egy 1815 esztendőben ki jött munkájában a' következő történetet beszéli. „Egy leány, kinek anyja már az előtt több egészséges gyermekeket szült, mindjárt elnéjének első kifejtődésekor nagyon irtózott a' matskáltól, szerette pedig meg öldösni a' madarakat, mellyeknek nyers húsokat is elnyeldeste. De ezen utóbbi rendetlen hajlandóságot meglehetősen kiverte belőle az atyának kemény fenyítéke. Tízennégy esztendőskorában elveszítette édes anyját, ki őt nagy gondosággal nevelte, 's ápolgatta. Ezen életkorban már alkalmas volt a' gazd'aszszonyságra, mellyet atyjának nagy meglegedésével vitt a' háznál. Több kérii közül ~~kih~~ felesen voltak, kiválaszta végre magának egy ifiat, kinek szeretetét ő is visszonyozta. Ezen időtájban úgy írják le őtet, mint egy fekete hajú, eleven szemű barna (Fisionomia di Baccante) szép leányt, kevéssé férfias test állással, 's kimüvelt lelki tehetségekkel. A' házasság alig ment véghez,

azonnal elkelt az új házasság választani a férjnek kívánságára, még pedig a test formáltatás éktelensége miatt, mellynek megvizsgálására kiküldetett Ruggieri. Az orvos ezeket találta. Elöl a melytől fogva a térdekig, hátul a vál-lapoczkáktól a térdhajlásig puha gyapjú nemű fekete szőrrel volt bénöve az egész test, mint a fekete pudli kutyáé. A szőr alatt még a bőr is fekete volt, 's nem aprónként fejezedett meg a határok felé, mert a fejr bőrtől egészen különbözött. Ruggieri ezen szörnyeteget *Tricazoodesnek* nevezi, 's tartja azt még az anya-méhben származott nyavalyának, melly hasonló azon esetekhez, melyekben fejr szőrös foltok származnak azon külömbiséggel, hogy itt annak sokkal nagyobb kiterjedése volt. Az orvos egy darabka helyet választó vízzel lemellyezett, 's a seb meggyógyulta után fejéren maradt a seb helye.

Krumpli eltartás.

Ezen bővséges termékenységu Növény, mellynek áldását nem rég Német Ország, mint a Reformationak, Jubileummal ünneplte, különös természetü abban, hogy soká tartani nem lehet, hanem tavasszal vagy el kell ültetni, vagy, ha ezt vele nem teszik, kitsirádzik, és elromlik. Ezen termő erő igen szép tulajdonság: de alkalmatlan azoknak,

kik a' Krumplit esztendőre tartani óhajtanák. Azért erről több felől kérdések tétettek. Az eddig tudva való módok ezek :

1-sör A' Krumplit meg kell főzni, liszt-té törni, 's megszáritva hordókra rakni. Így több esztendőkre tápláló eledelt adhat.

2-szor A' megfőzött Krumplit meg kell hámozni, felszeletelni, megszáritani, 's úgy akármelly edénybe elrakni.

Ezt Burkus Országban gyakorolják, 's a' szeleteket vízzel feleresztve mindenre használják.

M e s c.

Minap halt meg egy Fejedelem. 's a' kik vették a' temetést a' temetésre.

Rejtett szó.

Én vagyok a' 'Nikelet' legszebb magzatja
egészen;

Vég tagomat vesztvén látdsza adok
kenyeret.

Köszönet. Az ártatlan elméskedés mind magát a' gyakorlót mulatja, mind másoknak kedvet szerez. Illy tekintetből köszönettel fogadtam Tiszt. Kronperger Antal Úrnak közléseit Veszprémből; valamint egy elmés Társaságét is Kun Sz. Miklósról.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(36.)

A' Rio de Janeirói természeti Gyűjtemények.

A' Bétsi Tsász. Kir. Természet-vizsgálók, kik Braziliába azon czállal küldettek, hogy a' természet mind három Országának nevezetességeit begyűjtögetnék, leírnák, lefestenék, Rio de Janeirót választák magoknak tartózkodás helyül, részint hogy, ha szükség volna onnan beljebb is utazni, az éghajlathoz előre hozzá szokjanak, részint azért is, hogy a' mit a' fő város környékén megkaphatnak, ne kellene messzéről öszve hordatni. Azon tartomány béútazását Martiusig három kerülettel akarák elvégezni, elsőben Bayon keresztül Macacába, 's túl a' hegyeken Cap Frióba, 's onnan Camposba; másodsor Bayon keresztül Portod' Estrellába, Serra d'Estrellába, Sumidorióba Paraiba folyóig, és Canta Gallóig; harmadszor St. Cruzba, és a' Taiccahi hegységre, Ilha Grandéig, úgy hogy mindenkor vizen vagy szárazon Rio de Janeiróba térnének vissza. Ezen ki-

futásokban mindég úgy oszlék meg a' Társaság, hogy mivel az idő rövidsége miatt mindnyájan együtt nem járhatnak, kiki azon környékre menne, melly az ő tudós karbeli, vagy művészi céljának legjobban megfelelne. Ezen cél szerint. Mikán Professor, Schott kertészszel, 's Buchberger Plánta festővel egy tsoportban; Natterer a' Cabinet Assistense, Sochor Vadász, és Pohl Doctor másik tsoportban utaztak. Ender Vidék festő a' Királyi Bajor Társasággal (Spix, és Martius Urakkal) a' St. Pauli pompás környékeket együtt járja meg; ezután pedig ő is azon tsoporthoz adja magát, melly az ő céljának megfelelő utazást tejjend. Február 26-dikán Braziliából Kurir képen megérkezett Tsász. Kir. Kamarás Úr, Gróf Schoenfeld elütazását megértvén a' Társaság, a' mit hirtelen öszveszedni, 's öszve málházni lehetett, a' jó alkalmatosság által el is küldötte.

Mikán Professor, ki az Austria Ts.ri Fregattával Julius óta Brasiliában tartózkodik, még pedig a' mint a' azt Gróf Schoenfeld látta, 's elő beszéltte, buzgó szorgalommal, által adá jeles növevény, 's bogár gyűjteményének egy részét, néhány kitömött madarakkal, 's kevés ásványokkal.

Natterer, ki már 90 madarat, 's feles bogarakat gyűjtögetett öszve, ámbár tsak 3. hétig volt azon tartományban, küldött 14 Kolibrit, 8 fajtájukat, mellyek közt 3 fajta egészen újnak látszik.

Schott a' ki hasonlóképén sok növényt össze szedegetett, és már most abban foglalatoskodott, hogy egy nagy kertben élő növényeket is művelne, 's természetne, által adott a' Kurirnak néhány magvakat, 's némelly leves gyümölcsöket, olyan jelesen bérakva, hogy azoknak épségben megérkezéseket reménylené.

Ender, kinek isméretes művészi tehetsége ezen tartományban olly sok szép tárgyakat talált, elküldötte az eddig készült rajzolatit, 's festésit.

Mind ezen természeti, 's mesterségi nevezetességeket várják most, hogy nem sokára megérkeznek, mivel hogy Gróf Schoenfeld magával a' nagy teher miatt el nem hozhatta; hanem Angliában hagyta.

Pohl Doctor az ásványokkal foglalatoskodik, melly végre már sok hegységeket bérjárta, és sok ásványt bégyűjtött. A' Brazíliai Euklasitról, és Bahiai Meteor Vasról még eddig semmit sem nyomozhatott ki. Egy darab Cyanitest talált, de hol termett legyen, nem akadt nyomába.

H á l á d a t o s s á g.

Appion azt írja Egyiptomi történetekről írt V. Könyvében, hogy a' következő történetnek szemmel látott tanúja lett legyen. A' nagy Lovag-pályában, úgymond, egy nagy

vadászat adatott elő a' Romai népnek. Jelen
 voltam én is a' nézők között. Sok kegyetlen
 állatok, fene-vadak voltak, ott jelen. De min-
 denek felett tsudálatra méltó volt az orosz-
 lánoknak szörnyűségök. Ezek között volt
 különösen egy, melly testének erejével,
 nyakának folydogáló serényével, 's borzasz-
 tó ordításával minden nézőnek szemcét ma-
 gára vonta. Bévezettetett a' többiek között
 a' vad harcra egy volt Consulnak szolgálja.
 A' szolgát hívták Androclusnak. Ezt, a' mint
 meglátta az Oroszlán, hirtelenséggel mint
 egy bámúltan megállott, 's majd lassankint
 tsendesesen hozzá ment az emberhez: tsóvál-
 ta előtte egész nyájassággal farkát, mint a'
 hizelkedő kutya, 's az ijedtében tsak nem
 fél boltan lerogyott embernek nyalogatja lá-
 bát, 's kezét nyelvével. Androclus a' fene-
 vadnak ilyen nyájaskodási között magához
 jön, 's vizsgálja szemével az Oroszlánt. Ak-
 kor, mint egy reá ismervén egymásra, ör-
 vendeni láttad volna az embert, és az Orosz-
 lánt. Illy tsudálatos történeten nagy lármát
 ütött a' nép, 's magához szólítván Caesar
 Androclust kérdezte tőle, mi volna az oka,
 hogy ezen irtóztató vad neki megkegyelme-
 zett. Akkor Androclus előbeszéli tsudálatos
 történetét. „Midőn, úgymond, az Uram
 Africát igazgatná Fő Consuli hatalommal, az
 ő mindennapi igazságtalan verekedése miatt
 kénytelen voltam megszökni, még pedig,
 hogy az Uramtól, azon földnek Urától, annál
 mentebb lehetnék, a' barlangokat kerestem,

feltéven egyszer'smind magamban, hogy ha eleségem nem lenne, elveszteném életemet. Egykor a' déli hőségben bétértem egy setét hűvös barlangba, hogy benne megvonnam magamat. Nem sokára bėjött a' barlangba ezen Oroszlán véres lábbal, 's fájdalmat jelentő mormolással, mellynek tekintetére én először nagyon megborzadtam. De az Oroszlán, melly oda mint maga barlangjába jöve, a' mint engem észre vett, egész szelídséggel jött hozzám, nyújtván fájós lábát, mint-ha segítséget kért volna. Én a' talpából egy nagy töviset kihúztam, genyetségét a' sebből kinyomtam, 's vérét egész bátorsággal letöröltem. Akkor ő megnyúgodva lábát kezemben hagyván lefekütt. Azóta három esztendőig éltem én azon barlangban egy eledelen az Oroszlánnal. A' legjobb részt minden vadból, mellyet megöle, nekem hozta haza, mellyet én a' nap melegen sütöttem meg, mivelhogy tüzem nem volt. De majd hogy belé úntam ezen vad életbe, egyszer, hogy az Oroszlán vadászatra ment, kijöttem. Harmadnapra elfogatván a' katonáktól Rómába hozattam Uramhoz, ki engemet azonnal ezen büntetésre kárhoztatott. „Androclus így felszabadított a' büntetés alól, 's neki adták az Oroszlánt is. Láttuk úgymond Appion, fel 's alá jární Androclust Oroszlánjával, mellyet szíjjon vezetett Romának útszáin. Androclusnak pénzt adogáltak; az Oroszlánra virágot szórtak. A' szemközt ta-

lálkozók úgy szokták egymásnak mutogatni őket: „Íme az Oroszlán az embernek gazdája, 's ím ez az ember az Oroszlánnak orvosa!

(A. Gell. Noct. Att. Lib. V. Cap. XIV.)

Dalmatiának rövid Statisztikai megtekintése.

Ezen tartománynak ismérte annál fontosabb reánk nézve, hogy annak nevét a Magyar Királyi czimerek között is megtaláljuk.

Határai Dalmatiának leginkább az Adriai tenger 's a Török tartományok. Három meg szakadtt darabjai ezek: régi Dalmátia, Raguzai kerület, és Cattari kerület (le Bocche di Cattaro) alig tesznek tökéletes össze függő egészet. Régi Dalmatiát a' Raguzai kerülettől, 's ezt a' Cattari kerülettől török föld választja el, úgy hogy minden Földabrosz, melly ezen szaggatást ki nem mutatja, hibás. Régi Dalmátia, és a' Raguzai kerület közt fekszik Klek nevű török bényúló száraz föld; a' Raguzai, és Cattari kerületek közt pedig a' török Suttorina, mellyek ugyan valaha Raguzához tartoztak, de politikai tekintetből a' Törököknek általengedetttek. Régi Dalmatiának kiterjedtsége, hozzáértvén Veglia, Cherso, és Ossero szigeteket, megyen 4399 olasz □ mértföldre;

Ösztatik ezen tartomány 3 részekre, u. m. 1.) a' régi keresményre (vecchio acquisto) melly a' Velenceieknek régi hódítások által szereztetett, 's foglal magában 1,612,071 Pádovai hódat (campi padovani) 2.) az új keresményre (nuovo acquisto) 3.) a' leg újabó Keresményre (nuovissimo acquisto) melly két utóbbiak foglalnak magokban 1,926,991 Pádovai hódat. Földe Dalmatiának. Egyrésze áll tsupa meredek hegyekből, mellyek főképen a' Bosniai, török Dalmatiai, Montenegroi, és Albaniái határokon nagyon magasak. Sokan ezen hegyek közül lakhatatlanok, 's nem tsak a' föld művelést nehezítik a' kövek miatt; hanem még a' népességnek, 's kereskedésnek is nagy akadályai. Mivel a' Velencei igazgatás több esztendői uralkodása alatt is nagyon keveset tett a' kereskedésnek ki 's bójárásnak könnyebbitésére, 's előmozdítására; a' következő igazgatások pedig sok akadályok által meg gátoltattak, hogy a' tartománynak jóvára intézeteket tehettek volna: Dalmatiában mind eddig nagyon rossz, sőt veszedelmes a' hegyek közt az utazás, úgy hogy a' helybéli lassú lovakon, 's öszvéreken kívül (ezek is tsak egyenkint) alig mászhatja meg egyéb vonó marha a' nagy hegyeket. De vagynak szép síkságok, és völgyek is, fő képen a' folyók mellett, 's a' tenger partokon. A' posványok, 's tavak a' kiáradt folyó vizekből, mellyek sok termékeny földeket el öntenek, a' lakosoknak hibás veszteglésökből szaporodhattak. A'

föld termékenysége különbféle a' tájnak
mivolta szerint; nagyon tsekély a' kopasz
mészhegyeken; jeles pedig több völgyekben,
és síkságokon. Mennyire vihetne a' szorga-
lom egy ilyen szép éghajlat alatt fekvő tar-
tományt! (Folytatása következik).

M e s é s K é r d é s.

Hány fontot nyom a' Hold?

Rejtett szó.

Több testvérek vagyunk, ha egészen veszel,
Mennél többször látunk, annál vénebb leszel.
Első tagom fejér, némelly vad szereti,
Ha utolsó éri, elsőt elkergeti.

Jegyzés: 1) A' 34-iki Rejtett szó:
Kosár, mellyből ki kerül: kos, ár, sár, rá-
kos 's a' t.

2) A' 35-iki Mese: a' lábok; kik a' Fe-
jedelmet is élteben viszik, temetéskor pe-
dig nem mennek, hanem vitetnek. — A'
Rejtett szó: rózsá, rozs.

Folytatása Dalmátia állapotjának.

Népe sség e Dalmatiának. Az igaz, hogy Dalmátia 3,530,062 hold, Campi, kiterjedtsége szerint 2—3 millióm. lakost is eltarthatna: de úgy el kellene háritani mind azon akadályokat, mellyek most az ő népességét annyira gátolják.

Az 1808-diki nép számláltatás szerint, mellyet az Olasz Királyi Igazgatás tétetett, volt Dalmatiában, a' hozzá tartozó szigetek is ide vévén 256,863 lélek. Ekkor tehát a 4309 Olasz □ mértföld közül mindenikre 58—59 esett. Ugyan ezen esztendőben születtek 9458-an; meghaltak 6479-en (2979-cel kevesebben) 's párosodtak 2409-en: úgy, hogy a' népesedés tsupán 1/85-öd részeszel szaporodott, ámbár hozzá kell venni azt is, hogy sok helyeken éhség volt. Ugyan tsak ekkor felszámlálták progressiva nevedését is a' népesedésnek, melly szerint 64 esztendőre kellene két annyira, az az 513, 726 lélekre szaporodniok.

A' következő 1809-diki esztendőben az Austriai háború miatt rendes nép számláltatást nem lehetett tartani; de a' születtek, 's holtak lajstromokból mégis annyit lehetett kihozni, hogy a' népesedés 5000 lélekkel szaporodott legyen. Ugyan is a' nevezett esztendő Januariusának elsőjétől Junius végéig mentek.

	a' születtek,	a' holtak,	a' páros.tak
Zarai kerül.	1805.	1025.	614.
Szebenikóiban.	1294.	566.	521.
Spalatóiban.	1876.	1118.	581.
Macarscaiban.	713.	382.	252.
Öszveséggel:	5688.	3091.	1968.

Ha ezen summát meglehetőztetjük, mentek December végéig a' szülöttek 11,376; a' holtak 5182; a' párosodtak 3846 lelkekre; úgy hogy az 1808-diki számvetés (hogy az 64 esztendő alatt lenne két annyi) megfalsna. Itten a' szülöttek 5194-gyel mennek többre, melly szerint a' népesedés $1/50$ részszelet szaporodott. Ha mindég ezen mértékben menne elő, 25 esztendő alatt két annyi lenne a' népesedés. A' születtek úgy voltak a' népességhez, mint 1:25; a' holtak, mint 1:43; a' párosodtak, mint 1:60; 's a' szülöttek a' házasokhoz, mint 5:1.

Igen sokat használt a' népnek szaporítására a' tehén-himlő oltásnak szokásba vétele. Már 1806-ban béoltattak 22,600 Dalmaták, és így megmentettek legalább 1300 gyermekek a' haláltól; mert ennyi volt az

esztendői adó, melyet máskor a' természeti himlő kitsikart tölök. Még Törökök is jöttek akkor Dalmatiába, hogy a' himlőt magokba ol-
tassák. 1808 esztendő végéig a' béoltattak szá-
muk ment 36,270-re, a' mi az Olasz Igazga-
tásnak nem több, mint 3800 Lira költséget
okozott.

1809-dik esztendő végével több Austri-
ától elválasztott tartományokból formáltattak
az Illyriai tartományok, mellyekhez járult Dal-
matia is, de nem egész öszveségében; mert
az úgy nevezetett Quarneri szigetek (Arbe,
Veglia, Cherso, és Ossero) a' hozzájuk tar-
tozó Scogliákkal együtt Dalmatiától elsza-
kadván a' Polgári Horvát Országgal egyesített-
tek. A' Francz Illyriai Igazgatás ismét új
nép számláltatást tartatott 1811-dik esztendő-
ben Dalmatiában, s talált annak szorosabb
értelemben vett tartományaiban, úgy mint:

Zarában = 48,131.

Szebenikóban = 55,596.

Spalátóban = 70,120.

Lessinában = 13,817.

Macarscában = 31,813.

Öszveséggel = 210,477. lélekkel.

Midőn Dalmatia ismét az Austriai biro-
dalom alá tért vissza, föllebb szállott a' né-
pesség is. A' Quarneri szigetektől tsak Arbe
kötetett Dalmatiához, a' többiek pedig a'
Tenger-parti Tartományhoz járultak. Arbe
szigete 3027 lélekkel (ennyi volt 1812-dik-
ben; 1811-ben pedig 3049) szaporitá a' né-

pességet. De nem sokára, hogy az Austriai igazgatás keze alá vette a tartományt 229,457 lélekre szaporodott a népesség. Az Austriai, 1815-dikben tétellett, népszámláláskor már 236,040 lelkek találhattak, úgy hogy kevés hónapok alatt tsak nem 10,000-rel szaporodtak a lakosak. E szerint voltak

Zarában. = 54,921

Szebenikóban = 60,634

Macarscában. = 29,443

Spalátóban. = 81,775

Lessinában. = 9,277

mind öszve = 236,050 lelkek, kik három kerületre osztattak. Ide vévén most a Raguzaiakat, kik 1815-dikben voltak 40,321. s a Cataroiakat, kik ugyan akkor voltak 29,310-en: állott az egész Dalmatiai népesség 305,671 lelkekből.

(Folytatása következik.)

A' Wearmouthi Vashid.

A' legelső vas hidat tsinálták, még pedig lágú vasból Colbrooke - Dálban. Azóta több mesterek gondolkodtak Európának több részeiben Vashid készítésről. De mivel a' vasnak hajthatósága nem adott elegendő merőséget a' munkának; sokan megvetni kezdeték azt, mig nem Payne azon szerentsés gondolatra jött, hogy ához öntött vasat kellene venni. 1790-dik esztendőben tette meg el-

ő próbáját, melly neki eléggé kívánsága szerint esett. Burdon tökéletességre vitte Payne gondolatit az úgy nevezetett Wearmouth hidnál. Ő a' boltozat íveit könnyű vas rostélyokból tsináltatta, úgy hogy, a' rostélynak rúdjai egymást tartanak, a' boltozatot elég erőssé tennék, és még is az egész hid hasonló nagyságú köhidnál 15-ször volna könnyebb, mivel hogy a' rostélyok között hézagok maradnak. Wilson ügyelése alatt hozzá kezdettek ezen munkához szeptember végén 1793-dikban, 's 1796-dikban már egészen kész volt. A' hidnak íve egy olyan karikának a' szeletét teszi, melynek idege (nyílása) teszen 236 lábnyit. Magassága a' hidnak az ív közepétől az idegig le a' víz fenekéig 60 lábnyi. Az ívhajlás olyan tágas, hogy 2-3-száz tonás hajó keresztül mehet alatta, úgy hogy 50 lábnyi távolságra marad tőle a' két oldal. Szélessége a' hidnak 36 lábnyi; a' vasrostélyok tölgy fa híd-lással vagynak bé rakva. Az egész teherbe tsültetett 900 Tonnára, mellyből a' vas 260-at teszen. A' költség ment 26,000 font sterlingre, melly ajánlás által gyűjtetett össze.

Új Találmány.

A' Chemiának jótévő befolyása a' mesterségekre ismét, meg bizonyosodott J. a' sz. n. ügger Nepomuk János Orvos Doctor Úrnak, a' Tsász. K. Theresiana Aca-

miában Chémia Professorának azon új találmányában, melly szerint a' Kőszénből olyan oltsó, 's hasznos festékeket lehet készíteni, mellyek sok drága idegen Festő szert szükségtelemné tehetnek.

Ezen fáradságtalan Természet vizsgálónak mindenkori kedves foglalatossága az, hogy a' hazai termékeket Chémiai vizsgálatok alá vesse, 's hasznokat azok szerint határozza. Illyen alkalmassággal úgy találta, hogy ha a' Kőszén bezárt edényben meg égettetik, a' már eddig is ismeretes részeken kívül még két ismeretlen savanyat, egy gyantát (resina) egy mézga gyantát (gummi resina) 's egyéb állató részeket is foglalna magában, 's hogy ezen nevezett részek öszvevésséggel festék szert adnának, melly által gyapjat, selymet, lent 's a' t. vörösre, feketére, sárgára külömbféle barna, 's szürke színekre állandóan meg lehet festeni.

A' próbatételen, melly volt az Academiának Laboratoriumában April 6 napján, megjelentek, Ö Tsász. Kir. Magasságok: János, és Rainer Fő Herczegek is, kik minden köz hasznú találmányokat érdem szerint be-tsülnek. Látták a' festéknek megnyerését, 's annak festésre lett alkalmaztatását még pedig olyan meglelégedéssel, hogy a' Feltaláló Úr eránt kegyes szovalkkal méltóztatnák kijelenteni részvételőket. Jelen voltak ezen próbatételen a' Fő Herczegeken kívül: Gróf Chorinsky, a' Tsász. K. közönséges Udvari Kamarának Elölülője, Baro Schwitzen Status, és Con-

ferentias Tanácsos; Liedemann, Panzenberger, és Schiller Udvari Tanácsosok, 's egyebek, kik a' próbatételeket közönséges megelégedéssel fogadták.

Ezen találmány annál fontosabb, hogy nem csak magában nagyon hasznos a' mesterségekre nézve; hanem egyszer 's mint új utat is tör a' Tudóság előtt a' hasonló vizsgálódásokra.

Apró történetek.

Egy együgyü inas látván, hogy Ura egy levelet ki akarna vetni az ablakon, megszólalt: Adja inkább nekem az Úr, mondván, az Atyámnak akarnám küldeni, mert megígértem, hogy míg itten mulatunk, levelet küldökneki. Az Úr édeset nevetett inasa együgyüségén, 's monda: A' te apád már beteg volt, hogy el útaztunk, 's azóta meghalhatott. „Óh nem! felele az inas, mert holtát nekem csak ugyan megírta volna.

Egy ifju embernek az anyja, bár két anyyi idős volt is mint ő, még szeretett volna férhez menni. Az ifiúnak ez nem tetszett, mert örökségét féltette, mellyért is szakált hagyott magának, hogy vénnek lássék, 's anyjának vénségét kettőztesse. Az anya, ki csak hamar észre vette, hogy azon vesze-

Delmes szakál az ő czélját felforgatja, kérte fiát, hogy nyíratná-le azt. De a fiút semmi kérelem sem indította, mind addig míg nem az anya annyi pénzt adna neki irashán, melly által anyjának másodszeri férhez menetele is meg nem károsíthatna.

Egy Újságon kapkodó politicus olly szemtelen volt, hogy magát a Status Ministert kérdené meg egyszer: Mit gondol az Úr, fogunk e háborút kapni, vagy csak a' békességet tartjuk meg? „En bizony magam sem tudom, monda a' Minister, mert még a' mai újságot nem olvastam.

M e s e.

Látom szemét, látom száját;
Látom varásló arczáját:
Nem vénül, azt tsudálom,
Bár azt tőle nem hallom.

Rejtett szó.

Nem kell egyenest Töröknek:
Fordítsd, 's jó Mester-legénynek.

Jegyzés: A' 36-iki Kérdésre Felelet:
Tsak egy font; mert négy fertálya van. —
Rejtetszó: Hónap, hó, nap.

Folytatása Dalmátia állapotjának.

Dalmátiai Gazdálkodás. Még ezt a népség nagyon durva, 's eredeti módon úzi, úgy hogy tsak legkisebb nyomát sem láthatni köztök a' Gazdaság újabb előmenetelének. Magok a' szántóvető szerek, 's eszközök tökéletlenek, nehezek; nints a' mezei gazdának tsüre, istállója, 's egyéb szükséges épülete, mivelhogy Mester-emberek sintsenek, kerékgyártók, kovácsok, kőművesek, átsok, 's egyebek, kik azokat készíthetnek. Az Olasz igazgatás gondoskodott ugyan ezen tárgyban Dalmátiáról, a' hová Mester-embereket is küldött; de minden haszon nélkül. Az Austriai Igazgatás bizonyosan többre fog menni. Az egész Dalmátiai termő föld nagyságát meg nem határozhatni: de abból, a' mit az új, 's a' legújabb keresményekből tudhatunk, következtetést húzhatni az egészre is. A' datumok, mellyek kezünkben vagynak vétettek az 1675, 1711,

1746, és 1749 esztendőkből. Ezek szerint
vagnak az új, 's legújabb keresményekben:

Campi padovani.

Szántó - föld.	—	—	191,191.
Szőlő - kert.	—	—	7,565.
Mezőség, Rétság.	—	—	7,287.
Műveletlen szántó - föld.	—	—	6,757.
Elhagyatott szántó - föld.	—	—	15,574.
Elhagyatott szőlő - kert.	—	—	781.
Műveletlen elhagyatott szántó - föld.	—	—	90,356.
Mező 's rétság.	—	—	3,192.
Legelők.	—	—	12,822.
Posványok.	—	—	39,770.
Berkek, 's erdőségek.	—	—	1,430,770.

— öszveséggel. — 1,805,068.

a' mi annyi mint 2,185 □ mértföld (miglien)
mellyen 1809-ik esztendőben 128,645 Morlá-
kok éltek, 's laktak.

Ezekből a' dézmás szántó föld mind
öszve tsak 191,191 Padovai hód: mellynek
termékenysége, ha az esztendei dézmaiból
ökoskodunk, következő tábla szerint állhat:

Búza	==	50,000.	Stajo
Gabona	==	30,000.	
Zab	==	100,000.	
Tengeri	==	70,000.	
Árpa	==	150,000.	
Köles	==	50,000.	
Olasz köles	==	10,000.	
Szeretsen köles	==	34,000.	
Hüvelykés vetemény	==	6,000.	

— öszveséggel = 500,000. Stajo

mellynek dézmája 50 ezer. — (Egy Stajoban vagyon 84,900 litre) 'Kerék szám szerint, ha a' terméknek 1800-diki árát felvesszük, nem ért többet minden gyümöltse a' nevezett tartománynak 5,022,000 Franknál (lire italiane), mellyből egy hód földre 26 lire, 26 Centesimi esik. Vegyük ki a' dézmát, 's az elvetett magvat (heted részben) egy egy hódnak haszna mind öszve 20 lire. Egy Morláknak a' 128,645 lakosokból ezek szerint nem jut több 20 lirénél, 55 Centesimnél, vagy is egy napra 1 soldonál, és 63 Centesimnél. Másutt annyi föld behozna 14 milliom Lírát.

A' szőlő-kertek (7565 Campi) hoznak bé esztendőnkint 550,000 lírét, mellynek dézmája 55,000 lire. — Az erdőség Dalmátiában most is sok, mindazáltal a' fa még is szük. A' köz erdők egész Dalmátiában 3000 □ mértföldet fognak el, de rendetlenek ezek is; a' tulajdonos erdők jobb lábon állanak, 's legalább mutatják, mitsoda fa bőség lehetne itt, ha az erdökre vigyázat volna. Az Olasz igazgatás ezen tekintetben is elkezdette regulázni Dalmátiát, de a' mellynek szép intézetei a' Francz-illyriai igazgatás által elmellöztettek! A' három tartásra Dalmatia mind fekvése, mind éghajlata szerint nagyon alkalmas: de ennek is vagynak akadályai, millyenek a' takarmány, fa, akol, 's a' t. nem létele, legalább szük volta. Szarvas marha, juh, ló vagyon ugyan elég, de mind kitsin, nyomorúlt. Tsak nem minden Morlák Gazdának vagyon 4—12 lova

ámbár ha az utak jók volnának 2-vel is meg érné. Épen az út rosszassága miatt kellenek a' sok szamarak, 's öszvérek is. A' selyem művelést elkezdették ugyan; de már ennek is vége vagyon. Tsüpán Zemonicónál 500,000 szederjék veszték el az 1809. diki háborúban. — A' halászat valaha nagy divatjában volt. 1798-dik esztendőtol 1807-ig (10 esztendői) közép számolás szerint minden esztendőre jutott 12,458,000 font hal, mellynek ára 17,910,550 Velencei lirára reá mehet. — Az ásványokból is elég jövedelem kikerülhetne! nevezetes bányák ugyan nintsenek; de vagynak szép márvány fajok, hegyszurok, kőszén 's egyebek.

Szorgalmat (Industria) hiába keresni egy olyan tartományban, a' hol a' legutolsóbb termékek is alig elégségesek az éhség ellen. Tsak a' szántást, vetést, aratást, olaj, 's bor készitést kellene megnézni, hogy valaki meggyőződjék az ügyetlenségről. Vagyon elég agyag, de nints fazekas; vagyon fővény, béka-só, 's nints üveg-huta; vagyon mészkő, nintsenek mész égetők; vagyon kőszén, nem ássák sehol; vagynak vas-erek, bányász nints. A' juhgyapjúból alig készítenek néhány helyeken durva daróczot; nints varga, a' ki a' bőrt kikészítené. Többnyire az őrlés is tsak kézi malmokon esik. A' kereskedés szárazon és vízen valaha nagy folyamatosan volt; de az is alább szállott. Hogy Dalmátia ismét Austria birtokába jutott, az egész tengeri kereskedés néhány hajókból

állott; de az óta ez is ismét szemlátomást nevededik. Csak Curzolánál 1816-dikban öszszel 8—12 nagy 's 70 kissebb új hajók készültek, mellyeken 300 ember dolgozott. A' belső kereskedés nagyon tsekély; fontosabb pedig a' szárazon való kereskedés Török országnak szomszéd tartományival, főképen a' tengeri sóra nézve.

Az Irás történeti.

Az irás feltaláltatásának ideje a' mesés századokba esik. Szinte olyan bizonytalan pedig az is, mitsoda falevélre kezdettek írni legelőször. Azomban, a' mit még is mondanunk lehet egy ilyen fontos találmánynak mesteri tökéletesedéséről, helyyesen a' három Következő pontok alatt lehet elbeszél-
ni.

Tenta, ír ó f e s t é k. (μέλαν γραφικόν név alatt emlegeti az Alexandriai Clemens, a' Romaiak pedig atramentum-nak, 's néha éencaustumnak nevezték) készítették ezt a' régiek különbféle szerekből különböző módokon, a' mit Plinius így beszéll elő: „A' tenta is a' mesterség készítményi közé tartozik, ámbár föld is vagyon, még pedig két féle, a' mit már készületlen is használnak. Voltak képirok, kik a' koporsókból ásták fel a' zsiros szenet. De mind ezek alkalmatlanok, és újabbak; mert ma horomból tsinálják, több féle módon, ha a' gyantát,

vagy szurkot kiégetik. Ezért a' műhelyeket is úgy építették, hogy a' füstöt ki ne botsá-
tanák: a' legjobb ugyan úgy készül Fáklyá-
ból, a' mit gyakran meg hamisítanak kemen-
cze, vagy fördő katlan kormával. Némel-
lyek a' megszáradt borsöpröt főzik - ki, 's
azt mondják, hogy hajó borból volt a' söprő,
a' belőle készült tenta hasonló az Indiaihoz.
Polygnotus, és Micon híres képirók törköly-
ből tsináltak, 's hitták azt τευγινον-nak. A-
pelles gondolta ki, hogy meg égetett elefant
tsontból kellene tsinálni, a' mit Elephan-
tinumnak neveznek. Az Indiait, mellyet
hozzának Indiából hoznak, még nem tanul-
tam ki, mi legyen. — — Minden tenta a'
nap melege által leszen tökéletessé; köny-
város mézga, 's áts enyv vegyítették közé:
a' mit pedig eczettel oivasztanak fel, nehéz
ki mosni.

A' fekete tentán kívül a' czímek, 's
nagyobb betűk ki festésökre gyakran mi-
niumot használtak, a' honnan Ovid: Nec ti-
tulus minio, nec cedro charta notetur. Am-
moniusnak Carpiánushoz írt levelében, mel-
lyet Eusebius emleget, czinóberrel voltak a'
czifrázatok. A' Tsászárak is vörös betűk-
kel írták, 's iratták neveiket: Igy a' zászlókon
is, a' mint Dio mondja, Vörös betűkkel (*φο-
ινικέοις γράμμασι*: voltak írva neveik. De szo-
kásban voltak az aranyos kezdő betűk is,
úgy, hogy több régi kéziratokat találni ara-
nyos czifrázattal. A' régi időkben, a' miről
a' könyv szólt, képekkel is szerették elő-
adni. Hasonló képeket lehet látni a' leg ré-

giebb könyvekben, p. o. a' Caesarea Bibliothecának görög Bibliájában; a' Vaticanumi Bibliothecának Virgiliusában, a' Caesarea, Francia Királyi, 's Augustinus Napoli szerzetének Bibliothecáikban Dioscorides kéziratiban.

Papirus. (akár mi féle levél, lap, a' mire írni lehetett *χαρτης*) Leg régiebb volt az írha, mint a' keztyű írha, vagy a' pergamen. Pergamennek vétetett a' neve, a' mint Isidór mondja, a' Pergamusi királyoktól, kik a' bőrt úgy készítették, hogy írni lehessen reája, mivelhogy leveleik nem voltak. Mind az által már a' Pergamusi Királyok előtt is tudták a' bőrnek azon hasznát, hogy írni lehessen reá. Legalább Herodót azt beszéli hogy a' Jónok juh, 's ketske bőrre irtak. Betességet kapott pedig a' pergamen különösen azért, hogy az leg tovább marad épségben, a' honnan, leg régiebb kéziratink is a' IV—V századból. p. o. Vaticanumi Virgil, Florenczi Terencz, 's a' t. pergamenen vagynak. De az írha pergamen költséges volt, 's azomban sokat irtak a' régiek is: mellyért szükség volt egyéb papirosról is gondolkodni. Innen jött szokásba a' fahártya, a' mi a' héjj, és kemény fa között vagyon, gyakran vászon, 's külömbféle réz, ólom, 's elefánttsont-tábla. A' fa hártják között, mellyeket Isidór Liberneknak nevez, legnevezetesebb volt egész világon az Egyiptomi Papyrus. Ezen plánta Theophrast szerint termett azokon a' helyeken, a' hol a' Nilus, kiáradása

után is, nem volt két könyöknél magasabb. Gyökere néha tíz könyöknyi; szára (dereka) pedig három szegletű többnyire négy könyöknyi magasságú. Olly nagy bőséggel termett ezen növény a Nilus körül, hogy azt Cassiodór szinte erdőhöz hasonlítná. Innen annak ott helyben számtalan haszna: harisnya-kötő, méts-kanócz, párna, vitorla, minden kikerült belőle. A' szegények ruhát varrtak belőle magoknak, 's gyakran levét szopogatták éhség miatt, a' midőn megrágott szárait elvetették. Az írásra készült papyrus hártya βίβλος-nak neveztetett.

(Folytatása következik.)

M e s e s K é r d é s .

Mitsoda ember az, a' ki, ha 100 eszendeig él is, születése napját tsak 25 ször éri meg?

R e j t e t t s z ó .

Egészen a' mienk, fő nélkül a' kané;
Fő 's láb nélkül kérdés sok bolondnak van-é?

J e g y z é s : A' 37-iki Mese: A' szép írott kép. A' Rejtett szó: Szék, kész.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(39.)

Szomorú Ének.

Bús szívemet mardosó gondok
Rollatok már lemondok,
Elég régen gyötritek éltém,
Víg napot nem is értem.
Hát rab szíjjak szakadjatok.
Egek víg napot adjatok!
Elég légyen anyit szenvednem,
Elég anyit epednem.

A' mostoha sors engem régen
Kerget e' nagy térségen,
Bánatimhoz bánatot adtok
Még nyugodni sem hagytok.
Mikor lesz vége ezeknek,
Ezeknek a' keserveknek,
Óh felettem tündöklő Egek,
Rajtam könyörüljetek!

Gyermekségem töltöttem búval,
Búval, de szomorúval,
Ifúságom ohajtással
Töltöttem sohajtással;
A' Számban volt a' sok jaj szó!
Mellyet visszázott az Echó.
Óh! óh! be sok, már ez az óh! óh!
Véss véget óh koporsó!

Az Irás történeti.

(folytatás)

Mikor találtatott fel az Egyiptomi Papyrusnak haszna nem bizonyos. Varro teszi azt Nagy Sándornak azon idejére, midőn Alexandriát építette; de a' melly véleményt Plinius avval czáfól meg, hogy Cassius Hemina igen régi Író Évtörténet írásiban azt emlegeti, hogy Cethegusnak, és M. Baebiusnak Consulságok alatt Janiculus szántó földén egy olyan láda találtatott, mellyben Numa a' Római Király, papyrusra írott könyveivel együtt feküvék. De vagynak még bizonyosabb Írók is, bár újabbak, kiknek állítások szerint az Egyiptomi papyrus már Nagy Sándor ideje előtt írásra való hasznáért ismeretes volt. Az ilyen papyrus elkészítésének módját Plinius hosszan leírja XIII. Könyvének 11—12 részeiben. A' tövel elválogatott hártják öszve tétettek, a' Nilusnak zavaros vizébe bémártattak, sajtóval

öszve nyomatva kiszárztattak. A' Nilus vize enyvhelyett szolgált későbbben; hogy a' hárttyák erősebben öszve illenének, enyüvel ragasztattak öszve. Hadrián Tsászárnak Vopiscusnál felhozott levele szerint igen sok ember élt a' papiros - tsinálásból főképen Alexandriában, a' honnan Firmus Király ugyan tsak Vopiscusnál azt mondja: annyi sok papirosa, 's enyve vagyon, hogy vele egész hadsereget eltarthatna.

A' papiros nagyon töredékeny volt, úgy hogy abból tsak nagyon kevés maradványok jöttek hozzánk. Ilyen papiroson vagyon Venczében Sz. Márk Evangélioma: de a' mellynek levelei már olyan rothadtak, hogy inkább széllyel töredeznek, mint sem elválasztni lehetne. Jobb állapotban vagyon annál Josephus, a' Medioláni Ambrosiana Bibliothécában. De legjelcsebb, 's legépebb az a' papiros kézirat, mellyen Sz. Agoston levelei vagynak. A' kik ezt a' könyvet írták, tudván a' papirosnak töredékenységet, minden negyedik, vagy ötödik levél után egy, vagy két irha levelet szúrtak bé, mellyen az írást folytatták. Így a' papiros levelek is épségben maradtak. Minden papiros levél két rétből áll, mivelhogy egy rétből nem volt volna alkalmas az írásra. Így lehet megérteni Pliniusnak ezen szavait: „*transversa postea crates peragitur*”, mellyeknek kifejtegetésökben sok tudós emberek törték fejöket. Tudniillik minden egyrétű levélbe sok vékony szálatskák (erek)

mennék, mellyek, ha két levél egymásra igazgattatott, úgy estek együvé, egyikből fel, 's lefelé, másikból jobb oldalról balra, hogy egymáson keresztbe mennének el, 's ró stélyt tsinálnának. Az ilyen papiros készítő műhelyek már sok századdal ez előtt egészen megszűntek, vagy azért, hogy Egiptom az Arabok alá esvén, kereskedése meggátoltatott: vagy azért, hogy más, jobb féle, 's tartósabb író levelek találtattak. Ilyen volt elsöben a' selem papiros (charta bombycina, cotton) 's majd ennek hasonlottsága szerint a' rongy papiros.

Az író eszközök között legrégiebb volt a' nád, (calamus) és a' tollu (penna). Hogy az író tollú is régi találmány Isidorból gyaníthatni; ki a' calamust, és pennát együtt emlegeti. Az Alexandriai Clemens is így szölli: „Deinde autem Sacrorum scriba procedit, habens pennas super capite, librum in manibus, vasculum in quo atramentum scriptorium, et iuncum, (ez is nád faj) quo scribere solent”. Ezeken kívül más eszközök is voltak az íráshoz: penna késetskék (scalpella) mellyekkel az író-tollat igazgatták; czirkalom, mellyel a' linea közöket méregették; ollók a' papiros-vágásra; ólom edényke, mellyben a' tinta állott; pennatok; és fénkö a' kést élesíteni.

Szoktak a' régiek még viasz-táblákra is írni, a' mellyekről ismét lelehetett vakarni a' mit egyszer reá írtak. Ekkor nevezték az olyan táblákat Παλίμψηστον-nak. Innen

mondja Cicero egy levelében (Köny. VII. Levél 18.) Trebatiusnak: „Nam quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam; sed miror quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, nisi forte formulas tuas; non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas”. Azon eszköz, mellyel a’ viaszos táblára írtak, stilusnak (*γραφιον*) neveztetett. Volt pedig a’ stilusnak két különböző vége: egyik néha kalán, néha fetskefark forma, a’ mellyel az előbbi írást kivakarták, ’s a’ táblát ismét megegyengették. Ha vakarni (törteni) kellett, úgy szokták mondani: *vertendus stilus*. A’ másik vége pedig a’ stilusnak, — az író vége hegyes volt. A’ stilus elejéntén rézből volt, míg nem főképen az iskolás gyermekekre nézve tsonthól kezdenék tsinálni. A’ réz stilussal sok halál, ’s gyilkosság történt. Illyen az, a’ mit Prudentius beszél, hogy Cassianus Martyrt a’ tanítványi stilusokkal ölték meg. Suetoniusnál is azt olvassuk, hogy C. Julius Caesar, midőn az ellene esküdtek halállal fenyegetnék, stilusával szúrta keresztül Cassiusnak karját. A’ Római Iskolás gyermekek kis ládátskáiban (*Scrinium*) hordták író eszközeiket. De szinte olyan ládátskáiban tartották a’ közönséges Documentumokat is, a’ honnan a’ közönséges Jegyzők *Scriniarius*soknak is neveztettek. A’ Constantinapoli Udvarban pedig azokat hitták *Scriniarius*soknak, kik a’ Tsászár szobája körül a’ tsendességre vigyáztak. — (Montfaucon).

Gazdasági nevezetesség.

A' Czúkor répának (Runkel rübe) híre elment Afrikába is. A' Sz. Ilona szigetének Kormányozója Beatson Úr próbákat tett avval 1809-dik évben. Neki nem volt szüksége annak czúkorállató részére; hanem inkább barom tartás; czéllal tartotta azt a' földben, hogy leveleit minden ki sarjadzás után levagdaltatná. Midőn a' répát 1811-dik esztendőben, és így közel két évre ki húzogálták többnyire még mind épségben találtak, kevés fonnyadtat kivéve. Négy legnagyobb darabból egyik 11, másik 10, harmadik 20, negyedik 28 fontot nyomott. Innen világos, hogy ezen neme a' répának minden a' szigeten ismértes barom eledel között legjobb; mivel hogy nagyon búján termi meg leveleit, és semmi féreg meg nem rontja. A' szárazság sem árt neki, mivel hogy a' 12—18 hüvelyknyi répa mélyen bé hat a' földbe. Ha 5—6 hónapos, lelehet levelét háromszor aratni, 's minden plántából lehet 3 font levelet kapni. Minden répa nyom legalább is 5—10 fontot.

Januar 8-dikán 1809-dik esztendőben vette el Beatson Úr művelt földbe a répa magot, 's már ugyan azon esztendőnek Octoberében az angol Lion hajó Kapitánjának 5 répát adott belőle. A' leg nagyobbának körülete ment 1 lábnyi, 's 1 hüvelyknyi nagyságra, nehézsége pedig 41 Fontra, 6 latra; a' másik volt 37 fontos, 2 latos; a' harma-

dik 36 fontos 12 latos; a' negyedik 38 fontos; az Ötöd k 37 fontos 28 latos.

Broughton Obester is Longwoodban', ugyan tsak a' mondatott Sz. Ilona szigethen vetett répa magot; 's répai 6 hónap mulva 6—10 fontot nyomtak. Kerék számmal minden répará esett 8 Font. Egy hód szántó föld meg termett 20,000 plántát, és így 160,000 font barom eleséget.

A leg nagyobb répát, melly Sz. Ilonában termett, Angliába küldötte a' Kormányozó 1810-diknek Juliusában. Kikölt ez magról Martius 31-dikén, ei plántáltatott Majus 1-sőjén 1809-dikben, 's 16 hónap mulva ásatott fel a' földből. Körülete 37 hüvelyknél többre ment; volt 20 ágas gyükre, minde-
nik 2—3 hüvelyknyi. Levelei, 's gyökerei levagdaltatván, nyomtak 52 fontot; maga pedig a' répa, 's nagyobb ágai 63 fontot, és így az egész plánta 115 Fontot. Ilyen nagy répát még az előtt soha sem láttak Angliában.

Polus Színjászó.

Volt a' Görög Földön egy híres Színjászó, a' ki hangjának tisztaságával, ékességével, valamint tethordásával is mindeneket fellül mult Polusnak hitták; azt mondják, ki a' híres költőknek szomorú játékaikat szokta játszani. Ennek a' Polusnak egyetlen egy

kedves gyermeke meg halt. Ezen halottját midőn eléggé meg gyászolta volna, ismét el kezdette folytatni művész keresetét. Ebben az időben épen Electrát, Sophocles munkáját kellett játszania Athénében, melly személyben Orestes tsontjait egy vödörben kellett vinnie. A' mesének foglalatja abban áll, hogy Electra testvérenek ereklyéit vivén, sirassa annak halálát, melly erőszakosan történt vala. Polus fel öltözve Electrának gyászos ruhájába fiának tsontjait, 's hamu vödörét hozta elő, 's azokat, mint ha Oresteséi volnának, meg ölelve, nem költött, nem tettetett, 's nem erőltetett követéssel: hanem igaz fájdalommal kerergett. Mesét látszott játszani; de ő nem tréfált.

M e s é s K é r d é s .

• Miért nem esik az első két nap egymás után?

Rejtett szó.

Túl van az A, B, C-én az első betűje,
De még is az első utánna jár,
Harmadik a' kutya méregnek fentője,
Add hozzá az elsőt, ebédre vár.

Jegyzés: A' 38-iki Kérdésre felelet:
A' ki Februarius 29-én születik. — A' Rejtett szó: Magyar, Agyar, Agya.

Hasznos Mulatságok.

1 8 1 8.

(40.)

Görög Szépség.

Mit tartottak szépnek a' Görögök a' szemöldökben, a' szemben, a' homlokban, az orrban, a' szájban, és az állban, láttuk a' Hasznos Mulatság ezen folyamatajának XVI. számában, a' 122 lapon. De még akkor mindent el nem mondtunk. Úgy látszik, hogy Plutarchus, valamint egyébűtt, úgy ezen tekintetben is nagyon keveset értett a' szépséghez, midőn azt mondja, hogy a' régi Művészek tsupán az arczára figyelmeztek, 's egyéb részeivel pedig a' testnek semmit sem gondoltak.

Egy fiatal kéznek szépsége áll egy olyan mértékletes teljességben, mellyben a' bényomulások alig észrevehetőek; tsendes árnyékolás szerint, fellül az új bötykőkön, a' hol a' kézfejek apró bényomulások látszanak. Az újak kinyúlt oszlop formájúak, minden ízhajlás nélkül (a' mesterműveken); 's a' végső iz nem hajlott előre mint az újabb Művészeknél.

A' szép láb láthatóbb volt a' régieknél, mint mi nálunk, 's mennél kevésbé volt öszve szorúlva, annál kedvesebb volt annak formája. Innen a' szép személyek leírásokban elő jönnek a' szép lábak is p. o. Polyxénáé (Dares Phryg.) Aspasiáé (Aelianus. Var. Hist. Lib. XII.) Így ellenkezőleg Domitianus rossz lábait a' historiában is feljegyezték. A' lábuj körmök laposabbak a' régi képalkatokon, mint az újakon.

Mellynek szépsége állott annak méltósággal domborodott boltozatjában, a' férfiaknál. Ilyen mellyet tulajdonít a' Költők Atyjok Neptúnnak, 's majd Agamemnonnak. Illyent kívánt Anacreon is kedvesének képeiben. Az aszszony mellynek szépsége a' tsetseknek mértékletes felnövésökben állott; innen, hogy azoknak elterült puffadásokat megakadályoznák, Naxus szigetből szoktak valami követ hordani, mellyet apróra vakarva mellyeiken viseltek az aszszonyok. A' szüzeányi mellyet a' Költők éretlen szölővel hasonlítják öszve (Theocrit. Idyll. II.) Venusnak néhány képeiben hegyes halmotskákhoz hasonlók a' tsetsek, melly forma, a' mint látszik, legszebbnek tartatott.

Testnek all része olyan, mint egy édes álm után, 's egy egészséges gyomor emésztés után szokott lenni, 's a' mint azt a' Természet-tudósak (Baco Verul.) a' hosszú élet jegyéül teszik, az az, has nélkül. A' köldök különösen mélyen be sippad, főképen aszszony-képeken, mellyeken néha

ív, néha félhold formára részint lefelé, részint felfelé kerekedik. A' Medicei Venus köldöke igen mély gödröt ejt, 's vagynak nála szebbek.

A' térdek a' szép természetnek alkatasát követték, melly azokat nem bonczolja fel porczogók szerint; hanem minden inas-hús feszülés nélkül tsendesen hajló bóltozatot ad azoknak. (Winckelmann).

Favorinus javalló beszéde egy nemes Aszszonyhoz, hogy gyermekét maga szoptatná.

Favorin Philosophusnak egykor a' mi jelenléttünkben azt izenék, hogy egy hallgatójának felesége gyermekágyba esett, és fiát szült. Menjünk-el, úgy mond, hozzájok, hogy mind a' gyermek-ágyast meglássuk, mind az atyának örvendezzünk. A' Férj nemes familiából, 's tanátsbéli rendből volt. Elmegyünk mind a' jelenlévők; követjük ötet a' házba, a' hová mene, 's be megyünk vele mindnyájan. Akkor megölelve a' Férjet, örvendezze neki, és leüle. Majd, midőn ki tudakozná, mióta tartana a' gyermek-ágy, 's nehéz volt - e a' vajúdás, 's egyszer 's mint meg-értené, hogy a' munkában elfáradt menyetske mostan aludnék, elkezde hosszásabban beszéllni. „Nem kétlem, úgy mond, hogy fiát maga tejével fogja szoptat-

ni: de midön a' menyetske anyja azt mondaná, hogy ezt kímélni kellene, 's hogy dajkát kellene fogadni, ne hogy a' nehéz vajúdo fájdalmakat még a' dajkalkodás terhes tiszte is szaporítaná; kérlek, úgymond, Aszszony! engedd meg leányodnak, hogy fiának egészen anyja legyen: mert melly igen természet ellen vagyon az a' fél anyyaság, szülni, 's azonnal elvetni gyermekét; 's táplálni méhében vérével, nem tudom minek mondjam, a' mit nem látott; nem táplálni pedig tejével azt, a' mit lát, egy élöt, egy embert, ki az anyai kötelességért esdeklik? A' vagy azt hiszed-e te is, hogy a' természet tsupán melly ékességéül mint valami szép jegyeket, nem pedig magzat tápláltatására adá aszszornynak a' tsetseket? Mert valóban, a' mi töled távúl legyen, ezen okból igyekeznek sok tsuda aszszonyok, a' testnek azon leg szentebb kút fejét, az emberi nemzetnek táplálóját, gyakran a' téj megromlásának veszedelmével ki-apasztani, kiszárasztani, mintha ez, az ő szépségök bélyegit elrútítaná: a' mit ugyan többnyire éppen azon esztelenséggel követnek-el, mellyel sokan koholt fortélyok által a' méhökben fogant magzatnak idétlen születéscét eszközlük, ne hogy hasoknak síksága öszve ranczosodjék, 's a' tehernek nehézsége, és a' szülés munkája által meg lankadjon. A' melly, mivel közönséges gyűlölséget, 's kárkoztatást érdemel, megölni az embert, léttének kezdetében, midön formáltatik, midön lelkese-

dik magának a' természetnek mester kezei között: mivel különböz tőle a' már teljes, a' meg született, s' a' tulajdon vérhez, nemzethez kaptsolt fiútól meg vonni az éledelt? De hiszem, nints abban semmi különbség (azt mondják) tsak tápláltassék, tsak éljen akárki tejét szopja a' gyermek. De hát, a' ki ezt mondja, ha már annyira megtompúlt a' természeti érzésekben, miért nem mondja azt is, hogy nints benne semmi különbség, akárkinek testében, 's akármi vérből formáltatott legyen az ember? Vallyon talám, hogy a' sok lélekzet, 's meleg által megfejeedett, már nem az a' vér volna a' mellyekben, a' melly a' méhet éltette? A' vagy nem inkább világos é abban is a' természetnek gondos-sága, hogy minekutána a' vér, ez az alkotó az embernek egész testét kiformálta a' rejtekben, eljövén a' szülés ideje, a' felsőbb részekre toldúl, az élet, 's világosság zsen-géjének ápolására megjelenik, 's az új szülötteket a' már ismértes, 's megszokott eledellel megkínálja. Mellyért nem hiába hitték azt, hogy valamint a' nemző magnak ereje, 's természete sokat teszen a' test 's elme hasonlóságának alkatására: épen úgy a' tejnek természete, és tulajdonsága is. Nem tsak embereken tapasztalták pedig ezt, hanem barmokon is: mert ha juh-tejet szopnak a' gödölyék, 's ketske tejet pedig a' bárányok; bizonyos, hogy ezeknek gyapjok keményebb, amazoknak szőrök puhább lejend. Magokban a' fáknak, 's veteményekben is na-

gyobb ereje 's tehetsége vagyon a 'viznek, és földnek, a' mi azokat táplálja, mint a' magnak, akár megtsonkítani, akár nevelni a' tulajdon bélyeget; innen gyakran láthatod, hogy a' szépen tenyésző fa, ha más helyre ültetik, kivész a' rosszabb földnek nedve miatt. Miért kellene azért a' mostan született embernek azon nemességét, 's azon nemes szülöktől kapta testét, 's elméjét idegen téjnek mint egy béoltott, 's elfajzott eledelel elrontani? főképen, ha a' dajka, a' kire a' szoptatást bizzátok, vagy szolgálló, vagy még, a' mint többnyire szokás, idegen nemzetből is való, ha rossz, ha rút, ha szemtelen, ha részeges; mert többnyire akárhire reá szokták bízni, tsak épen azon időben szoptathasson. Engedjük é tehát, hogy ezen mi tsetsemönk veszedelmes ragadvánnyal (contagium) megvesztegettessék, 's hogy testébe és lelkébe a' legrosszabb testből és lélekből szedjen lehelletet? Ez az oka, hitemre mondom, hogy némelly szemérmetes aszszonyoknak gyermekeik sem testben, sem lélekben nem hasonlók szülőikhez. Jól adta azért Maro Homérnak ezen verseihez:

Nem volt a' te atyád Peleüs, 's nem volt neked a' szép

Thétis anyád: a' kék tengernek habjai szültek,
'S a' szörnyü köszirtok; azért szived olly igen
ádáz,,,

a' következő verset, mellyben Achillesnek nevelőjét kegyetlen fene vadnak mondja:

'S a' Hyrcánia tigriseit kellett vala szopnod",

Mert az erköltsnek kifejtődésében nagy része vagyon, mind a' dajka erköltsének, mind a' téj mivoltának, melly a' nemző mag-nak zsenge fajzatját az anyai test, 's lélek szerint formálja. Ezeken kívül, kivethetné meg azt is, hogy a' melly aszszonyok szü-löttjeiket elhagyják, magoktól elhárítják, 's tápláltatásokat másokra bízzák, a' szívnek, 's szeretetnek azon kötelét is elmetszik, leg-alább meggyengítik, mellyel a' természet a' gyermekeket szülőikkel öszve köti; mert ha a' másuvá adatott tsetsemő nintsen szem e-lőtt, az anyai buzgóságnak tüze lassankint kialszik, 's minden felőle való nyugtalanság lármája megnémúl. A' más dajkának által a-datott gyermekről elfeledkeznek, mint ha meghalt volna. De magában a' gyermekben is minden kedv, szokás, hajlandóság, szere-tet egyedül táplálója eránt foglalatoskodik, annyira, hogy, valamint a' kitétetett gyer-mekek, sem nem érzi, sem nem óhajtja anyját. E'képen eltöröltetvén a' természeti kegyesség, bár mint látassanak is az úgy neveltetett gyermekek szeretni szülőiket, nem természetes, hanem legfőlebb is polgá-ri, 's kötelességből folyó leszen azon szere-tet". Ezeket hallám Görög nyelven Favorin szájából, mellyeket én, hogy köz haszonra botsátanám, kívántam előadni. A' beszéd é-kességét, 's a' szó bővséget semmi Római ékes-szóllás elő nem adhatja, annyival ke-vésbbé az enyém. A' Gell. Attic. Lib. XII. Cap. 1.

Jó gyalog.

Az Angol gyaloglók nagyon híresek, 's több példáit olvastuk serénységöknek. De a' Németek között is vagynak, kik talám az Angolokkal is versent futnának. Illyen jó gyalogló a' Landshuti Lotteria követ, Moser. Ez egyszer Landshútból Münchenbe (18. 1/4 pósta óra) 8 óra alatt, a' mi több, éjjel tette meg az útát. Még sebesebben ment pedig Landshuttól Moorburgig, a' mit ő bár 5 órányi távulságra vagyon, — 1. 3/4 óra alatt megjárt. Egy Kurir, a' ki vele egyszerre indúla ki Landshutból, 's két pósta lóval kotsikázott, fél fertály órával érkezett meg későbbben a' gyalognál.

M e s é s K é r d é s.

Hol az örökké valóság kezdete; a' köd közepe; és az idő vége?

Rejtett szó.

Bajlódván az egész felivel, másik fele nélkül Zúrzavaros dolgát semmire sem viheti. —

J e g y z é s : A' 39-diki kérdésre felelet:
Mert a' két nap között egy éjtszaka is van.
— A' Rejtett szó: Dara.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(41.)

Stitisticai Isméretek.

A' Siciliai Királyság, melly' eddig három tartományokra (Valli) di Mazzara, Demone (az Aetnánál), és di Noto név alatt volt felosztva, most hét Felvígýázatokból (Intendanzen) áll, mellyeknek neveik a' fővárosoktól a' következők:

Palermo	—	405,231	lakosokkal
Messina	—	236,784	lakosokkal
Catanea	—	289,406	lakosokkal
Girgenti	—	288,877	lakosokkal
Syracusa	—	192,710	lakosokkal
Trapani	—	145,712	lakosokkal
Caltanisseta		155,025	lakosokkal

öszveséggel 1,648,955 lakosokkal

Ezek közül a' két első oszlik 4 kerületre; a' többiek 3 kerületre. Minden Felvígýázó mellett egy tartománybéli Tanátsos van, de a' kinek tsupán tanátsló jussa lehet, úgy hogy a' teljes hatalom, Poltzia, 's katona-szedés a' Felvígýázót illeti. A' ke-

rületekben all-intendánsok, 's all-tanátsosok vagynak, melly utóbbiak esztendőnként 14 napon tartanak ülést, melly után a' Tartománybéli Tanátsos 20 napra tart közöttök gyűlést. Minden közönségben választanak esztendőnként egy község tanátsost is Decari-onat név alatt. Ezen szerkeztetés által az előbbeni állapot melly szerint Sicilia a' birtokosok önnkényöktől függött, egészen megváltozott. — Rómában legutóbbi számlálás szerint vagyon 241,499 lakos, 's az egész Pápa birodalomnak népessége, hozzá vévén Róma városát is, megyen 2,425,222 lélekre.

Természeti Nevezetességek.

A' múlt esztendő Octoberének 21 napján olly szörnyű Orkán dühösködött Nyugat-Indiában, melly Jamaika, Sz. Vincent, Martinia, Domingo, 's egyéb szigeteken elterjedett, 's 200 (Ángol) mértföldnyi részen mindent elpusztított. Sz. Luciában minden hajókat elvesztek a' rév-parton, az Igazgatói ház lerogyott, és a' Kormányozó feleségével, gyermekével, 's más 50 emberekkel együtt elvesztette életét a' ház omladéki alatt. 200 katona tisztek, 's közlegények elevenen temették el mezei szállásaikban. Az egész sziget elpusztult, épen úgy Domingo, és Sz. Vincent.

Versaillban egy ollyan Czitromfát láthatni, melly most 397 esztendőös. A' fa áll

egy lábában, magassága néhány lábnyi, körülete pedig $4 \frac{1}{2}$ lábnyi. Termett ezen fa 1424 esztendőben a Spanyol Királynénak Navarrai Hertjében, 's majd 100 esztendőre az után, szépségéért I. Ferencz Királynak ajándékoztatott, XIV. Lajos 1684. esztendőben Fonteneblóból hozatta azt Versaillba, a' hol még mostan is megvagyon, 's esztendőnként virágozik és terem.

A' balog Mutius.

Nagy drágasága és szük volta az életnek az elkezdett ostrommal együtt teljes reménnyel ketsegteté Porsenát, Rómának ellenségét, hogy a' várost ülve is meg vehetné. De C. Mutius nemes Ifjú, ki előtt méltatlanságnak látszott az, hogy a' Romai népválaha szolgaságában, midőn a' Királyok alatt volt volna, soha semmi ellenségtől nem ostromoltatott, most pedig szabad léttére azon Etruskoktól ostromlatatnék, kiket annyiszor széllyel vert, — gondolkodóba esett, mi nemű merész tettel kellene ezen méltatlanságot megboszszúlni. Meg határozta azért magában, hogy az ellenségnek táborába menne, még pedig maga fejétől, mig nem azon félelem lepvén meg, ne hogy ha a' Consulok, 's egyebek tudtok nélkül menne, a' Romai öröktől, mint szökevény elfogassék, a' Tanátshoz méne, mivel hogy a' kigondolt véteknek lehetőségét a' város szeréntsétlensége

meg engedni látszott. „Azt akarom, Atyák! úgy mond, hogy keresztül a Tiberisen bé menjek az ellenségnek taborába, nem pusztító, 's nem is a rajtunk tett pusztításoknak boszszulójok: mert merészebb tett vagyok elmémben, ha az Istenek segíteni akarnak. „Helybe hagyja a Tanács feltételét. El indul köntöse alá rejtve fegyverét. Midőn oda ért a leg sűrűbb csoportban, közel a Királyi székhez megállott. Itt éppen zsoldot osztogattak a katonáknak, 's a Titoknok a Király mellett ülve csak nem hasonló pompás öltözetében foglalatoskodék, úgy hogy a Katonák is ő hozzá járnának. Mutius félvén tudakozni, mellyik legyen Porsena, ne hogy tudatlansága által magát elárúlná, a merre a szerentse vezette feltett szándékában, a Titoknokot a Király helyett keresztül döfi. Szaladtában, a merre fegyverének véres hegyével utat törhetett a félénk csoport között, a lármára öszve tolakodott Királyi Testőrök által meg fogatott, 's a Király székéhez vissza vitetett. Illy fenyegető szerentsétségben is, nem annyira félve, mint, inkább rettentően. „Rimai Polgár vagyok, úgy mond. C. Mutiusnak hívnak; ellenség ellenségét akartam meg ölni. Szinte olyan kedvem vagyok a halálra, mint az ölésre volt. Mind el követni, mind tűrni a nagy tetteket, Romai dolog. Nem csak magamnak vagyok pedig te ellened ilyen szándékom; sok hasonló diszre törekedők követnek engem. Azért is tartsd készen magadat ezen veszed-

lemre ha tetszik; hogy minden órában fejedért harczolsz: a' fegyver, 's ellenség királyi sátorod küszöbén leszen, ezt a' hadat mi a' Romai Ifjúság izenjük neked. Ne féltsd magadat egész seregtől, sem harcztól, egyenként vivünk meg veled. Midőn a' Király haragra gerjedve, 's egyszer'smint a' veszedelemtől meg rettenve körülvétné a' tüzet fenyegetődzéssel, hanem ha ez kinyilatkoztatná leseit, mellyekkel értetlenül fenyegetődzik: „Imhol, lássd, úgy mond, melly kevésre betsülik a' testet azok, kik nagy ditsőségre törekednek”. Ezt mondván jobbát az áldozatra meggyújtott tűzhelybe béteszti, mellyet midőn minden érzés nélkül égetne, megrémülve rajta mint tsudán a' Király, kiugrott helyéből, 's elhárítottván az oltártól az ifiat. „Menj el kérlek, úgymond, ki inkább ellenségesen bánol magaddal, mint én velem. Éleszteném bátorságodat, ha azon vitézség hazám mellett állana, most pedig a' háborúnak jussa szerint szabadon, épségben, és sértetlenül botsátlak el téged. Akkor Mutius, mint egy hálálva az érdemet: „Mivel, úgymond, tiszteletben áll előtted a' vitézség, hogy jótetteddel megnyerd tőlem, a' mit fenyegetve ki nem tekintál: három százan esküdtünk öszve a' Romai ifjúságnak virági, hogy ellened ez úton törjünk; a' sors engem érdeklett először: a' többiek, a' mint sorban következnek, mig nem a' szerentse kezökbe adand, a' magolt idejében egyenként fognak megjelenni”. Az

elbotsáttatott Mutiust, kit jobb keze veszteségétől Scaeuolának neveztek, Porsenának Követi kísérek Romába. Annyira megindította mind ezen első veszedelemnek története, mellyben egyedül a' leselkedő hibája tartotta meg életét, mind a' mind annyszor rettegtető tusakodás, valamennyien volnának a' Római öszve esküdtek: hogy maga önnként ajánlana béke feltételeket a' Római népnek.

T. Liv. Lib. II. Cap. VII.

A' koldúsok.

Alig vagyon több ország, mellyben a koldulás nagyobb divatjában volna, mint Lengyel országban. De ezen koldúsok között sokan vagynak olyanok, kik bár mi rongyosoknak, 's nyomorultaknak látszanak is, jól élnek, és sok pénzt öszve gyűjtenek. Elváltogatják az öszve koldult pénzt aranyra, 's bévarrják azt rongyos köntöseikbe, mellyek gyakran többet érnek, mint akármi pompás ruhák. Világosan meg mutatta ezt egy Lengyel Gróf. Ez egy adósság miatt megszorultában kihirdeté az egész tájékon, hogy egy rendelt napon minden koldúsokat, kik várában megjelenének, megvendégelne. A' nap eljött, 's a' mint gondolni lehet, igen sokan öszve toldultak. A' Gróf az ajtóknál örököt rendeltetett, hogy a' mint költé, minden tolakodást eltávoztatna. Így ehát tsak

egyenként botsáttattak bé minden koldúsok, kiknek számokra a' szobában egy egy kenyér, 's egy felső ruha volt elkészítve. Le kellett tehát mindeniknek vetni a' rajta volt rongyot, hogy az újat felvehesse. Nagy részők a' koldúsoknak nem akart arra állani, 's minden féle mentségeket koholtak, tsak hogy ruhájokat ne kellene ott hagyni. De mivel a' házi tselédek erőszakoskodtak, kénytelen is kellett engedelmeskedniök. Minekutánna az egész rongy sereg új mundúrba öltöztetett, 's kívánta volna kiki közülök előbbeni öltözetét, kikergette öket a' Gróf. A' rongyot megvizsgálták, 's találtak benne sok aranyat, 's egyéb pénzeket bévarrva.

Nemzeti Nevezetességek.

Afrikában Kongó országnak lakósi az utazóknak bizonyságok szerint egy különös muzsika-szerszámot tudnak készíteni. Meggörbitnek egy pálczát, mint az ívet szokás, 's reá kötöznek 15 hosszú, kívájt száraz tőköt, mellyek különböző nagyságok szerint különbféle hangot adnak. Minden tőknek egy lyuka vagyon fellül, 's négy újnnyi távulságra lefelé egy másik kissebb lyuka. Az alsó lyukat bédugják félig; a' felsőbbet pedig befödik vékony deszkával, melly a' lyukra vagyon tsinálva. Ekkor egy fahéjj kötelet kötnek a' hajlott pálczának két végére, s annál fogva felfüggesztik nyakokba. Ha ját-

szani akarnak rajta, két verő-botjok vagyom hozzá, melly alúl körül vagyon tekergetve. Ezen verőkkel a' vékony deszkát verdesik, melly által az üres tök levegőt kap, 's olyan forma hangot ad, mint az orgonác, melly, a' mint mondják valóban nem éktelen, főképen ha többen játszanak. Ezen muzikaszerszámot Tök-orgonának nevezték a' Németek.

Apró Történetek.

A' Hollandok nagyon szeretnek dohányozni. „Ha úgy volna Hollandban is, mint Amerikában, úgy mond egy gúnyoló, hogy az ember húst is meg egyék, a' Hollandokat füstös hús helyett kellene árulni.

M e s é s K é r d é s.

- 1.) Mikor legjobb az apró almákat megenni?
 - 2.) Miért nyúl a' nyúl?
-

Rejtett szó.

A' Fele nints magyarul: de felét neked inni
igen jó!

Vedd az egészt, — ha bírod: erköltsödöt az nemesíti.

Jegyzés. A' 40-diki kérdésre felelet:
Az ő betűben; — A' Rejtett szó Úgy—ész.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(42.)

Lapplandi Óda.

Süssön a' nap a' leg fényesebb sugárokkal Orra vidékére, ha tudnám, hogy a' magas fenyők tetőikről meg lehet Orrát látnom, fel másznék a' leg magasb gallyra, 's meg próbálnám fáradságos szorgalommal vizsgálni Kedvesemet, ha vallyon ottan volna-e.

Tudhatnám tsák, mitsoda virágok közt, 's mi árnyékok alatt mulat ő, minden tarka lombot minden zöld diszével, virágít, 's ágait, mellyek Kedvesemet el rejtik 's irigy homályban titkolják, tövestől tépnék a' földből.

Azokon a' felhőkön szeretnék menni, mellyek Orra felé röpülnek, szeretnék szárnyakat költsönözni a' holloktól, 's a' levegőnek tollas lakosítól; de fájdalom! nintsenek nekem szárnyaim; a' gólya és a' hattyú nem adják nekem költsön szárnyaikat, nints a' ki engem Orrába vigyen, vagy a' ki nekem az oda szállítással ezen barátságos szolgálatot tenné.

Elég, elég! annyi sok nyári napot kés-
tél már, a' leg szebb napokat, mellyek az
esztendőt koronázzák, mellyek világosságot
lövellenek a' szembéjjakra, 's olvasztó örö-
met hoznak a' szívbe; de mivel te olly ré-
gen késel, kietlen homályba tűntek azok e-
löttem. De te hiába feledsz engem, utánad
sietek én, 's el érlek téged.

Mitsoda erősb az aczél zárnál? mi köt-
het annál szorosabban? A' szerelem még is
sokkal erősb; ő a' főre ül diadalában, meg
kötözi a' szívet, 's ellene szegezi magát a'
gondolatnak, a' léleknek.

Az Ifiúnak kívánsága a' szélnek kíván-
sága; minden ő próbái hosszasas késcdelmek;
mellyeknek végöket nem várhatja. Félre ti
gyengéd Tanátslók, félre, ne toljatok többé
reám semmi tanátsot: inkább a' vak szere-
lem vezetése alá adom magamat. Titeket kö-
vetni annyi, mint eltévelyedni: egyetlen egy
tanáts jó, bár kába legyen is.

(Versuche über die Geschichte des Men-
schen von Home):

Orvos tanátsok.

Az erőtleneknek, kik közé tartoznak
többnyire a' városiak, 's tsak nem minden
tanuló emberek, többre kell vigyázni: hogy
a' mit vagy a' testnek, vagy a' helynek,
vagy a' foglalatosságnak módja, meg ronthat

a' gondosság helyre állítsa. Ezek közül tehát, kinek gyomra jól emészt, reggel bátran fel kelhet: a' ki kevésbé emészt, nyugodnia kell, vagy ha kénytelen volna fel kelni reggel, ismét aludjék. A' ki nem emésztett, pihenjen egészen, ne dolgozzék, ne gyakorolja magát, 's ne legyen semmi foglalatosságban. A' ki nyerseséget bőfög-fel, a' nélkül, hogy belső részei fájnának, igyék hideg vizet; 's őrizze magát. Lakni kell világos szobában, melly nyárbán szellőre, télben a' napra néz: kerülni kell a' déli napfényt, reggeli, és esti hideget; épen úgy a' folyókról, 's tavakról jövő szellőket; nem kell ködös levegőben verő fényre menni, ne hogy most hideg, majd meleg érdekeljen: a' melly dolog nehezdedéseket, 's izzaddozásokat szer. Tudni lehet pedig, hogy akkor egészséges a' test, ha a' vizellet minden nap reggel fejér, azután vöröslő. Amaz azt mutatja, hogy az emésztés most megyen; ez pedig, hogy már véghez ment. Ha fel ébredt valaki, keveset heverni, azután, ha csak tél nints, száját sok hideg vízzel ki öblíteni. Hoszszú napokon inkább aludni étel előtt, ha nem lehet, utána. Télen egész éjszakákon nyugodni. Ha gyertyázni kell, nem étel után, hanem az emésztés végbe-menetele után tenni azt. A' ki nappal házi, vagy polgári dolgokban fáradozott, engedjen időt teste gondviselésére is. Első gondviselése pedig a' testnek áll annak gyakoroltatásában, mellynek az ételt mindenkor meg kell előzni, annak

a' ki keveset dolgozott, 's jól emészt, hosszabban, annak pedig, a' ki el fáradt, 's kevésbé emészt, kisebb mértékben. Helyesen gyakorolják pedig a' testet: a' hangos olvasás, fegyverkezés, laptázás, futás, sétálás, melly hanem síkon esik, még alkalmasabb: mivel hogy a' fel menetel, 's lemenetel bizonyos módosításokkal mozgatják a' testet; hanem ha ez nagyon erőtlen volna. Jobb a' sétálás szabad ég alatt, mint folyosón: jobb ha a' főnek vagyon baja, napfényen, mint árnyékon; jobb az olyan árnyékon, mellyet kőfalak, vagy zöldségek tsinálnak, mint a' házhéjj alatt: jobb egyenesen, mint tekervényes helyeken. A' gyakorlás végének többnyire izzadásnak kell lenni, vagy kevés lankadtságnak fáradság nélkül, néha jobban, néha kevésbé. De ezekben nem kell bizonyos törvényt, 's nagy munkát tartani, mint a' küzdőknek. A' gyakorlás után nagyon jó a' kenekedés napfényen, vagy tűznél, 's a' fordés magas, világos, és tágas szobában. De ezeket sem kell mindig tsinálni, hanem most egyiket, majd másikat, a' mint a' test állapotja kívánja. Ezek után meg kell pihenni. Ha az eledelre kerül a' sor, soha sem jó a' jól-lakás: gyakran haszontalan a' nagy tartózkodás; gyakran, ha mértékletlenkedni kell, inkább az italban mint az eledelben kell annak esnie. Az evést legjobb kezdeni sós ételeken, zöldségeken, 's egyéb hasonlókon. Azután kell húst enni, sülve, a' mi jobb, vagy főve. A' fűszeresek

haszontalanok két okon, mivel több is elfogy belőlök az édesség miatt, és azért is, hogy nehezebben emészthetők. A' tsemegéik jó gyomornak nem ártanak, a' gyengében megsavanyodnak. Ha azért valakinek rossz a' gyomra, inkább egye a' pálma szilvákat, 's almákat első eledelül. Sok ital után, melly a' szomjat eloltotta, semmit sem kell enni: jól-lakás után semmit sem kell tsinálni. Ha megelégedett valaki, könnyebben emészt, ha mind azt, a' mit evett, hideg víz itallal rekeszti bé, akkor kevés ideig fenn van, 's azután jól alszik. A' ki nappal lakott jól, étel után se hidegre, se melegre, se dologra ne adja magát. Mert mind ezek nem ártanak olyan könnyen éh gyomorra, mint a' megterhelt gyomornak. Ha koplalni kellene, dolgozni sem kell.

(Celsi Medicinæ Lib. I. Cap. II.)

Nápoli Nevezetességek.

Talám a' Világnak minden részeiben sints pompásabb környék a' Nápolinál, annál a' darabka Földnél, melly már 2000 esztendővel ez előtt paraditsomi gyönyörűségi által annyira ki tetszék, hogy Hannibalnak ditsőségre vágyását meg lankasztaná, 's vitézit meg pühitaná. Virgil sem talált annál alkalmasabb helyet, mellyre az Elyziumi mezőket helyezte. Olly gazdagon pazarlá a' természet már akkor is minden kin-

tseit ezen tartományra. Valóban a' leg termékenyebb Phantasia sem képzelheti magának elegendőkepen azon szép, azon nagy, 's ritka tárgyakat, mellyeket itten láthatni. A' leg szebb tengerből fél karikában, annak partjai szőlőkertekkel, erdőkkel, 's a' szép majorságokkal ékeskedve; ezeknek közép-pontjokon Nápolnak nagy Városa amphitheatromi fekvésében, czifra kikötőjével; szem előtt a' tenger, Caprea (most Capri) szigete, és a' Vesúv. Mind ez öszveséggel egy olyan egészet teszen, mellyet le nem írhatni. Meg feledkezik az ember ide jöttének elsőbb napjaiban minden mesterségről, 's emberről; tsupán a' természet foglalja el egészen.

Nevezetesek Nápolban a' herélt énekesek, kik az Európai Operákra olly szükségeseznek tartatnak. Ezen szerentsétlen operatióra bizonyosan tsak a' nép allja adja gyermekit, azon reménységgel, hogy majd azok valaha jóltehetnek szülőikkel. De ezen reménység sokszor megsalutkozik: mert vagy épen ki nem fejtődik a' szép hang, vagy pedig nintsen a' herélt gyermeknek semmi kedve, 's hajlandósága a' musikára. Az ilyen gyermekeket korán mester kezébe adják ollyan alkuval, hogy ha már felléphetnek a' Theatromon, egy két esztendői jövedelmök a' Mesteré legyen. Mennyi korhátsot kell elszervedni a' szegény gyermeknek, míg a' szép mesterségben elő mehet! Jeles történet az, a' mit egy Balani Éne-

késről beszélnek. Azt mondják, hogy ez azon részek nélkül született, mellyeket a' herelésben kiszoktak venni. Tehát született heréltnek tartatott; melly gondolatot hangja is igazolni látszott. Megtanulta a' musikát, 's kedvességgel játszott néhány esztendőig a' Theatromon. De egyszer egy Ariában nagy erővel kezdett énekelni, úgy hogy az az előtt elrejtett részei egyszerre helyökre estek. Hangja még az éneklés alatt egyszerre elveszett. Nevezetes Nápolban az Aqua Tofana is, az a' kegyetlen méreg (több állat részai között Opium és körös-bogár is vagon) mellyet egyedül csak itten tudnak még készíteni. Annál veszedelmesebb ezen méreg, hogy sem színe, sem szaga, sem íze nints mint a' tiszta víznek, 's nem lehet tőle őrizkedni.

Erköltsiség.

A' múlt esztendő Septemberének 28-dik napján, estve 5 órakor a' Sz: Bernhard hegyen lévő Hospitiumban egy nyavalygó häng hallott. Meg rettent rajta minden; néhány pillantat mulva pedig egy fejér pontotskát lehetett észre venni, melly egy hozzá járulhatatlan köszirton látszott mozgani. Egy a' Papok közül azonnal el indula az út felé, 's fel mászott a' Hospitiumtól éjszakra fekvő hegynék egészen tetőjéig, melly Chenaletaz hegynék neveztetik. Itt ő egy Angolt találta, Ki a' hegytetőre készülvén, el tévelyedett,

még pedig olly kétségesen, hogy sem előre, sem hátra nem szabadulhatna. A' Pap ekkor segítségül kiáltá szerzetes - társit a' lilastromból. Ezek megérték az ő kiáltását, s' azonnal meg indultak egy lámpással, és kötelekkel, mászva felfelé a' hegytetőre. Már egészen bé estveledett, midőn a' segítők olly magasan fel mehettek, hogy a' veszedelembé esett útaxót ki szabadithatnák. A' köszirto, a' kemény hó, 's a' vastag setétség mind nehezíték a' menetelt, úgy, hogy tsak nagyon későn viheték le a' jótévő segédek a' megmentettet szállásokba. Nyolcz napra ez veszedelme után Genfbe érkezett az Angol Nemes. Bizonyítá ezen el beszéllést környül állásosan, 's magasztalta munkásságokat, ügyességöket, készségöket, 's magok el szánását a' barátságos Atyáknak, kiknek élete meg menekedését köszönhetette.

M e s é s K é r d é s .

- 1). Mi a' külömbség a' kopogató Vendég, 's az ajtóhoz futott Gazda között?
- 2) Mellyik szeme az embernek; a' mi nem lát?

R e j t e t t s z ó .

Négy tagú szó magam neve
Három tagja hazám leve.

J e g y z é s : A' 41-diki kérdésekre felelet: 1) Ha nagy nints: 2) Az eledelért; — A' Rejtett szó: Jám — bor,

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(4 4 .)

Idő Jövendölés.

A' múlt esztendőknek szokatlan járá-
saik sok idő-prófétákat figyelmetesekké tet-
tek a' folyó 1818 esztendőnek lejendő idő-
járására. Innen több olyan jövendölések té-
tettek, mellyek az egész esztendőt hónapról
hónapra előre meghatározni igyekezének.
Ezek közé tartozik Dittmar *) Ur idő-jö-
vendölése is, melly tavasz kezdetétől óta
pontosan bételjesedett. Ez a' Tudós a' hold
19 évi Cyclusának, az álló tsillagoknak,
vándor-tsillagoknak, üstökös tsillagoknak, 's
holdnak nagyon kevés befolyást ad a' földre:
ellenben pedig pontos vizgálat alá veszi a'
napnak külömbféle ég-övedzetek (zonák)
alatt külömböző munkasságát, a' levegőnek
az által okoztatott folyását, valamint az ég-
sark, 's az - Egyenlítő (polus, aequator)

*) Die diesjährige zu erwartende Witterung im Som-
merhalbjahre, vom Frühlingsanfange bis Ende Octo-
ber im Jahre 1818. von Dittmar, Königl. Professor,
und Consistorial Secretär. Berlin 1818.

szelének, 's esőjének a' köz tartományokra való befolyását. Az éjszaki égsark jegének kisebb, 's nagyobb felolvadása, hamarábbi vagy későbbi hozzánk érkezése legtöbbet teszi Dittmar Úr szerint a' mi idő-járásunk meghatározására. — Jövendőlo' határozási a' következők:

Martiusban

Már előre lehetne látni a' korán beálló tavasznak, 's rendkívül meleg nyárnak előpóstait. A' plánták élete 52—53 grádus alatt (Dittmár Úr Berlinben lakik) a' hónap utóbbi felében már szembetűnő, 's a' növényeknek nagy részök ki bűv, és kifakad tsak nem egész hónappal előbb, mint a' mult esztendőekben. A' déli részekben (Sléziában, Frankban) hamarább, mint az éjszaki tájon. A' dél-nyugoti melegség, melly ezen hónapban rendszerint éjszak-kelet felé tart, most ezen oldalra nem vonúl olyan erővel, mivelhogy jobban elterjedhet, a' nélkül hogy a' hajdan olly közel volt, most pedig eltávozott éjszaki jég elnyelné. Hideg éjelek, 's komor esözések mindazáltal még ezen hónapban ki nem maradnak. Ellenben

April havában

Hasonló leszen most a' régi Május hónapához. A' nappali meleget, főképen a' hónapnak utóbbi felében, alig fogyasztják meg az éjek is. Ez a' bogarakat megszaportja, 's részint a' sa virágot is elpusztítja. Alig

fog lenni éjeli fagy Német országban. Már a végével Aprilnak, még jobban pedig

Május havában

Elkezd ismét olvadni egy része a télen béállott Sibiriai tenger, 's egyéb nagy folyók jegének. Ekkor a jég darabok feltöredezve kihajtatnak a habok által a száraznak éjszaki partjaihoz, melly által a száraznak meleg mérséklete meg fog hűlni, a délnyugoti Európának szabad melege pedig oda fog vonulni. Innen lesznek ugyan Májusban néhány hűvös napok; de azért öszveséggel véve meleg lesznek. Mivel mégis ezen hónap végével kevés, vagy épen semmi jég-zajok nem lesznek az éjszaki ég-sark jeges szélétől tsak nem 150 mértföldre lévő Karezáni tengerben, úgy Nova-Zembla, és Orosz Svéd között: tehát éjszak-keleti hideg sem lesznek, melly rendszerint a délnyugoti szelet, 's az általa származott esős napokat szokta hozni. Innen

Junius havában

Tsupán éghajlati, 's a havas hegyek által származó eső, 's levegő borzongások lesznek. Az pedig, lesznek-e víz-áradások, vagy sem, függeni fog a szomszéd hegyeken lévő hónap több, 's kevesebb voltától.

Julius havával

Kezdődik a száraz nyár, 's égető hőség, melly által némelly vetemény kivész, rétek,

's kerti növények kiszáradnak. Tsupán egyes tájékok várhatnak a' mennydörgéseken kívül tsendes esőket, ha a' nevedő hőség a' hegyeken maradt utóbbi hó ágyzatokat felgőzölteti, 's felhővé változtatja.

Augustus havában

A' kutya tsillagzat hősége rekkenő lesz. Ritkaság fog itt lenni egész napos esőzés, mivel hogy keleten semmi hideg sem lesz, melly arra okot adhatna. Az egyes felhők, a' nagy mennydörgések mellett tsupán futó, 's helyhez kötött esőzéseket fog hozni. Az aratás, kiváltképen lapályos helyeken, ha tsak a' hó-víz kárt nem teszen, nagyon sikeres lesz.

September hava

A' gyümöltsre, 's szőlőre, úgy a' szüretre nézve is sokkal hasznosabb lesz, mint volt a' közelebb múlt esztendőben: mivel a' kedvező nyári, 's őszi idő-járás főképen a' szőlőt jól megérleli. A' vidám őszi napok váltogatva a' hármatos éjelekkel szinte második tavaszt hoznak elő. Úgy még October havában is szép meleg tiszta napok fognak uralkodni.

Az itt előadatott 6 Hónapi nyár járása szerint, melly a' 49. grádustól nevedő szélesség, 's geographiai hosszúság külömb-sége mellett későbben ugyan, de annál hatásabban fog beállani, a' most következő meleg idő-járásnak fő Karakterét így lehet meghatározni.

Európa lakóinak az északi szélességnek 49 és 60, 's a' geographiai hosszúságnak 25 és 70 gradusi között, gyönyörű, 's jókori tavaszok leszen, több vidám, mint szomorú napjaik, sok bogaraik, száraz időjök már April végén, hűvös Májusok, szükséges esőjök Juniuban, igen kevés Juliusban, nagy hőségök, sok mennydörgésök Julius végén, és Augustusban: mellyért a' vetés nagyon lisztes szemeket, de rövid szalmát terem. Ezen kívül őszök kics, és gyümöltsöző, érett édes gyümöltsök bőven. A' szőlős helyeknek jó borok fog lenni, mert a' tartós melegben elmegyén a' savany-tárgy, 's megmarad a' czúkor a' gyümöltsben. Őszveséggel véve a' hat Hónap alatt $\frac{3}{4}$ részt tiszta meleg időnek mondhatni, midön ellenben a' komor, 's hűvös napok $\frac{1}{3}$ részt tesznek.

A' Nevelőkhöz.

„Nem lehet tagadni, így szól Német országnak egy jeles Böltse, hogy még a' vagy műveletlen, vagy talám el is vadult szívnek az erköltsiségbe vitelére bizonyos előkészítő intézetek szükségesek, mellyek a' jóra haszonnal ketségtessenek, 's a' rossztól félelemmel idegeníttsenek. De mihelyt ezen masina, ezen gyermek jártató pántlika, tsak valamenyi hasznot tehetett is: félre kell azt tenni, 's azon igyekezni, hogy a' jót magáért kedveltezzük meg a' lelkesedő emberrel.

Ha a' közönséges együltbeszéllgetésekre nem tsak Tudósak, hanem Mester emberek, söt aszszonyok között is vizsgálódó figyelemmel hallgatunk, úgy találjuk, hogy azok tsupa előbeszéllésekből, 's tréfákból állanak: hanem egyszer 's mind okoskodások is vegyülnek azok közé. Minden okoskodások között pedig leg inkább ingerlik a' kevésbbé Figyelmzőket, 's egyszer s mind legjobban fel elevenítik a' társaság lelkét az olyanok, mellyek bizonyos tselekedetnek erköltsi betsét illetik, 's valamelly személynék karakterét ábrázolják. Az ilyen erköltsi foglalatú jó, vagy, rossz tselekedetnek megítélésében olly hajszálhasogatók gyakran a' magoktól nem igen gondolkodók is, hogy a' börtseknek bámulni kell sokszor azoknak egy vagy más ellenvetésökön. Nagyon hasznos azért a' gyermekek előtt bizonyos tetteket, néha életírásokat előbeszéllni, fő képen a' régi időkből, — a' holtak közül, hogy azokat velök megítéltessük. Néha védni a' rossz tselekedetet előttök, néha vádolni a' jótettet; egy ollyan hatalmas eszköz a' Nevelő kezében, melly által a' nevendéknek erköltsi karakterét leg könnyebben meg ismérhetni, 's ha okos vigyázattal tétetik a' próba, leg sikeresebben javithatni. Tsudálkozni lehet rajta, hogy az erköltsi Catechismus-Irók még azon szerentsés gondolatra nem jöttek, hogy a' tiszta erköltsi kötelességekhez mindenütt személyes példákat, 's tetteket fel-hordanának még pedig azon szent czéllal, hogy azokat

nem tsupán tsak tsudáltatnák, vagy utáltatnák, — hanem itéltetnék, 's vizgáltatnák is a' gyermekekkel. A' tsupa nemes példák, ha mellettök az itéletnek, 's gondolkodásnak semmi foglalatosság sem engedtetik, Phantastákat tsinálhat, de az erköltsiségnek munkás rúgói nem lehetnek.

Új Találmány.

Cayeux Úrnak Eugraphuma jobban közelit azon tökéletességhez, mellyet egy Obscura Camerában lehetett kívánni, mint minden eddig isméretes Obscura Camerák. Ugyan is annak azon különös jelessége vagyon, hogy a' tárgyakat magok tulajdon állásában állítja elő, holott az eddig tudva-voltak vagy megfordítva, vagy legalább elfordítva ábrázolták. Ellenben az Eugraphumban úgy jelenik meg a' tárgy, hogy annak való helyheztetése minden színelése, minden mozgása tisztán tsinosan látszik. Ezen eszköz több híres Természet tudósak megvizsgálások szerint egy nagyon fontos Problemáját fejt meg az Opticának. A' Képríróknak jó alkalmok leszen ez által, hogy a' látásnak természetét vizsgálhassák; 's a' természetben gyönyörködőknek pedig érezni mennyi belőle a' hasznos mulatság!

Soleil Úr, a' ki ezen eszközt készíti, öszve köté avval a' maga találmányát, melly a' tárgyakat mozogva, tsak hogy elfordúlva

állítja elő. Ha ez a két eszköz egymás mellé tétetik oldalt egy táblára, a mozgó tárgy, melly bal oldalával lépett bé az egyik oldalon, a másik oldalon jobbjával jö bé, 's úgy megyen össze a két kép, míg nem az öszvetételnek köz-választékára jut, 's egyszerre mind a kettő eltűnik. Ha a tárgy a közép lineán állana bé, ott válnának el képei, 's mennének ki a szélek felé. (Ezen Találmány 1812-dik esztendőből vagyon).

É t e l.

A spárga, a mint az asztra szokták készíteni, vajjal, téjfellet, és lisztel (rán-tás) igen nehezen emészthető, 's a mellett különös kedvetlen bűdösséget ad a vizelletnek. Ezen tulajdonságoknak megjavításokra azt ajánlja az *Esprit des Journaux* Újság 1812-diki járatjának Juniusi darabja, hogy ha a Spárgát vízben megfőzik, 's külön tsinálják a mártást olajból, eczethől, sóval, borssal, 's majd ezekbe egy két tojás sárgát ütnek; (akkor már többé nem kell tűzhöz teni) a Spárga kedves ízű, könnyen emészthető leszen, 's a vizelletet el nem bűdösíti.

Rejtett szó.

Egyenesen személyt, vagy eszközt is teszek;
Ugy Vezér, így pedig bortartó szer leszek.
Ha forgatsz, házadat nyitom, berekesztem:
Vagy durva: de híres posztó nevezetem.

Jegyzés. A' 43-iki Rejtett szó: Kapu.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.
1 8 1 8.

(45.)

Mit hínak tulajdonképen Tajték-
könek ; honnan kapjuk, 's hogy
ismerjük meg a' jóféle Tajték-
pipákat ?

Tajték-kőnek hívjuk, a' mint tudva va-
gyon, azon sárgás, nem igen kemény, szap-
pantapintású föld nemet, mellyből az annyi-
ra kedves tajték-pipák készülnek. Ezen do-
lognak természeti történetéről, eredetéről,
valamint a' vele kereskedésről is sok időnkig
nagyon hibás megfogások uralkodtak: hogy
az mesterség által készülne, hogy az a'
tengernek tajtékából sűrűdnék össze. De
már ma tudva vagyon, hogy az egy olyan
természeti műve az ásvány országnak, melly
szappan földnek neveztetik, 's nagy részint
keserű földből áll, holott ellemben az agyaga-
nak fő állató része a' timföld (alumina).

Annyi sok Tajték-pipák mellett is, a'
mennyi napkeleten, 's Európában esztendőn-
kint elárúztatik, nagyon különös az, hogy

Első Félészt.

ezen ásványnak hazáját olly sokáig nem lehetett tudni. Sok utána járás, 's kérdezkedés által vehette ki végre Beckmann Úr utazásaiban, hogy többnyire azon ásványból készülnek a' tajték pipák, melly Stivesnél, vagy Thivánál a' régi Théba Negroponti útján találhatik. Niebuhrnak a' Göttingi Tudós Társasághoz intéztetett tudósítása szerint jóféle tajték-követ ásnak kis Ásiában is Anatóliában, (Netolia) nem messze Konie, vagy Kognie, vagy a' régi Iconium városától, Klitsik (agyag helyet teszen) falu-
nak szomszédjában. Ezen tudósítást megerősítette Hacquet Professor Úrnak egy Török Kalmár is Zimonban. A' friss tajtékkő feje, púha, tsak nem mint a' viasz, megkeményedik könnyen tűz nélkül, 's a' mint a' Bányászok mondják, a' kiasott gödrökben ismét kinő. Ritkán szokott tiszta lenni, többnyire kevert kissebb, 's nagyobb érformán kova-földdel, vagy mész réteggel (Spathum Calcareum) mellyről könnyen meggyőződhetni, ha reá akár ásvány, akár növény-savanyat öntünk. Néha szép világos fanyomulásokat (Dendriten) láthatni a' tajték-kövön, mellyeknek színök feketés kék. Vagy-
nak ollyan tajték-kő darabok is, mellyekben valamint a' krétában nagy tűzkövek találhat-
nak. Lange Úrnak, Szebeni Prédikátornak, tudósítása szerint Erdélyben is ásnak tajték-követ Marmaros körül. Karamschef, Fő Bányamester is, azt állítja utazásaiban, hogy Constantinápolnál valami agyagból, a' mit

a' Törökök Kill-Keffinek (tajték-agyagnak) hívják, 's tajték-kőnek tartanak, valamint az ugyan tsak ottan ásatott Bolusból is készítenének pipákat. De hihető, hogy tajték-követ éjszak Amerikában is, nevezetesen Quebes tájékánál lehet találni.

A' Tajték-pipákat nem égetéssel tsinálják, mint a' fazekasok a' tserepet; hanem megszáritják elsőben a' nyúlós mézga földet levegőn, azután kifűrik, 's faragva adják meg neki a' formát. De tsinálnak a' lágy földből is pipákat, ha azokat virágos formába teszik, megfűrik, 's kiteszik száradni a' napra. Néhány nap múlva, ha fellületjeik megkeményedett, sárga bőrötskével bévonatik, bététetnek egy békült kemenczébe, 's ott hagyatnak mind addig, míg egészen meg nem hűlnek. Ezután főzik azokat téjhen egész óráig, majd Bischik Kuirugki, vagy is czin mosó füvel (Equisetum); végre pedig hőrral megsimogatják. Ekkor elviszik árulni Constantinápolba, a' hol néha még külömbféle színekkel is megfestetnek, viaszban, olajban, zsírban főzik, mellynek a' hozzánk pallérozatlanul hozatott pipákon némelly nyomait észrevehetni. Sárkány-vér, 's dióolaj vegyítéssel igen szép barnás vörösre szokták festeni.

Nehézségökre nézve még a' jó féle tajték-pipák is nagyon külömbözők: némellyik könnyű, másik nehezebb, harmadik még nehezebb. Színökre is külömbözők: fejérek, barnák, sárgák, a' honnan ezen két tulaj-

donságból nem lehet tökéletesen meghatározni a' finomságot, mivelhogy ugyan azon helyen is külömbfélék teremhetnek. Gyakran más ásvánnyal vegyes a' tajték-kő, 's innen vagynak némelly pipákban a' különböző kö-eretskék. Mivel a' Tajték-pipákat Török országban nem igen betsülik, úgy hogy az apró vörös tserép-pipákat is többre nézik nálók: eladatnak azok többnyire a' Görög Kalmároknak, kik azokat Erdélybe, Magyar — Lengyel — 's Német országokba küldözik. A' fő kereskedő hely, a' hol a' tengeren megérkezett pipákat kirakják, Triest, a' hová egyenesen Török országból hozatnak durva font kosarakban. Innen faládákban küldöztetnek széllyel. Bétsben is jeles letevő helyek vagynak, mellyekbe a' Trieszti úton kívül Zimonnál a' szárazon is oda szállittatnak. 1795 esztendő Novemberének 1 napjától 1796 Octoberének 31 napjáig csak Zimonon keresztül 83,413 mázsa tajték pipa jött Bétsbe. A' Liptsei vásárokon legalább is vagyon 300 ládával, mellyből mindenikben 1000—1100, úgymint egy nagy pipa, 25 nagyotska, 200 középszerű, 's a' többi apró szokott lenni. Egy ládának az ára 150—170 tallér, százankint is árulják 16, 18, 20, 24 talléron. Néha olyan ládákat is visznek Liptsébe, mellyekben válogatott mintegy 250 darab pipák vagynak, 's elkelnek 6—800 talléron, vagy néha drágábban is. 1797—1799 esztendőkben nagyon kevés pipákat vittek a' vásárra, mert a' Görög

Hereskedők azt mondják, hogy fogyna az ásvány.

A' pipákat hozzánk vagy pallérozatlan, vagy pallérozva hozzák; a' pallérozatlanok darabosak, mész-tapintásúak, fejérek mi t az égetett fejer pipák, mollyeket még vágni, főzni, 's pallérozni kell, hogy kalmár partékává váljanak. 1770—1772 esztendő tájban, mikor az a' nagy éhség uralkodott, egy Ruhl városi lakos Dreisz Kristóf jött arra a' gondolatra, hogy a' metszés, 's pallérozás mellett lehűlt darabokból, faradékból még újat is lehetne csinálni. Az ő talál-mánya megtökélletesedett, és sok fabrikák-ra adott alkalmatosságot; de mindazáltal tsak nem érnek ezen pipák a' jófélekkel. Az ismértető jelek, mellyek által a' jóféleket megiehet különböztetni, a' következők:

1) A' mesterkézett Tajték-pipák rendszeren nehezebbek a' jóféleknél.

2) A' mesterkézettekben nintsen semmi cretske, a' mi nélkül ritkán vagon a' jóféle.

3) A' mesterkézetteket könnyen fogja a' motsok, 's nem is lehet jól kifényesíteni azokat.

4) A' jófélek nem törnek olyan könnyen.

5) 'S jobban is elszenvedik a' meleg, 's hideg viszontagságit, mint a' mesterkézettek.

Legjobb próbája pedig a' Tajték-pipa jóságának, 's rosszszaságának, ha a' vásár-

laskor egy ezüst pénzt azon elvonunk, a' mesterkézett ólom eretskét fogmutatni; a' jóféle semmit sem, mellynek oka ez lehet, hogy a' jóféle a' maga természeti kövérsége miatt semmi színt sem veszzen magára; amavval pedig mind eddig ezen tulajdonságot nem tudták közleni.

Cygnus története.

Cygnus volt Apollónak fia Thyriától, Amphinomus leányától, szép ugyan de vad, 's éktelen erköltsü ifjú, ki Pleuron és Calydon között a' mezőn lakott, 's a' Vadászatnak kedvelője volt. Sok szeretői voltak nekiszépségeért, de a' kik őtet mind elhagyák azon boszszúsággal, hogy őket megvetné. Tsupán Phylus marada meg nála, ámbar evvel is kegyetlenül bánt. Volt tudnillik abban az időben Actoliában egy szörnyű oroszlán, melly barom, 's ember ellen egyenlően dühösködött: ezt kellett Phylusnak Cygnus parantsó'atjából minden fegyver nélkül megölni: a' mit ő fel is vállalt, 's meg is tselekedett. Midőn tudná, mitsoda órában jönne az oroszlán, meg tölté gyomrát sok eledellel, és borral, mellyeket a' jövő oroszlán elejébe azonnal kivetett. Az éh oroszlán a' felfalt eledelnek, s bornak erejétől megrészegedve elalutt; midőn Phylus körül tekergetvén karját ruhájával, bé tolta azt az oroszlán szájába, 's megfojtva emelte Cygnushoz a' nagy oroszlánt,

mellyért az ő neve tiszteltetett. De Cygnus
 más még nehezebb munkát parantsola neki.
 Voltak abban a' tartományban szörnyű nagy
 saskeselyűk, mellyek sok embereket megöl-
 tek: ezeket kellett Phyliusnak megölni. Phy-
 lius épen tanakodott magában, mimódon vin-
 né véghez ezen parantsolatot, midön egy
 sas a' körmei között ragadta nyúlat hozzá
 leejte a' levegőből. Phylus széllyel tépvén
 a' nyúlat, annak vérével magát bé fetsken-
 dezé, 's lefeküvék a' földre. Itt a' saskese-
 lyűk leszálltak ő reá, mint dögpre, mellyek-
 ből kettőt lábaiknál fogva meg kapott, 's el-
 vitt Cygnushoz. Ez akkor még nehezebb mun-
 kát adott Phyliusnak, hogy tudnillik egy bi-
 kát a' tsordából kézzel vezetne Jupiter oltá-
 rához. Phylus már ezt ki nem gondolhatván,
 miképen kellene végbe vinni, Hercules se-
 gítségét kérte. Fogadás tétel után két bika
 egy tehénért öszve öklelve egymást szar-
 vaival le esett a' földre, 's akkor Phylus,
 midön amazok el lankadtan hevernének, e-
 gyiket lábánál fogva egészen az oltárig von-
 czolta, Cygnust pedig Hercules tanásából
 megvetette. Leg nehezebben esett az Cyg-
 nusnak, hogy mindenektől megvettetettnek
 érzené magát, mellyért szomorúságában Ca-
 nópa tavába ugrott, 's nem mutatá magát
 senkinek; ide ugrott pedig fia után Thyria is
 a' hol mind ketten Apolló akaratjával mada-
 rakká változtak. Tőlök a' tó Cygnus tavanak
 neveztetett, melly mellett szántás idején most
 is sok hatytyúk szoktak meg jelenni. Közel

a' tóhoz Phylus emlékezet-oszlopa is meg-
vagyon.

Az Asszonyi Nem sokasága.

Angliában 1812-ik esztendőben a' Né-
pesség 12 milliion lévén az Asszonyok 500,000-
rel többen voltak a' férfiaknál. — Magyar or-
szágban 1805-ik esztendőben 7.500,000-re
számláltatván a' népesség, az Asszonyok
36,000-rel voltak többen. Gallicziában 1810
eszt. 3.330,000 lévén a' népesség, az Asszoz-
nyok száma meghaladta a' férfiakét 72,000-
rel. Tseh Országban 1811-ik esztendőben a'
népesség 3. milliionra számláltatván, az assz-
zonyok 230,000-rel voltak többen a' férfi-
aknál.

Mesés kérdések.

- 1) Ki töri el hamarább valami tsontját: az
é, a' ki a' háztetejéről, vagy a' ki a'
templom tornyáról leesik?
 - 2) Hol termett az első élő fa?
 - 3) Mellyik a' legerősebb betű?
-

Jegyzés. A' 44-iki Rejtett szó: Kupa,
kapu, Puka-i posztó.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(4 6 .)

A' Kéngőz-fördő Intézet.

A' börnyavalyák többnyire húzomosak, 's nehezen gyógyúlhatók, mellyért a' közönséges kórintézetekben sok éles nyavalyákban sinlödöket helyből 's időből kirekesztenek, 's a' mellett a' közönségnek is sok költséget okoznak. A' Párisi kórintézetnek Főügyelői észre vették ezen alkalmatlanságot 's egyszer's mind figyelmetesekké tették reá az Orvosokat is. Galés Úr, az előtt Patikárius, ki valaha mind a' Gőz-fördőnek, mind a' Kénnek a' bőr nyavalyákban hasznos voltát olvasta, leg elsöben jött azon gondolatra, hogy a' kettöt egyesíteni kellene. Néhány próbatételi, mellyeket azonnal elkezdett, bár mi ártalmas lehetett is a' tökéletlen Kén savanyinak fojtó gőze, szerentsésen elsültek. Innen új ösztön, új szorgalom, 's új gondolkodás, mellyek által Galés Úr a' Gőz-fördő kádat is fel találta. Még ezen masina akkor nagyon tökéletlen volt, úgy hogy azt, főképen más betegekre nézve ártalmas volta miatt, kéntelenítették a' Kórintézetnek Főorvosa (Ali-

bert) lá tiltani. De majd, midőn azt Darzet Ur, nagy hírü Természet tudós a' Fő orvosnak közlésére; 's kérelmére megvizsgálá, 's mint elmés találmányt, meg hagyá de fogyatkozásait meg jobbitá, azon tökéletességre jutott az, mellyben mind eddig használtatik. Galés Úr a' közönségtől hármast jutalmat kért, 1) hogy tudniillik adnának neki ezen orvoslásban egyedül való szabad gyakorlást; 2) új találmányáért pénz jutalmat; 3) orvosi Doctor rangot. A' két elsőbet megadták neki; de az utóbbit, a' mit nem orvos léttére okosan nem is kívánhattott, meg nem kapta. Darzet Úr a' jeles Természet tudós tsupán annyit kíván, hogy ha ezen új találmányt emlegetik (a' történet egész létére) mondják oda azt is, hogy a' masinát ő tette haszonvehetővé.

Ezen orvoslásmódnak jeles hasznait új próba-tételekkel erősítette de Carro Bétsi Orvos, 's új próbatételekkel erősítik nálunk is Ns. Posony Vármegyének, 's Városnak tudós fő Orvosi, kiknek tudósításokból a' következő nevezetességeket mi is ezennel örömet közöljük. „Kilencz hava, hogy az orvoslás mód bévétetett”. A' téli idő alkalmatlan volt folytatására; de azért helyes vizgyázatok mellett használtatott. Valamint Carronak tapasztalási, úgy a' Pozsonyiak szerint is hasznosnak találtatott a' kén gőzfördő a' köszvényes nyavalyákban, a' sömörben, és rühben. Valamint Carro mondja, úgy a' Pozsonyi orvos Urak is azt mondják,

hogy a' melly nyavalyákban a' kén gőz-fördőt okosan használhatni akár tökéletes ki-
orvoslás, akár legalább enyhítés végett, na-
gyon kevés számu eset az, melly a' kívánt
czielnek meg nem felelne. A' kilencz havi
próbatételek, 's figyelmetes vizsgálatok elég-
gő bizonyítják ezen orvoslásnak olly hathatós
voltát, mellyhez mind eddig alig mutatha-
tunk az orvos mesterségben hasonlót. Néha
nagyon hirtelen szembetűnő a' beteg jobbú-
lása; mindazáltal néha ez is állandó türedel-
met kíván. Egy 12 esztendős gyermek ő e-
gész esztendőig szenvedett az úgy nevezte-
tett nedves sömörben, mellyért bűdös kigő-
zölgés, 's fekélyes volta miatt iskolába sem
járhatott. Külömbféle orvosoknak munkás
részvételök megpróbált mindent, a' mit a'
mesterség ajánlhat, — minden szerentse nél-
kül. Utólsó próbatételül (így szól a' Tudó-
sítás) megkeresték vele a' mi intézetünket
is. A' füleken kezdődő rút fekélyek terjedtek
a' homlok felé, a' hol öszve tserepesedve,
a' belőlök kifolydogló bűdös evességgel sze-
met, 's arczát úgy elrútitották, hogy tsak
tekintete is irtóztató vala. A' föröl kiterjedt
tsipős evesség szörnyű viszketegséggel gyöt-
rötte a' nyomorúttat szüntelen. October ele-
jén a' múlt 1817-dik évben elkezdett a' gyer-
mek élni ezen orvoslással, 's már November
elején annyira megjobbult állapotja, hogy
az akkor kezdődő iskolai esztendőt elkezdh-
hetné, a' mellett, hogy azért naponkint a'
ferdőt is mindég folytatná. A' jó tehetségű

gyermeknek egész megjobbúlása szerentsésé teszi az ő familiáját. A' tavasz többnyire kedvezni szokott a' hasonló nyavalyának vissza-térésére; de a' gyermekben bár figyelmetes szem-üggyel tartatik is, semmi nyomát sem láthatni többé. Egy munkás Tisztviselőnek köszvényes fájdalmi, mellyek különbözőféle fördőknek ellent állottak, hasonló szerentsével annyira megjobbúltak a' hasznos intézetben, hogy 32 fördésre October, és November hónapokban, a' télen foglalatoságit örömmel vibette. Sok nyakas sömörök, mellyek esztendőig ellent-állottak a' legjobb orvos-szereknek, ez által kevés időre megjobbúltak, 's az addig haszontalanul adatott orvos-szerekkel öszve köttetvén, egészen meggyógyúltak. — A' Posonyi Orvos Uraknak volt szerentséjük tapasztalpi, hogy még a' megrögzött nyakas Syphilisre is nagy könnyebbség következett; de annak tökéletes kiorvosoltatásáról (legalább eddig) még nintsenek elegendő próbák. 15 megrögzött sömörben mindég a' legnagyobb haszonnal használtatott az új találmány, úgy hogy 5. 8—17 ferdőre tökéletesen elmúlanak. Kifogást szenvedett a' nedves sömör, melly nyakasabb léttére hosszásabb orvoslást kívánt, de végre tsak ugyan engedett. Emlékezetet érdemel különösen egy 13 esztendős gyermeknek példája, ki 6 havi korától fogva szüntelen rühben kínlódott, bár mennyi orvos-szerekkel élt légyen is: a' fördő ezt is megorvosolta egészen. Minden kifogás nél-

kül igaznak találtatott azon észrevétel, hogy a' rühösöknél néhány elsőbb fürdökre megkettőztetve ütött ki a' rüh a' kéz-fejen, de a' nyavalya minden materiájának tökéletes elromlásával végződött. Egy Természet-tudós tsupán újság kívánásból, mit tehessen a' kéngöz a' testre nézve, néhány napok alatt azt tapasztalta, hogy a' testén volt máj foltok (maculae hepaticae) mint egy büvölés által egyszerre eltűntek. Az eddig 52 betegen tétetett, 's több lehető próba-tételeket különösen közleni fogják az orvos Urak a' közönséggel.

A' külső szín megtsal.

Labreau Aszszonyság, a' Lyoni Theátrumnak Igazgató Aszszonya meg hívta magához Desfoix színjatszónét, kit ő nem látott személyesen, tsupán Bourdeauxi maga alkalmaztatásának jó híreből ismért. A' kötelező levelet is elküldötte neki 2000 Livre fizetésről. Desfoix leány-aszszony egy rongyos öltözetben el indult gyalog, 's Lyonba érkezvén felkereste az Igazgató Aszszonyt, kivel ő beszélni akart. Mivel koldús aszszonynak tartották, el útasított. El ment másodszor is, 's béizente nevét. Az Igazgató Aszszony hébotsáttatta, de nem kevésbé hökkene-meg, midön a' kis négy lábnyi magos görbe rüt figurát megtekintette. mindazáltal megma-

rasztotta őt ebédre. A' számos vendégek között jelen volt az elkésző Színjátszóné is, ki meglehetősen hangosan nevetgette-ki az új vendéget. Desfoix leányaszszonyt kérdezik: mi tsoda személyt szokott legyen játszani? „Az első szerelmes személyt” volt felelete. Nagy kaczagás származott, 's a' kérdés visszonyoztatott, mellyre ismét az volta' felelet, hogy ő sohasem játszik más személyt, tsupán azt. Asztal után magánosan kivánt szólni az Igazgató Aszszonnyal. „Látom úgymond neki, hogy az aszszonyt az én tehetségemmel nagyon megtsalták: imé itt a' Kötelező Irás, vegye vissza; tsupán azt kérem, engedje meg, hogy én a' mi személyt kiválasztok, egyszer eljátszhassam, 's kevés úti költséggel vissza mehessék. Az Igazgatóné megengedte neki örömet, tsak hogy rövid úton szabadúlhasson tőle, mellyért bé is járta Lyonnak fő házaik, hogy a' kis szörnyetegen meg ne botránkozzanak. Midőn a' színjátások próbára gyűltek, a' Musika igazgató egy hibát ejtett, mellyet senki sem vett észre, de ő egyszerre megszólamlék: „Hallja az Úr, ha ezen hibát a' játéknál ejti, ki kiáltom”. Ez elbámúla, 's megmondá az Igazgatónének, midőn kérdené tőle, hogy ment legyen a' próba, hogy Desfoix őt egy tsekély hibában megigazította, 's valóban igaza volt. Most következett a' legnehezebb, hogy mi tsoda köntösbe öltözködjék, mert az igazgatóné azt mondá, hogy a' Garderóban nem volna olyan, melly ő reá illenék. De erre

Desfoix: „Hagyja reám úgymond, találok én magamnak”. Midőn felöltözködve kijött, elbámúla minden a' változáson, hogy a' törpe görnyedt szörnyetegből, egy szép termé-
tű személy változott; szova hallására pedig elragadtatott minden, 's az éigig magasztalá a' kis szörnyeteget. A' játék végével kinálá az Igazgatóné ismét a' kötelező levéllel; de ő „Nem, úgymond Aszszonyom! megelegettem volna eddig 2000 Livrével; de most nem 6000 alúl”. Az Igazgatóné ezt is megadta. Más nap ebédnél az elkésző Szín-játszó leányaszszonyt elő fogá Desfoix, 's így szóla neki: „Taníttassa velem magát 6 hónapig a' leányaszszony, 's tartsa szerentséjének akkor is, ha a' honnan én jöttem, ki nem füttyölik. 1781 esztendőben Desfoix Sz. Pétervárán játszott, a' hol Catharinától 5500 Rubéle járt.

Az Elyziomi Mezők.

Elyziomnak mezői, mellyek a' kegyesen élteknek rendeltettek, voltak némellyek szerint a' holdban, a' hol leg tisztább levegő vagon. Mások helyhezgették azokat más részében a' világnak, mások Hispaniában közel a' Hesperidák kertjökhöz, mások a' Boldog szigetekben, mások ismét, melly vélekedés legközönségesebb, a' Földalljában. Ezen kies helyeknek nagyon egészséges volt levegőjök, 's lakói a' naptól, melly a' mi Föl-

di napunktól nagyon különböz, semmi alkalmatlanságot nem szenvedtek. A' föld ott termékeny élő fakkal ékeskedik, mellyek minden munka nélkül szüntelen teljesek gyümölcsökkel. Úgy a' levegő is kedves virágilattal gyönyörködteti a' lakosakat. A' madaraknak édes tsevegésök kellemetes harmóniával érdeklí szüntelen a' füleket. Kivánságnak, kevélységnek, fősvénységnek, 's egyéb zavaros indulatnak nintsen itt semmi helye. Innen minden meg elégszik sorsával, 's gyakori vendégségek tartatnak, mellyekben Nymphák, és szép Ifiak szolgálnak. Magokban a' boldogultak testeikben nints semmi merőség, a' mint Lucian mondja, és így minden tsont, 's hús nélkül tsupa lelkek emberi forma alatt:

Rejtett szó.

Vedd röviden tollas : vedd hosszan leszsz
növevény gaz :
Igy bár szíve forog ; mind feje lába tsak egy.—

Jegyzés. Feleletek a' 45-iki kérdésekre: 1) Ki a' házról; mert hamarabb éri a' földet. 2) A' tövén. 3) Az Ó; mert a' futólovat is megállítja. —

Hasznos Mulatságok.

1 8 1 8.

(47.)

Helikon.

(I. kötet Keszthely. 1818. közre bocsátották Ruszek,
Petróczy, Asboth)

Ez a' könyvetske sok tekintetből figyelmet érdemel a' Magyar előtt! Gróf Festeticsnek ö Excellentiájának közhasznú intézetit, tudomány szeretetét, 's annak kedveltetésében, terjesztésében, 's jutalmazásában fáradozó Mecoenási buzgóságát, és nemes hazafiúságát ismérteti; a' Felség, Haza, Nemzet, 's kegyesség szeretetének, tiszteletének magvait hintegeti, a' szép mesterségeknak, különösen a' Költésnek, 's Ékes-szóllásnak érdemöket, 's betsöket példákban mutatja; 's ezek által a' nemzeti elmésséget hasonló igyekezetekre serkenti, buzdítja. De nevezetes ez különösen részint foglalatjára nézve, részint azért is, mert ebben a' tudomány terjesztésnek ismét egy hathatós segédét, a Keszthelyi könyv-sajtót szemlélhetni, 's virága után gyümölsét várhatni. A' mi a' könyvnek foglalatját illeti, áll az kissebb, 's nagyobb költői,

's ékesenszóllási olyan darabokból, mellyeket külömbféle alkalmakra vagy még most viruló Ifiak, vagy nevezetesebb Iróink készítették, 's a' Georgicon ünnepein (mint hajdan Athénának Irói az Odeumban) részint elmondottak, részint mások által felolvastattak. Horváth Adámnak Földmivelő Varrója (Ekloga) 's Urániája ; Berzsenyinek Hymnusa Keszthely Istenihez milyenek legyenek, képzelhetik azok, kik a' lelkes Irókat egyéb műveikről isméri. De figyelmet érdemlenek a' több darabokon kívül, (mellyek általában kedves érzeményeket ömlesztenek, legalább, ha némelleyek gyengébbek is, fiatal szerzőikre nézve többet igények ; különösen Kazinczy Klárának Götsei Nimfája, 's Takáts Judithnak több darabjai. Ez a' két érzékeny költő újabban meg bizonyítja, hogy a' szép Nem a' szép mesterségekben is jártas, 's költés lehet; 's hogy a' Magyaroknak is lehetnek Sapphói. A' hely szük volta miatt tsupán egy két tördelékkel közlünk Olvasóinkkal; mégpedig hogy közös legyen az öröm, mind a' két Nemnek elmeműveiből:

Ceres! te hívtad erdeiből elő
A' vadságba merült emberi nemzetet,
A' makk 's gyökér helyett az édes
Búza kalászt neki meg-mutattad.

A' társas élet szent szövédékeit,
Az erköltsi világ új elementumit

Te fűzted egy nagy kaptsolatba
Czélra vivő örök ösztöninkkel.

Munkált az ember, 's tárgyaihoz jutott,
Bátorságba szedé míve gyümöltseit,
Vigan, nyugodtan éle tsendes
Sátoriban az arany világnak.

De még le fojtva szúnyada kebliben
A' szebb aetheri rész: Músa te illetéd
Nektáros újjal: 's égi lantod
Zengzete gyúlt erein keresztül

Zúgván, fel ébredt a' lekötött erő,
'S mint új lény leveté állati nyügeit,
'S a' még nem ismért lelki élet
Képei közt lebegett örömmel.

B e r z s e n y i.

De valamint a' láng, hogy ha el fojtatik,
'S a' hamvadó szikrák pislogva maradnak,
Egy kevés ideig ugyan gátoltatik,
Míg ki izzadozván lobogva gyúladnak

Nagyobb dühödtséggel:

Szint' úgy nem aludt ki ama frigy kötéssel
Az ellen-seregek vérengző dagálya,
Szikrázott a' fegyver kevély tökélléssel,
Hogy egy parantsoljon mint földnek Királya

Ez nagy kerekcséggel.

Úgy álltál Királyunk! e' veszedelmekben,
Mint egy fellegekbe merült erős köszál,
A' melly közepette a' mély tengerekben
Ezer ostromokat nevetözve kiáll,

'S nem törnek hérézei.

Lebegve szállt Sasunk a' béke karjából,
'S szárnya alatt erős Bajnokink mentenek,
Ki érvén hazájok kedvelt határából
Általok győzve, 's le-rontva füstöltenek

Gallia térjei.

Te meg felejtkezve önnön személyedről
El hagyád a' Thronust népeid javáért,
A' vitézbe erő sugárzott képedről,

'S mindenik örömmel harczolt Királyaért

Győzhetetlen karral 's a' t.

Dukai Takáts Judith.

Szép ugyan tsak ezen érzékeny Költönknek egész Epistolája is, 's különösen szépek belőle a' következő helyek: „Buzgón leomlok a' halhatatlanságnak aetheri szárnyán lebegő Nagy Lelked előtt, 's öröm érzésektől el fogott szívvel teszemle lábaidhoz ezen virág koszorúimat, mellyek magános ernyőimnek sűrű homályából általad Nagy kegyelmű Gróf! a' Keszthelyi Helikon virányos oldalába tétettek. Valamint a' rengeteges pusztában termett vad fa hé vitetilt a' szép ízléssel munkált kertbe, 's ott a' kertésznek gondossága mellett nemesebb oltványná változik: így lesznek az én mezei kék virágjaim Helikoni Nefelegtsekké, midőn azoknak levelein már sok nagy tudományú Férfiaink által egekig emelt Festetits név tündöklik. — Örvendj édes Nemzetem! lehullott már az a' kemény vád szenvedő vállaidról, mellyel az idegen miveltebb Nemzetek illettek tégedet,

hogy durva a' Magyar, érezni nem tud, 's egyébre nem alkalmas, mint kard tsattogás, és kegyetlen vér-ontásokra. — 'S Te Nagy Méltóságú Kegyelmes Gróf! kiderült vidám homlokkal nézed ezen kellemetes változásokat de; által látván azt is bölts elméd, hogy tsak olyan a' Literatura Mecoenás nélkül, mint a' virágok ezer nemei napfény nélkül, mellyek kinyitják ugyan balzamos kebeleiket, de mind addig bádjadt halaványság ül leveleiken, valamig nékiek Phoebus arany sugárjai külömb-külobmféle színeket nem adnak. Engedj meg Nagy Méltóságú Kegyelmes Gróf! hogy egy leányi ajak zengiditső nevedet, — de hiszen, szabad az én nememnek is forró kebellet szeretni hazáját, 's mind azokat imádva tisztelni, a' kik annak boldogítására magokat feláldozzák" 's a' t.

Illy szép gyümölsökből méltán reménylhetni, hogy idővel ezen gyakorlások tökéletesedvén a' Helikonnak következő darabjai a' Nemzeti Literaturát még több jeles munkákkal fogják gazdagítani, a' mit minden Hazafi szívesen óhajt.

Új Találmányok.

Brown Úr, Edinburgi Orvos Doctor talált ki nem régen egy eszközt, melly nagyon kellemetes szemjátékot szerez. Nevezik ezen néző-tsövet Kalleidoscopiumnak

(Széplátó-tsőnek) a' Francz nyelven Transfigurateurnek, melly nem tsak Londont, 's Párist töltötte bé; hanem Bétsben is nagyon szerentsésen, 's alkalmazatosan készítetik. Az egész tső 8—9 hüvelyknyi hosszúságú, 18—20 lineányi körületű. Azon a' végén, a' hol bele néz az ember, nints egyéb egy fejer üveg-lentsénél; a' másik végén pedig vagyon két üveg, egyik síma, másik köszörült. A' két utolsó üveg között mint egy 6 lineányi üregben szabadon mozgó, színes üveg darabkák, 's egyéb másféle apróságok vagynak. Belől a' tsőben két tükörűgy vagyon helyheztetve egymással által ellemben, hogy az öszve érésnél 22 1/2 grádusnyi szegletet formálnak. Ezen alkatásnak az a' következése, hogy a' két üveg közt lévő apróságok minden mozdításra tökéletes symmetriában álló figurákat mutatnak. A' legkissebb mozdításra újabb újabb varázsló tünemények állnak elő, úgy hogy az egyszer öszveállott képet nem könnyen lehetne ismét elő állítani, mivel hogy tsak nem véghetetlen lehet azon módosítás, mellytől a' képnek határozott formái függenek. Tsupa múltató czélből is sokat ér az eszköz, mivelhogy egész órákat lehet vele tölteni ártatlan gyönyörűséggel; de nem is haszontalan találmány, a' mennyiben a' rajzoló, 's festő mesterséget számtalan ideákkal gazdagíthatja. Az ára egy ilyen tsőnek a' mostani Pesti Vásárkor 4—15 forint volt.

Egyik Londoni Újság számba veszi a' Caleidoscopok által történhető figurák változásait, 's azt mondja: Ha tsak 20 darab üveget veszünk is, melly bele tétetik, 's felteszszük, hogy 1 minútum alatt tsak 10 változások történnek; még is 462. 880. 899. 576 esztendő, és 360. nap kívántatnék, hogy azon vég nélkül való sok változások végbe menjenek, mellyek lehetségesen előfordulnak. — A' ki ezt nem hiszi, számlálja újra.

A p r ó s á g o k.

Non semper dat chorda sonum, quem vult manus, et mens: Így járt nem rég Garnerin Madritban, a' ki a' levegői golyóbisát több órákig való vesződése után sem töltötte meg jizzal, noha ezt száz meg százszor szerentsésen végbe vitte. Minthogy a' Király, a' Herczegek, 's az egész Város ki gyűlt vólt nézésére, a' nép reménységében megsalattatván annyira felháborodott, hogy a' Cassára rohanván a' pénzt elkapkodta, 's több rendetlenséget elkövetett. E' miatt Garnerin leányostól együtt elfogattatott, 's a' helyett, hogy a' levegőbe az emberek felett lebeghetett volna, a' hűsre elzárattott, 's törvényes vizsgálatás alá vonattatik. De hihető hogy ezen külömben szerentsés Francia levegői hajós el nem ijed, 's reá nem fog illeni Ovidiusnak azon mondása: Vita-ret coelum Phæton.

America több Europai Országoknak szégyenére olly nagy lépésekkel gyarapodik, hogy a' leghitványabb falukból egynehány esztendőök alatt hires városok támadnak. Illyen Pensylvániában Pittsburg, melly még 1794-ben csak közönséges falu volt; de Mississipp, és Ochio. vizekkel való öszve kaptsoltatása által hires kereskedő várossá lett, 's azt mindenfelé a' vizekkel, és szomszéd tartományokkal szép tsinált pósta útak kaptsolják öszve. Vallyon nem lehetnének e' Magyar Országban hasonló városok Tihanyból, Keszthelyből, és Rusztból?

M e s e.

Juhból vettem eredetem,
Torony formán emelkedem,
Tsak úgy vagyon keletem
Ha az embert földhetem.

Rejtett szó.

Hárma folyóbol lett, 's ha kemény is, folyni
megént kész
Ketteje bár mi erős, fönk tetejére lebeg.

Jegyzés: A' 46-ki Rejtett szó: Sas,
sás.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(48.)

Az Austriai Kakerlákok.

Az úgy neveztetett Kakerlákok (Albino fejér Szeretseni Leucaethiopes) kilet a' Természet vizsgálók Amerikában Panama földszorosnál, a' Hindusok közt pedig Ganges nyilásinál (Oska) 's későbbben a' Chamouny völgyekben a' Savojárdok között láttak, 's tulajdon ember-fajra vitték, — újabb időkben helyel helyel Európának különböző részeiben, Schweiczban, Francia országban, a' Rhénus környéken, 's egyebütt is találatnak. Schmidt Ádám a' József szerzette Bétsi Akademiának néhai érdemes Professora jutott legelőször nyomába, hogy volna Austriában is, öt mértföldnyire Bétstől Sieghardskierche táján egy 3. esztendős Kakerlák, kit ő Bétsbe hozatott, 's több Bétsi Természet-vizsgálóknak, 's orvos Doctoroknak vizgálatjok alá botsátott. Mindnyájan megegyeztek abban, hogy a' gyermek Kakerlák legyen. Schmidt a' gyermeket így írja le: „Haja, szemöldöke, szemszőre fejér

mint a' hó, 's hasonlít az ősz öreg' ezüst-hajához, ritka, 's által látszik közötté a' bőr, 's kemény tapintású mint valami fejer ketske szőr. Ha a' gyermek néhány órát a' szabad levegőn (bár csak tsekély meleg legyen is) főfödözetlen tölt, vörösen fog fejer hajai közül kitsillogni fejbőre, ámbár egyébkor ez is alabástrom-fejer. Arczái mindég röt vörösök. Legnagyobb figyelmet érdemelnek pedig szemci. A' fejer szem-hártyától fogva keresztül a' szivárvány-hártyán egészen a' szemfényig mind inkább nevelkedő szép vörösség terjed ki. Ha a' gyermek arczchal állittatik a' nap felé, akkor a' fejer szemhártya halavány-vörös; a' szivárvány-hártya rózsaszín, 's a' szemfény röt-vörös, mint a' vékony köd lepte erős északi fény. Ezen tüneteménynek oka az, hogy a' szemnek erős hártyájában semmi fekete festék sincsen, melly tekintetben az ember-kakerlák, és állat-kakerlák (fejer egér, fejer nyúl, fejer kutya) közt teljes hasonlóság vagyón. Tsupán abban különböz egyéb kakerlákoktól, hogy nem fény-borzadó, (photophobus) hanem inkább fénytéhező (photophagus); mert ez erősen néz bé a' gyertya-világba, bár egyéb tárgyakra nem szokta is szemét függeszteni, felébred mindég nap felköltekor; legörömeztobb játszik napfényen, 's komorabb alkonyodáskor. Megismér bizonyos távulságban minden tárgyat; de még is inkább mondhatni silának (rövid látású) mint meszsze látónak, 's látásában a' világosság

különböző grádusi az eddig tett észrevételek szerint semmit sem változtatnak. Idejére nézve nagyon kitsin; test szerkeztetése izmos és erős; beszéde világos, érthető, eleven; pajkos, nagyon gyermekes, és természetes. Anyjához nagy szeretettel tsatolja magát. Szülői egészséges, barna hajú, 's szemű emberek. Két testvéri legkevésbé sem hasonlók hozzá. De a' gyermek Atyja első feleségével egy Cretin leányt is nemzett, kiből az emberi lélek a' legalatsonyabb helyen áll". Professor Schmidt ezen leírás végével azt jegyzi meg: — ha a' hajdani természet vizsgálók, 's nem orvosok a' Panama föld szorúlatinál, 's Ganges nyilásainál talált Kakerlákot, bár minden különösségeik csupa nyavalyás tulajdonok, különös ember fajnak vették, 's adták ki másoknak; a' mai Orvosok, 's Természet-vizsgálók pedig mind az Európai, mind az Amerikai Kakerlák állapotját, 's különösségét betegségnek (morbus Leucaethiopum) tartják: nem hibás e' szinte úgy egyik értelem, mint a' másik? Mert hiszem, hogy typust tart a' természet a' test szerkeztetésben még pedig a' különböző alkatok szerint tsak nem olyat, mellyet az emberi ész is meghatározhat, hogy ilyennek kell lenni, mert ilyen szokott lenni. De hány játékot tehet a' természet a' forma előállításban egyes személyeknél, mint ezt minden tsuda szülötteknél láthatni, a' nélkül, hogy az élet-erőnek épsége, 's elevensége egkissebbet is szenvedne mellette. Lehet-e'

ezen állapotot betegségnek, vagy nyavalyának mondani *)? Hogy pedig ezen rendetlenség nem csak embereknél, hanem állatoknál is találtatik az Austriai birodalomban, a következő tudósítás bizonyítja.

Waldstein Ferencz Grófnak, híres Természet vizsgálónak volt egykor egy szarkája melly két fiával együtt Pusztaföldről, Pozsony Vármegyének egy helységéből vitetett Bétsbe. A Szarkának külső színe nem olyan mint közönségesen a Szarkáké; hanem egészen fejér, néhány halavány vörös tollakkal petyegetve, mellyek csak kevésbé szembe tűnők; szemei pedig a madárnak szép vörös, mintha hús volna, s hasonlít a Siegharts-kirchei Kakerlák szeméhez.

Római Vitézség példái.

Marcus Valerius, nemes ifjú L. Furius, és Ap. Claudius Consulságok alatt hadi Tribunussá tétetett. Ebben az időben a Gallusok nagy táborral szállották meg a Pompti-

*) Az ilyen állapotot csak test hibának (vitium) lehet mondani, mert azt már valaha a Római Labeo is így határozta meg: „Morbus est habitus cuiusque corporis contra naturam, qui vsum eius facit deteriorem, — balbus autem et atypus vitiosi magis quam morbosus sunt: vt equus mordax, aut calcitro vitiosus non morbosus est. Sed cui morbus est, idem etiam vitiosus est. Neque id tamen contra fit, Potest enim qui vitiosus est, non morbosus esse”.

(Ant. Gell. Noct. Att. Lib. IV. Cap. 2.)

nus mezőket, 's készítették a' Consulok a' seregeket az ellenségnek ereje szerint. De a' Gallus Vezér, erős, izmos férfiú, arany fényben tsillámló fegyvereivel, nagyokat lépdesve, forgatta kezében dárdáját, 's elő-állva körül hordá szemeit a' Római seregen kevély útálattal, 's hívja az egész Római seregéből, a' ki vele bajt vívni merne. Akkor Valerius, mások a' félelem, 's gyalázat között kétségeskedvén, engedelmet kér elsöben a' Consuloktól, hogy egy olly gögös Gallussal öszve tsaphasson, 's majd elő áll egész bátorsággal, és serénységgel. Közelitnek egymáshoz, megállapodnak, 's már felemelik egymás ellen karjaikat: a' midön hirtelenséggel egy isteni erő nyilatkoztatja ki magát. Elő röpül véletlenül egész gyorsasággal egy holló, meg áll a' Tribunusnak sisakján, 's kezd onnan viaskodni az ellenfélnek arczája és szemei ellen; rá röpül, gátolja; szaggatja kezét körmeivel, 's árnyékot vet szemeire szárnyával. Ekképen a' Tribunus, mind a' két seregnek láttára mind maga vitézsége, mind a' hollónak segítségével az ellenségnek kegyetlen vezérét meggyőzte, megölte. — 'S neveztetett a' hollótól Hollósinak (Coruinus). Történt ezen dolog 405 esztendővel Roma városának építtetése után. Coruinusnak Augustus maga piacznán oszlopot emeltetett. Az oszlopnak tetejében állott a' hollónak képe, mint ezen dolognak, 's ütközetnek emlékezete.

(A. Gell. Noct. Att. Lib. IX. cap. 12.)

„Akkor egy Gallus mezítelen paizsán, 's két kardján kívül tsupán arany-lanczczal, 's arany karkötökkel ékeskedve elő állott, a' ki másokat mind erejével, mind nagyságával, mind ifúságával, 's vitézségével meghaladott vala. Ez, a' harcznak közepén, 's az ütközetnek hevében kezével kezdett intgetni, hogy szünnék meg mind a' két részről a' tsata. Megszünt: ekkor tsendességet kérvén teli torokkal kiabál, hogy ha volna valakinek kedve ő vele megvívni, állna elő. Senki sem mert a' Gallusnak iszonyúsága, 's rettentő tekintete miatt. Már tsúfolódott a' Gallus nevetkezve, 's nyelv-nyújtogatással. Ez nagyon megsebhette szivét egy T. Manlius nevű fő rendből született nemes ifúnak, hogy ilyen gyalázat esnék nemzetén, hogy az egész seregből senki sem vállalkozik. Ez, a' mint mondom, előállt, 's nem engedte a' Romai vitézséget egy Gallustól annyira letiportatni, — gyalog paizsával, 's Spanyol kardjával vel övedzkedve megállott a' Gallus ellen. Nagy félelemmel történt ez a' tsata a' hid közepén mind a' két seregnek láttára. Úgy, a' mint elő mondám, megállottak: a' Gallus mesterségesen megvetvén paizsát dalolgotott; Manlius inkább erejében, mint mesterségében bizakodva a' paizst paizsával megüté, 's álltából a' Gallust kizavará. Midőn a' Gallus ugyan azon állásba akarja szedni magát, Manlius ismét megüti paizsával a' paizst, 's az embert helyéből ki-mozdítja: e'képpen alája megyen a' Gallus

kardnak, 's Spanyol kardját mellyébe dőfi: majd azonnal jobb vállát ugyan azon állásban bévágja, 's nem tágított mind addig, míg ne azt tsinálná, hogy a' Gallus nem üthetné vissza. A' hol elejtette; fejét elvágá; arany-lánczát levevé, 's azon véresen feltette a' maga nyakába: mellyért ő, 's maradéki tőle arany-lánczos (Torquatus) Manliusoknak neveztetek''.

(A. Gell. Noct. Atti, Lib. IX. cap. 13.)

A p r ó s á g o k.

Német Országban nagy vergődésben vannak a' szabadabban Irók. Ezek között Oken, Luden, és Wieland a' Fő Törvényszék által is 60 tallerra, vagy 12 hónapi fogságra ítéltettek: de még a' Legfőbb folyamodás útja hátra vagyon. Illy szorongatások miatt most nevetségköl őket a' tüzes kemenczében lévő három Férfiaknak nevezik,

Nem rég Tseh országban rettentő levegői történet volt, mellyet a' Németek Windhossenek neveznek. Ez hirtelen kerekedett felhőből eredett, mellyel a' másik öszve ütköztvén, forgó szelet okozott, 's töltsér formán fel emelkedve, menydörgéssel, villámlással keverve mindent elragadott, 's elrontott. Ez illyen jelenést a' formájáról a' Ma-

gyarok Sárkány farknak neveznek, a'
Deákok Typhonnak.

Stael Aszszony könyve a' Revolutiónak
nevezetesebb Történeteiről most kijöven,
noha 10,000 mond : Tiz Ezer Exemplárt
nyomtattak, kevés idő alatt mind el kelt.
Tsak első három nap mindjárt 4000. Kérdés:
A' Szerzőnek híre, a' munkának fontossága,
vagy a' Francia Nemzetnek az olvasásban
gyönyörködése okozta é ezen nagy kelendő-
séget ?

Mesés kérdések.

1) Hol mennél be az olly házba, melly-
nek sem ajtaja, sem ablakja nem volna ?

2) Ki volt az, a' ki született is, szült
is, még sem halt meg, nem is él ?

3) Mit tsinál a' könyv egy gyertya mel-
lett ?

Jegyzés: A' 47-iki Mese: Süveg. —
A' Rejtett szó: Jég, ég, mellyet firmamen-
tumnak is neveznek.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(49.)

G a z d a s á g.

„Nem hiszem, úgymond Columella, hogy az eledel azon szük voltának okát, mellynek mi kivagyunk tétetve, a' levegő rendtelenségének kellene tulajdonítunk; hanem kell tulajdonítunk magunk tulajdon hibáinak. Mi a' mi földeinknek művelésöket, mintha azok valami gonoszság által kárhozott érdemlenének előttünk, nyomorult rab-szolgákra, 's béres munkásokra bizzuk, holott a' mi öseink ditsőségöknek tartották azt, ha azokat magok hozhatták virágzásba. Hogy az ékesenszóllást, a' tánczot, a' musikát, 's egyéb hiú mesterséget megtanúlhassuk, a' legjobb mestereket válogatjuk: midön ellemben az élet leghasznosabb mesterségének, melly az igaz böltsességhez leginkább közelít, sem tanulóí, sem tanítóí nintsenek. Láttam szószóllóí, földmérőí, hangművészi, 's táncz-iskolákat felemelkedni, láttam mestereket abban a' legveszedelmesebb mesterségben, melly az eledeleket az inynek, 's to-

roknak hiú kényére készített, 's mestereket, kik a' hajat fürtözik, 's a' főt ékesgetik; de a' földművelésnek mesterségében sem tanítót, sem tanulót nem láttam soha. Ez az oka, hogy a' köz társaság jólléttének a' legfontosabb eszköze olly meszsze vagyon még a' tökéletességtől. Most mi ellenkezőnek látjuk azt méltóságunkkal, hogy földeinket magunk műveljük, és tsak nagyon tsekélynek tartjuk azt is, hogy egy értelmes Majorost kellene tartani. A' kit ajánlanak, a' kit ismérünk, bizvást számot tarthat ezen helyre. Ha egy gazdag mezei jószágot veszen, legerötlenebb szolgáját, a' legügyetlenebb öreget küldi beléje. — Ha pedig középszer tehetségű tenne vásárlást, azonnal egy zsoldosra bizza annak gazdaság folytatását, a' ki ötet megtsalja, 's a' kinek arra semmi szükséges ismérte sinsz, vagy legföllebb is másutt valahol viselt hasonló tisztséget: mint ha valamelly tájéknak művelése a' másakra, bár tsak néhány mértföldre legyen is amatától, hasonlóképen reá illenék. Innen vagyon az, hogy mi ugyan azon Latiumban, 's ugyan azon földön, mellyen magok az Istenek vállalták magokra, hogy bennünket gyermekeiket a' földművelésre taníttsanak, most ollyan szükségre jutottunk, hogy kufárok-kal kell alkudoznunk, kik nekünk a' tengeren túl tartományokból Boeotiából, 's Galliából hoznának életet. De ez semmivel sem különösebb, mint azon közönséges vélekedés, hogy a' szántás vetés alaton foglalatos-

ság, 's olyan könnyűség legyen, mellyet tanulni sem kell. Én magam részéről, ki azt nagyon széles kiterjedtségű tudománynak veszem, ha minden részeibe bé kellene ereszkednem, félek, hogy egész életem nem elég, hogy arról tökéletes ismeretet szerezzek magamnak”.

A' mit Columella a' Rómáiaknak beszéll, fájdalom! reá illik még a' mi időnkre is. Némellyek, kik semmin sem szeretik fejöket törni, azt hiszik, hogy a' földművelés nem kíván semmi tudományt, 's hogy a' falusi paraszt mindent tud; mások ellemenben megvallják a' földművelés tanulásának, 's annak a' gyakorlással öszveköttetésének szükséges voltát; de azért magok nem adják reá magokat. A' harmadik rend ismeri a' földművelést könyvekből; fénylik benne tudós beszédével, 's határozó hangon ereszkedik bé annak minden tárgyaiba, a' nélkül, hogy a' mezőről tsak ideája volna is, 's a' nélkül, hogy szobáján kívül széllyel nézne. A' negyedik rend a' gyakorló mezei gazdáké, kik minden gondolkodás, 's minden főtétel (principium) nélkül munkálkodnak. Az ilyenek szántják földjeiket, 's metszik szőlőiket, mint valaha atyjaik szántották, 's metszeték, a' nélkül, hogy tsak megfordúlna is eszökben, ha vallyon a' szokott munkálás módot lehetne-é tökéletesíteni, 's lehetne-é helyette mást venni fel. De mind ezek között legveszedelmesebb a' harmadik rend; melly javallatokat javallatokra, 's újságokat

újságokra halmoz, míg nem belé fárad maga, minekutánna talám egyik vagy másik földművest vakító ajánlásival egészen tenkre tette. Tudni, látni, tenni szükséges.

Elefánt - tsont.

Nem tsekélység azon elefánt-tsont, a' mi esztendönként az Austriai birodalomba hozatik, ha ugyan számba vesszük, mennyit fel dolgoznak a' Füsüsök, Esztergályosok, Képfestők, Műszerkészítők, 's egyebek az egész birodalomban. A' Rómaikkal bizonyosan, valamint más nemzetek, úgy mi sem vetekedhetünk ezen tekintetben. Ezeknek asztalaik, székeik, 's nyoszolyáik mind elefánt tsontból voltak: De mégis kezdi Európa is Romát követni; főképen pedig az Angolok, kik a' Chinai hajósok által pompás elefánt-tsont karszékeket hozatnak. A' mi író asztalainkon, óráinkon, 's komótjainkon gyakran több apró oszlopotskák vagynak elefánt tsontból. Úgy látszik, hogy esztendönként nagyobb számmal hozzák ezt Európába, de hogy az mennyire menjen, nem tudhatni.

Kaptuk az elefánt-tsontot eddig Trieszti, Velencei, 's a' szárazon Nürnbergi kereskedés által. Legjobb fajta az, a' melly a' kelet indiai elefánt-fogakból vétetik, fő képen a' Cejloniak, ámbár ezek kissébbek az Afrikaiaknál: mert amazok nem sárgulnak meg ol-

lyan hamar, mint ezek. A' legnagyobb elefánt fogak, vagy is az Afrikaiak néha 2 mázsát, és többet is nyomnak; hosszok pedig 9—10 lábnyi; a' Cejloniak ritkán hosszab-
bak 3—4 lábnyinál 's 60 fontnál többet nem igen nyomnak. Betsülik őket hazájok 's nagyságok szerint többre vagy kevesebbre: nem kell nekik lenni görbéknek, sem üregeknek; hanem egyeneseknek, 's tömötteknek. Tulajdon Fabrikák, mellyekben az elefánttsont fel dolgoztatik, tsak kevesen vagynak az Aüstriai birodalomban: de némelly nagyobb Esztergályos mőhelyeket, millyen p. o. Bétsben a' Rospini Úré szinte fábrikáknak lehet nézni, mellyekben sok elefánt tsont fel dolgoztatik.

A' külső Német földön Nürnbergnek vagynak legtöbb Elefánt tsont művesi, kik partékáikat meszsze földekre el küldözik. Nints egészen 50 esztendeje, hogy Potsdamban egy Elefánt tsont manufactura állittatott, 's majd onnan Neustadt-Ebenswaldba vitetett által, melly 1785-dikben 50 mázsa elefánt tsontot dolgozott fel: tsupa füsüt esztendőkint szám szerint 2000 darabot. Az elefánt tsont vékony táblátskákra hasogatva a' miniatur kép íróknál is kelendő, melly véggre a' Bétsi sem rossz ugyan; de sokkal jobb a' franczia, Berlini, Frankfurti: mert a' bétsiek nagyon vastagra vagynak hasogatva, 's a' mellett sárgák, sikosak, melly hibák miatt nem eshetik a' festés tökéletesen.

A' vastag elefánt-tsonit az olajos festék miatt meg sárgúl , 's nem szárad jól ki soha. —

Aszszonyi Vitézség példái.

Sok Iróktól megbizonyított igazság , hogy éjszak Európának aszszonyi bátorságokról , 's merész határozottságokról különösen ditséretesek voltak valaha. Caesar azt mondja Commentariusának első könyvében egy Helvecziai ütközetnek leírásában , hogy az aszszonyok teljes hadai bátorsággal inték férjeiket az állandóságra , mellyért egyszer 'smint taligáikat is sorba rakták , hogy azoknak elszökésüket gátolnák. Florus és Tacitus azt beszélik , hogy ezen müveletlen népeknek sok tsatáikat az aszszonyok újították meg az által , hogy mezítelen mellyeiket mutogatók , 's rabságtól iszonyodásokat e'képen bizonyítanak. Flavius Vopiscus azt írja , midön Proculus Caesarról beszéll , hogy száz Sarmata Szüzek fogatták el a' tsatában. A' Longobárdi Aszszonyok megöletett férjeik fegyvereikkel győzedelmet nyertek (Paulus Diaconus). A' téj evök (Galactophagi) aszszonyaik , egy Scytha törzsök , épen olly hadakozók voltak , mint férjeik , kikkel gyakran együtt tsatáztak (Nicolaus Damascenus) Néha Daniában is sok aszszonyok gyakorlották magokat a' fegyverkezésben (Saxo Grammat). Jornandes a' Gothok aszszonyaikat

épen olly vitézeknek írja, mint a' férfiakat. Johannes Magnus, Upsali Érsek, ugyan ezt állítja, 's egy ollyan harczról emlékezik, mellyben több aszszonyok jelentek meg, mint otthonn maradtak. Némelly Scandinávi aszszonyok még tengeri rablást is üznek. A' Cimberék mindég együtt táboroztak aszszonyaikkal, 's jobban féltek ezeknek szemrehányásaiktól, mint az ellenségnek fegyvereitől. Regnár Daniának Királya, és Fro Svécziái Király között volt ütközetben, az elsőbbnek pártján sok aszszonyok voltak, 's azok között nevezetesen Langertha, ki hosszú röpülő hajaival tsapkodott széllyel. Regnár a' teljes győzelem után, midőn megtudná, hogy a' vitéz aszszony nemes születésű Szűz volna, feleségül vette azt, de majd elvált tőle, hogy a' Svécziái Király leányát elvehesse. De midőn Regnár szerentsétlenül egy polgári hadba vegyülne Haralddal (ki a' thronusra vágyott) elfeledé Langertha a' rajta esett boszút, 's volt férjének segéd seeretget vezérlett Norvegiából, 's olly vitézen viselte magát, hogy Regnár közönséges ítélet szerint neki köszönhette a' győzedelmet. Tacitus azt beszéli, hogy a' Germanoknak nem voltak semmi orvosaik, hanem tsupán az aszszonyok tevék ezen tiszttet. „A' férfiak, úgymond, anyjaikhoz, 's feleségeikhez viszik sebeiket; mellyeket azok nem irtóznak megszámlálni, 's kiszopni. Ők visznek a' tsátázóknak eledelt, 's bátorítják azokat intéseikkel”. A' Germánok azt hiszik, így szól

továbbá , hogy az aszszonyi karakterben valami szentség vagyon , 's hogy ők a' jövendőbe bétékinthetnek ; azért is az ő tanátsaik nem mellőztetnek el , 's véleményeik nem vettetnek meg soha.

(Home.)

Statistikai Jegyzések.

Nem régen jelent meg Francia Ország-
nak Statisztikai lerajzolása. E' szerént van-
nak: Párisba 715000 Lakosok; Lionban 115000;
Marzelyben 96000; Bordóban 91000; Ruen-
ben 87000; Nantesben 77000; Lilléb. 55000;
Tuluzéban 50000; Straszburgban 49000; Or-
leánsban 42000; Metzben 41000; Amiensb.
40000; Nimesben 39000.

Rejtett szó.

Feje lába mindegy, dereka külömböz,
Egyik rád dolgozik, másik te neked főz.
Olly két hatalmas szó, melly nélkül nem volnánk
Sem magunk, sem jövő világot nem látnánk.

Jegyzet: A' 48-ik számbeli Kérdé-
sekre Felelet. 1) Az ajtó helyén. 2) Loth-
nak felesége. 3) Arnyékot.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

1 8 1 8.

(5 0 .)

Természeti Tsudák.

Hazánkban, a' királytó nevű tájon Rábaközben, 1776-dik esztendőnek tavaszán több ízben láttak a' halászok benn a' vízben valami tsupasz négylábú állatot, de a' mit el nem ismérhettek sokáig, mi legyen, mivel hogy a' parttól kirtelenséggel bé ugrott, 's le bukott a' vízbe. Végre meg veték mégis minden mesterségöket a' halászok, hogy azt megfogják. A' lesek jól sülték-el, 's hálóba került a' mezítelen állat, a' halászoknak bámulásokra—egy ember, — mellyet ök azonnal Kapuvárra vittek az Eszterházy Herczeg Tiszt-viselőjéhez. Örizőt rendeltek mindjárt a' vizi emberhez, ki mintegy 17 esztendő's élet korában, rendes testformáltatással bírt, azon különösségen kívül, hogy kezei lábai görbék voltak, mivel hogy tsúszni szokott; láb, 's kezűjai pedig vékony kátsahártyával öszvenöttek, mivelhogy úszkált, mint a' kátsa; 's nagyobb része testének pikkelyes volt, mint a' halaké. Meg tanították járni,

's tartották elsöben nyers hallal, 's rákkal; mellyeket jó izüen evett, 's tettek elejébe kádvizet, a' mellyben kedvére fördött. A' ruha gyakran terhére volt, melylyért azt lehányta magáról, míg nem jobban is hozzá szoknék. Főtt hús, zöldség, 's tészta-ételre nem lehetett szoktatni: mért ezeket gyomra el nem szenvedhette. Még tanúlt beszélni is, néhány szókat szollott értelmesen, dolgozott szorgalmasan, engedelmes volt, 's meg sze lidült. Három fertály esztendő mulva, midön már kevésbbé vigyáztak volna reá, ki méne a' várból a' hidra, meg látta a' vízzel tölt sánczokat, 's köntöseivel együtt belé ugrott. Azonnal intézetek tétettek, hogy ismét megfognák, de haszontalan: Látni látták még azután is darab időig, midön a' Rábczának éjszakra a' Fertő tava felé tsatornákat húzának Herczeg Eszterházy költségén; de többé meg nem foghatták soha.

Galván - erő.

L o d e r Dr. Jenában egy ifiú embernek el vágta a' lábát, mellyel Eichwedel azonnal a' következő Galván-próbákat tette. Az elmet-szett lábnak egy érzőina kikerestetett, 's ónpléhvvel beboríttatott, a' láb pedig maga egy ezüst táltra tétetett. Ekkor egy electromi kisütő által közösülésbe hozták ugyan a' két érczet, de erre nem következett semmi rán-

*) A' Kiadó kívánta ezen tudósítást közölni, hogy másokat is Hazánk ritkaságainak közlésére buzdíttson: de úgy emlékezik, hogy ifjúságában hallott beszédek szerint azon Kapuvári Vizi-embernek kéz és lábújai bőrrel öszve növe nem voltak; sem az szollani meg nem tanult.

gatódás. Eichwedel elővett egy ezüst pénzt, 's avval illette az érző inat, és az ónpléhet egyszer'smind: 's erre el kezdett a' láb rángatódni azonnal, úgy mind az által, hogy mozgatni kellett az ezüst pénzt, hogy a' rángatódás váltogatva történhessék. Tisztának kellett lenni az ezüst pénznek, 's az ónpléhek: mert mihelyt kevésbé megnedvesedtek, meggyengült za erő. Hufeland egy fogótskával megtsipte az érző inat, 's akkor is rángatódott; sőt rángatódott úgy is, ha a' késhegyét kevésbé bele szúrták. Mind ezen próbatételekben mind egy volt, akár ezüst tányéron, akár üvegen, akár a' tsupa asztalon állott a' láb. De Eichwedel Úr egy aczélt vett elő az ezüst pénz helyett: 's nem következett semmi rángatódás. Azt is lehetett tapasztalni, hogy, a' mint hültni kezdett az érző in, úgy a' rángatódás is kissebbedett. Azért ki fejtették az érző inat egészen, 's mindég fellebb vitték rajta az ónpléhet a' kifejtődött melegebb részre, és így még 10 minutum mulva is olly erők voltak a' rángatódások, mint leg először. Megkérték Eichwedel Urat, hogy tenne hasonló próbát egy hús-ideggel (tendo) is. Felkerestek tehát ollyant is egyet; de semmi rángatódás nem történt rajta bár mennyi próbára is. Más inas-húst is megpróbáltak: de azt is hiába. Ekkor ismét a' legelső érző inat fejtették tovább, 's Hufeland Urnak jutott eszébe, hogy valami savanyal (acidum) is próbát kellene tenni. Néhány vitriol tsepp semmi változást sem tsinált, majd pedig, hogy azt letörlötték, 's Eichwedel Úr ismét

ónpléhvel vonta-bé az érző inat, hasonló erős rángatódások következtek. Ugyan ez történt úgy is, ha a' vitriolt rajta hagyták az érző inon, 's azon fellül tették az ónpléhet. 20 minutum mulva a' meghült érző-in rángatódási észre vehetően meggyengültek; ha megmelegítették a' lábat, ismét megújultak nagyobb erővel. A' gyantás palaczk semmi változást sem hozott. 36 minutum mulva minden rángatódás egészen megszűnt. —

Az Arabok Isteneik Muhamed előtt.

Mitsoda Isteneket tisztelték az Arabok Muhamed előtt, nem egészen bizonyos. Herodót így szól erről (Könyv. III. Rész 8.) „Az Arabok semmi egyéb istent Bacchuson és Uranián kívül nem tartanak: hajokat elnyirják, mert Bacchus nyírt hajú: vak-szemeket elborotválják, 's hajokat kereken elvágva viselik. Bacchust nevezik Vrotaltnak, Uraniát Alilátnak. Megegyeznek Herodóttal Strabó, ki XVI. Könyvében azt mondja, hogy az Arabok csak Jupitert, és Bacchust tisztelik. Úgy Arrián is, ki Arabia Isteninek az eget és Bacchust mondja: mivel épen nem kételkedhetni róla, hogy ezen helyeken az ég és Uránia egyet teszen. A' Byzanti Stephanus szerint Arabia Istene neveztetett Dusares-nek, melly névről egy magas hegy, sőt maga az Arab nemzet is neveztetett; mert az Arabok Dusarénoknak is

hivattak. Philostorgius azt beszéli Photiusnál, hogy a' Homeriták, egy nevezetes fajok az Araboknak, környülmetélkednek, melly szokást Ismaeltől Abrahámnak fiától, nevezetes Patriarchától, venni látszanak: de ezen szokások az Egyiptomiakkal, 's Troglodytokkal közönséges vala. Nilus a' Sinai hegy történetiben azt beszéli, hogy az Arabok a' napnak és Lucifernek áldoztak. Azt mondják, hogy szentnek tartották azon tornyot is, melly Ismael épületének tartatott, 's Acarának, vagy Alquebiának neveztetett.

A' Szeretsenek Isteneiket így írja le Strabo (Könyv. 17. lap. 565) „Az egyik Istent halhatatlannak tartják, ki mindennek fő oka; a' másikat pedig halandónak, kinek neve nints, 's nem is ismértes, többnyire pedig azokat tartják isteneiknek, kik velök jól tesznek, és a' Királyokat: mert a' Királyok közönséges Védjei mindnyájoknak, a' többi jótézők pedig tsak egyenkint azoké, kikkel jól tettek. Azok közül, kik a' forró ég-övet laktják, némelleyek minden Isten nélkül lenni mondatnak: ezek a' napot gyűlölik, 's átkozzák, midőn azt felkelni látják, mivel hogy őket süti égeti, 's tavakra szoritja. Meroe lakói Herculest, Pánt, és Izist tisztelik, és ezeken kívül más valami barbarus Istent. A' holtakat némelleyek a' folyókba vetik, mások üveg alatt házoknál tartják, mások tserép edényekben templomaik körül elássák,

Galliciai tél.

Galliciában 1802-esztendőben, Decem-ber havában a' következő különös jelenetekkel állott bé a' tél :

Egy meleg reggel után Decemb. hónap 5-dik napján szörnyű menydörgés, 's villámlás között nagy zápor eső szakadt egészen éjelig. A' következő reggel 8 órakor hirtelenséggel egy szokatlan vakító tsillámlás fogta el az egész eget. Úgy látszott, mintha a' horizon lángfelhőben állott volna. Ezen rettentő tűnemény néhány minútumig tartott, 's hasonló hirtelenséggel, mint a' hogy kezdődött, éjeli setétségre változott, mellyet két szivárvány egymás mellett még borzasztóbbá tett. Néhány minutum mulva eltűntek a' szivárványok, 's nagy madárfőnyi hópelyhek kezdettek hullni-szörnyű szélvész között. A' napkeleti szélvészt zúzos éjszakai szél váltotta fel, melly a' földet keményen megfagyaltta.

Statistikai Jegyzések.

Párisban vannak tiz privilegiomos Játék házak, melyekben a' szerentse játékokat üzik. Ezek 1813-dik óta fizetnek esztendőnként 4,540,000 Frankot. A' Roulettes játékban naponként megfordúl 250,200 Frank, és így esztendőnként 94608000 Frank; Trenton játékban megfordúl naponként 633,600

Fr., 's így esztendőnként 231,264,000 Frank.
Így tehát a' tíz Játékházakban naponként
megfordúl mintegy 1. Milliom Frank, 's esz-
tendőt által 325 milliom. Ha még e'hez adjuk
a' többi városokban, és a' magános házak-
ban a' játzó asztaloknál megforduló nagy
summát, ki jön, hogy a' Francziák abból,
a' mit esztendőnként nyernek vagy veszte-
nek a' játékban, könnyén kifizethették volna
azon Tartozást, mellynek nagy részét az Eu-
rópai Országok' Lakosaitól most megtagad-
ták.

A' Rajna vizén Aprilis 29-dik napjától
fogva Május végéig 204 személyek bujdosak
ki, kik közzül Férfiak 91; aszszonyok 59;
gyermekek 145. Ezek között Vürtembergiek
261-en, Alzáczabelieke 23; Helveták 7;
Badeniek 3-an vannak: Minyájan Amerikába
sietnek, 's ujjabb példával megbizonyítják,
hogy a' Németnek nintsen Hazája: hanem
az egész föld kerekiségén élődik.

Rövid történek.

Párisban most olly Calleidoscopot ké-
szítenek, mellynek ára husz ezer frankokra
mégyen, mert a' fejer üvegek helyett gyé-
mántok, a' veresek helyet rubintok, 's így

a' többi helyett Zafir, Smaragd drága nemes kövek tétetnek.

Madame Catalani Junius 16 - kán a' Redut szalában Bétsben legelőször éneklett, 's kiváltképpen 4 áriákban magát a' bámulásig megkülömböztette. Énekelt ő Meternich Hegnél is a' Fő Uraságoknak nagy társaságában, 's a' Tündér Síp nevű Operából olly remekül énekelt, hogy a' Bétsiek ítélete szerint mindeneket meghaladott, a' mi eddig az éneklő mesterségben nagy volt.

Mesés kérdések.

- 1) Mitsoda tó az, mellyben víz se nem volt, se nem lesz?
 - 2) Mitsoda neve volt Dávid Király Kengyel-futójának?
-

Rejtett szó.

M-el víz gyújtja, M-nélkül gyújtja bor inkább.

Jegyzet: A' 49-iki Rejtett szó : Atya, Anya.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.
1 8 1 8.

(51.)

Rövid Jegyzések a' Magyar Vers'
és Nyelv' dolgában.

T. és Tudós Kazinczy Ferencz Úr mint-
ha beakarta volna lopni a' Magyar Versekre
az Elharapást (Elisiot), több Versezeteiben
bátor volt azt felvenni a' nélkül, hogy ez
eránt valamit szóllott volna. Hihető, azt re-
ménylé, hogy utóbb ebből vagy maga, vagy
más szokást mutogathat, ha szó nélkül el-
néznék magyar Íróink. En, ezen új különö-
zést látván, ellene megszóllamlani hazafiúi
kötelességemnek tartottam. A' Szó Hasznos
Mulatságaim 1817. Első Félesztendei 51-dik
Számokban vala, mellyet számos újabb Ol-
vasóimnak kedvökért itten ismét röviden elő-
adok. §. 1-ör Nem kell behozni Ver-
seinkbe az Elharapást; mivel annak gyakor-
lása a' nyelv' miveletlenségét mu-
tatja, mint a' Római nyelvben Enniusnál,
és Plautusnál. 2-ör A' mennyiben pedig a'
tsinosabb Római Írók utóbb is a' magánhang-
zót külömb szókban néha elharapták volna,

azt az ő nyelvök pergőségének (mint most az Olaszé) lehetne tulajdonítani, melly a' magyar nyelvben éppen meg nintsen. 3-or Nem méltó, hogy a' szép ízlésű munkákban, millyeneknek kell lenni a' Verseknek, valamit ollyat behozzunk, a' mi magában nem szép: már pedig az Elharapás, melly által a' magánhangzó kivesz, szépség nem lehet. 4-er Nem is szükségessé, mert szebb és jobb Íróink, mint Révai, Rajnis, Szabó, Virág, Verseghi, Csokonai, Berzsenyi, és pedig nagyobb munkákban, ellehettek az Elharapás nélkül: miért nem lehetnénk el apróbb Versezetekben, millyenek Kazinczy Úré. 5-ör Káros is; mert a' nyelvbe újabb rendetlenséget (anomaliát) hoz be, nem tudhatván az Olvasó mikor kelljen a' Vocalist kimondani, vagy is a' Vershez számlálni, és mikor nem? — Ha pedig úgy vennők az Elisiót, hogy a' Vocalis a' másik előtt mindenkor elharaptassék, mint a' Római nyelvben, úgy ismét olly kirtsapásra (divergentia) nyitnánk útát, mellyel, mint új különözéssel, nyelvünket most terhelni, hazafiságtalanság.

Ezen okokat T. Kazinczy Úr nem akará érteni: sőt az Erdélyi Muzéum IX-ik Füzet 192-ik levél oldalán fennyen azt állítja, hogy ezek „semmit sem nyomnak, sőt világosan hamisak”. — Nem akarom a' Tudós férfit a' Logicára igazítani, miként kellessék a' medius terminusokból conclusiót formálni: de reménylem, hogy, ha ezeket még egy-

szert elolvassa, nem fogja világosan hamisaknak állítani. De jó lesz érdeklenni feleleteit. Az elsőre azt mondja: Az utóbbi Rómaiak szinte azon betűket elidálták mint a' régiak, kivéven az S betűt. De nem az volt az én mondásom, minő betűket elidáltak a' Rómaiak: hanem az, hogy a' nyelvök műveletlensége idejében gyakrabban elidáltak, mint utóbb; nem kell tehát nyelvünket olyan időkre vissza nyomni. — A' másodikra azt mondja, hogy a' Latium nyelve nem volt olyan szapora, mint a' görög. Én nem hasonlítotam a' Római nyelvet a' göröghöz: hanem az Olaszhoz, mint leányához. Ez pedig bizonyosan pergő nyelv. De épen, midőn ezen tsalfa fordítással akará magát menteni, ott botlott meg: „Róma Poetái még is elidáltak, úgymond, mint a' Görögök's Virgil állhatatosabban, mint Homér”. Kazinczy Úr, a' ki olly jól megtanúlta a' Görög nyelvet, különös ritkaságot fődözne fel Homérben, ha abban elisiót mutathatna: de igazat ám; mert azt nevezzük Elisionak, midőn a' Vocalis a' szó végén kitétetik, de a' következő miatt a' Versnek mértékéhez nem számláltatik. Illyen példa pedig Homerban nintsen; mert az Apostrophus nem Elisio. Hogy „Homér a' hiatust digammával menti meg” azt mondja K-y Úr. Ez ugyan nem ide való: de, ha már ide mondatott, épen azt bizonyítja, hogy Homér nem elidált. — A' harmadikra Kazinczy Úr nem mervén az Elisiót szépen mondani, avval áll elő, hogy a' Hiatus sem

szép. De vallyon azért, hogy egy nem szépet (az ő ítélete szerént) kikerüljünk, szabad é más nem szépet elkövetnünk? In vitium ducit culpa fuga, si caret arte. — A fentebb előadott okaimban én a' hiatust sem egyenesen, sem mellékesen nem védelmeztem, tehát evvel ellenem K—y Úr ki nem állhat. De, ha kedvetlen hangot ejtene a' két Vocalis öszve-ütközése, én arra oktattam egykor Tanítványimat, hogy a' szókat máskép helyheztessek, vagy a' Constructiót változtassák. Így Kazinczy Úr is kikerülhetne volna, mind a' hiatust, mind az Elisiot.'s nem volna kéntelen azt a' kedves versét rá mondani: „Nem botol, a' ki helyén, tudva 's akartva botol”. 'S ez az, nem a' hiatus rútsága, a' mit én nem tagadhatok: t. i. hogy az sem fűzfát nem botol, sem bottal mást nem botol, a' ki a' nyelvben botlik. Hogy a' negyedik okomnak erejét érezni ne láttassék, azt kapja fel K—y Úr, hogy én az Elisiok' béhozását Kalmár Györgynek tulajdonítom. Ezt, mint maga ditsőségének nagy megsértését, tagadja, 's az Erdélyi Muzéum IX-ik Füzet 191 levelén így szól: „Verselőink nem merték, a' mit mind a' természet, mind minden nyelvek példája, sőt magunké is engedett, javasolt, kívánt. — En valék az, a' ki mind Hexameteimben, 's jámbusaimban, mind rimes Verseimben azt mertem”. — Victoria!! Menjünk elejébe a' győzedelmesnek. De minekelőtte a' koszorút fejére tegyük, tsak ugyan néz-

zük meg, mit mert? Felelet: merte azt, a' mit Kalmár György Prodromusában pag. 106 megengedett; a' mit ő az extemporizált verseiben, mellyeket én töle sokakat hallottam, gyakorlott; a' mit Rajnis tellyeséggel el nem tiltott: de ezen öt lábú versel kigúnyolt: „A' ki éh, nem kényes, jó annak akármí eledel”; végre merte azt, a' mit Szabónál 's Révainál lelni, a' mint K—y Úr az Erd. Muzéumban 102 levélen maga mondja, t. i. az Elisiot, tehát mitsoda koszorút érdemel illy mérészségért, ítélje el a' Publicum, mert nem mondhatja: Libera per vacuum posui vestigia princeps, non aliena meo pressi pede. — Az ötödikre épen nem felel: hanem félre tsap valami ollyan nyelvbéli Tsábitókra, kikkel nekem semmi tanátsom.

(vége következik.)

Tyrol kiességi.

„Mitsoda gyönyörű, mi bájerövel ragadó kinézések! Valamint némelly gondolattal-teljes Irónak kiszedegetett helyeit léleknek (esprit) nevezné valaki: épen úgy nevezhetném én a' Fűeszi és Reittiti útát a' természet lelkének (esprit de la nature); mert úgy látszik valóban, mintha a' természet minden legszebb, 's legfelségesebb termékít az egész világból öszve szedte, 's ezen a' helyen ismét egyszeros körben kiöntötte volna. — A'

merevény szirtok, mellyek az útast halállal fenyegetik, a' tsergedező források, a' zöldre festett tavak, a' vörös fenyő-erdők, a' sóska fa zöld falak, az ótska puszta vár a' setét zöld tó közepén, egy magános hegynek tetőjén (Lermostól Nassareit felé) majd ismét a' pompás tsermely hellyel hellyel tajtékozva 's tsergedezve a' szűk kőszirt-árokban, néhol pedig halkkal, 's méltóséggal mendegélve elő a' virágos mezőn. — Nem! mondtam már gyakran, hogy én ezeket le nem irhatom; hanem a' ki érzi a' természetnek ékeségeit, hidjen szovamnak: annak ezen útazásában többször kihúlnának szemeiből akaratja ellen is az érzékeny könyvek. — Tyrólban a' jótévő szorgalomnak képei úgy tesszik, mintha a' haragudni-látszó természetnek mázolatjára volnának festve. Nézzd amott, hogy rekesztik el szemeid előtt a' világot, 's az eget a' hegyezett kőszirtok! A' föld indulás hányta olly kedve telve egymásra azokat; az üvöltő viz szakadás rohan ki belőlök, ők pedig le hajolnak a' zuhanóhoz, mintha annak útját el akarnák zárni, de a' melly gúnyolva szórja széllyel habjait. Itt pedig az elementek örök tusakodások mellett egy tsendes kunyhótska áll szőlő vesszszövel körül kerítve: tenenek legelnek mellette, 's egy vidám gyermek, nem ügyelvén semmit a' mormogó zuhanásra, vizet merít poharával. Szinte kívánna az ember hozzá kiáltani: bé ne essél kitsin! de ő nem érti azt; ő ott semmi veszélytől nem retteg. A' nagy térségek

tengerivel béültetve három százszoros áldással jutalmazták a' Földművest a' völgyekben — A' legendák, mellyekkel a' falak bé vagy-
nak festve, bé arnyékoztatnak a' kukoricza-koszorúk által, mellyek egy kedves függő falat formálnak az eresz alatt, mint ha a' diadalmasan közlgető öszt üdvözlenék. — De mit érnek leggazdagabb ajándéki is a' természetnek, ha bőség szaruit nem jó, nem kegyes emberekre üritgeti. Meg találod itten ezt is, — egy kegyes és hűséges nép lakja Tyrólt, melly Istenét, 's Tsászáriját tiszteli, 's tsupán hadi tetteiben büszkélkedik. Sok emlékezet-jeleket láthatni itten, mellyek által egy nyomorultnak szenvedése, vagy talán megszabadittatása ábrázoltatik: egyik inti az útast, hogy a' hasonló veszedelmekre vigyázó legyen; másik hál' adatosságot ébreszt szívében. Ha tsupa mulatságból utaznék is valaki: megvolna mindene, a' mit kívánhat. Ditső tájék, varázsló kinézések; jó lovak; kész szolgálatú kotsisok; alkalmas éjjeli szállások, tisztán készült tápláló eledelék, jó bor, barátságos szolgálat, kevés költség mind édesgetik az útazót. Minden tartózkodás nélkül merem tanátslani gyenge Asszony-ságoknak, hogy a' közelebbi nyarat egészségök, 's vidámságok megnyerésére a' Tyróli hegyek közt töltsék. — (Kotzebue)

Apró történek.

A' Hochstädti ütközet után megismért Malborough a' sebet kapott foglyok között egy vitéz legényt, ki már a' viadal idején is nagyon szemébe tűnt. „Ha Uradnak, úgy mond, sok olyan katonája volna mint te, győzhetetlen maradt volna most is”. Ah! felele neki a' közlegény: nints az én Uramnak semmi szorultsága hasonló katonákban, mint én vagyok; de vagyok ám olyan Generálisokban, mint az Úr. —

M e s e.

Házát maga készítgeti,
'S magát abba rejtegeti
Kirekesztvén másokat.
Látszik, hogy akar öklelni;
De ő inkább kész ölelni:
Sem mint üzzön harczokat.
Vele nőni szokott háza,
Benne ő még meg nem fáza,
Bár nem zár ablakokat.

J e g y z e t: A' 50-iki Kérdésekre felelet: 1) Aj-tó. 2) Fájdalom; mert a' Zsoltárban azt mondja, hogy a' fájdalom szünet nélkül előtte jár. — Rejtett szó: Mész, Ész.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k,

(5 2 .)

Ó h a j t á s.

Óltárunk áll 's nem füstölög
Rákos szent mezején:
A' Szablya függ 's nem hord vitézt
Hátán a' büszke mén.
Oh Várna! Várna! füveid'
Lengessék hűs szelek:
Borítsa tsendes nyugalom
Király! emlékedet.
Vér könnyet önt az Útazó
Moháts! virányidon;
Érzése mély, érzése szent;
Mert érted sír óh Honn!
Boszszuját, a' hivet 's nemest,
Keblében érleli,
Melly forr, és olvad, 's tiszta leszsz
És pontját megleli.
Lédült Országok' hamvain
Oh Szép Honn! támadj fel!
Majd lelket tölt, majd szívet ráz
Neved zengésivel.

Í s i s.

Az Egyiptomi babonáság nem volt ele-
jénten olly képtelen, mint későbben. Két

féle Isteneket ismérték, jó és rossz Isteneket. A' jó Isteneket egy Háznép színében képzelék, mellyben a' férj, 's Atya Osiris; a' Feleség, 's Anya Isis, a' Fiú pedig Orus, vagy Horus név alatt tiszteltetett. Osiris épen annak tartatott a' világban, a' mi az emberben az Okosság, Isis pedig mint Aszszony, jóra, 's rosszra egyaránt hajlandó volt ugyan, de azért tsak a' jóra adta magát mindenkor. A' rossz Istent Typhonnak nevezték, ki épen az volt Osirisre nézve a' nagy Világban, a' mi az indulat az okosságra nézve emberben: a' honnan azok között szüntelen háborgás. Innen mind az a' mi jó a' Természetben Osirisnek tulajdonított; ellenben minden rendetlenségnek: hold, — 's nap fogyatkozásnak, szélvésznek, földindulásnak, vízáradásnak 's a' t. Typhon volt oka. Isisről, és Osirisről mint főbb Istenekről hat száz mesét emlegettek hajdan az Egyiptomiak, mellyek között alkalmasint legképtelenebb volt az, hogy Osiris és Isis, mint kettős gyermekek már anyjok méhében házasságban éltek; mellyben teherbe esvén Isis, Horust szülte.

Isisnek tisztelete sokkal nagyobb volt, mint Osirisé, ugyan is amaz minden dolog szülő anyjának, sőt magának a' Természetnek, és mindenségnek tartatott. Innen egy Capuai márványon így szóllítatik meg: *Te tibi vna, quae es omnia Dea Isis, Arrius Babinus V. C.* — Sais Városában pedig, a mint Plutarch emlékezetben hagyta, ezen fellül-

írás olvastatott Minerva Templomán, ki Isis-sel egynek tartatott: Sum quidquid fuit, est, et erit, nemoque mortalium mihi adhuc velum detraxit. Isisnek, 's Osirisnek születésökről nagyon különbözöképen írtak a' jelesebb Tudósok is. A' Siciliai Diodór Isist Osiris feleségének nevezi; Plutarch mind hűgának mind Feleségének tartja azt, valamint Juno Jupiternek mind hűga mind Felesége volt; Lactantius és Minucius Osirist Isis fiának nevezik; Eusebius pedig Osirisnak anyját, hűgát, 's feleségét mind az egy Isisben találja. Ha Isisnek Atyját kérdezzük, hasonló külömbiségekre találunk, hogy ő Neptún-nak és Calirrhoénak leánya; mások szerint Argusé, 's Ismenée, ismét mások szerint vagy Merkúré, vagy Prométheusé. De még is közönségesebb mind ezeknél azon értelem, hogy Isis Inachusnak leánya, és másképen Iónak is neveztetett. Ióról azt beszéllik a' Poéták, hogy ő Junónak volt legyen Papnéja, kit a' szerelem féltő Juno, mivelhogy Jupiterheza való szerelmét gyanítá, tehénné változtatott, 's által adott a' száz szemű Argusnak, hogy a' tehenet őrzené. Mások ezt úgy mesélik, hogy Iót maga Jupiter változtatta volna fejez tehénné, hogy Junó semmit se gyaníthasson, de Junó még is észrevette a' fortélyt, mellyért Jupiter azt meg nem tagadhatá; midőn a' tehenet kívánná tőle. Jupiter megszáván Iót, Merkúrnak adott parantsolatot, hogy azt szabadítaná meg, bár az őrnek vesztével is, ha másként nem lehetne.

Merkúr ekkor pásztor formában megjelenék a száz szemű Argus előtt, és sípjának musikájával annak mind a száz szemeit elaltatá. De már épen hajtá Merkur a tehenet, midőn egy Hierax nevű gyermek Argust véletlenül felébresztette, mellyért Merkúr, ne hogy prédájától megfosztassék, agyon sújtá Argust egy kövel, Hieraxot pedig sas keselyűvé változtatá. Juno ezen annyira megboszorkodott, hogy Argust azonnal Páva madárrá változtatná, a honnan annak száz szemei vagynak a farkán, mint Argusnak hajdan a fején; Ióra pedig dühöt botsátana, mellynek ösztöne ötet ragadá mindenfelé, keresztül a tengeren, melly róla Io tengerének (Ionium mare) neveztetett Illyricum felé, onnan által a Haemus hegyen Thráciába, innen keresztül a Rác tenger öblön, mellyet azóta Bosporusnak hívnak, majd Scythiába, Európából Asiába, Asiából, Egyiptomba, Nilus partjára, hol ismét Aszszonnyá változtatott Jupiter által, kinek szülte Epaphust. Ezen szülés után az Istenek közé vétetett, 's tiszteltetett különösen az Egyiptomiaktól.

Az Egyiptomiak Isis neve alatt befoglaltak minden Isten Aszszonyokat, kiket a Görögök, 's Romaiak tiszteltek. Ceres, Juno, Luna, Cybele, Minerva, Venus, Diana, Proserpina mind Isis volt az Egyiptomiak előtt, 's innen neveztetett ő tizezernevű (Myrionymos) Isten Aszszonnyak is. Mindazáltal az ő tisztelete a Ceresével leginkább meggyez. Egyiptomból Isisnek tisztelete által

ment a' Görögökhöz, 's a' Romaiakhoz is, de nagyon nehezen, úgy hogy bár több ízben próbálták volna is azt némellyek bévinni, mind annyiszor kiverettek mind Isis mind a' többi Egyiptomi Istenek, sőt Templomaik is felforgattak, míg nem végre úgy megfeneklettek Romában is, hogy nevezetesen Isisnek, és Serapisnak tisztelete egyikénél sem volna alább való. Talám az Isteneknek tsulás szörnyeteg formájok volt oka a' nagy idegenkedésnek, mert annyi bizonyos, hogy az Egyiptomi Istenek a' Görögöknél, 's Romaiaknál Görög és Római, vagy is nemzeti köntösbe öltöztettek által, mihelyest el fogadtattak. Ez az oka, hogy Isisnek képei, mellyeket a' régiségből leginkább márványokon találhatni, a' mint vagy az Egyiptomaiaktól, vagy a' Görögöktől, 's Romaiaktól származtak, nagyon különböznek, a' mint Montfaucon Tábláiból láthatni. Egy nevezetes jelképe (symbolum) volt Isisnek az úgy neveztetett sistrum, (tsörgő) melly állott egy nyeles szüken öszve hajtott ívből, mellynek mind a' két szárain lyukak voltak három, vagy négy, a' mint három vagy négy réz vagy vas veszszők voltak keresztül dugva az egymásnak megfelelő lyukakon. Ezen eszköz épen az volt Isisnek tisztelet pompájában, a' mi volt Ceresnek titkaiban a' czimbalom.

T i b e t.

Tibet figyelmet érdemlő nagy tartománya Éjszaknak, közel Bengalához, de a' melly mind eddig kevésbé tétetett ismeretessé az utazók által. Még 1774-dik esztendőben Bengala és Tibet között nem volt semmi egyenes szövetkezés, mivel a' Butáni Hegy (Dokpo, vagy Dakpu) melly egy része a' Földiróktól úgy nevezetett Imaus Hegységnek, Bután és Tibet között felette magas, és meredek, mellyet nem könnyű megmászni. De más oka ennek, melly még annál is fontosabb, hogy Butánnak erős, bár hadban próbátlan lakosi az ő hegyeiken járó idegen csoportoknak gántsokat szoktak hányni. Turner Sámuel, ki ezen tartományt az Igazgatásnak parantsolatjára kereste meg, utazásának tapasztalatit 1800 esztendőben adta ki Londonban. Ő ezen szomszéd tartományok között hasonlítást teszen, 's azt mondja: „Ha Bengala és Butan különböznek egymástól, még Tibet, és Butan között is nagy a' különbség. Butánnak hegyei mindenkor zölddek, szép magas fákkal, 's erdőkkel befödve. A'hol legkisebb nyoma látszik is a' termékenységnek, művelik a' földet, 's ágyazatokra lapítják a' hegyeket; nem marad még két között sem tsak egy talpnyi föld is haszontalan, 's alig lehet találni egy olyan hegyetskét, mellynek tövében patak, vagy folyó ne volna. A' szorgalom, 's a' mester

ség meggyőzte itten a' vad természetet, 's hitsikart annak mostoha kezeiből mindent, a' mit más boldogabb éghajlatú tartományok termenek. Tibetben nem így vagyon. Ezen tartomány első tekintettel azon tájak közé tartozik, mellyeken, úgy szólván, átok fekszik. Itt vagy kopasz kőszirtok minden élet nélkül, vagy szint' olyan terméketlen pusztaságok borzasztják a' szokatlan idegent. A' levegő felette hideg, melly magokat a' lakosokat is völgyekbe, 's mélységekbe szorítja, hogy a' metsző szélnek dühe előtt elrejtsek magokat. Mindazáltal Tibetnek is megvagnak maga kintsei, a' számtalan nyájak, 's megbetsülhetetlen érczbányák, úgy hogy szinte osztozni látszik a' két tartomány a' természetnek állat, 's növény országiban. Alig lehet képzelné a' számtalan külömbféle madarakat, vadakat, nyájakat, mellyek Tibetben vagynak, midőn Butanban a' házi állatokon kívül alig láthatni egyebet néhány majomnál, fáczánnál, 's vadnál. Tibet a' Nemzet nyelvén Püenek, vagy Püekoakimnak hívatik, melly annyit teszen, mint éjszaki Hótartomány. Bizonyosan ezen nevet még a' Nemzetnek első tanítói adták valaha, kik Hindostanból hozzájok jöttek, hogy a' most uralkodó vallásnak fenékkövét megvetnék közöttök. Úgy látszik, hogy ezen vallás Budhnak tisztelője által vitetett hozzájok. Innen azon része Tibetnek, melly Indiahoz kö-

zelebb vagyon, előbb vette által a' vallást, mivel hogy a' Fő Lamának lakó helye ott vagyon. Onnan mind inkább elterjedett a' Hit elsőben a' Mantsúkhöz, majd Chinába, és Japánba is. A' Hitbeli vallás különböz ugyan észrevehetőképen az Indusokétól, de mindazáltal a' Bramakéval nagy hasonlósága vagyon. A' Fő Istenséget hívják a' Tibetiek Sanscrit nyelven Mahamaoninak, vagy a' Nagy Szentnek, 's ugyan azon egy személy a' Bengali Buddal, kit tisztelnek, bár különböző nevek alatt a' Tatárok, és minden nemzetek, mellyek Erechoomboonak (vagy Berhanpootnak, Keleti részén lakoznak. Ugyan azon helyek, mellyeket Bengala tisztel, szentek Tibetben is. A' Ganges szent vizéből egész térheket hordanak a' Tibetiek vállaikon keresztül a' nagy hegyeken. A' polgári állapatra nézve nintsen Tibetben semmi különbség, úgyhogy tsupán a' Papság formál a' többek között megkülönböztetett rendet.

Rejtett Szó.

Allati rész az egész, feje nélkül utánna leledzünk.

Jegyzés: Az 51-iki Rejtettszó: Kar, Acs, Karátson.

M u t a t ó T á b l a

a Hasznos Mulatságokhoz

1818 Első Félészttendőre.

I. Magyar Nyelv.

	Lá p
a.) Dálok, (Énekek)	
Bor bor bor.	161
Bús szívemet mardosó gondok.	317
Édes Babám gyere-kí.	89
Ég a' gunyho, reped a' nád.	281
Ritka rendet vágtam.	58
Tiszta lisztből sül a' kalács:	281
Zápor esső után.	89
Viz viz viz	57
b.) Kőnyv.	
Helikon 1. kötet (Keszthely.)	375
c.) Visgálo dások a' nyelvben.	
Euphonica mutatio.	100
Nyelv, és Vers ügyében tett jegyzések.	407

II. Tudományos Dolgok:

Ángol Literatura.	193
Anyának szoptatni a' gyermekét.	323
Arab nyelv (új régi.)	22
Istenek Mahumed előtt.	402
Aszszony nevelés.	133
Chronologia.	63
Eghajlat bé folyása a' szépségre.	70

) (

	lap
Fagyott tag orvoslása.	86
Francia Literatura.	390
Galván-erő.	400
Hajnyiretés veszedelmes volta.	210
Hippokratés esküvése.	231
Idő jövendelés.	351
Írás történeti.	309 — 314
Hén-gőzfördő intézet.	367
Mágneseles (állati.)	4 — 161
Nevelőkhöz.	355
Nyelvtudomány. (Philologia)	209
Orvostanások.	336
Physicus számvetés mathematicussal nem egyez.	143
Rio de Janeiroi természeti Gyűjtemény.	289
Salétrom savany szesznek ereje.	212
Szelek.	246
Viasz, spanyol, hogyan készül?	142
Világosság, 's meleg kétségi.	97
Virág meg vesztegeti a' levegőt.	143

III. Szép Mesterségek.

Függenek ezek a' környülállástól.	241
Görög szépség.	122 — 321
Ékesen-szóllásra példák:	
Haza szeretet.	265
Scipio buzdítása az öreg katonákhoz.	257
Építésre egy két példa.	
Birman épület.	243
Tivoli sirbolt.	155
Hang-mesterség.	
Concert.	101
Eneklő, Madame Catalani.	406
Képalkotás.	
Lysippus művei.	283
Scopas művei.	292
Velencei réz-lovak.	1
Képfestés.	
Caricatura.	28
Kertésztség.	
Dessaui szép kert.	81

Költés (Poésis.)

Anagramma.	137
Apologus: a' barátság bizodalmatlansága.	147
Dalok (köznépéi.)	57
Elegia (a' Tibullé.)	105
Enek a' Magyar Petrarka tisztelőinek.	225
Epigramma mi az? 169. Matthisoné.	249
Heszthelyvidéke (festés)	343
Oda: Bajvívás Amorral. 217. Laplandi szerentschez.	235
	9
Rege egy erdő kerülő	50
Metszés. Korintheta gyürü.	23
Mythologia.	
Arion története.	189
Ceres meséje.	215
Cygnus története.	364
Elysiomi mezők.	373
Szin-játszás.	
hibái, 's jelességi ennek.	55
Polus szinjátszó.	319
Táncz. Parisi Tanczosok.	103

IV. Kézi ('s egyéb) hasznos Mesterségek.

Elefánt-tsonki dolgozás.	394
Emberi szorgalom nyomai, 's bizonsági	153
Cyaloglás.	328
Halászat.	73
Harangöntés.	177
Írás mestersége. 308	317
Kártyafestés.	268
Moszka bárány-prém készítése.	156
Órás mesterség történeti.	28
Szemüveg készítés.	107
Tajtékpipa készítés.	359

V. Házi, 's Mezei Gazdálkodás.

Columella beszéde a' Romaiakhoz.	391
Czúkor-répa.	318
Diófa termesztés.	243
Dühötséget megelőzni a' kutyáknál.	204
Földfüstölés.	125

	lap
Gabona-e jobb, vagy búza? 58. gabonát ültetni.	205
Gazdaságheli kérdések.	127
Gyümölcs-eczet, 95- gyümölcsfa nevelés.	158
Hernyó vesztés.	261
Ital (reggeli)	140
Krompli eltartás. 287. krompilt magából nevelni.	245
Nyereg törést lóháton orvosolni.	96
Spárgát készíteni rantással.	358
Üzödést elősegíteni marháknál.	203
Vajsózás.	108

VI. Új Találmányok, 's felfedezések.

Czipő fabrika (Londonban.)	87
Erő mérő (Dünameter)	127
Eugraphum (Obscura Camera)	357
Festékek : fekete (Börzsönnyel) 87. köszénből 's külömbfélék Párisban.	301 179
Garneri levegői hajója hogyan járt.	382
Kalleidoscopium.	379 — 405
Magyar Szántó - vető.	254
Só felfödöttetése.	39
Tactus - mérő (Metronome-)	88
Vas-híd (a' legelső)	309

VII. Természeti Ritkaságok, 's Tsudák.

Antiparosnak földalatti kerte.	61
Arnyékszék levegője hogyan gyult meg?	110
Czitromfa (307 esztendő)	330
Ehseget türni békának 142. matskának 94. tyuknak	94
Éjszaki fény.	181
Ember, matska szőrrel. 289. szaruval 120. Vizi.	399
Euripus. mit hívnak így	109
Galliciai tél.	404
Hal gyomrában egész Aszszony.	142
Levegői kő.	64
Mérgek	182
Montblanc tetője.	12
Nápoli nevezetességek.	339
Orkán (nyugat-indiai)	380
Orvosló módok (különössek)	78
Sárkány-fark) Windhosen)	389
Scylla, Charybdis.	148

	lap
Serénység az állatoknál	118
Szevennei boszorkány - barlang;	249
Sziget (úszó)	233
Szívdobogás, megszéere halló.	160
(Tűz örök szent.)	134
(Vízoszlopok örvények 346 fejeřitőviz	93
(Tsontlágnyulás,	159
Ustökös tsillag (az 1811-diki)	30

VIII. Nemzeti szokások, régiségek, helyi- rások, Statisticai nevezetességek.

Afrikai útazás.	235
Angol nemzeti Karakter.	139
Aszszony nem ditsérete 239 sokasága.	366
Attila Vendégsége.	129
Bétsi eleség (1816—1817.	92
Brazilliai útazás.	185
Carpi miből él 2	86
Cretinek.	196
Czeilon szigete.	284
Czigány - leány.	37
Dalmatiának Statisticai ismertetése. 294. 297.	305
Erköltsiség példája.	341
Francia Ország ditsekedési 103. népessége.	398
esztendői új pénze 91. szerentsejätéki.	404
Hadifortély.	214
Hakerlákok Austriában.	383
Kalumet mi az?	176
Kendőzés	41
Kongói tökorgona.	335
Londoni élet le festése.	33
Lovag pálya a' Romaiaknál.	208
Meru miből él?	15
Mutius Scaevola története.	330
Naumachia a' Romaiaknál.	31
Német: bujdosók 405 merészebb irók 349 Universi- tások.	90
Persiai Contractus irás.	111
Plantius rövid élete.	155
Riva miből él?	86
Romának mostani népessége.	830
Scythák Isteneik.	76
Siciliani Királyság (kétszer) 21 és	329
Szüzesség oltalma a' Romaiaknál.	218
Templom szentsége a' Régiéknél.	71

	lap
Tolvajságok büntetése.	278
Török szokások közönségesen 17. a' követekre nézve	173
Tyrol kiességi	410
Vampum mi az?	175
Velenze Városnak nevezetességi	113
Vitézség példái: aszszonyoknál 396, Romaiaknál	386

IX. Életirások, elmés mondások, apró történetek.

Angol Quacker.	24
Aszszonyi meg illetődés.	147
Dante hajvivó tisztelője.	111
Élet irások, Braunschweigi Márk - Grófnée.	26
CharlotteHerozegnée 25 Croesusé—121 Kietabelé.	65
Érköltsi regék.	248 — 267
Fárnelli heréltnék Sarkantjus rendbe avatása.	191
Generalis. köz legény	413
Háladatosság az allatoknál	291
Házasság megbánás.	104
Hollandok füstölt húsok.	334
John Lade törpének fogadása.	127
Koldusok.	337
Külső szín meg tsal.	371
Levél. más is hasznát veheti, 303 szerelmes.	111
Marlborough fősvénysége.	222
Maximák 40. Levesquéi.	263
Musika kőindító ereje.	192
Ortza változás.	187
Pénzt számlálni, nem esztendőt.	223
Petersborough adakozósága.	224
Rivalores fa-lába.	223
Szakállas fiú véníti az anyát.	303
Szűz leány testamentoma.	199
Taylor elmés felelete maga jobbításáról	48
Trefa, Footée a' rútat ditsérővel 128. Friant Generalisé a' Tudósakkal, és Szamarakkal.	47
Lessingé az Elegiával 46 Sheridáné egy Prokátorral.	
349. Theuerdanke az inasokkal.	47
Tűz ernyő (élő)	206
Ujság-kivánás.	304
Utonállóktól való félelem.	224
Walézi familia - fa.	223

X. Kérdések. Mesék. Rejtett Szavak.

Átok 270. Anya 398. Atya	398.
Batár 112 bor. 192 bor-só 184 bűvár	16
Dara 220. dob.	24
Egér 264. Elő-fa.	168
Farkas. 128. föld-vár. 136. fül. 33. fűrészt. 152 fűsű.	248
Gyűrű.	24
Hal 224 hang 216 harang 144. hegedű 136. hó 152. hó- nap 296. húr	107
Jám-bor 234. jég 40 — 382. író toll	8
Kabak 48. kád 56. kapu 350. kantsó 107. kints 88 kor- hely 80. kosár 282. kökény 256. kultsár 232. kupa.	358
Lélegzet	24
M-betű 163. Magyar 212 méh. 107. méz 72. mész 406. mokus. 88. moháts	176
Napfény	152
Pók. 40. puska 199.	128
Rab. 199. rózsa. 228. rúd.	160
Sas 374. szék 304. szív 8. süveg 382. szita	176
Tatár 112. tükör 216. tsiga	413
Viza. 342. vértse.	64
Ördög.	120
Ugy - esz	228

